

André Horgen

Sikkerhet og risiko i norsk friluftsliv og naturbasert reiseliv — en kulturhistorisk studie

André Horgen

Sikkerhet og risiko i norsk friluftsliv og naturbasert reiseliv

— en kulturhistorisk studie

En doktoravhandling innenfor
Kulturstudier

© 2019 André Horgen

Fakultet for humaniora, idretts- og utdanningsvitenskap

Universitetet i Sørøst-Norge

Bø, 2019

Doktoravhandlinger ved Universitetet i Sørøst-Norge nr. 33

ISSN: 2535-5244(trykt)

ISSN: 2535-5252 (online)

ISBN: 978-82-7206-524-8 (trykt)

ISBN: 978-82-7206-525-5 (online)

Denne publikasjonen er lisensiert med en Creative Commons lisens. Du kan kopiere, distribuere og spre verket i hvilket som helst format eller medium.

Du må oppgi korrekt kreditering, oppgi en lenke

til lisensen, og indikere om endringer er blitt gjort. Se fullstendige lisensbetingelser på

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/deed.no>

Trykk: Universitetet i Sørøst-Norge

Omslagsfoto: André Horgen

Forord

Denne avhandlingen er skrevet med finansiering fra Høgskolen i Telemark (HiT), som underveis i prosessen har blitt til Universitetet i Sørøst-Norge (USN). Finansieringen, gjennom tildeling av FOU-tid, har gjort det mulig for meg å følge Ph.D-programmet i kulturstudier ved HiT/USN, ved siden av mine vanlige arbeidsoppgaver ved Institutt for friluftsliv, idrett og kroppsøving.

Høgskolen i Telemark og Universitetet i Sørøst-Norge fortjener takk for den satsingen på meg som fagperson, som har gjort det mulig å gjennomføre dette prosjektet. Takk til kollegaer ved HiT/USN for faglige diskusjoner om prosjektet, både i formelle og uformelle sammenhenger. Takk til medforfatterne på en av artiklene i avhandlingen, Cleng Andersen Eikje og Johan Arnegård, for utmerket samarbeid.

Takk til veileder Nils Asle Bergsgard og biveileder Ellen Schrumpf for konstruktiv og kyndig veiledning. Sist, men ikke minst, takk til Inger, Vegard, Astrid og Ingvild som, i tillegg til å være mine viktigste støtter, fra tid til annen har engasjert seg i samtaler om friluftsliv, sikkerhet, risiko og diskurser.

Bø i Telemark, 27. februar 2019

André Horgen

Summary

English title: Safety and risk in Norwegian outdoor recreation (friluftsliv) and nature-based tourism, a cultural history study

This Ph.D dissertation is an interdisciplinary, article-based work that deals with the social construction of safety and risk in the field of Norwegian outdoor recreation (friluftsliv) and nature-based tourism. The dissertation is a cultural history study oriented around the practice of outdoor recreation and nature-based tourism. That the dissertation is interdisciplinary implies historical, sociological and anthropological perspectives, in combination with descriptive statistics. Large sections of the dissertation are included in the research tradition «New Cultural History», where discourse analysis is central.

On the one hand, my ambition is to analyze the backgrounds for how image of risk in Norwegian outdoor recreation policy is constructed. On the other hand, it is my ambition to investigate how «our collective risk perception» is negotiated through various discourses, and thus still are under construction. My research questions are: How did different actors and institutions, in outdoor recreation and nature-based tourism, understand safety and risk at different times historically, and what responses to the dangers of nature has this understanding caused? How does society negotiate the perception of safety and risk in outdoor recreation and nature based tourism today?

The Ph.D dissertation consists of five articles: Article 1: Response to danger in nature, and attitudes towards safety, in Norwegian outdoor recreation. Article 2: The organizing and regulation of mountain guiding in Scandinavia 1820-2016, with a glance at the Alps. Article 3: Safety discourses in Norwegian outdoor life and mountain sports. Article 4: Death accidents in Norwegian outdoor recreation and nature-based tourism - a media analysis. Article 5: Safety status for outdoor recreation activities in Norway in the 2000s.

Innhold

Forord	2
Summary	3
1. Innledning.....	6
2. Den sosiale konstruksjonen av sikkerhet og risiko.....	11
2.1. Problemstillinger	15
2.2. Hvor kommer problemstillingene fra?	18
Absolutt sikkerhet, full sikkerhet og «the blame game»	21
Risikotaking og sikkerhet i friluftslivet.....	22
2.3. Tidligere forskning.....	25
2.4. Begrepsavklaringer	35
Sikkerhet og risiko	35
Hendelse og ulykke	36
Aktør, institusjon og profesjon.....	36
Diskurs, episteme og makt	37
Natur.....	37
Kultur og tradisjon.....	40
Friluftsliv, naturbasert reiseliv (turisme), idrett og sport.....	41
2.5. Sikkerhet og risiko, et idéhistorisk bakteppe	56
Tapsforebyggelse.....	60
Trygghetsfølelse	62
2.6. Risikopersepsjon og respons på fare.....	63
3. Vitenskapsteoretiske vurderinger og teoretiske perspektiver.....	68
3.1. Forståelsestradisjonen	68
3.2. Ny kulturhistorie.....	70
3.3. Hermeneutikk.....	70
3.4. Diskurs	73
3.5. Utsagn om sikkerhet og risiko	75
3.6. Makt og sannhet.....	77
4. Metodiske refleksjoner og etiske vurderinger	80
4.1. Eget ståsted	80
4.2. Deskriptiv statistikk	83
4.3. Den hermeneutiske spiral og diskursanalyse	86
4.4. Kritisk diskursanalyse	87

4.5.	Empiriske kilder	92
4.6.	Etiske vurderinger	104
5.	Presentasjon av artiklene	107
	Artikkel 1: Respons på fare i naturen, holdninger til sikkerhet i friluftslivet, et historisk perspektiv med utgangspunkt i norsk fjellsport	108
	Artikkel 2: The organizing and regulation of mountain guiding in Scandinavia 1820-2016, with a glance at the Alps	109
	Artikkel 3: Sikkerhetsdiskursen i norsk friluftsliv og fjellsport	110
	Artikkel 4: Sikkerhetsstatus for friluftslivsaktiviteter i Norge på 2000-tallet.....	111
	Artikkel 5: Dødsulykker i friluftsliv og naturbasert reiseliv – en medieanalyse	112
6.	Konklusjoner og videre forskning	113
6.1.	Fjellvettlinjen	113
6.2.	Fjellvettlinjen utfordres og forsvares	116
6.3.	Profesjonskamp og ulykkesstatistikk.....	117
6.4.	Videre forskning	120
	Bibliografi	125
	Artiklene	140

1. Innledning

Denne Ph.D-avhandlingen er et tverrfaglig, artikkelbasert arbeid, som handler om den sosiale konstruksjonen av sikkerhet og risiko innenfor feltet norsk friluftsliv og naturbasert reiseliv. Avhandlingen kan sies å være et praksisnært kulturstudie. Tverrfagligheten innebærer at avhandlingen er basert på historiske, sosiologiske og antropologiske perspektiver, i kombinasjon med deskriptiv statistikk. Store deler av avhandlingen inngår i forskningstradisjonen «ny kulturhistorie» hvor bl.a. diskursanalyse står sentralt.

Avhandlingens overordnede siktemål er å analysere hvordan det har vært tenkt, snakket og skrevet om sikkerhet og risiko innenfor friluftslivet til ulike tider, altså den regulerte språkbruken som virker meningsdannende og meningsavgrensende for praksisfeltet og som er bærer av makt. Av spesiell interesse er sikkerhets- og risikodiskurser i tilknytning til det institusjonaliserte friluftslivet, for eksempel innenfor utdanning, næringsvirksomhet, forvaltning og politikk. Jeg tenker da på diskurs i Michel Foucaults terminologi. Ikke minst er siktemålet å analysere hvordan persepsjon og tematisering av sikkerhet og risiko i friluftslivet, forhandles og reforhandles gjennom diskursiv praksis. Tre friluftslivsulykker danner bakteppet.

I 2006 falt Dorgefoss-dommen i Norge. Bakgrunnen var en dødsulykke under guidet juvvandring i Dorgefoss, Vest-Agder, hvor en mann omkom ved drukning. Til grunn for dommen lå straffelovens § 239. Domstolen slo fast at det var utvist uaktsomhet fra daglig leder og innehaver av firmaet som arrangerte juvvandringen. Han ble i Dalane tingrett dømt til 45 dager betinget fengsel for uaktsomt drap og brudd på Produktkontrollloven (Miljøkrim, 2011).

I 2008 omkom en kvinne som følge av et fall utfor et stup på fjellet Knutshø ved Valdresflya i Jotunheimen. Året etter ba miljøvernsjefen i Oppland Statens naturoppsyn (SNO) om å gå igjennom stier i Jotunheimen og vurdere dem sikkerhetsmessig, for så å foreslå tiltak for å øke sikkerheten (Aftenposten, 2009).

Vinteren 2015 meldte *Nrk Nordnytt* om «cowboytilstander» i reiselivet i nord etter at en tysk turist omkom i forbindelse med et snøskred i Lyngen, Troms. Representanter fra næringen, tilsluttet Arena Lønnsomme Vinteropplevelser, etterlyste kontrollsystemer og sertifiseringsordninger (Eilertsen & Enoksen, 2015).

Disse hendelsene aktualiserer minst tre sentrale problemområder som er særlig relevante for min undersøkelse:

- Det juridiske: Ulykker i friluftsliv og naturbasert reiseliv kan anspore til tematisering, debatt, forventninger og krav om endring og/eller etablering av lover og regler som regulerer ulike bransjer innenfor profesjonsrettet friluftsliv og naturbasert reiseliv.
- Forvaltning: Ulykker i friluftsliv og naturbasert reiseliv kan anspore til tematisering, debatt, forventninger og krav om fysisk tilrettelegging og sikring av naturområder.
- Profesjonskamp: Ulykker i profesjonsrettet friluftsliv og naturbasert reiseliv kan anspore til tematisering, debatt, forventninger og krav om lovregulerte sertifiseringsordninger som i neste omgang kan inngå i profesjonskamp mellom aktører i bransjer som beskjeftiger seg med friluftsliv/naturbasert reiseliv.

Hendelsene det vises til ovenfor har flere ting til felles: For det første var utgangspunktet dødsulykker i forbindelse med utøvelse av friluftslivsaktiviteter. For det andre fikk hendelsene en viss medieomtale. Og for det tredje har hendelsene på ulikt vis fått sitt etterspill.

Dorgefoss-dommen aktualiserer det juridiske problemområdet. Dette er første dom der straffelovens § 239 er brukt innen såkalt risikosport, eller friluftslivsaktivitet, i Norge. Paragrafen lyder som følger: «Den som uaktsomt ved bruk av våpen, ved motorvogn eller på annen måte forvolder en annens død, straffes med fengsel inntil 3 år eller under særdeles skjerpene omstendigheter inntil 6 år. Under særdeles formildende omstendigheter kan bøter anvendes» (Stortinget, 2011). Økokrims fagblad *Miljøkrim* hevdet at dommen vil; «[...] kunne ha overføringsverdi i framtidige saker der man må trekke opp grensen mellom den akseptable og den uakseptable risiko innen denne typen friluftslivsaktivitet» (Miljøkrim, 2011).

Hendelsen bidro for øvrig til at Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap (DSB) kom med klargjørende råd for hvordan lovverket skulle tolkes av tilbydere av forbrukstjenester, her under tilbydere av friluftslivsaktiviteter og naturbaserte reiselivsprodukter (Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap, 2007). Dorgefoss-dommen kan eksempelvis aktualisere spørsmål som: Er lovverket godt nok? Bør lovverket suppleres? Bør lovverket endres? Videre grenser det lovmessige problemområdet opp til temaet profesjonskamp, i forbindelse med spørsmål som: Bør bransjene som befatter seg med friluftslivsaktiviteter og naturbaserte

reiselivsprodukter reguleres på andre måter? Bør det innføres kontrollsystemer overfor bransjene? Bør lovverket regulere tydeligere hvem som er kvalifisert til å drive med hva?

Ulykken på Knutshø aktualiserer det forvaltningsmessige problemområdet. Liknende hendelser skjer fra tid til tid annen, uten at aktiviteten nødvendigvis er forbundet med særlig risiko. Ikke minst utenlandske turister synes å være overrepresentert ved denne typen hendelser.¹ Eksempelvis i 2014 hvor et tysk ektepar omkom som følge av isras fra Nigardsbreen i Sogn og Fjordane. De omkomne var ikke i et organisert turfølge da ulykken inntraff, men ute på egen hånd. I den forbindelse hadde paret gått forbi advarselsskilt og tausperringer (VG, 2014). Et annet eksempel er en australsk student som ramlet utfor Trolltunga og omkom høsten 2015 (Bakkeli & Haaland, 2015). De tre hendelsene det vises til her aktualiserer en rekke spørsmål knyttet til sikring av norsk natur: Bør områder sikres og tilrettelegges? Hvor og hvordan skal det sikres? Skilt og/eller stengsler? Hvem er ansvarlig for å sikre? Hva skal til for at det skal/bør sikres? Osv.

Sammenliknet med andre land, som det er naturlig å sammenlikne seg med, Sverige, en rekke alpeland, Storbritannia, m.fl., er man i Norge relativt tilbakeholden med fysisk sikring i naturen. Det finnes eksempler på skilt, rekkverk, kjettinger og tau etc. på utsatte plasser, men i relativt beskjedent omfang. Eksempelvis er stien til Preikestolen i stor grad tilrettelagt, men selve Preikestolen er uten rekkverk til tross for rundt 300 000 besøkende årlig som eksponerer seg for loddrette stup på tre kanter. Tilsvarende finner vi mht. stien til Kjeragbolten, og selve Kjeragbolten. I Norge finnes det eksempler på områder som har blitt avsperrert. For eksempel har det flere steder i Norge blitt sperret av områder for off-piste kjøring i kjølvannet av skredulykker (Pellicer, 2015; Lingren, 2015). Videre ble B.A.S.E.² hopping forbudt i deler av Trollveggen på midten av 1980-tallet. Initiativ til tilsvarende forbud har fra tid til annen også blitt framsatt andre steder i landet (Bergens tidende, 2015). Likevel er det belegg for å hevde at man er restriktive med avsperringer i Norge, og når det skjer blir avsperringen gjerne gjenstand for kritikk og protest, ofte med henvisning til allemannsretten.

Skredulykken i Lyngen aktualiserer profesjonskamp som problemområde. To journalister i *NRK Nordnytt* brukte, som vist ovenfor, overskriften «cowboytilstander» i kjølvannet av en skredulykke. I tillegg til å dekke den aktuelle saken ble det opplyst om at 30 personer hadde mistet livet i skred i Troms de siste ti årene. I artikkelen etterlyste representanter fra næringen

¹ Avisen VG hadde en reportasje i 2010 der de hadde dokumentert at 105 utenlandske turister hadde omkommet i norsk natur siden 2002 (VG, 2010).

² B.A.S.E. står for hopp med skjerm fra Building, Antenna, Span, Earth.

kontrollsystemer og sertifiseringsordninger. I følge disse, tilsluttet «Arena Lønnsomme Vinteropplevelser», burde useriøse aktører lukes bort og utenlandske guider som ikke har gode nok kvalifikasjoner burde stoppes (Eilertsen & Enoksen, 2015). Både journalistene og representantene fra næringen ignorerte at den tyske turisten ikke tilhørte noen organisert reiselivsgruppe med guide. Det ble heller ikke opplyst om hvilken relevans det hadde å vise til at 30 personer hadde mistet livet i skred de siste ti årene. Strengt tatt hadde ikke noen av disse hendelsene relevans for saken. Ingen av de 30 omkomne deltok innenfor det vi kan kalle et norskprodusert reiselivsprodukt. Fem av disse omkom riktignok i en reiselivsrelatert hendelse med guide, fire sveitsere og en franske guide som omkom på fjellet Sorbmegaisa vinteren 2011/12. Dette var et reisefølge i utenlandsk regi, med guide som var sertifisert etter internasjonale standarder innenfor IVBV/UIAGM/IFMGA (heretter bare IFMGA)³ (Brattlien, 2015).

Handelsorganisasjonen Virke mente Norge henger etter andre land i Europa når det gjelder krav til profesjonelle guider, og Ola Einang, daværende president i Norske Tindevegledere (NORDTIND), tilsluttet IFMGA, ville ha kvalifiserte turguides i norske fjell, og uttalte til NRK: «I Norge er det ingen krav om godkjenning eller kvalifisering for å jobbe som guide» (Eilertsen & Enoksen, 2015). Ser vi til «trygghetssøkende» Sverige⁴ grep eksempelvis Konsumentverket inn i hvordan næringsdrivende skulle drive kommersiell virksomhet i terreng med fallrisiko i 2008, etter en breulykke i 2001 (Östermann, 2001; Konsumentverket, 2015). Der slås det fast at «Näringsidkare som tillhandahåller tjänster enligt punkten 1 bör se till att den person som leder verksamheten är behörig bergsguide» (Konsumentverket, 2015, s. 1). «Bergsguide» vil her si guide tilsluttet IFMGA.

I det følgende vil jeg utdype problemområdene for avhandlingen, under overskriften *Den sosiale konstruksjonen av sikkerhet og risiko*. Her vil jeg gjøre rede for undersøkelsens problemstillinger og kort presentere de fem artiklene i avhandlingen. Så vil jeg utdype hvor problemstillingene kommer ifra, samt avklare hva jeg legger i noen sentrale begreper. Etter begrepsavklaringene vil jeg skissere et idéhistorisk og sosiologisk bakteppe for bruken av begrepene sikkerhet og risiko. Videre drøfter jeg, på generelt grunnlag, hvorvidt aktører og institusjoner oppfatter fare, og responderer på fare proporsjonalt med hvor alvorlig faren er.

³ IVBV/UIAGM/IFMGA er forkortelse for International Vereinigung der Bergführerverbände, Union Internationale des Association de Guides de Montagne og International Federation of Mountain Guides Association.

⁴ Sverige har blitt beskrevet som spesielt «trygghetssøkende», i forbindelse med «Nordisk konferanse for ulykkesforskere» (Melinder, 1995).

Sammenbindingsteksten består for øvrig av et vitenskapsteoretisk kapittel, et kapittel om metode, et kapittel hvor funnene presenteres og til slutt et kapittel med konklusjoner, samt videre forskning. Til sist i avhandlingen er de fem artiklene lagt ved i sin helhet.

2. Den sosiale konstruksjonen av sikkerhet og risiko

Et episteme innenfor feltet som er gjenstand for denne undersøkelsen er at sikkerhet er et gode og at risiko er noe som bør kontrolleres og reduseres. Dette forhindrer imidlertid ikke at det innenfor feltet konstrueres ulike måter å persipere sikkerhet og risiko på. Ulike persepsjonsmåter fører i neste omgang til ulike måter å tematisere sikkerhet og risiko på, samt ulike måter å respondere på naturens farer på, som igjen får konsekvenser for praksis. Grunnleggende sett handler dette om hvordan synet på individ, natur, sikkerhet og risiko forandres avhengig av kultur, tradisjon, språk og praksiser. Ulike aktører og institusjoner, på forskjellige tidspunkt, opplever, forstår, tematiserer og respondere eksempelvis ulikt på samme type hendelser, avhengig av aktørens prosjekt. Jeg tenker da på prosjekt i Jean-Paul Sartres terminologi, hvor prosjektbegrepet forsøker å fange opp det dialektiske ved all menneskelig aktivitet: «Det vi setter oss fore er bestemt av situasjonen, samtidig som ens gjøring vil forandre situasjonen. Gjøringene viser tilbake til en hensikt, samtidig som gjøringene skaper erfaringer som kan danne grunnlag for nye prosjekter» (Augestad, 2007, s. 206). Prosjektene det her er snakk om, er som regel allerede innsatt og blir dermed noe aktørene sosialiseres inn i. Slik sett kunne jeg alternativt ha brukt begrepene om habitus og felt, som ifølge Dag Østerberg er slik Pierre Bourdieu betegner dette forholdet (Østerberg, 1995, s. 25). Situasjonene blir, i Sartres terminologi, til «et tregt handlingsfelt» hvor noen andre har bestemt «oppskriften» på hvem, hva, når, hvordan. Denne oppskriften læres av aktørene gjennom diskurser og praksiser (Augestad, 2007, s. 213). Ulike kulturer for sikkerhet- og risikohåndtering i naturen er m.a.o. sosiale konstruksjoner avhengig av prosjekt, og det er disse ulike sosiale konstruksjonene som er gjenstand for analyse i min avhandling.

Som jeg var inne på ovenfor er det sikkerhets- og risikodiskurser i tilknytning til det institusjonaliserte friluftslivet av spesiell interesse. Ser vi til politikken som er utformet innenfor feltet på 2000-tallet finner vi at det norske samfunnet har valgt å anbefale og understøtte friluftsliv som prosjekt for befolkningen, ref. to stortingsmeldinger om friluftsliv på 2000-tallet (Miljøverndepartementet, 2001; Klima- og miljødepartementet, 2016). I St. meld. nr. 39 (2000-2001) vektlegges eksempelvis individuelt ansvar og kompetanse som viktig. Ikke minst vektlegges behovet for å videreføre kompetansen i befolkningen gjennom opplæring:

Eit viktig poeng for den einskilde utøvar er at ein tek utgangspunkt i allemannsretten og friluftsløva og dei krav som ein her finn om å ta omsyn til naturen og til andre brukarar av naturen. Kvar og ein må leggje vekt på kjennskap til grunnleggjande reglar for opphald og ferdsel og lære seg det som er naudsynt for å kunne ferdast trygt i

naturen. Det er t.d. særleg grunn til å leggje vekt på kunnskap og dugleik kombinert med enkelt, men godt nok utstyr for å unngå unødvendige redningsaksjonar. Avansert teknisk utstyr kan svikte og kan aldri erstatte grunnleggjande evner og dugleik til å ferdast i naturen. Dersom ein er på fjelltur og uvêret kjem brått på kan heller ikkje t.d. god fysisk form erstatte varme klede. Sentralt er mellom anna kunnskap om og evner i bruk av kart og kompass. For å fremje sikker utøving av friluftsliv bør difor ulike motivasjonstiltak inkludere opplæring i bruk av kart og kompass (Miljøverndepartementet, 2016, pkt. 9.1.2).

Når det gjelder sikkerhet henviser St. meld. nr. 39 (2000-2001) bl.a. til «tur etter evne», samt sjø- og fjellvett-reglene:

Mykje tyder på at ulykker i stor grad skjer når kunnskapen om risiko og tryggleik ikkje er god nok, eller der eigen dugleik og/eller fysisk form blir overvurdert. Den menneskelege faktor kan i svært mange ulykker identifiserast som ein sentralt medverkande årsaksfaktor. Mange redningsaksjonar og utrykkingar kunne ha vore unngått dersom ein hadde teke vare på eigen og andre sin tryggleik i tråd med fjellvett- og sjøvettreglane, eller dersom fleire hadde valt tur etter evne.

Av St. meld. nr. 18 (2015-2016) ser vi at denne linjen videreføres i den norske regjeringens friluftslivspolitikkk utover på 2000-tallet. Meldingen viser for eksempel til at det er laget nye fjellvettregler og uttaler følgende om sikkerhet, risiko, ansvar, tradisjon og tur etter evne:

Friluftsliv innebærer aktiviteter med større eller mindre grad av ulykkesrisiko. Ferdsløse i norsk natur skjer på eget ansvar. Å velge tur etter evne er et sentralt element i den norske friluftslivstradisjonen. Det er viktig at en er klar over sine ferdigheter og kompetanse før en begir seg ut i naturen. Bevisstgjøring av personlig ansvar for egen sikkerhet ved utøvelse av friluftsliv er derfor viktig, i tillegg til opplærings- og aktivitetstilbud som gir kompetanse til å planlegge og velge tur etter evne (Klima- og miljødepartementet, 2016, s. 87).

Friluftsliv for hele befolkningen kan sies å stå som en sterk ideologi forankret i natursyn, allemannsretten og forestillinger om friluftsliv som en verdifull og egalitær lekmanstradisjon i Norge. Videre, når det gjelder sikkerhet, slår St. meld. nr. 39 (2000-2001) fast følgende:

Ulykker og skader ved uorganisert friluftsliv utgjør per i dag eit lite problem. I ei tid der fysisk inaktivitet er ein trussel mot folkehelsa, er det ei langt større utfordring å skape vilkår som fremjar friluftsliv og fysisk aktivitet i befolkningen. Det er viktig å leggje til rette for at nye generasjonar får erfaring med og skaffar seg kompetanse i å ferdast ute i naturen og handtere den risiko som alltid vil vere der i samband med friluftsliv og fysisk aktivitet i det fri (Miljøverndepartementet, 2001, pkt. 9.1.2).

Om ulykker og skader utgjør et lite eller stort problem finnes det selvsagt ikke objektive kriterier for. Når man snakker om alvorlige ulykker er det et poeng å huske på at «ulykken som statistisk element» er noe helt annet enn «den personlige ulykken» (Grønberg, 1995, s. 68). I denne framstillingen vil det som regel være snakk om ulykken som statistisk element. I media derimot blir ulykkene ofte framstilt som den personlige ulykken. Mediene befinner seg

i så måte innenfor rammene av et individsentrert perspektiv. Dersom et barn ved et uhell kutter av seg ett finger-ledd med øks på en tur i barneskolen, og vi forholder oss til hendelsen som den personlige ulykken, konstrueres det raskt forestillinger om at bruk av øks i barneskolen bør forbys. Hvis ulykken forståes som statistisk element vil man kanskje tenke at opplæring i bruk av kniv, øks og sag i barneskolen er ønskelig, og at denne aktiviteten bør kunne fortsette til tross for ett og annet uhell. Dersom vi forholder oss til alle ulykker som den personlige ulykken kan dette tenkes å få uønskete(?) sosiale og politiske konsekvenser.

Hittil har man, innenfor norsk friluftslivspolitik, vært relativt villig til å eksponere barn og ungdom for turer i skogen, til fjells og til vanns, med kniv, øks og sag, med de risikoer dette har medført. I stortingsmeldingen påpekes det eksempelvis at særlig ungdom har behov for risiko og spenning som de bør få utløp for bl.a. gjennom friluftsliv, fremfor gjennom f.eks. bilkjøring, rus eller kriminalitet:

Ein del menneske har behov for å oppleve risiko og dersom dei kan oppleve risiko gjennom friluftslivsaktivitetar, kan det vere vesentleg betre enn aktuelle alternative måtar å oppleve risiko på. Det er m.a.o. svært positivt for enkelte grupper å kunne drive med desse aktivitetane (Miljøverndepartementet, 2001, pkt. 9.1.2).

På den annen side peker man på «medaljens bakside»: «Samtidig er dei ressurskrevjande [...] fordi dei langt oftare enn for dei enklare aktivitetane vil utløyse redningsaksjonar». Samlet sett blir dette bakgrunn for regjeringens politikk ovenfor risikofylte friluftslivsaktiviteter på 2000-tallet:

Regjeringa ser det ikkje som eit viktig mål å leggje til rette spesifikt for risikofylte aktivitetar. Utfordringa ligg i å sikre at flest mogleg finn interesse for og spenning innafor eit miljøvennleg friluftsliv. Samstundes må det, så langt det ikkje er til vesentleg ulempe for naturmiljøet, grunneigarar eller andre friluftslivsutøvarar, vere rom for å drive risikofylte aktivitetar. Røynde utøvarar av slike aktivitetar må vere innstilte på å overføre kunnskap og evner til nye utøvarar, slik at ein i størst mogleg grad unngår ulykker og redningsaksjonar som resultat av risikofylt friluftsliv (Miljøverndepartementet, 2001, pkt. 9.1.2).

I en kronikk i Aftenposten pekte daværende høgskolelektor, nå professor ved Universitetet i Bergen, Rune Johan Krumsvik (2001), på at stortingsmeldingens tilnærming var forankret i forskning som dokumenterte at stadig flere ungdommer søkte spenning i hverdagen. Han viste til de britiske sosiologene Norbert Elias og Eric Dunning som på 1970-tallet avdekket økende risikoatferd blant ungdom, angivelig som et resultat av modernitetens tanker om kontroll, trygghet, velferd og struktur, som har gjort oppveksten «for trygg». Sammen med den amerikanske psykologen Marvin Zuckermans forskning, som postulerer at ca. 10% av

befolkningen har et sterkere genetisk betinget spenningsbehov enn folk flest, ble dette grunnlaget for regjeringens politikk.

I kronikken hevder Krumsvik at vår kollektive oppfatning av hva som er rett og galt med hensyn til risiko og spenning er diskutabelt. Han fremhever paradoksene som fremkommer i sitatene fra stortingsmeldingen ovenfor, hvor folk gjerne må drive risikofylt friluftsliv, men helst uten å skade seg selv eller andre. Videre peker han på at vår holdning til risiko er sosialt konstruert og at vi må ta stilling til risiko også i friluftslivet, men at dette er sensitivt fordi risiko har en negativ klang i samfunnet, noe som danner basis for hva som er legitim atferd:

I dette biletet ser ein at det sterke risikofokuset fører til at både leiken, kroppsøvinga/idretten og friluftslivet slit for sin legitimitet i samfunnsdebatten. Risikofokuset blir gong på gong løfta fram som nærast eit uoverkommeleg problem som øydelegg denne legitimiteten (Krumsvik, 2001).

Krumsvik gir honnør til stortingsmeldingen som han mener bidrar til å nyansere bildet av risiko, samt bidrar til en mer objektiv og balansert, kollektiv risikopersepsjon som både kan ha politisk og allmenn interesse. Denne norske politiske tilnærmingen er til en viss grad oppsiktsvekkende i en tid hvor det, ifølge professor i sosiologi Frank Furedi, er nesten umulig å finne en vestlig politiker som vil uttale at noe er trygt og at risikoen som aktiviteten medfører er verdt å ta (Furedi, 2002, s. 3).

På politisk nivå i Norge har det altså vært konsensus om at en viss risikotaking i friluftslivet både er nødvendig og ønskelig. Politikken som er ført hittil utfordres imidlertid stadig fra flere hold. Medias tendens til å framstille ulykker som den personlige ulykken, har fått, og kan få sosiale, politiske og praktiske konsekvenser. Det samme kan sies om medias og samfunnets tendens til å fordele skyld og ansvar i forbindelse med ulykker. Denne tendensen ser vi ikke minst i andre vestlige land:

Unfortunate incidents which in the past would have been shrugged off as bad luck are now interpreted as indications of a major danger. The tragic death of a child on a school outing invariably turns into a major national story about the risks involved in such activities. Such tragedies are usually followed by calls for tighter regulation of school outings. Another response is to seek someone to blame. Not surprisingly, many teachers have become reluctant to organize such events. Numerous teachers report that their schools have cancelled trips because of the perceived risks of such events. Sadly, our inability to accept the fact that accidents and tragedies can happen threatens to deprive children of the important experience that they gain through such outings (Furedi, 2002, s. 7, 8).

Stadige framstillinger av den personlige ulykken, samt fordeling av skyld og ansvar, tematiserer krav og forventninger om «absolutt sikkerhet», som jeg kommer tilbake til om litt. Observasjoner tyder på at det også innenfor norske institusjoner velges bort aktivitet som følge av krav og forventninger i omgivelsene, eller forestillinger om eksisterende krav og forventninger i omgivelsene.

2.1. Problemstillinger

Min avhandling har på den ene siden som ambisjon å analysere noe av bakgrunnen for hvordan det relativt nyanserte bildet av risiko i norsk friluftslivspolitik er konstruert. Det historiske perspektivet er vektlagt ut fra tesen om at hvis vi skal forstå nåtiden må vi vite hvordan den har blitt til (Kjeldstadli, 1992, s. 19). Samtidig er det min ambisjon å undersøke hvordan «vår kollektive risikopersepsjon» stadig forhandles gjennom ulike diskurser, og på den måten fortsatt er under konstruksjon. Dette er det ikke forsket på tidligere. To overordnede problemstillinger kan formuleres:

Hvordan har ulike aktører og institusjoner, innenfor friluftsliv og naturbasert reiseliv, tematisert sikkerhet og risiko til ulike tider, og hvilken respons på naturens farer har denne tematiseringen medført?

Hvordan forhandles persepsjonen og tematiseringen av sikkerhet og risiko innenfor friluftsliv og naturbasert reiseliv i vår nære fortid?

For å svare på den første hovedproblemstillingen har jeg valgt å starte med å undersøke: *Hvordan har man respondert på fjellets farer opp igjennom historien?* Det å ferdes i fjellet har lang tradisjon i Norge og kildematerialet er rikt. I den sammenheng har jeg valgt å undersøke ulike aktører, grupper og institusjoner, og hvordan disse tematiserer sikkerhet og risiko, samt responder på naturens farer, avhengig av deres prosjekt i fjellet. Dette arbeidet har resultert i artikkelen ***Respons på fare i naturen, holdninger til sikkerhet i friluftslivet, et historisk perspektiv med utgangspunkt i norsk fjellsport***. En av gruppene som er gjenstand for undersøkelsen er bygdefolk i bygdene rundt Jostedalsbreen og deres «nytteferdsel» over breen før 1850. En annen gruppe er fjellsportsfolkene og deres sportslige aktivitet i fjellheimen fra rundt 1850 og utover på 1900-tallet. Den siste gruppen er «vegledertradisjonen»⁵ som etablerte seg som ledende skole innenfor profesjonsrettet friluftsliv og pedagogisk praksis, da friluftsliv ble etablert som eget fag- og

⁵ I denne tradisjonen, eller skolen (Norsk Alpincenter, Høgfjellskolen), ble veiledning skrevet med g – «vegledning».

undervisningsområde fra rundt 1970. I denne første delen av undersøkelsen har jeg vært opptatt av den sosiale konstruksjonen av tradisjonen. Jeg har vært nysgjerrig på hvor forestillinger om en genuin «norsk tradisjon» knyttet til det å ferdes sikkert i naturen kommer ifra. *Er det mulig å finne belegg for en genuin norsk tradisjon i kildene? Hvor langt tilbake går evt. denne tradisjonen? Hvor har impulsene til tradisjonen kommet fra? Og: Hvordan har tradisjonen endret seg over tid?*

Etableringen av den eldste institusjonen innenfor profesjonsrettet friluftsliv og naturbasert reiseliv i Norge, Nordre Bergenhus Amt´s Veiviservesen for Jostedalsbreen (1828/29), kan forståes som en respons på naturens farer fra norske lokalmyndigheters side. Dette gjør organiseringen av fjellføring til et særlig relevant tema for å svare utdypende på den første hovedproblemstillingen. For å få frem at både tematisering av sikkerhet og risiko, samt respons på naturens farer, er kulturelt betinget, anser jeg det som relevant å anlegge et komparativt, historisk perspektiv på organisering og regulering av fjellføring som profesjon. Dette gjør det aktuelt å undersøke hvordan ulike lands myndigheter har tematisert sikkerhet og risiko knyttet til friluftsliv og naturbasert reiseliv i fjellet, og hvordan tematiseringen har ført til ulike typer respons avhengig av kultur og tradisjon. Dette arbeidet har resultert i artikkelen *The organizing and regulation of mountain guiding in Scandinavia 1820-2016, with a glance at the Alps*. I dette arbeidet undersøkte jeg og mine medforfattere: *Hvordan fjell-føring har vært organisert og regulert i Skandinavia sammenliknet med Alpe-landene Frankrike og Sveits, i tidsrommet 1820 til 2016? Og: Hva er de viktigste forskjellene og likhetene innenfor Skandinavia, og mellom Skandinavia og Alpe-landene?* Som i den forrige artikkelen, har vi bl.a. vært opptatt av den sosiale konstruksjonen av tradisjon. Ambisjonen med det komparative perspektivet har vært å avdekke hvordan ulike respons fra myndighetenes side har ført til ulike regulering av praksis. I undersøkelsen er det anvendt et maktteoretisk perspektiv for å analysere hvordan forskjeller og likheter har utviklet seg. I den forbindelse har diskursbegrepet blitt aktualisert, bl.a. gjennom analyse av diskursiv makt. Empirien som omhandler Norge griper inn i og supplerer deler av empirien i den første artikkelen, mens tidsperspektivet i denne andre artikkelen er utvidet til også å omfatte dagens situasjon. Dermed utgjør den også et historisk bakteppe for undersøkelsens andre hovedproblemstilling.

Videre viste arbeidet med den første artikkelen at 1960/70-tallet var særlig relevant for å svare på den første hovedproblemstillingen. Spesielt interessant ble det å avdekke hvordan bestemte aktører og institusjoner innenfor «vegledertradisjonen» diskuterte sikkerhet og risiko innenfor norsk profesjonsrettet friluftsliv etter ulykkespåsken i 1967. Arbeidet med denne tematikken

har resultert i artikkelen *Sikkerhetsdiskursen i norsk friluftsliv og fjellsport*. Artikkelen bygger videre på det kulturhistoriske perspektivet fra de to foregående artiklene og tar opp tråden fra der den første artikkelen avsluttes. I undersøkelsen anlegges det et diskurs- og maktperspektiv som skal bidra til å undersøke hvordan forestillinger om hvilken sikkerhetstenkning som skulle være rådende ble etablert, og hvilken sikkerhetstenkning som ble dominerende og etter hvert fremstod som legitim. Dette gjøres ved å undersøke følgende problemstillinger: *Hvilken sikkerhetstenkning ble etablert som den dominerende innenfor norsk, profesjonsrette friluftsliv etter ulykkespåskan i 1967? Hvilke aktører hadde makt til å definere hva som skulle være den dominerende sikkerhetstenkningen, og hvilke legitimeringsstrategier tok de i bruk?* Til sammen svarer de tre artiklene presentert hittil på prosjektets første hovedproblemstilling og de danner et historisk bakteppe for de to følgende artiklene.

For å svare på den andre hovedproblemstillingen har jeg valgt å undersøke følgende underproblemstillinger: *Hvordan skriver media om ulykker og sikkerhet i friluftsliv og naturbasert reiseliv? Hvordan bidrar media til å skape mening og forståelse rundt sikkerhet innenfor feltet?* Dette arbeidet har resultert i artikkelen *Dødsulykker i friluftsliv og naturbasert reiseliv – en medieanalyse*. I artikkelen analyseres det hvordan dødsulykker i friluftsliv og naturbasert reiseliv omtales i media. Og det analyseres hvordan media bidrar til å skape mening og forståelse rundt sikkerhet/risiko innen feltet. Som i to av de øvrige artiklene er maktperspektivet fortsatt relevant, i kombinasjon med en diskursanalytisk tilnærming med utgangspunkt i Norman Faircloughs kritiske diskursanalyse. Som det fremgår av tittelen er dødsulykker i friluftsliv og naturbasert reiseliv utgangspunkt for medieomtalen og det offentlige ordskiftet. I flere sammenhenger inngår forestillinger om omfanget av dødsulykkene, samt risikoen ved de ulike aktivitetene, som sentrale elementer i diskursene. Dødsulykkene og risikoen ved aktivitetene blir dermed sentrale for hvordan offentligheten forstår og tematiserer sikkerhet og risiko innenfor det profesjonsrettete friluftslivet. Dette gjør det relevant å undersøke følgende: *I hvilket omfang har det forekommet dødsulykker i forbindelse med organisert friluftsliv i Norge? Og: Hvor stor har sannsynligheten vært for dødsfall under utøvelsen av utvalgte friluftslivsaktiviteter i Norge?* Dette arbeidet har resultert i en siste artikkel, med tittelen *Sikkerhetsstatus for friluftslivsaktiviteter i Norge på 2000-tallet*. Undersøkelsen som presenteres i denne artikkelen er basert på deskriptiv statistikk. Anvendelsen av deskriptiv statistikk har sin bakgrunn i at underproblemstillingene som behandles her griper inn i sikkerhetsarbeid som pågår innenfor utdanning, næringsvirksomhet,

forvaltning og politikk. Den deskriptive statistikken tilhører den overbyggende sikkerhetsdiskursen i friluftslivet ved at ulykker, og særlig dødsulykker, vies stor oppmerksomhet i samfunnet og blir ofte gjenstand for debatt og samtaler relatert til risiko og sikkerhet. Disse samtalene og debattene inngår i diskursen, som igjen trekker på, eller er vevd inn i utenforliggende diskurser som på ulike måter relaterer seg til sikkerhets- og risikodiskurser i norsk friluftsliv og naturbasert reiseliv.

2.2. Hvor kommer problemstillingene fra?

Problemstillingene har sitt utgangspunkt i de tre problemområdene nevnt innledningsvis; det juridiske, det forvaltningsmessige og profesjonskampen. Noe disse tre problemområdene har til felles er at de tematiserer forestillinger om manglende sikkerhet som bør/må finne sin institusjonaliserte løsning. Det er derfor det institusjons-sentrerte perspektivet er overordnet et aktør-sentrert perspektiv i denne undersøkelse. Dette betyr ikke at aktørperspektivet ikke er interessant, eller at aktørperspektivet blir helt borte, men at det i sosiologisk sammenheng har sine begrensninger. Hovedgrunnen til at fokuset er rettet mot institusjonene, er den institusjonelle makten disse besitter til å kaste om på aktørens rettigheter og muligheter. Jeg er m.a.o. opptatt av balansen mellom ytre regulering og institusjonenes og aktørens autonomi innenfor feltet. På mange måter handler denne balansen om forholdet mellom risiko og tillit. I følge professor i økonomi, Michael Power, er det et resultat av tillit når institusjoner og aktører får håndtere risikoer i sin virksomhet uten ytre regulering og kontroll. Derimot fører manglende tillit til mer ytre regulering og kontroll. Hvordan et samfunn balanser og kombinere tillit og kontroll er kulturelt betinget. Power bruker begrepet «The Audit Society» om samfunn som i økende grad mangler tillit, og dermed vektlegger revisjon, vurdering, inspeksjon og sertifisering, som disiplineringsverktøy i staten, for å regulere og kontrollere ulike bransjer og samfunnsområder (Power, 1997, s. 2, 123).

Problemområdene fikk fornyet aktualitet sommeren 2016 og høsten 2017. Den eksplosive økningen i turismen til områder som Preikestolen, Kjerag og Trolltunga var gjenstand for en rekke kronikker og debatter. Såkalt «villmarksturisme» har over noen år vært i ferd med å bli en stor og lønnsom næring i området. Antall nødmeldinger til hovedredningsentralen, og antall redningsaksjoner, har økt eksponentielt, fra 2227 i 2005 til 3308 i 2013⁶ (Ofte dal, 2014, s. 63).

⁶ Her kan det legges til at antall friluftslivs-relaterte redningsoppdrag har ligget stabilt på mellom ca. 560 og 660 siden 2005, med en markant nedgang i 2013, med 470 oppdrag (Ofte dal, 2014, s. 64). Norges Røde Kors Hjelpekorps rapporterte imidlertid om en nær tredobling i antall redningsaksjoner det siste ti-året, fra ca. 350 i

Debatten knyttet til Kjeragbolten, høsten 2017, handlet om hvorvidt partiet ut til selve bolten skulle sikres fysisk med kjetting, om det skulle skiltes bedre og/eller organiseres kø-ordning etc. (Bø, 2017). Et gjennomgående tema i debatten om Trolltunga, sommeren 2016, var om det på lå reiselivet og myndighetene, som begge markedsfører norsk natur, å generelt ta større ansvar for turistenes sikkerhet. Flere hevdet at begge parter burde ta tak i problemet ved å bidra økonomisk, bl.a. gjennom regulering, forvaltning og infrastruktur. Spesifikt ble det foreslått en rekke tiltak, som for eksempel: Utbygging av infrastruktur som «nasjonale turiststier», bedre merking, ATV-stier for redningsfolk, pausebuer og nødbuer; bedre informasjon, med brosjyrer, apper, skilt etc.; tiltak som å spre turiststrømmen utover hele døgnet, rasteforbud, sluser etc.; etablere eller utbedre beredskapsplaner; utdanne og ansette naturguider; innføre krav om guider; sikre de frivillige redningsgruppene bedre økonomiske kår; profesjonelle redningsfolk i døgnberedskap; gå bort fra prinsippet om gratis redning, og innføre aktsomhetsnormer og evt. krav om forsikring (Bø, 2016; Christophersen, 2016; Kolderup, 2016; Olsen, 2016).

Denne sommerens debatt bar ikke minst preg av forestillinger om «oss og de andre». Distinksjonen oss og de andre skilte mellom de som befant seg på innsiden av «norsk friluftslivstradisjon» og de som befant seg på utsiden, altså utlendingene. Det var nemlig de tilreisende turistene som, ifølge enkelte bidragsyttere, «snubler i sin egen inkompetanse», «er ukjent med, og bryter de norske fjellvettreglene», og som «kan oppleve det som er en søndagstur for oss, både som skummel og farlig» (Bø, 2016). Ifølge NRK Hordaland (2017) var over 80 prosent av turistene i Vest-Norge fra Norge eller Europa. Til tross for dette var folk fra Asia overrepresentert blant fotturistene som måtte reddes ut, eksempelvis fra området ved Trolltunga. En av tre som ble reddet skal, ifølge noen kilder, ha vært fra Japan, Kina, India og Russland. NRK Hordaland viser i den sammenheng til en «semesteroppgave» på en masterutdanning i sikkerhetsledelse ved Handelshøyskolen BI, skrevet av Helene Sandbu Ryeng og Inge Meløy. De to studentene hevder å ha belegg for følgende påstand:

Kulturelle særtrekk er med å forklara kvifor asiatiske turistar får problem ved Trolltunga [...] Folk frå desse fire landa stolar generelt mindre på offentleg informasjon enn me nordmenn. Me ser også at indarar, kinesarar og japanarar – som er påverka av livssynet konfutsianisme – har eit meir relativt tilhøve til kva som er

2005 til nærme 1000 i 2015. I 2015 meldte Norsk Folkehjelp om ca. 1000 redningsoppdrag for siste fire-års periode, som innebar en dobling fra forrige fire-års periode. Organisasjonen Norske Redningshunder melder om en økning i antall aksjoner på ca. 50 pr. år, fra 2011 til 2015. I 2015 var antallet redningsaksjoner på 370. Norske Alpin Redningsgrupper melder om i gjennomsnitt 39 aksjoner pr. år i perioden 2007 til 2011, mot i gjennomsnitt 48 aksjoner i perioden 2012 til 2016, en økning på ca. 20 % (Lunde, 2017). I 2018 rapporterte Aftenposten at det hadde blitt 70 % flere redningsaksjoner i Norge på ti år (Aftenposten, 2018).

sanning. [...] Dei har gjerne ei haldning til informasjon om at «det som er rett i dag ikkje treng å vera rett i morgon». Dei tar ikkje åtvaringar like bokstavleg som nordmenn. Då er det utfordrande å kommunisera risiko til dei (NRK Hordaland, 2017).

Det legges altså til grunn at de tilreisende «har en annen kultur», mangler kjennskap til vår friluftslivstradisjon og at de ikke er i stand til å ta vare på seg selv i like stor grad om oss. Det nasjonale er vevd inn i en slags essensialistisk forestilling om en overlegen «norsk tradisjon», eller sågar en «europeisk tradisjon». De tilreisende bryter med denne tradisjonen ved å dra på turer de ikke har evne til, uten å følge fjellvettreglene. De foreslåtte tilretteleggingstiltakene foreslåes samtidig som man gir til kjenne at disse tiltakene bryter med «norsk friluftslivstradisjon». På samme måte, når det foreslåes at man bør begynne å kreve inn penger for redningsoppdrag, eller forsikring, påpeker man at dette vil innebære et brudd på viktige prinsipper i «vår friluftslivs- og redningstradisjon» (Bø, 2016).

For å sette debatten i et større perspektiv kan det påpekes at ingen omkom på disse destinasjonene denne sesongen. Kun én person har eksempelvis omkommet ved Trolltunga. Det skjedde høsten 2015. Til sammenlikning har det omkommet i gjennomsnitt tre nordmenn pr. år i snøskred de siste årene. I løpet av de siste 25 årene har det omkommet i gjennomsnitt 34 personer pr. år i fritidsbåtulykker (Horgen, 2013a). På Besseggen i Jotunheimen, også sommeren 2016, fikk et tysk følge, som hadde ringt inn en nødmelding til 113, beskjed om å hvile, for så å gå videre. Disse tok seg ned fra fjellet på egen hånd i løpet av natten, slitne, men i god behold. Hvor mange av redningsaksjonene ved Trolltunga som kunne vært avverget på samme måte, med et heldig utfall, får vi aldri vite. Og hva hvis noen av disse hadde fått en tilsvarende beskjed som de på Besseggen og en i følget hadde omkommet? Vi står overfor et etisk dilemma. På den ene siden en slags null-visjon, der man vil hevde at ett dødsfall er ett for mye. På den andre siden vet vi at det å leve innebærer livsfare. Skal ikke folk som oppsøker Trolltunga få lov til oppleve usikkerhet, kulde, slit og engstelse? Skal ikke de få lov til å utsette seg for risiko og i verste fall livsfare?

Det er vanskelig å argumentere mot de som ønsker eller krever bedre sikkerhet, da vi må sette som premiss at hensiktene deres er gode. Men det er lett å glemme at man i det godes hensikt kan skade enkeltindividets integritet, selvbestemmelse og frihet ved å tilrettelegge, regulere og forby (Hovden, 2004, s. 45). Så kan man innvende at samfunnet vårt er fullt av tilrettelegginger, reguleringer og forbud. Hvordan hadde for eksempel trafikksikkerheten vært uten? Men skal sikkerhet innenfor friluftsliv og naturbasert reiseliv reguleres på samme måte som trafikksikkerheten? Eller ligger det et element av ønsket risiko til disse prosjektene som

ikke kan eller bør reguleres i samme grad som risikoen i veitrafikken? Hvor langt skal det offentlige og andre institusjoners sikkerhetsarbeid gå i sin inngripen når det gjelder individers frivillige risikotaking innenfor friluftsliv og naturbasert reiseliv? Og skal man konsentrere seg om tapsforebyggelse, eller skal sikkerhetsarbeidet også innbefatte trygghetsfølelse? Skal redningsmannskaper eksempelvis komme folk til unnsetning hvis de føler seg redde, slitne eller usikre? Det finnes ikke enkle svar på disse spørsmålene, men filosofen, professoren og klatreren Arne Næss sr. kan kanskje hjelpe oss et stykke på vei.

Absolutt sikkerhet, full sikkerhet og «the blame game»

Næss skilte mellom absolutt sikkerhet og full sikkerhet. Absolutt sikkerhet innebærer absolutt null risiko, som igjen betyr null aktivitet, som en følge av at alt er farlig. Full sikkerhet aksepterer risiko ved aktiviteten, etter ulike akseptkriterier, og forutsetter at aktiviteten er så sikker som praktisk mulig under de gitte rammebetingelsene. Av dette følger en to-trinns modell for risikobeslutninger: 1) Man velger en aktivitet/arena som innebærer kalkulert risiko, eller velger bort aktiviteten. 2) Man velger en aktivitet/arena og utfører det man ønsker med krav om full sikkerhet (Hovden, 2004, s. 45).⁷ Næss' skille mellom absolutt sikkerhet og full sikkerhet kan bidra til refleksjon rundt hva vi ser på som et sikkerhetsproblem eller ikke. Hva som oppfattes som «et problem» er sosialt konstruert og kan påvirke praksis. Null-visjoner og krav om absolutt sikkerhet kan for eksempel medføre null friluftslivsaktivitet for barn og unge i nærheten av vann, eller null aktivitet med kniv, øks og sag, innenfor institusjoner som barnehager, skoler eller organisasjoner. Ønsker vi, som samfunn, at barn og unge skal få lov til bruke kniv, øks og sag i det institusjonaliserte friluftslivet, må vi gi avkall på absolutt sikkerhet. Dermed får barn og unge lov til å bruke disse redskapene innenfor ansvarlige rammer. Dette er eksempelvis utenkelig i andre land, med andre kulturelle preferanser, noe som bekrefter at hvordan man ser på dette er sosialt konstruert.

I Storbritannia og USA finnes det eksempler på institusjoner som misliker og har som ambisjon å fase ut begrepet «accident». *British Medical Journal* har for eksempel som politikk å ikke bruke begrepet. Argumentasjonene for dette er at det er fullt mulig å forutse og forebygge de fleste skader på mennesker, og at det er uansvarlig å vise til eventuelle skader som ulykker. Eksempelvis blir skader som følge av flyvende objekter i en tornado ikke sett på

⁷ Det har ikke latt seg gjøre å finne noen skriftlig primærkilde der Arne Næss formulerer dette. Professor i sikkerhetsledelse, Jan Hovden ved NTNU (2004), henviser til et foredrag av Næss på 5. nordiske konferanse for ulykkesforskere i 1985, publisert i en SINTEF-rapport (Næss, 1985). Her nevnes imidlertid ikke dette med absolutt sikkerhet. I en personlig meddelelse fra professor Hovden pr. e-post høsten 2017 fremgår det at Hovden har hørt Arne Næss snakke om dette flere ganger i ulike foredrag.

som en ulykke, men som; «[...] the failure to adopt the correct precautionary strategy» (Furedi, 2002, s. 10). I følge Furedi har vi i den vestlige verden problemer med å leve med usikkerhet, samt å akseptere det faktum at noen former for skader ikke kan forebygges. Da er det vanskelig å akseptere at skader kan skyldes tilfeldigheter, at personen rett og slett var på feil sted til feil tid. I en slik kultur begynner man å lete etter mening og forklaring. Frasen; *dette må ikke få lov til å skje igjen*, uttrykker en forestilling om at hvis vi bare forstår meningen og kan forklare hendelsen, kan tilsvarende hendelse forebygges og unngås i framtiden. Det å gjøre noe, i kjølvannet av en hendelse, fordi det tross alt skal komme noe godt ut av hendelsen, hører med til denne menings-dannelsen. Derfra er det kort vei til en offentlig granskning av hendelsen, til å plassere skyld og ansvar, og vi er i gang med «the blame game». For hvordan etablerer vi mening til hendelser som tidligere ble tilskrevet sjansje? Vanligvis ved å skyldes på noen for det uføret vi har kommet opp i. Tar vi bort ulykken fra språket vårt fører dette til en forestilling om at skaden skyldes noens uaktsomhet, som igjen utløser en nådeløs jakt på noen å skyldes på. Derfra er veien kort til en saksøkende kultur og «The Audit Society» (Furedi, 2002, s. 10, 11; Adams, 1995; Power 1997).

I følge Furedi er prosjektet med å fjerne ordet ulykke fra vokabularet motivert utifra en overbevisning om at risiko bør unngås og i hvertfall ikke nytes. Dette kan medføre en fordømming av folk som kommer til skade i forbindelse med friluftsliv og aktiviterer som oppfattes som «risiko-sport». Dette muliggjør utsagn som: *De er selv skyld i skaden*. Eller: *De fikk som fortjent når de tar en sånn risiko*. Utsagn som dette legitimeres gjennom at handlingene bryter med sikkerhetsrådene som er forankret i samfunnets moralske konsensus (Furedi, 2002, s. 4). Hvorvidt risikosøking er god moral, innenfor friluftslivet, har vært (og er) omdiskutert også i Norge. Dette skal vi se nærmere på i det følgende.

Risikotaking og sikkerhet i friluftslivet

Ovenfor viste jeg til de to stortingsmeldingene om friluftsliv som danner grunnlag for myndighetenes relativt nyanserte politikk ovenfor risikofylte friluftslivsaktiviteter på 2000-tallet. Jeg nevnte også at min avhandling har som ambisjon å analysere bakgrunnen for hvordan dette relativt nyanserte bildet av risiko i norsk friluftslivspolitik er konstruert, og hvordan «vår kollektive risikopersepsjon» stadig forhandles. En fagperson innenfor fagområdet, som tidligere har pekt på utfordringer innenfor dette feltet, er idrettsfilosofen Gunnar Breivik. I forbindelse med innføring av forbud mot B.A.S.E. hopp i Trollveggen på 1980-tallet pekte han på det han kaller en inkonsekvent, norsk risikopolitikk:

Spaltetheten i norsk holdning til risiko kommer til uttrykk i vår utrolig inkonsekvente risikopolitikk. Man aksepterer risiko hvis den ikke er av for dramatisk karakter, og dersom mange nok driver med aktiviteten (eks med rask passbåt kontra base i Trollveggen) [...] Det norske likhetsidealet, negativt uttrykt i Janteloven, favner altså alle de som driver med det flertallet aksepterer som normalt og riktig, men fordømmer temmelig nådeløst subkulturene, det som drives av de få (Breivik, 1989, s. 28, 29).

I denne sammenheng peker Breivik på britisk forskning fra 1980-tallet som viser at det er like farlig å spille fotball som å drive med fjellklatring, mens å kjøre bil er langt farligere enn begge disse aktivitetene. Han peker på at samfunnets negative risikoreaksjoner ovenfor klatreulykker trolig skyldes kulturell indoktrinering (Breivik, 2002, s. 161). Mye tyder på at subkulturene (for eksempel B.A.S.E., klatring og bratt skikjøring) vies mer oppmerksomhet i media, og oftere blir møtt med kritikk og krav om restriksjoner, sml. med småbåtulykker, motorsykkelykker og trafikkulykker generelt, som tar langt flere menneskeliv. Denne type skjevheter mht. oppmerksomhet rundt ulykker er også påpekt innenfor helt andre samfunnsområder. Et dødsfall i oljeindustrien får eksempelvis langt større mediedekning enn et dødsfall innenfor jordbruk og fiske (Haukelid, 2000).

Ivar Mytting, førstelektor i friluftslivsfag ved Norges Idrettshøgskole (NIH), påpeker en slik skjevhet, knyttet til friluftslivsulykker og trafikkulykker, etter å ha sammenliknet ulike avisoppslag i kjølvannet av påsken 1997. *Dagsavisen* (01.04.97) hadde da viet førstesiden, samt flere helsider, til en sak om fire personer som hadde omkommet i påskefjellet, hvorav to i en snøskredulykke. I samme avis, dekket av fire linjer, fremgikk det at seks personer omkom og 50 ble skadd i påsketrafikken på vei hjem fra fjellet (Mytting, 2000). I følge professor emeritus i sikkerhetsledelse, Jan Hovden, har mediene stor innflytelse på moderne menneskers risikobevissthet:

Den moderne risikobevissthet er i mindre grad knyttet til våre egne erfaringer og mer knyttet til det risikobildet som formidles gjennom massemedia. Det er ikke hverdagsfarene som vies oppmerksomhet. Det er de spektakulære og dramatiske hendelser fra fjern og nær som får de store overskrifter (Hovden, 2004, s. 49).

Også Krumsvik påpeker tendensen med at mindre alvorlige ulykker, for eksempel i friluftslivet, får langt mer oppmerksomhet sml. med trafikkulykker. Og han peker på at det tabloide søkelyset friluftslivsulykker får i media skader legitimiteten til friluftslivet i samfunnet:

I dette biletet ser ein at det sterke risikofokuset fører til at både leiken, kroppsøvinga/idretten og friluftslivet slit for sin legitimitet i samfunnsdebatten. Risikofokuset blir gong på gong løfta fram som nærast eit uoverkommeleg problem

som øydelegg denne legitimiteten. Dette synast å bli forsterka gjennom media sitt tidvise tabloide søkjelys på dette området (Krumsvik, 2001, s. 1).

I artikkelen *Sikkerhetsstatus for friluftslivsaktiviteter i Norge på 2000-tallet* viser jeg, at det på 2000-tallet, i gjennomsnitt har omkommet 34 personer pr. år i fritidsbåtulykker, mens det har omkommet én person pr. år i B.A.S.E. ulykker. I forhold til antall deltakere i de to aktivitetene er B.A.S.E. farligere, men fritidsbåtulykker tar altså langt flere liv og kan slik sett vurderes som et mye større problem. I media framstilles fritidsbåtulykker ofte som statistisk element, i avisenes årlige rapport om antall omkomne i år, sammenliknet med tidligere år. Mens B.A.S.E. ulykker først og fremst presenteres som den personlige ulykken, ofte med dramatiske overskrifter. Noe liknende ser vi også tendenser til i medieringen av for eksempel skred- og klatreulykker.

Også innenfor det profesjonelle friluftslivet som fagfelt har risikotaking vært omdiskutert. Særlig Breivik (1989; 1995; 2002), som bl.a. støtter seg på teoriene til Elias & Dunning, samt Zuckermann, har vært talsperson for risiko som et positivt og ønsket element i friluftsliv og sport, bl.a. fordi det handler om glede:

Gleden over kompleks mestring er kanskje særlig sterk i risikosport. [...] Det er elementer av strategi og sjanse, det er handling under tidspress, mestring av egen angst og frykt, det er interaksjon med naturen og naturkreftene. Alt sammen gir en kombinasjon av intellektuell, følelsesmessig og motorisk glede knyttet til kontrasten mellom mestring og ikke mestring, trygghet og frykt (Breivik, 1989, s. 24).

Etiske problemer knyttet til risikosport, og filosofiske teorier om retten til å ta risiko, er bl.a. drøftet av Breivik i artikkelen *Ekstremспорт og risikotaking som sosiologisk og samfunnsmessig fenomen* (2002).

I kontrast til Breivik står Bjørn Tordsson, førsteamanuensis i friluftslivsfag, som har tatt skarp avstand fra å dyrke risiko i friluftslivet; «[...] kamp mot risikotaking – mot fenomenet, og mot mulige legitimeringer – fremstår som et ideologisk sanitærarbeid, et friluftslivets kulturelle heimevern» (Tordsson, 2000, s. 5). Tordsson har vært bekymret for at dersom det blir; «[...] opplest og vedtatt at i friluftsliv er risiko noe godt og verdifullt, eller at risikotakere har en spesiell og beundringsverdig personlighet, da vil det også bli flere som forstår det slik. Og dermed flere som oppsøker risiko. Og dermed, trolig, flere alvorlige ulykker» (Tordsson, 1998, s. 9). Høgskolelektor i friluftslivsfag, Ola Einang, gikk i sin tid enda lengre da han hevdet at det er; «[...] direkte umoralsk når personer som er sterkt engasjert i friluftsliv og friluftsupplæring drar frem risiko som en verdi. Det avsporer og hemmer arbeidet med en av

de viktigste sidene ved friluftso pplæring: Å øke sikkerheten ved ferdsel på sjø og land» (Einang, 1999, s. 106).

Til tross for dette engasjementet fra sentrale fagpersoner, mot risikotaking i friluftslivet, er det, som vist ovenfor, på politisk nivå nærmest konsensus om at en viss risikotaking i friluftslivet både er nødvendig og ønskelig. Dette bygger trolig på en erkjennelse av at risikotaking er en forutsetning for å kunne bevege seg ut i naturen for å oppleve, mestre og lære. Et slikt ståsted vil trolig også Tordsson og Einang gi sin tilslutning til, så lenge man ikke «dyrker» risikoen. Et friluftsliv helt uten risiko er m.a.o. utenkelig, og forestillinger om absolutt sikkerhet er problematisk. Som professor emeritus i geografi, John Adams, sier om risikoaksept, i boka *Risk*: «Some like it hot [...] other like it cool [...] But no one wants absolute zero» (Adams, 1995, s. 15). I dette perspektivet har svært mange individer og institusjoner valgt bort absolutt sikkerhet, men strever kontinuerlig med ulike forestillinger om *hva som er sikkert nok*. Sagt på en annen måte strever både aktører og institusjoner med hvordan man skal forstå og tematisere sikkerhet og risiko, og de strever med hvordan man skal respondere på naturens farer under utøvelse av friluftsliv og naturbasert reiseliv. Nedenfor vender jeg tilbake til temaet risikopersepsjon og respons på fare, etter en gjennomgang av tidligere forskning, begrepsavklaringer og det idéhistoriske bakteppet for bruken av begrepene sikkerhet og risiko.

2.3. Tidligere forskning

I Norge er det forsket relativt lite på friluftsliv, sikkerhet, risiko og diskurs. Risikosøking, som har en viss relevans i denne sammenhengen, finnes det imidlertid mye forskning på, både nasjonalt og internasjonalt. Viktige bidrag har bl.a. kommet fra antropologene Edward Staski og Jonathan Marks (evolusjonsbiologi), sosiologene Elias & Dunning, psykologer som Zuckerman og Mihaly Csikzentmihalyi, samt modernitetsteoretikere som Beck og Giddens (Breivik, 1995; Haukelid, 2000; Breivik, 2002; Langseth, 2012). Av norske bidrag vil jeg trekke frem arbeidene til Breivik, som det finnes flere henvisninger til i denne avhandlingen, samt sosiologen Tommy Langseths Ph.D.-avhandling, *Spenningsøkingens sosialitet*, som særlig peker på begjær etter symbolsk kapital og anerkjennelse når han skal forklare enkeltindividers spenningsøking gjennom risikosport (Langseth, 2012, s. 45). I opposisjon til Langseth står Audun Hetlands (2016) Ph.D.-avhandling *Why risk your life for fun? Capturing emotions in extreme sport*, som vektlegger «den gode mestringsfølelse» som drivkraft bak risikosport. Nasjonalt bør i tillegg boken *På den usikre siden* nevnes, som utforsker risiko

som forestilling, atferd og rettesnor innenfor idrett/ekstremспорт/friluftsliv (Thelle, Breivik, Enebakk, Skolbekken, & Teigen, 2001).

Søk i «Google scholar», på søkeordene «friluftsliv / sikkerhet / risiko / diskurs» gir ingen relevante treff utover en enkelt masteroppgave som berører tematikken (Leppikö, 2011). I tillegg finnes det noen masteroppgaver på tematikken friluftsliv, sikkerhet og profesjonskamp (Grav, 2010; Aarhus, 2011; Porsanger, 2011), samt to masteroppgaver om friluftsliv og sikkerhet i skolen (Neegard, 2008; Nastad, 2000).

Sikkerhet og risiko, innenfor norsk friluftsliv, tas opp i en rekke artikler og bøker, men aktualiseres i relativt liten grad gjennom forskning. I artikkelen *Respons på fare i naturen, holdninger til sikkerhet i friluftslivet* tar jeg utgangspunkt i påstander, bl.a. fra academia, om at det finnes en særskilt norsk tradisjon for å minimere risiko og fremme sikkerhet. Og i artikkelen *Sikkerhetsdiskursen i norsk friluftsliv og fjellsport* kommer jeg inn på hvordan Fridtjof Nansen har blitt brukt som sikkerhetsmessig forbilde i norsk friluftsliv, til tross for sine hasardiøse ekspedisjoner. Publikasjonene det refereres til i de to artikkelene er konferansebidrag som neppe kan sies å være forskningbaserte (Dahle, 1998; Faarlund, 1998; Tordsson, 1998). Forskning som imidlertid berører tematikken er Gunnar Repps Dr. scient. avhandling *Verdiar og ideal for dagens friluftsliv. Nansen som føredøme?* (2001). På den ene siden kritiserer han her de ovenfor nevnte forestillingene, gjennom å si at Nansens «vågelyst» ble tildekket av de som utropte Nansen som forbilde i så henseende. På den andre siden bygger han selv opp om de forestillingene han kritiserer, gjennom å hevde at utfordringer, spenningsopplevelser, grenseflytting og selvrealisering *ikke* er friluftsliv «[...] verken hos oss eller hos Nansen». Om Nansen sier han:

Han la vekt på det enkle livet i naturen. Men det utelukkar ikkje også det spennende, utfordrande og vågale. Nansen søkte spenning og ufordringar. Han ville utføre dådsverk. Men han søkte knapt nok det risikofylte berre for spenninga sin del. Risiko må ein likevel rekne med for å kunne nå visse mål og dådsverk. Men risikoen kan gjerast mindre gjennom dugande planlegging, erfaring og kunnskap om det ein driv med (Repp, 2001, s. 396).

Det er i denne forståelsen av norsk friluftsliv, eller «vegledertradisjonen», ovenfor nevnte Tordsson (2000) og Einang (1999) står i, når de så skarpt tar avstand fra å dyrke risiko i friluftslivet. I følge Kirsti Pedersen Gurholt, i artikkelen *Friluftsliv. Nature-friendly adventures for all*, ble det i Norge etablert en pedagogisk «vegledertradisjon» på 1970-tallet, hvor deltakerne skulle møte moderat fare og risiko, men unngå livsfarlige situasjoner. Denne «vegledertradisjons» sikkerhetstenkning behandles forøvrig bl.a. av Mytting (2007) i essayet

Retorikk eller didaktikk – perspektiver på sikkerhet i friluftslivsutdanning, av Horgen (2010a) i læreboka *Friluftslivsveiledning vinterstid* og av Tordsson (2014) i læreboka *Perspektiv på friluftslivets pædagogikk*. «Vegledertradisjonen», og sikkerhetsdiskursen denne tradisjonen etablerte fra 1970-tallet og utover, står sentralt i flere av artiklene i min avhandling, og vil bli diskutert senere. I artikkelen ***Respons på fare i naturen, holdninger til sikkerhet i friluftslivet*** diskuterer jeg bl.a. hvor genuint norsk det historiske grunnlaget for «vegledertradisjonen» er. Og i artikkelen ***Sikkerhetsdiskursen i norsk friluftsliv og fjellsport*** undersøker jeg, som sagt, hvordan forestillinger om hvilken sikkerhetstenkning som skulle være rådende ble etablert innenfor «vegledertradisjonen».

Videre søk på «outdoor adventure / outdoor education / safety / risk / discourse» avdekker flere studier som interesserer seg spesielt for persepsjon av risiko, samt risiko brukt som pedagogisk «virkemiddel» innenfor «outdoor education». Det er for omfattende, og perifert i forhold til mitt prosjekt, å omtale denne forskningen her. Enkelte studier berører imidlertid det diskursive, som f.eks. Andrew Brookes to artikler: *A critique of neo-Hahnian outdoor education theory. Part one: Challenges to the concept of «character building»* (Brookes, 2003a) og *A critique of neo-Hahnian outdoor education theory. Part two: “The fundamental attribution error” in contemporary outdoor education discourse* (Brookes, 2003b). Det samme gjør Brown & Fraser (2009) i artikkelen *Re-evaluating risk and exploring educational alternatives*. Brookes kritiserer forestillinger om at «outdoor education», gjennom bl.a. risikosøking, bygger karakter, utvikler personligheter, eller har terapeutiske effekter. I del én viser han hvor lite evidens det finnes for at «outdoor education» virker på den måten, og hvor utbredt troen på virkninger likevel er. I del to kaller han hele idéen om karakterbygging og personlig utvikling, i tradisjonen etter Kurt Hahn og Outward Bound-bevegelsen, for et feilaktig konsept. Artiklens tematikk er på siden av mitt interessefelt her, men er likevel interessant og relevant fordi de avdekker gjenkjennelige mønstre av diskursiv makt som omslutter og preger hele fagmiljø og deres forestillinger om tradisjon, samt tradisjonens effekter og fortrefelighet.

Mens vi er inne på Brookes' forskning bør også noen av hans andre arbeider nevnes. I relasjon til tematikken ovenfor har han skrevet boken *Preventing Fatal Incidents in School and Youth Group Camps and Excursions* (Brookes, 2018), samt artikkelen *Preventing fatal incidents in outdoor education. Lessons learnt from the Mangatepopo tragedy* (Brookes, 2011a). I boka tar Brookes utgangspunkt i case-studier av ulykker innenfor «outdoor education», samt analyser av hva man kan lære av ulykkene, med tanke på forebyggende

arbeid, både i praksis og på et organisatorisk nivå. Brookes understreker at hendelsene er få, at de får stor oppmerksomhet i media og at de i mange tilfeller kunne vært unngått hvis man hadde tatt lærdom av tidligere hendelser. I artikkelen analyserer Brookes en hendelse på elva Mangatepopo, New Zealand, hvor seks studenter og en lærer omkom i 2008. På bakgrunn av analysen trekker han også her inn erfaringer man kan lære av i ettertid. I undersøkelsen *Outdoor education fatalities in Australia 1960-2002*, dokumenterte han videre at det har omkommet 79 personer i ulike «outdoor»-hendelser i løpet av 40 års perioden (Brookes, 2011b). Dersom jeg skulle ha anlagt et komparativt perspektiv på friluftslivsutlykker ville forskningen til Brookes hatt større relevans.

Øvrige forskningsbidrag som anlegger et kulturelt, kulturhistorisk og/eller diskursanalytisk perspektiv på risiko og sikkerhet har vist seg vanskelig å finne gjennom «Google Scholar» søk og etter gjennomgang av en rekke relevante litteraturlister. I fra nordisk friluftslivsforskning har jeg imidlertid funnet artikkelen *Safety Cultures in Water-Based Outdoor Activities in Denmark*, av Søren Andkjær og Jan Arvidsen (2015). I denne artikkelen analyseres og diskuteres «risk-management» og sikkerhetskulturer relatert til ulike former for kystfriluftsliv i Danmark. Andkjær og Arvidsen undersøkte friluftslivsaktivitet i små fiskebåter, i havkajakk og «kite-surfing». Studien deres indikerer at sikkerhetskultur kan forstås som summen av, og interaksjonen mellom, seks kategorier: Ulykkeserfaringer/risikovurderinger/holdninger, kunnskap/ferdigheter, utstyr/bekledning/fartøy, opplæring, adferd/vaner, samt verdier/motiver.

Artikkelen *No risk, no experience – imbalances in the safety-provisions discourse from the outdoor pedagogical perspective* (Vollmar & Lindner, 2018), streifer også innom sikkerhets- og risikodiskurser innenfor ulike friluftslivspedagogiske tradisjoner og kulturer i Europa. Her pekes det på hvordan risiko og sikkerhet håndteres ulikt i ulike europeiske land, både diskursivt og juridisk, noe som har relevans for mitt prosjekt. Artikkelforfatterne er spesielt opptatt av hvordan det å problematisere risiko har blitt mer og mer vanlig, og hvilke effekter dette har på «outdoor pedagogy». Her rettes søkelyset på tendensen til at «outdoor pedagogy» stadig må legitimere seg selv, og undergå ulike former for «risk-management», som en konsekvens av at samfunnet ser med skepsis på risikoen aktiviteten medfører (Vollmar & Lindner, 2018). Til grunn for artikkelforfatternes ståsted ligger en forestilling om at risiko er nødvendig for gjøre seg «de rette erfaringene» gjennom «adventure», for derigjennom å realisere «Bildung», en form for personlig utvikling og karakterbygging i tradisjonen etter Kurt Hahn og Outward Bound-bevegelsen, som ovenfor nevnte Brookes (2003a; 2003b)

stiller seg kritisk til. I min avhandling er også jeg opptatt av hvordan sikkerhet og risiko håndteres og forhandles innenfor det institusjonaliserte friluftsliv, og jeg deler Vollmar & Lindner sin bekymring for hvordan noen kulturer, eller land, ser med skepsis på de risikoer friluftslivet måtte medføre. Mitt ståsted er at en viss risiko i friluftslivet er u-unngåelig, men i motsetning til Vollmar & Lindner ser jeg ikke på risiko som spesielt attråverdig i seg selv, som et middel for å oppnå eller realisere bestemte effekter.

Gurholts nevnte artikkel, *Friluftsliv. Nature-friendly adventures for all*, berører også tematikken «Bildung» / dannelse / erfaring, «adventure» / eventyr, samt risiko og sikkerhet (Gurholt, 2016). Samlet sett utgjør bidragene fra Brookes (2003a; 2003b), Vollmar & Lindner (2018) og Gurholt (2016) en form for komparativ analyse av ulike pedagogiske tradisjoner mht. risiko: En norsk tradisjon, versus en «neo-Hanian», angloamerikansk tradisjon. Dette skillet peker også jeg selv på i artikkelen *Educational expeditions – et norsk perspektiv* (Horgen, 2015a) hvor jeg innledningsvis sammenlikner norsk pedagogisk tradisjon med angloamerikansk tradisjon. Skillet finner man også støtte for bl.a. gjennom Andkjær (2012) komparative studie av «outdoor education» på New Zealand og friluftsliv i Danmark, hvor han finner at fokuset på risiko, utfordring og «action» er langt større på New Zealand sml. med Danmark. Støtte for hvordan en internasjonal «outdoor education» tradisjon er formet kan også finnes i boka *Adventurous Learning. A pedagogy for a Changing World* (Beams & Brown, 2016), samt i artiklene *Is outdoor education a discipline? Insights, gaps and future directions* (Potter & Dymont, 2016) og *In and out of place: exploring the discursive effects of teachers' talk about outdoor education in secondary schools in New Zealand* (Mikaels, Backman, & Lundvall, 2016). Generelt blir det hevdet at den angloamerikanske tradisjonen (eller deler av den) er tuftet på forestillinger om at utfordring og risiko, gjennom «adventure», er et mål i seg selv, som nærmest nødvendig og ønskelig for å oppnå «Bildung», eller «character» (Ibid; Brookes, 2003a; 2003b; Gurholt, 2016; Vollmar & Lindner, 2018).

I den forbindelse viser Gurholt (2016) til at også i norsk friluftslivstradisjon assosieres erfaringer gjennom «eventyret» (adventure), med dannelsen av visse (ønskverdige) karaktertrekk, bl.a. med referanser til Nansen. Til forskjell fra den angloamerikanske, pedagogiske tradisjonen hevder Gurholt, som nevnt, at det ble etablert en pedagogisk «vegledertradisjon» i Norge på 1970-tallet, hvor det ble lagt opp til at deltakerne kunne møte moderat risiko, men unngå livsfarlige situasjoner. Som sagt er det denne «vegledertradisjonen» som er gjenstand for utforskning i flere av artiklene i min avhandling. Jeg har imidlertid latt det komparative perspektivet ligge, med unntak av i artikkelen *The*

organizing and regulation of mountain guiding in Scandinavia 1820-2016, with a glance at the Alps. En mer omfattende, diskursanalytisk, komparativ undersøkelse av angloamerikansk «outdoor education» og norsk friluftslivsveiledning, med speiselt henblikk på holdning til sikkerhet og risiko, ville være interessant som forskningsprosjekt. I den sammenheng ville det også være relevant å se på evt. sikkerhetmessige implikasjoner, f.eks. på ulykkesstatistikk, organisering og regulering. Jeg vil komme tilbake til dette til slutt i sammenbindingsteksten, under avsnittet om *Videre forskning*.

Relevant, i så måte, er det at Vollmar og Lindner (2018) sin artikkel avrundes med en gjennomgang av ulykkeshendelser i ulike europeiske land, og de samfunnsmessige konsekvensene av disse ulykkene. Denne tematikken behandles også nærmere i artiklene *Outdoor education, safety and risk in the light of serious accidents* (Brookes, 2016) og *Turbulent times: Outdoor education in Great Britain 1993–2003* (Allison & Telford, 2005). Brookes undersøker «outdoor education» i lys av alvorlige ulykker, og konkluderer igjen at hendelsene er få, men at de får mye oppmerksomhet i media. Hendelsene fører til debatt og har i flere tilfeller fått samfunnsmessige konsekvenser. En av hendelsene Brookes tar utgangspunkt i, som også står sentralt hos Allison og Telford (2005), er en kajakkulykke i Storbritannia i 1993, «the Lyme bay tragedy», og etterspillet etter denne. Tematikken her berører problemstillinger jeg er opptatt av i mitt prosjekt, bl.a. samfunnsmessige konsekvenser etter ulykker, mht. det juridiske, offentlige reguleringer og profesjonalisering. Artikkelen *Certification in outdoor programmes*, i boka *Routledge International Handbook of Outdoor Studies* er også relevant i denne sammenhengen. Aram Attarian (2016) skriver om den historiske utviklingen av sertifisering i «adventure» industrien i USA. Her diskuterer han fordeler og ulemper med sertifisering. I den forbindelse vises det til at det ikke finnes forskning som underbygger at sertifisering virker, hverken etter intensjoner om å bedre sikkerheten til deltakerne, eller for å beskytte naturmiljøet (Attarian, 2016).

Sertifisering er et tema som har en relativt lang historikk innenfor «outdoor education». I boka *Effective Leadership in Adventure Programming* oppsummerer forfatterne, Simon Priest og Michael A. Gass (2018), mye av forskningen rundt sertifisering innenfor feltet, tilbake til 1970-tallet. Sertifisering ble aktualisert i en rekke land som følge av økende ulykker, miljøskader og redningsaksjoner, for å øke kompetansene hos «outdoor leaders», f.o.m. 1970-tallet. Argumentene for sertifisering er at det beskytter deltakerne og miljøet, at det etablerer «a caliber of excellence», at det motiverer til å høyne standarden blant «outdoor leaders», at det gir lavere forsikringspremier og at det er gunstig for tilbyder av tjenester i forbindelse med

rettstvister. Argumentene mot går i retning av at sertifisering er kostbart og tidkrevende, at det bidrar til monopolisering gjennom å ekskludere kvalifiserte, men u-sertifiserte folk i bransjen, at det bare gjelder for spesifikke, praktiske ferdigheter, og ikke for det som virkelig betyr noe for sikkerheten - vurderingsevne, samt at det kan tiltrekke seg «wrong people for the wrong reasons» (Priest & Gass, 2018, s. 79, 80). I likhet med Attarian (2016) oppsummerer Priest & Gass (2018) at det er lite som tyder på at sertifisering virker. Det hevdes å være en misforståelse at det å være sertifisert er ensbetydende med trygge deltakere, eller et trygt miljø.

Et argument mot sertifisering, som ble brukt i forbindelse med reguleringene i kjølvannet av Lyme Bay ulykken i Storbritannia (1993), var at det ville bli en barriere for barn og unges deltakelse i ulike aktiviteter, i dette tilfellet kajakkpadling. Artikkelen *The introduction of licensing of adventure activities in Great Britain* viser imidlertid at dette ikke ble tilfellet. Tvert imot konkluderes det med at tilbudet økte i løpet av de 10 første årene etter lovendringene. Om dette var en økning man kunne forvente uavhengig av lovendringen, eller om økningen kunne vært enda større uten lovendringen diskuteres ikke (Woollven, Allison, & Higgins, 2007).

I artikkelen *The organizing and regulation of mountain guiding in Scandinavia 1820-2016, with a glance at the Alps* skriver mine medforfattere og jeg om hvordan organisering og regulering av fjellføring har tatt en annen form i Norge enn i de landene vi sammenlikner Norge med. I det hele tatt synes vektlegging av sertifisering og andre formelle prosedyrer å ha vært nedtonet i Norge sml. med andre land (Neegard, 2008; Dahl, Moe, & Standal, 2017). Dette forholdet, samt endringer og evt. fremtidige endringer på dette området, inngår som nevnt i denne avhandlingens problemområde, og er særlig relevant for artikkelen *Dødsulykker i friluftsliv og naturbasert reiseliv – en medieanalyse*. Studier som er relevant i denne sammenhengen er bokkapittelet *The legal context of outdoor activities and programs* (Ainsworth & Heshka, 2012), i boka *Risk management in the Outdoors. A whole-of-organisation approach for education, sport and recreation*. Dette kapittelet handler bl.a. om de juridiske forhold, en organisasjon som driver «outdoor activities» i Australia, må ta med i betraktningen for å drive sin virksomhet innenfor lovverket. Her fremkommer det hvor omfattende kravene til skriftlige risikovurderinger er i Australia. Artikkelen *The views from the hills: fatal accidents, child safety and licensing adventure activities* (McArdle, 2011) tar utgangspunkt i en dødsulykke hvor to ungdommer omkom under organisert «outdoor activity» i Skottland. I kjølvannet av ulykken ble det, fra det lokale politiet, anbefalt en

gjennomgang av lovverket som regulerer denne typen virksomhet i Storbritannia. McArdle antyder at dette kom til å bli den mest omfattende gjennomgangen av lovverket i Storbritannia siden Lyme Bay ulykken i 1993. Studien til McArdle kartlegger, gjennom intervjuer, de juridiske og logistiske utfordringene arrangørene av «outdoor activities» står ovenfor i kjølvannet av strengere regelverk.

Flere studier peker, i den sammenheng på, at institusjonalisert og formalisert risikoledelse kan bli hemmende for virksomheter innenfor «outdoor education. Allison & Telfords artikkel *Turbulent times: Outdoor education in Great Britain 1993–2003* (2005), og Potter & Dyments artikkel *Is outdoor education a discipline? Insights, gaps and future directions* (2016) er allerede nevnt. Her må også artikkelen *The perception, management and performance of risk amongst Forest School educators* i *British Journal of Sociology of Education* nevnes (Connolly & Haughton, 2015). Artikkelforfatterne tar et sosialkonstruktivistisk perspektiv, og undersøker hvordan pedagoger i «Forest Schools» oppfatter risiko. Det konkluderes med at pedagogene slites mellom sitt pedagogiske utgangspunkt, hvor det å «re-introdusere» risiko i barnas liv står sentralt, i tråd med «neo-Hanian» tradisjon, og en hegemonisk, kulturell og institusjonalisert risiko-aversjon de opplever fra omgivelsene i det britiske samfunnet.

Ulykker i forbindelse med friluftsliv-relaterte aktiviteter har altså vært gjenstand for en rekke forskningsprosjekter, nasjonalt og internasjonalt. Flere er allerede nevnt. Videre har undertegnede publisert artikkelen *Friluftsliv og dødsulykker, årsaksforhold og juridiske konsekvenser* (Horgen, 2013a). Her dokumenterte jeg omfanget av dødsulykker innenfor en rekke friluftslivsaktiviteter, i Norge, i perioden 2000-2012, samt eventuelle fellesnevnerne knyttet til årsaksforhold. Mer presist etablerte jeg en kunnskapsbase, basert på deskriptiv statistikk, som dokumenterte hvor mange som omkom i forbindelse med ulike aktiviteter i den aktuelle perioden, hvem som omkom og årsakene til at de omkom. Videre dokumenterte jeg dødsulykker i forbindelse med organisert friluftsliv, med en ansvarshavende til stede. Også her ble fellesnevnerne knyttet til årsaksforhold dokumentert, samt eventuelle juridiske konsekvenser for den ansvarshavende.

Sentralt i dette arbeidet var det å se etter utviklingstrekk og endringer. Som nevnt tidligere gav Stortingsmelding nr. 39 (2000-2001) uttrykk for at: «Ulykker og skader ved uorganisert friluftsliv utgjør per i dag eit lite problem» (Miljøverndepartementet, 2001, pkt. 9.1.2). Om utviklingen etter år 2000 hadde gått i negativ retning var derfor av særlig interesse. I

artikkelens konklusjon tas det ikke stilling til om det var få eller mange som omkom i løpet av de tolv årene siden år 2000. I gjennomsnitt var det i overkant av 10 dødsulykker pr. år innenfor de utvalgte aktivitetene sett under ett. Antallet dødsulykker varierte tilfeldig fra år til år og det var ingen klare tendenser til endring i den ene eller annen retning. Til sammen mistet elleve mennesker livet, fordelt på sju hendelser, i forbindelse med organisert friluftsliv med ansvarshavende til stede. En av hendelsene fikk juridiske konsekvenser for den ansvarshavende, senere kjent som «Dorgefossdommen».

Nasjonalt er det videre forsket spesifikt på havkajakulykker, i perioden 2000-2014. I artikkelen *Sea kayaking incidents in Norway 2000-2014: an issue of bad weather or poor judgement?* (Aadland, Noer, & Vikene, 2015) analyseres havkajakulykker i lys av værvarslet i forkant av hendelsene. I artikkelen konkluderes det at fremtidige hendelser kan unngås ved bedre «situation awareness».

Det er også publisert flere artikler om sikkerhet i norsk, videregående skole. Disse har Ph.D-kandidat Lena Dahl som hovedforfatter; *Accidents in Norwegian secondary School friluftsliv: Implications for teacher and student competence* (Dahl, Lynch, Moe, & Aadland, 2016); *På tur med det uforutsette. Refleksjoner om sikkerhet hos friluftslivslærere på videregående skole* (Dahl, Standal, & Moe, 2017) og *Norwegian Teachers safety strategies for friluftsliv excursions. Implications for inclusive friluftsliv* (Dahl, Standal, & Moe, 2018). I artikkelen fra 2016 rapporteres og diskuteres resultater fra en kvantitativ underøkelse av ulykker og nestenulykker i videregående skole i perioden 2010-2013. Det konkluderes at det skjer ulykker, men ingen dødsfall, og at antallet ulykker er relativt lavt sml. med internasjonale tall.

Friluftslivsutdannede lærer ser ut til å redusere sjansene for at ulykker skjer. I artikkelen fra 2017 analyserer Dahl hvordan lærere i videregående skole reflekterer over sikkerhet. Det indentifiseres ulike sikkerhetspraksiser. Samtidig går det klart frem at det foregår refleksjoner rundt sikkerhet i norsk, videregående skole, både blant lærerne og i elevenes pensum.

Elevenes trygghet står sentralt, og det å lære elevene om sikkerhet fremheves som viktig. I et komparativt perspektiv fremheves det at disse funnene er oppsiktsvekkende sml. med «outdoor education» programmer på tilsvarende nivå, der; «[...] læringsdiskursene først og fremst er rettet mot deltakernes opplevelse av risiko og utfordringer i natur fremfor læring om sikkerhet» (Dahl, Standal, & Moe, 2017, s. 19). Slik forsterker Dahls forskning bildet av at det finnes ulike sikkerhets- og risiko-kulturer i ulike land og utdanningsprogrammer. Dahls artikkel fra 2018 følger opp på sikkerhetsstrategier, men er vinklet mer mot hvordan friluftslivslærere reflekterer over sikkerhet i forhold til elevenes ferdigheter. Lærerne opplever

en tilbakegang mht. elevenes ferdigheter innenfor vinter-friluftsliv. Dette medfører at lærernes sikkerhets-strategier skaper inklusjon og eksklusjon i elevgruppen, noe som igjen fører til spenning mellom viktigheten av å lære seg vinterfriluftsliv og et inkluderende friluftsliv.

Internasjonalt finnes det også en del forskning på friluftslivsulykker og omfanget av disse. Brookes artikkel, *Outdoor education fatalities in Australia 1960-2002* (2011b), er allerede nevnt. Noe av denne forskningen er relevant for min egen artikkel fra 2013, samt artikkelen ***Sikkerhetsstatus for friluftslivsaktiviteter i Norge på 2000-tallet*** som inngår i avhandlingen. I begge artiklene viser jeg til noe av denne forskningen. Her vil jeg trekke frem Volker Schöffl (2010) og hans artikkel *Evaluation of Injury and Fatality Risk in Rock and Ice Climbing*. Schöffl er for øvrig også bidragsyter i boken *Epidemiology of Injury in Adventure and Extreme Sports*. Denne boken inneholder en rekke forskningsartikler som dokumenterer ulykkeshendelser, hvem som var involvert, hvor og når ulykkene skjedde, hva som var utfallet og hva som var risikofaktorene, innenfor en rekke aktiviteter. Schöffl et. al. (2010) skriver eksempelvis om fjellsport, fjell- og isklatring. Tiina Rekand, fra Haukeland Sykehus i Bergen, skriver om Hang-glidning og Paragliding. Videre inneholder boken artikler om sportsdykking, surfing, kano-/kajakkpadling, rafting, B.A.S.E o.a.

Salmon et. al. (2009) ser på den menneskelige faktor i forbindelse med ulykker i organisert «outdoor activity». Artikkelen *The role of human factors in led outdoor activity accidents: literature review and exploratory analysis* er basert på ulike casestudier, og konkluderer at det forskningsmessige fokuset, frem til 2009, har ligget på menneskelig svikt som forklaringsmodeller for ulykker, fremfor «systemfeil». I dette ligger det en kritikk, og behovet for mer forskning, forankret i systemteori, understrekes (Salmon, Williamson, Mitsopoulos-Rubens, Rudin-Brown, & Lenne, 2009). Salmon et. al. har publisert artikler over samme tema i 2010, 2012 og 2013 uten at jeg kan se at disse prosjektene frembringer noe substansielt med relevans for mitt interesseområde. Også Mark Brackenreg har sett på den menneskelige faktor og hva vi kan lære av nestenulykker, i artikkelen *Learning from Our Mistakes — Before It's Too Late* (Brackenreg, 1999).

Roy Hunter har analysert rafting-ulykker i USA for å finne ut hvordan «outdoor programmer» som kjøper rafting-turer av ulike selskaper kan redusere risikoen ved aktiviteten. I artikkelen *An analysis of whitewater rafting safety data: risk management for programme organizers* konkluderer han at man må velge rafting-selskap med omhu, et selskap som er sikkerhetsorientert (sertifisering er ikke et tema). Man bør etablere gode «on-river»

prosedyrer, velge vanskelighetsgrad på elva med omhu, ha en «øvre-vannstand» grense for hva som er forsvarlig, og ta hensyn til temperaturen på vannet. Kaldt vann tenderer å være et stort sikkerhetsproblem for eldre folk og folk med astma (Hunter, 2007).

Grant Davidson har undersøkt om det er hold i det han kaller myter om «outdoor education» ulykker. I artikkelen *Fact or folklore? Exploring “Myths” about outdoor education accidents: Some evidence from New Zealand* identifiserer han fem myter som han, gjennom intervju med «outdoor education staff» undersøker om har noe for seg. Den første mytene går ut på at hvis man fokuserer på mindre uønskede hendelser i et forløp, forebygger man mht. mer alvorlige hendelser. Den andre handler om at valg av aktiviteter med høy opplevd risiko, men lav reell risiko, reduserer eksponering for ulykker. Den tredje, at mannlige pedagoger er belastet med flere ulykker enn kvinnelige. Den fjerde, at det er større sannsynlighet for at ulykker skjer på ettermiddagen enn om morgenen. Og den femte, at «outdoor education» er farligere sml. med andre risikoer i livet. Davidson konkluderer at myte en, to og fem kan karakteriseres som «folklore», men at menn faktisk er mer utsatt for ulykker enn kvinner, og at ulykker har større sannsynlighet for å skje om ettermiddagen enn på morgenen (Davidson, 2004).

Som vist ovenfor finnes det en del forskning, nasjonalt og internasjonalt, som har gjort funn med relevans for min avhandling. Få av disse har imidlertid en diskursiv tilnærming, og enda færre et kulturhistorisk perspektiv. Gjennomgangen av tidligere forskning viser at denne avhandlingen bringer nye perspektiver til feltet, både nasjonalt og internasjonalt.

2.4. Begrepsavklaringer

Sikkerhet og risiko

Begrepene sikkerhet og risiko kan være flertydige og omstridte. Siden begrepene står så sentralt i denne avhandlingen vil jeg nedenfor komme tilbake til begrepene idéhistorie, samt noen sosiologiske perspektiver på ordene og fenomenene, under overskriften *Sikkerhet og risiko, et idéhistorisk bakteppe*. Her blir det bare plass til noen korte definisjoner.

Definisjonen på sikkerhet kan være: Vilje og evne til å kontrollere farene, samt forebygge skade som følge av ulykker.⁸ Sikkerhetsbegrepet i denne konteksten forholder seg til risikobegrepet, som også har med tap å gjøre.

Begrepet risiko dukket opp i det dansk-norske språket på 1700-tallet i forbindelse med handel, sjøfart og forsikring. I følge idéhistorikeren Vidar Enebakk kommer begrepet risiko fra det

⁸ Inspirert av Aven, 1994 og Veritas, her etter Haukelid, 2000, s. 7.

italienske *risico* som betyr «det som skjærer», som i «skjær i sjøen», i overført betydning «å risikere lasten på åpent hav». Risiko er dermed et sjansespill (Enebakk, 2000, s. 16).⁹

Hendelse og ulykke

Begrepene hendelse og ulykke er allerede brukt en rekke ganger i denne Ph.D-avhandlingen. I sammenbindingsteksten og i flere av artiklene vil ulykker, i mer generelle termer, mange steder bli omtalt som hendelser. I de fleste tilfellene, hvor disse begrepene brukes, vil det være i betydningen «ulykkeshendelse». I disse sammenhengene refererer ulykke til det motsatte av lykke, som har med skjebne, hell, glede og velvære å gjøre (De Caprone, 2015). Ulykkeshendelser refererer dermed til noe som har skjedd innenfor friluftsliv og naturbasert reiseliv, som har brakt skade, tap, nød og/eller lidelse på en eller flere personer.

Aktør, institusjon og profesjon

I tråd med aktørbegrepet i filosofisk og sosiologisk litteratur forstår jeg en aktør som handlingssubjektet, altså den som handler.

Begrepet institusjon brukes i denne avhandlingen, mer eller mindre som i dagligtalen, om konkrete innretninger som en skole, en organisasjon, en domstol, et direktorat, et laugsvesen eller en reiselivsbedrift. Det institusjonaliserte friluftslivet blir dermed det friluftslivet som på ulike måter er en del av, eller er forbundet med virksomheten til ulike institusjoner innenfor utdanning, næringsvirksomhet, forvaltning og politikk.

Profesjonsbegrepet er, i likhet med flere av begrepene ovenfor, flertydig og omstridt.

Leksikalske oppslagsverk benevner, på den ene siden, profesjon som et yrke man er faglært i, og på den andre siden, det mindre rigide, en levevei. Et yrke gjøres til en profesjon gjennom profesjonalisering, ved at det etableres utdanningsinstitusjoner, faglige metoder og et eget fagspråk. I tilknytning til friluftsliv og naturbasert reiseliv finnes riktignok ulike leveveier, men neppe ett spesifikt yrke man er faglært i. På denne bakgrunn forstår jeg profesjon, f.eks. innenfor det profesjonsrettete friluftslivet, som flere yrkesgrupper med ulike faglige ferdigheter i friluftsliv og naturbasert reiseliv, ervervet gjennom et vidt spekter av kurs og utdanninger, samt deltakelse i praksisfellesskap.

⁹ I følge etymologisk ordbok (De Caprone, 2015) har risiko med fare, tap og ansvar å gjøre. Risiko kommer fra italiensk, *risico*, av svært omdiskutert opphav. Den vanligste forklaringen er at ordet kommer av gresk *rhizikó* som betyr skjebne. *Rhizikó* er avledet av *rhiza* som i overført betydning betyr skjær eller klippe. Alternative forklaringer er at det kommer fra latin, *resicare* eller *rixa*, som betyr henholdsvis skjære av; dele; spre uenighet, og slagsmål; strid. En siste alternativ forklaring er at det kommer fra arabisk *risq* som betyr «guds forsyn som bestemmer menneskers gunst og prøvelser» (s. 1214, 1215).

Diskurs, episteme og makt

Begrepene diskurs, episteme og makt vil bli nærmere behandlet senere i sammenbindingsteksten, under overskriften *Vitenskapsteoretiske vurderinger og teoretiske perspektiver*, derfor kun en kort avklaring her. Som nevnt innledningsvis anvender jeg diskursbegrepet i tradisjonene etter Foucault. Med diskurs forstår jeg de prosedyrer man har for å organisere hvordan man bruker språket. Disse prosedyrene (utover de grammatiske og logiske) kan sies å være systemer av tanker og kunnskap som virker regulerende, kontrollerende og meningsdannende. Prosedyrene består av både uttalt og uuttalte regler som bestemmer hvem som snakker om hva, når de snakker om det, i hvilke situasjoner og på hvilken måte. Slik blir en diskurs en form for regulert språkbruk. Den regulerte språkbruken utgjør til sammen en helhet, gjerne omtalt som diskursive formasjoner, mønstre, eller paradigmer. I en slik vid forstand snakker Foucault om diskurser som epistemer, i betydningen bestemte, etablerte måter å forstå ting på (Foucault, 1972; Hall, 2001).

I min forståelse av maktbegrepet tar jeg utgangspunkt i Max Webers definisjon av makt som: «[...] mulighet for å påtvinge andres atferd ens egen vilje» (Weber, 2000, s. 74). Makt kan slik være dominerende, kontrollerende og begrensende, men kan også være produktiv i betydning få folk til å gjøre noe. I følge sosiologen Fredrik Engelstad kan: «Makt [...] betraktes som evnen til å bevege mennesker, eller til å holde dem fast og hindre at de beveger seg» (Engelstad, 2010, s. 15). Som vi ser her koples diskurs- og maktbegrepet nært til hverandre nettopp i det kontrollerende, dominerende og begrensende. Slik blir Webers definisjon et utgangspunkt for et anvendt maktperspektiv som bygger på konstruktivismen.

Natur

Natur, av det latinske «natura» – fødsel, er ett av de mest komplekse begrepene i språket vårt (Halldén, 2011, s. 35). Til grunn for min bruk av naturbegrepet ligger en erkjennelse av at menneskets forståelse av og forhold til natur har forandret seg kontinuerlig opp igjennom historien (Hegge, 1993). Naturbegrepet rommer dermed en rekke semantiske lag. I en nærmest universalistisk forståelse er naturen den delen av virkeligheten som ikke er bearbeidet av mennesket, altså noe som står i motsetning til kulturen. I følge Sørensen et. al. (2008, s. 244) er naturen, i denne betydningen, noe ytre som omgir oss, men som vi selv ikke er en del av. I en slik kontekst blir naturen noe som mennesket trer inn i når de forlater kulturen.

Naturen kan dekke et behov hos mange mennesker, for tilhørighet og for å inngå i en større sammenheng. I følge professor emerita i idéhistorie, Gunilla Halldén, har naturen flere steder erstattet religion som plass for hente seg inn og søke livskraft. Naturen har m.a.o. blitt «det hellige rommet» som man forestiller seg kan gi kraft og liv. På den måten har naturen blitt «et trøsteord» for det sekulariserte mennesket, slik Gud kan være det for religiøse mennesker (Halldén, 2011, s. 29-31). Særlig i modernitetens Norden, og ikke minst i Norge, er naturen et kraftfullt symbol. Det er etablert en tradisjon for å se på naturen som god og besjelet. Det som er naturlig blir sett på som godt, moralsk riktig og ønskelig. Slik har naturen fått tildelt en viktig rolle i alt fra barneoppdragelse, personlig utvikling, fysisk og psykisk helsearbeid, til ideologier om det nasjonale (Skirbekk, 1981; Gullestad, 1991; Christensen, 1993; Witoszek, 1998; Repp, 2001; Augestad, 2003; Tordsson, 2003; Halldén, 2011; Schaanning, 2015).

Koplingen natur, kultur og nasjon viser Orvar Löfggren at vi også kan finne i land som USA og Canada. Han hevder f.eks. at nasjonaliseringen av landskapet var mest markant nettopp i land som anså seg som; «[...] marginal to the grand narrative of Western civilization – the Scandinavian countries, the United States, and, later, Canada – where the wilderness and the quest for the sublime became a central arena for national culture-building» (Her etter Slagstad, 2008, s. 50). Dette kan f.eks. bidra til å forklare fjellets posisjon som «nasjonalnaturen» i Norge, skogens posisjon i Sverige, innsjøenes posisjon i Finland, hedens posisjon i Danmark, nasjonalparkenes posisjon i USA og vassdragene – «the canoeable landscape» sin posisjon i Canada (Goksøyr, 1994; Francis, 1997; Tordsson, 2003; Halldén, 2011). Som vist ovenfor, under *Tidligere forskning*, har naturens rolle mht. personlig utvikling solid fotfeste innenfor «outdoor education» i den angloamerikanske tradisjonen, inkludert i speiderbevegelsen og Outward Bound (Brookes, 2003a; 2003b; Schaanning, 2015).

En kritikk av en slik naturforståelse er at natur er like mye noe som finnes inni oss, som utenfor oss. I denne kritikken ligger det implisitt at skillet mellom mennesket og natur ikke finnes. Mennesket er også natur. Ordet natur beskriver dermed ikke bare det som finnes omkring oss. At naturen f.eks. skal «begynne i skogkanten» er i så måte falskt (Kerstin Ekman, her etter Halldén, 2011, s. 30). Mot dette innvender Dr. philos. Ole Martin Høystad (1994, s. 33) at hvis også mennesket og det menneskelige er natur, blir alt natur og naturbegrepet tømmes for innhold. Høystad understreker at selvsagt er mennesket også natur, men alt menneskelig er kulturelt formet og historisk betinget. Den kunnskapen vi oppfatter vår omverden gjennom, også naturen, er betinget av prosesser i våre hjerner, av våre mentale forestillinger (Kahneman, 2013), som igjen er influert av våre «genes» og «memes»

(Dawkins, 2006), sosialisering (Bourdieu, 1995), vår kultur (Halldén, 2011) og diskursive praksiser (Foucault, 1972).

Halldén (2011) og Høystad (1994) forenes, slik jeg tolker det, i en erkjennelse av at våre beskrivelser av natur ikke *er* natur. Å tro at naturen *er* slik vi sanser den er et uttrykk for «naiv naturalisme» (Høystad, 1994, s. 32). Det vi ser og opplever tolkes med de begrepene og det språket vi har. I den konteksten er landskapet kultur før det blir natur. Vi opplever og tolker naturen som kulturvesen. Konsekvensen av dette er at det ikke finnes noen natur som er naturlig, i betydningen fri fra menneskets påvirkning, hverken fysisk eller mentalt.

Moderniteten, og særlig den romantiske bevegelsen, forandret landskapet til natur-scenerier som ble ladet med omskiftelige symboler og estetikk, som igjen gav seg utslag i fortellinger om ulike former for naturopplevelser (Halldén, 2011, s. 42, 43; Høystad 1994, s. 31). Disse fortellingene, om naturopplevelser i den forestilte besjelete og gode naturen, vil jeg hevde ligger til grunn for bl.a. fransk «tour» og «desport», den engelske sporten i dens aristokratiske variant, den tyske «wandervogel»-bevegelsen, «Arts- and Crafts»-bevegelsen, den svenske «frisksportarrörelsen», og ikke minst den norske friluftslivsbevegelsen (Tordsson, 2003; Slagstad, 2008; Halldén, 2011).

Til både Høystad (1994) og Halldéns (2011) ståsted ligger det en avvisning av forestillingen om at det som er naturlig, eller det man i en gitt kultur forestiller seg er naturlig, automatisk er godt eller moralsk riktig. Gjennom ordet «naturlig» dannes, ifølge Bourdieu (1995, s. 53), «den hellige kulturelle sfære». Slike forestillinger har lenge vært avvist som «den naturalistiske feilslutning» (naturalistic fallacie), et begrep fra den britiske moralfilosofen George E. More (1903), som i følge Høystad (1994) går helt tilbake til David Hume og 1700-tallet. Høystad (1994, s. 32) er kritisk til oppfatninger som går i retning av at mennesket gjør naturen til norm for sitt levevis, eller norm for sin omgang med natur. Han kritiserer det han kaller «friluftslivsrørsla», nettopp for å dra med seg en slik ideologi hvor naturen blir norm og rettesnor for hvordan mennesket bør innrette seg og leve. En norm som eksempelvis, i følge Høystad (1994, s. 31), avstedkom «komiske utvekster», som «treski fremfor glassfiberski» og «ull fremfor syntetisk», innenfor «vegledertradisjonen» på 1970-tallet.

I følge Sørensen et. al. (2008, s. 245) er «idéen om naturens stemme» fremdeles en virksom forestilling i vår tid. Særlig fremheves dens utbredelse i den nordisk friluftslivsbevegelsen. I en ny studie, av middelklassekulturen i Norge, viser eksempelvis Saksind et. al. (2018, s. 74) at norske informanter, tilhørende middelklassen, stadig foretrekker «å være i naturen»,

fremfor å bruke fritiden sin på ulike kulturtilbud. Om disse er underlagt «idéen om naturens stemme», eller foretrekker å være i naturen fremfor å dyrke kulturtilbud av helt andre grunner, er en diskusjon det ikke er plass til her.

Kort oppsummert vil jeg kople min forståelse av natur til mitt sosialkonstruktivistiske ståsted. På samme måte som jeg forstår ulike kulturer for sikkerhet- og risikohåndtering i naturen som sosiale konstruksjoner avhengig av prosjekt, forstår jeg natur som et begrep og fenomen som tilskrives mening av mennesket avhengig av deres prosjekt (Augestad, 2007).

Kultur og tradisjon

Kulturbegrepet blir gjerne brukt om det som er bearbeidet av mennesket, i et motsetningsforhold til natur. Halldén (2011) hevder at kulturen var og er motsatsen til den gode, ønskverdige naturen i den naturromantiske tradisjonen som lå til grunn for friluftslivsbevegelsene i Norden. Drømmen om det sunne livet i naturen stod eksempelvis i kontrast til livet i den usunne byen – les kulturen (Halldén, 2011, s. 23, 38).

Kulturbegrepet har, i likhet med naturbegrepet, en rekke semantiske lag og er minst like komplekst som naturbegrepet. Opprinnelsen er det latinske «cultura», som betyr dyrking av jord. Tidlige kulturbegrep satte grensen mellom natur og kultur i mennesket selv, som både natur- og åndsvesen, til forskjell fra dyrene. Slik beskrev kulturbegrepet, ifølge Sørensen et al. (2008), en progresjon fra noe lavere til noe høyere, nært knyttet til begrepet sivilisasjon, samt ulike stadier frem mot «det siviliserte». Under opplysningstiden ble kulturbegrepet knyttet til dannelsen, med vekt på sivilisatoriske effekter innenfor bl.a. kunst og estetikk. Denne posisjonen kan sies å danne grunnlag for et universalistisk, estetisk og snevert kulturbegrep som f.eks. interesserer seg for å kanonisere, samt skille mellom kunst og ikke kunst innenfor bl.a. litteratur, musikk og malerkunst. Parallelt utviklet det seg en forståelse av kultur som utvikling av seder, skikker og moral (Sørensen, Høystad, Bjurgström, & Vike, 2008).

Under den tidlige romantikken tok profilerte filosofer avstand fra kulturhistorien som en stadig siviliserende størrelse, med Europa som målestokk. Slik vokste det frem et relativt og differensielt kulturbegrep, med en implisitt kritikk av bl.a. etnosentrismen. Denne forståelse ligger til grunn for et relativistisk og deskriptivt kulturbegrep som vokste frem på 1900-tallet, særlig profilert av den amerikanske antropologen Clifford Geertz. Det relativistiske, brede og utvidete kulturbegrepet, også kalt det sosiologiske kulturbegrepet, kan sies å innlemme; «[...]

det universelle i det relative og hevder at kunst og sedvane/moral utgjør en enhet innenfor de enkelte (del)kulturene» (Sørensen, Høystad, Bjurgström, & Vike, 2008, s. 27).

I dagligtalen viser man fra tid til annen til kulturen i bestemt form entall, som om den var bestandig og uforanderlig; «[...] en fasttømret boks av tradisjoner og kunnskap som er gitt en gang for alle, og som er lite påvirkelig for endring» (Wikan, 1994, s. 129). I slike sammenhenger går kultur, tradisjon og makt hånd i hånd, og spesielt når bruken av kulturbegrepet refererer til; «[...] sider ved virkeligheten som mennesker strides om, og som det sjelden finnes entydige svar på» (Ibid). I min forståelse av kultur og tradisjon støtter jeg meg bl.a. på sosialantropologen Unni Wikan som nettopp kan sies å operere med et relativistisk kulturbegrep. Wikan forstår kultur og tradisjon som noe som skapes, omskapes og tolkes, noe som er et navn på lært erfaring og kunnskap, som alltid er i bevegelse;

[...] alltid i vekselvirkning med ytre omstendigheter og samfunnet omkring. Den bruken av begrepet som benekter denne fleksibiliteten og forandring ved å hevde at kultur refererer til tidløs tradisjon, er ikke verdt å ta alvorlig. Tradisjon er bare en del av begrepet, og det vi kaller tradisjon, er alltid, verden over, stadig i forandring (Wikan 1994, s. 130).

Begrepene kultur og tradisjon vil, som en følge av dette, i denne avhandlingen bli brukt om tanke-, kommunikasjons- og atferdsmønstre hos mennesker, uten å vise til en fast essens, men som begreper åpne for ulike tolkninger, betydninger og meningsinnhold.

I min forståelse av kulturbegrepet støtter jeg meg videre på Sørensen et. al. (2008) sitt «komplekse kulturbegrep». Det komplekse kulturbegrepet har fire dimensjoner; det å ha, det å være, det å kunne og det å gjøre. Det vi har: Omfatter det vi kan vise fram for oss selv og andre, som vi danner oss ved og rangerer. Det vi er: Er de vanene, skikkene, manerene og ritualene som utgjør kulturarven vår. Det å kunne: Omfatter erfarings- og meningsdannelse i praksis, den prosess hvor noe gis betydning som kultur igjennom (f.eks. den prosessen som gir natur betydning som kultur). Å gjøre-dimensjonen: Betegner kultur som noe som noen gjør med noe (annet) overfor noen (andre). Dette omfatter bl.a. hvordan vi skaper relasjoner mellom mennesker og til omverden, f.eks. hvordan vi mennesker etablerer likheter og forskjeller mellom oss selv og andre, og mellom natur og kultur (Sørensen, Høystad, Bjurgström, & Vike, 2008, s. 29-31).

Friluftsliv, naturbasert reiseliv (turisme), idrett og sport

Friluftsliv og naturbasert reiseliv er to sentrale begreper i denne avhandlingen. Termen friluftsliv kom på trykk, trolig for første gang, i Henrik Ibsens dikt *På viddene* fra 1859

(Breivik, 1973, s. 23). Diktet er primært et personlig, psykologisk drama, som beskriver kunstnerens egen situasjon (Meyer, 2006). I følge Johnsen (1995, s. 64) handler diktet *ikke* om «fritidsgjøremål» og «rekreasjon». Likevel har flere tolket diktet i den retning (Nedrelid, 1992; Goksøy, 1994; Tordsson, 2003; Gurholt, 2008; Leirhaug, 2009; Horgen, 2011a). I denne fortolkningen koplet Ibsen begrepet til overskuddsaktiviteter i naturen som ikke direkte var knyttet til livberging og det nyttige dagliglivets gjøremål i utmarken. Den estetiske naturopplevelsen var fremtredende elementer, og med etnologene Jonas Frykman og Orvar Löfgrens (1979) terminologi kan vi si at hovedpersonene i Ibsens epos ferdes i fritidslandskapet fremfor produksjonslandskapet.

Disse ferdene i fritidslandskapet er uløselig knyttet til andre modernitetsfenomener som turisme og sport. Leksikalske oppslagsverk forteller oss at turisme stammer fra tur, etter fransk «tour», som handler om å reise og å gjøre utflukter. Sport er et norsk låneord fra engelsk, som opprinnelig kommer fra gammelfransk «desport», som kan oversettes med atspredelse og/eller moro, og har sin etymologiske opprinnelse rundt år 1500.¹⁰ I følge idéhistorikeren Espen Schaanning var det, under siste halvdel av 1800-tallet, flytende grenser mellom begrepene friluftsliv, turisme, sport og idrett (Schaanning, 2015, s. 258). Sosiologen og idéhistorikeren Rune Slagstad har påpekt at det gamle norske «idræt», og låneordet sport, ble brukt vekselvis om hverandre rundt 1900 (Slagstad, 2008, s. 165). «Idræt» har norrøn opprinnelse, trolig fra rundt år 1000 eller tidligere, og kommer av «íþrótt», av «íð» – virksomhet og «þrótt» – styrke. Idrettshistorikeren Matti Goksøy hevder i den forbindelse at: «Friluftslivet hadde samme utgangspunkt som og var en del av en bredere idrettsbevegelse på slutten av 1800-tallet, et slektskap som var nært et godt stykke inn i dette århundret». Når det gjelder begrepsbruken viser Goksøy til at både friluftsliv, jakt og fiske lenge var viktige deler av det folk oppfattet som idrett (Goksøy, 2008, s. 56). I forlengelsen av dette forstår jeg begrepene friluftsliv, turisme, idrett og sport som sammenvevd og «flytende», i den forstand at begrepene har vært tillagt lik og ulik mening opp igjennom historien. I likhet med natur og kultur har begrepene flere semantiske lag. Den vekslende bruken av idrett og sport, på 18- og 1900-tallet, omfattet også tur-aktivitet vi i dag benevner som friluftsliv, for eksempel innenfor skiløping, til langt ut på 1900-tallet (Horgen, 2011b). Som en konsekvens av dette, sammen med bidragene fra Schaanning, Slagstad og Goksøy, vil jeg hevde at man ikke kan undersøke

¹⁰ I følge etymologisk ordbok (De Caprone, 2015) er «desport» lånt fra latin «disportare», som bygger på dis- (fra) + portare (bære), og er dermed kanskje beslektet med norske fare (i betydningen reise) (s. 707).

friluftslivets kulturhistorie uten å ta med turismen, idretten og sporten i analysen, slik jeg har gjort i flere av artiklene i avhandlingen.

Dette kan komme til å vekke undring og sågar forargelse blant noen lesere. Det har sammenheng med at friluftsliv, av mange, forstås som noe vesentlig annet enn turisme, idrett og sport. Denne forståelsen har trolig sin historiske bakgrunn i Nansens tale *Friluftsliv* fra 1921, som var en viktig inspirasjon for fagpersonene som bidro til å etablere friluftsliv som eget studiefag rundt 1970 (Pedersen, 1999, s. 16). Siden den gang ble det gjort virkningsfulle framstøt for å definere friluftsliv, og gi det et meningsinnhold som skilte det vesentlig fra turisme, idrett og sport (Breivik, 1974; Faarlund, 1974; Tellnes, 1989; Odden, 2008). I min fortolkning kan denne prosessen inngå i det Bourdieu (1995, s. 99) kaller «den nye naturkulten», hvis distingverende funksjon innebar en avvisning av småborgerlig turisme (og idrett?). Dette er et perspektiv jeg skal la ligge her, men som kan være verdt å undersøke nærmere.

Tidlig på 1970-tallet ble både sporten, idretten, turismen, og sågar jakt og fiske, forsøksvis «ekskludert» fra friluftslivet, av det toneangivende miljøet rundt Høgfjellskolen Norsk Alpincenter og Norges Idrettshøgskole, med Nils Faarlund og Gunnar Breivik i spissen. Slik ble det etablert en normativ, moralistisk og endimensjonal forståelse av friluftsliv som lenge var dominerende i mange miljøer (Pedersen, 1999, s. 18). I følge professor Kirsti Pedersen Gurholt (2008, s. 56) ble friluftslivet omgjort til en kvasi-filosofisk idé på denne tiden. I et delvis motsetningsforhold til disse idéene stod en noe mer nøktern, offentlige definisjonen av friluftsliv, formulert i et vedlegg til Finansdepartementets St. meld. nr. 71 (1972-73), *Spesialanalyse om Friluftsliv*, utarbeidet av Miljøverndepartementet i samarbeid med Finansdepartementet. Her ble friluftslivet gitt en offentlig definisjon som fremdeles er gjeldende: «Friluftsliv er opphold og fysisk aktivitet i friluft i fritiden med sikte på miljøforandring og naturopplevelse» (Finansdepartementet, 1977, s. 9, 11). Før jeg går videre er det viktig å understreke at det som følger ikke er en fullstendig diskursanalyse av friluftslivsbegrepet. Dette kunne vært gjenstand for en egen Ph.D-avhandling. Her er det kun plass til å skissere noen sentrale utviklingstrekk knyttet til anvendelsen av selve begrepet.

Departementet var helt fra starten oppmerksom på avgrensingsproblematikken opp imot andre beslektede aktiviteter, ikke minst idretten. I spesialanalysen ramses det opp en rekke aktiviteter som man mente hørte innunder friluftsliv: Bading utendørs, turgåing på ski og til fots, skøyteturer, bær- og sopp-plukking, naturstudier, fotografering, bruk av sykkel og hest –

så lenge det foregikk «i naturen». Ulike former for det som omtales som sport blir også tatt med: Båtsport (motorbåtturer, seiling, padling, roing), sportsfiske og jakt. Samt; «[...] lek og trening, herunder aktiviteter som også kan utøves i form av konkurranseidrett eller på utendørs anlegg» (Ibid, s. 9). Grenseoppgangen mot idrett blir forsøkt tydeliggjort gjennom å presisere at friluftslivet ikke omfatter «konkurranser på idrettsbaner», f.eks. skøyteløp og friidrett. Samtidig utelukkes ikke idrettsaktiviteter i anlegg «i naturpregede omgivelser», som slalåmkjøring og skihopp. Det blir konkludert at grensene er «lite skarpe», og at tilsvarende avgrensingsproblemer også gjelder inn imot «reiselivet», hvor friluftslivet inngår som «et produkt», og mot turgåing i mer tettbygde strøk (Ibid, s. 11). Først mye senere, i Stortingsmelding nr. 39 (2000-2001) *Friluftsliv – En veg til høgare livskvalitet*, er fravær av konkurranse fremhevet av det offentlige, som noe som skiller friluftslivet fra idretten (Miljøverndepartementet, 2001).

Til tross for at myndighetene kom på banen med sin definisjon av friluftsliv opererte store deler av det friluftslivsfaglige miljøet, fra starten, med definisjoner forankret i den dypøkologiske bevegelsen, som: «Overskuddsliv i naturen» (Nils Faarlund), «Friluftsliv er kulturkritikk [...]» og; «[...] noe mer enn en ressurs innen teknosamfunnet» (Gunnar Breivik), «Rikt liv med enkle midler» (Arne Næss sr.), eller «Naturvennlig ferdsel og hensynsfull bruk av den frie natur, hvor hovedsiktemålet er naturopplevelser» (Atle Tellnes) (Breivik, 1974; Faarlund, 1974; Tellnes, 1989; Odden, 2008). Det er dette miljøet Høystad (1994, s. 31) kaller «friluftslivsrørsla», som hadde naturen som norm og rettesnor for hvordan mennesket burde innrette seg, og hvis praksis avstedkom doktriner som bl.a. «treski fremfor glassfiberski» og «ull fremfor syntetisk».

Definisjonene til den dypøkologiske bevegelse sprang ut av analyser som i bunn og grunn var generaliseringer basert på Nansens tale, samt deres egne, særskilte opplevelser og erfaringer. Til tross for at Nansens tale kunne taes til inntekt for høyst ulike tilnærminger (Repp 2001), fikk idéen om friluftsliv som naturvennlig ferdsel, med enkelt utstyr, uten innslag av konkurranse, relativt stor utbredelse i mange miljøer, og lever den dag i dag i beste velgående. Det samme gjør forestillingen om at en slik norsk friluftslivstradisjon strekker seg langt tilbake i tid, og at friluftsliv er noe som nærmest er unikt for Norge og nordmenn. Denne noe selvhøytidelige forståelsen er spredt til utlandet, bl.a. gjennom publikasjoner som *The history and traditions of friluftsliv* (Wilson, 1989), *Wisdom in the Open Air* (Reed & Rothenberg, 1992), *Nature First. Outdoor Life the Friluftsliv Way* (Henderson & Vikander, 2007), og nylig gjennom *Norwegian Friluftsliv. A Way of Living and Learning in Nature* (Hofmann,

Rolland, Rafoss, & Zoglonek, 2018). I sistnevnte fremheves det at friluftsliv er mer enn å gå, klatre eller sykle i naturen. Forfatterne hevder at: «Through the word *friluftsliv* Norwegians want to express their relationship with nature: `a simple way of life in the open air`» (s. 21).

Forestillingen om norsk friluftsliv som enkelt, natur- og miljøvennlig er seiglivet, til tross for undersøkelser som viser at nordmenns friluftsliv er en del av klima- og miljøproblemet, som følge av utsrakt konsum av bl.a. reiser, utstyr og hyttebygging (Aall, Klepp, Engeseta, Skuland, & Støa, 2011). Denne forestillingen, om at friluftsliv er miljøvennlig per se, kan fungere som en hvilepute for miljøbevisste folk som dyrker friluftsliv. Kanskje har de slått seg til ro med at; *jeg driver med friluftsliv, altså er jeg miljøvennlig*, fremfor å reflektere over at det bare er lite utstyrskrevenne friluftsliv, i nærmiljøet, som *egentlig* kan sies å være miljøvennlig.

Fortellingen om «det enkle norske friluftslivet» og «den norske turkulturen» (Vaagbø, 1993) kan koples opp mot den ovenfor nevnte tradisjonen for å se på naturen som god og besjelet, som står særlig sterkt i Norden. Slik blir friluftsliv gjerne oppfattet som godt, ønskelig og moralsk riktig i flere nordiske land, og kanskje særlig i Norge. Filosofen Sigurd Skirbekk (1981) var en av dem som tidlig pekte på at nordmenns fortelling, om at de driver friluftsliv fordi det er sunt og trivelig, kun er en «dekk-ideologi». I følge Skirbekk er nordmenns friluftsliv dypest sett religiøst: «Slitet er offerhandlingar. Hyttene er private kapell til naturens ære» (Skirbekk, 1981, s. 129). Sosiologen Andreas Hompeland følger opp det religiøse perspektivet, med en viss ironisk(?) distanse:

Ikkje noke er så norsk som friluftsliv [...] Det er rett og slett kjernen i den norske identiteten – symbolet på det norske. [...] Å gå på tur er den alternative norske høgmessa. [...] Aldri er vår folkelige religiøsitet større enn i påska. [...] Alle må delta i truvedkjenninga [...] Dei som ikkje er med på høgfjellmessa, må ha gode grunnar for å svikte rituala. Elles blir dei stempla som fråfalne og kjettarar. [...] Den som sit inne når sola skin, vinden ular, eller silkeføret lokkar, er ein dobbel fråfallen. [...] Søndagsturen rensar oss og gjer oss til sanne nordmenn. [...] til enklare friluftslivet er, til meir norsk er det (Hompeland, 1992, s. 5-11).

På 1980- og 1990-tallet var det en rekke akademikere, med tilhørighet til ulike fagdisipliner, som bl.a. interesserte seg for natur, kultur, idrett/friluftsliv og nasjonal identitet (Skirbekk, 1981; Gullestad, 1991; Hompeland, 1992; Nedrelid, 1992; Christensen, 1993; Klepp & Thorsen, 1993; Long, 1993; Nedrelid, 1993; Vaagbø, 1993; Goksøyr, 1994; Richardson, 1994; Johansen, 1995; Goksøyr, 1998; Witoszek, 1998; Klepp, 1998). Det at friluftslivet ble gjenstand for flere vitenskapelige undersøkelser skulle kanskje tilsa at det avstedkom mer

nøkterne analyser og definisjoner av friluftsliv som sosialt fenomen. Svaret på det er både/og. Her er det viktig å understreke at det ikke lar seg ikke gjøre å felle noen allmen «dom» over alle bidragene som beskjeftiget seg med disse tematikkene på 80- og 90-tallet. Ikke alle var opptatt av friluftsliv isolert sett, og langt fra alle beskjeftiget seg med definisjoner av friluftsliv (Skirbekk, 1981; Gullestad, 1991; Hompeland, 1992; Christensen, 1993; Long, 1993; Goksøyr, 1994; Johansen, 1995; Goksøyr, 1998; Witoszek, 1998).

Når det gjelder de som forholdt seg til definisjoner kan det nevnes at etnologene Tove Nedreliid (1992) og Inger Jensen (i Klepp & Thorsen, 1993) brukte en definisjon lansert av Jon Teigland, i forbindelse med en undersøkelse av *Friluftsliv-, idretts- og mosjonsvanene i Norge 1970-1974*, publisert i 1979: «Friluftsliv omfatter fritidsgjøremål utendørs som har preg av å være rekreasjon, og som ikke er et ledd i nødvendig arbeid for levebrødet» (Nedreliid, 1992, s. 282; Jensen, 1993, s. 107). Richardson (1994, s. 7) plasserte friluftslivet innenfor «turistreise-sfæren» og definerte friluftsliv som «den noe mer krevende fritidsaktiviteten som en finner i den norske fjellheimen». I en senere publikasjon henviste Nedreliid til den offentlige definisjonen (Nedreliid 1993, s. 130). Gjennom utsagn som: «Mosjonsaspektet kommer i annen rekke om det skal være rent friluftsliv, synes jeg» (s. 292), gav Nedreliid akademisk tyngde til forestillinger om at kroppslig utfoldelse, konkurranse og mosjon ikke tilhørte friluftslivet, eller var perifert i forhold til friluftslivet. Videre bidro hun til å trekke opp sine egne, subjektive grenser mellom friluftsliv og «naturesport», eksemplifisert med vindsurfing og rafting; «[...] som dreier seg om noe annet enn det jeg interesserer meg for. Slike risikoaktiviteter er ikke for de mange» (Nedreliid, 1992, s. 282).

Klepp (1998, s. 21) viser til den offentlige definisjonen av friluftsliv, men problematiserer dens normativitet, ikke minst fordi den vektlegger hensikten bak aktiviteten minst like mye som selve aktiviteten. Samtidig peker Klepp på at «det enkle liv i friluft», med referanse til Nansen, fremdeles er «den viktigste forståelsen av friluftsliv». Vaagbø (1993) problematiserer derimot ikke den offentlige definisjonen som normativ. Tvert imot synes han den er; «[...] for omfattende – slapp – til å gripe det særegne ved den aktive form for friluftsliv vi bedriver i Norge» (Vaagbø, 1993, s. 2). I 1993 undersøkte han «motivasjonsgrunnlaget for friluftsliv i den norske befolkning». I undersøkelsen konkluderer han at «kontemplative verdier» er viktigst, og at friluftsliv er: «Et rikt liv med enkle midler» (etter Næss sr.). Det er også denne forståelsen som skaper gjenklang i friluftslivsorganisasjonene i samtiden. Daværende formannen i Friluftslivets fellesorganisasjon (FRIFO – nå «Norsk Friluftsliv»), Georg Fredrik Rieber-Mohn, uttalte i forbindelse med åpningen av det første «friluftslivets år» i 1993, at: «Vi

tenker på det enkle friluftsliv som kan favne nesten alle mennesker. Det ujalte, usnobbete friluftsliv, fjernt fra kommersielle utstyrshysteri og de heseblesende fysiske mannjevninger» (Rieber-Mohn, 1993, her etter Vaagbø, 1993, s. 24).

En kritikk mot Vaagbøs undersøkelse er at de mulige grunnene var oppstilt på forhånd, noe som medfører at man risikerer å «frambringe trosbekjennelser» som ikke nødvendigvis har noe med «virkeligheten» å gjøre, slik man kjenner til fra undersøkelser om kultur (Bourdieu, 1995, s. 132). Kleiven (1994, s. 92) peker nettopp på bruken av «honnørord» som en svakhet i forbindelse med denne typen spørreundersøkelser. Videre, var inngangs-spørsmålet til hele undersøkelsen: «Hender det at du går på tur i skog og mark?» (Vaagbø, 1993). Dermed er undersøkelsen, og tilsvarende senere undersøkelser, muligvis representative for folk som går på tur i skog og mark, men ikke nødvendigvis for aktørene innenfor hele bredden av friluftslivsaktiviteter. Denne kritikken innebærer ikke at resultatene fra slike undersøkelser bør oversees. Det ville være like galt som å ta dem på ordet, slik en del av friluftslivsbevegelsen har gjort. Uttalelsene gir nemlig en idé om det presset den rådende kulturen kan utøve på aktørene innenfor feltet (Bourdieu, 1995, s. 132). Både Nedrelid (1992) og Vaagbø (1993) peker på mangfoldet i motivasjoner, samt den store variasjonen i «det følelsesmessige innholdet i norsk friluftsliv» (Nedrelid, 1992, s. 285). På tross av det åpenbare mangfoldet de selv påpeker, bidro de til en innsnevring av forståelsen av friluftsliv, primært som noe kontemplativt, enkelt, naturnært, egenartet og ikke minst særegent norsk. Slik tilførte de næring til den selvhøytidelige forståelsen av friluftsliv, etablert av representanter for den dypøkologiske bevegelsen.

Viktigere enn definisjonsspørsmålet på denne tiden var kanskje spørsmål knyttet til friluftsliv som symbol på norskhet. To posisjoner kom til å stå i opposisjon til hverandre. I den ene målbæres friluftsliv som noe særskilt norsk og verdifullt, tuftet på en norsk nasjonalkarakter, som kunne hjelpe til med å vedlikeholde en positiv selvforståelse (Nedrelid, 1992, s. 281; Vaagbø, 1993). Witoszek (1998) går så langt som å knytte friluftslivet til et natursyn hun hevder hadde vært vedvarende i norsk kultur siden de første historiske kilder (Skår, 2010). Nedrelid er opptatt av vårt særegne friluftsliv, og hvordan vi i sterkere grad enn andre folk oppsøker en samhørighetsfølelse med naturen (1992, s. 283). Hun hevder videre: «Vårt friluftsliv er helt klart et nøkkelsymbol i norsk kultur» (s. 285), og at friluftsliv er «fullstendig uoversettelig» til andre språk (s. 282). Med boken *Ut på tur – på nordmenns vis* ønsker hun; «[...] å plassere det norske turlivet nøyaktig der det hører hjemme, nemlig som et av de synligste og mest varierte uttrykkene i kulturen vår» (Nedrelid, 1993, s. 7). Her kan det

nevnes at Nedrelid har flere referanser til Jeremy Wilson (1989), som skrev *The history and traditions of friluftsliv* som «semesteroppgave» på Høgfjellskolen Norsk Alpincenter i Hemsedal.

Sosialantropologen Anders Johansen (1995) opponerte mot bl.a. Nedrelids syn, og hevdet at det ikke finnes en egen norsk særegenhet, heller ikke på friluftslivsfeltet. I følge Johansen lærte nordmenn å gå på tur i skogen og på fjellet av engelskmennene (sport), som igjen hadde lært det av franskmennene, som oppfant skikken (tour / desport), og vi deler entusiasmen for turer i skog og fjell bl.a. med tyskerne (vandervögel). Johansen slutter seg imidlertid til Nedrelid i erkjennelsen av at friluftsliv er et aktivitetsmønster som har usedvanlig stor utbredelse i Norge, og at friluftsliv danner utgangspunkt for mange av de idéer nordmenn har om seg selv, men han tar avstand fra følgende fortellinger:

1) At *vandring* og tilstøtende gjøremål er det samme som norsk *friluftsliv*, og at friluftslivet i Norge er det samme som nordmennenes beskjeftigelse i *naturen i det store og det hele*. 2) At nordmennene i sitt friluftsliv feirer et sett av verdier som er *enestående*. 3) At det finnes en *kollektiv personlighet* som disse verdiene er et kondensert *uttrykk for*. Et eget slags «norsk menneske» som – mer enn andre mennesker – finner seg selv i møtet med naturen. 4) At sansen for naturen som et *vesenskjenntegn* ved norsk mentalitet er til å kjenne igjen som et særpreg ved den norske *kulturen i det store og hele*. 5) At norsk kultur og mentalitet, i sitt vesen, *ikke har forandret* seg siden middelalderen (Johansen, 1995, s. 61).

Johansen er dessuten kritisk til forestillinger om at friluftsliv er et «fullstendig uoversettelig» begrep mellom norsk og utenlandsk (s. 62), en påstand som er gjentatt så mange ganger at det har blitt en sannhet (Wilson, 1989; Reed & Rothenberg, 1992; Nedrelid, 1992; Henderson & Vikander, 2007; Hofmann, Rolland, Rafoss, & Zoglowek, 2018). Dette problematiseres også av sosiologen Odd Gåsdal (2007), som i en artikkel sier at han utfører det «helligbrøde» å oversette friluftsliv med «outdoor recreation». Gåsdal viser for øvrig til at vi tillegger friluftsliv de samme kontemplative verdier som f.eks. amerikanerne o.a. En måte nordmenns friluftsliv imidlertid utpeker seg på, er m.h.t. utbredelse og frekvens, som er høyere blant nordmenn sml. med andre nasjoner det er naturlig å sammenlikne seg med (Gåsdal, 2007, s. 77). I debatten mellom Nedrelid og Johansen er det liten tvil om hvem som vant frem innefor den delen av academia som beskjeftiget seg spesifikt med friluftsliv som fag- og undervisningsområde på 90-tallet og fremover. Mye tyder på at Nedrelid (av de to) rådet grunnen alene på utdanningenes pensumlistor.

Diskusjonen mellom Nedrelid og Johansen handler i bunn og grunn om det finnes «en egentlig norsk kultur», en diskusjon som for øvrig også nylig har versert i norsk

samfunnsdebatt. Slik jeg leser Johansen tar han et oppgjør med naive utgaver av romantisk kulturfortolkning som man finner eksempler på i friluftslivsdiskursen som etableres f.o.m 1970-tallet, hvor friluftsliv framstilles som noe som har oppstått i Norge, nærmest uten påvirkning utenfra. Det er ikke plass til å gå grundig inn i denne diskusjonene her, men den berører bl.a. et tema i denne avhandlingen; om vi kan snakke om en genuin norsk sikkerhetskultur, et tema jeg bl.a. diskuterer i artikkelen ***Respons på fare i naturen, holdninger til sikkerhet i friluftslivet***. Der konkluderer jeg at norsk tradisjon er konstruert gjennom idéimport og i kontrast til et generalisert bilde av det man har oppfattet som andre lands tradisjoner. På denne bakgrunn må forestillinger om at det finnes en genuin, norsk tradisjon nærmest sees på som en myte. Som jeg skriver i konklusjonen senere i sammenbindingsteksten, betyr ikke det at jeg dermed stiller meg slik at alt som er utviklet med påvirkning utenifra ikke er norsk. Mitt ståsted, delvis inspirert av Skirbekk (1981), er at det er mulig å snakke om norsk tradisjon samtidig som man erkjenner at tradisjonen bl.a. bygger på idéimport, er i endring og ikke er så genuint nasjonal som man kanskje forestiller seg.

Også Goksøyr (1994) hevder at friluftslivsbegrepet er vanskelig å oversette, men erkjenner at: «Former for friluftsliv kan man finne de fleste steder på kloden, avhengig av hvordan man definerer begrepet» (Goksøyr, 1994, s. 182). Goksøyr har undersøkt hvordan den nasjonale naturtilknytningen har kommet til uttrykk gjennom idrett og friluftsliv. Goksøyr er spesielt opptatt av at idrettsliv og friluftsliv var deler av samme sak (s. 187), men at idretten og friluftslivet har «skilt lag» gjennom sportifisering, av både idretten og deler av friluftslivet (s. 190). Dette medfører imidlertid ikke at Goksøyr kommer opp med noen nærmere forklaring på hva som skiller idretten og friluftslivet på definisjons- eller meningsplanet. For øvrig slutter ikke Goksøyr seg uten videre til Skirbekks tese om at nordmenns friluftsliv har metafysiske overtoner (s. 184). Men artikkelen hans handler om hvordan den rådende kulturen innenfor det norske friluftslivsfeltet ble etablert og fikk hegemoni. Derfra er veien kort til å hevde at den rådende kulturen utøver press på aktørene (Bourdieu, 1995). Om dette presset er av metafysisk karakter kan diskuteres, men er en nærliggende slutning i lys av bidragene til Skirbekk (1981), Hompeland (1992) og Halldén (2011).

Etter hvert som friluftsliv utviklet seg som forvaltnings- og fagområde har flere beskjeftiget seg med friluftslivsbegrepet. I 1994 ble det sågar gjennomført et *Nordiskt seminarium om friluftslivsforskning* som publiserte en rapport med samme navn. Redaktøren for rapporten erkjenner utfordringene med friluftslivsdefinisjoner, spesielt mht. avgrensninger mot idretten.

Tanken om operative, eller formålstjenelige definisjoner ble dermed lansert; altså ulike definisjoner til ulike formål (Emmelin, 1994, s. 8). I rapporten spør professor i landskapsarkitektur, Kenneth Olwig (1994), om det gir mening å skille friluftsliv fra sport, siden friluftsliv og sport likner hverandre til forveksling. I følge Olwig oppstår mening bl.a. i den prosess hvor vi skiller ting fra hverandre og gir det navn. På den ene siden er det ønskelig å definere friluftsliv, slik at det kan telles og måles på objektive måter. På den andre siden er dette problematisk, fordi - såfremt friluftsliv har mening, vil det subjektive meningsinnholdet mennesker tillegger aktiviteten de kaller friluftsliv stå sentralt. Olwig konkluderer at friluftsliv skiller seg fra sport gjennom fraværet av formalisert konkurranse, samt en «nærmerer» forbindelse til naturen. Samtidig erkjenner han at det finnes et «sportifisert friluftsliv». For Olwig er mening et nøkkelord for å forstå friluftslivet, men han erkjenner at mening er «en besværlig sag» som fort skaper konflikter (Olwig, 1994, s. 27).

Når det gjelder friluftsliv som forvaltnings- og forskningsområde står forskere tilknyttet Norsk institutt for naturforskning (NINA) helt sentralt, fra tidlig på 1990-tallet (Gåsdal, 1992; Kleiven, 1992; Kaltenborn & Vorkinn, 1993). I Gåsdales NINA-rapport, *Bruk av tid på friluftsliv i og utenfor nærmiljøet* (1992), påpekes det eksempelvis at friluftsliv er et verdiladet ord, og at det fort kan komme til diskusjon om bestemte aktiviteter «fortjener» betegnelsen friluftsliv. Problemet, som Gåsdal påpeker, er meninger om at aktiviteter som fortjener merkelappen «friluftsliv» skal skille seg ut, ikke bare ved ytre kjennetegn, men også ved bestemte holdninger, samt opplevelses- og innlevelsestilstander (mening) hos deltakerne. Gåsdal gjør et poeng av at det lå utenfor hans prosjekt å undersøke hvor mange som «bader og soler seg» med sikte på «miljøforandring og naturopplevelse», fremfor om de; «bare ble med familien på tur», «drev anatomiske studier», eller «prøvde å skifte hudfarge», mens de oppholdt seg ved sjøen (Gåsdal, 1992, s. 10).

Kort oppsummert anså fagmiljøet tilknyttet NINA tidligere definisjoner på friluftsliv som for verdiladet og normative til sitt forskningsformål. Dermed lanserte NINA sin egen definisjon: «Friluftsliv er fritidsbruk av natur», eller bare: «Utendørs rekreasjon» (Kaltenborn & Vorkinn, 1993, s. 9). En slik definisjon var formålstjenlig mht. det å måle, telle, klassifisere og kategorisere, og man unngikk brysomme og konfliktfylte menings-diskusjoner. På akse «verdiladet - ikke verdiladet» befant den dypøkologiske bevegelse sine definisjoner seg dermed lengst mot «verdiladet», NINA-definisjonen lengst mot «ikke-verdiladet», og den offentlige definisjonen i en slags mellomposisjon, men med normativ slagside.

Innefor den delen av academia, som beskjeftiget seg spesifikt med friluftsliv som fag- og undervisningsområde fra rundt 1970, tegnet det seg utover 1990- og 2000-tallet et liknende bilde. Lengst mot «ikke verdiladet» befant Pedersen seg, med sin Dr. scient. avhandling *Det har bare vært naturlig. Friluftsliv, kjønn og kulturelle brytninger* (1999), hvor hun argumenterte for et relasjonelt friluftslivsbegrep, hvor friluftsliv er et konstruert fenomen basert på bl.a. klasse, kjønn og etnisitet. Liknende perspektiver finner vi også i Kjetil Skogens Dr. polit. avhandling fra samme år (Odden, 2008). Pedersen tok utgangspunkt i Breiviks friluftslivsforståelse som han presenterte i artikkelen *To tradisjoner i norsk friluftsliv* (Breivik, 1978). Med denne artikkelen distanserte Breivik seg fra friluftslivsforståelsen til den dypøkologiske bevegelsen og miljøet rundt Høgfjellskolen Norsk Alpincenter, som han selv hadde vært en del av, og la til grunn en differensiert, pluralistisk og analytisk forståelse av friluftsliv som sosialt og kulturelt fenomen, forankret i det han kalte «bygdas og byens tradisjon». I denne forståelsen eksisterer det et mangfold av motiver, forståelser, handlinger og praksiser som ligger til grunn for hva man kaller friluftsliv (Breivik, 1973; 1974; 1978; Pedersen, 1999).

Lengre mot «verdiladet» befant Gunnar Repp (2001) seg, med sin sin Dr. scient. avhandling *Verdiar og ideal for dagens friluftsliv. Nansen som føredøme?* Repp opererte her med et skille mellom friluftsliv som «formuleringsarena» og friluftslivets «realiseringsarena». I realiseringsarenaen, som er det praktiske, a-teoretiske og «common sens-prega», forstås friluftsliv som konstruert og sosialt skapt. Hos Repp trenger ikke dette å samsvare med friluftsliv på formuleringsarenaen, eller på «idéplanet». I følge Repp handler formuleringsarenaen om «fenomenet friluftsliv» (s. 17), det tenkte, ideologiske og reflekterte. Til tross for referanser til Berger og Luckmann (2005) sin bok *The Social Construction of reality* fra 1966, ser det ikke ut til at Repp anerkjenner friluftsliv på idéplanet som sosialt konstruert på samme måte som på realiseringsarenaen. Med bakgrunn fra Norges Idrettshøgskole på 70-tallet, og med tette bånd til den dypøkologiske bevegelsen og Høgfjellskolen Norsk Alpincenter, vektla Repp at det er mulig å «kjenne friluftslivet innanfrå» (s. 14), at noe «er friluftslivet», og at; «[...] friluftslivet er noko som høyrer naturen til» (s. 17). I konklusjonen omtales «sjølve egenarten» med friluftslivet (s. 397), og når han retter blikket fremover er han bekymret for at; «det enkle friluftslivet» kanskje står i ferd med å tape i kampen med et «nytt friluftsliv; «[...] eller med noko som vi ikkje vil kalle friluftsliv» (s. 404).

Tilsynelatende, i en slags mellomposisjon, befant Bjørn Tordsson seg, med sin Dr. scient. avhandling om meningsdimensjoner i norsk friluftsliv, hvor han gjorde en fenomenologisk og sosiokulturell analyse av friluftslivet som praksis, felt og diskurs. Her koples meningsdimensjoner i friluftslivet til ulike samfunnsprosjekter. Ut fra det diskursive perspektivet hevder han at idrett og friluftsliv tilhører ulike diskurser (Tordsson, 2003, s. 66). I den forbindelse erkjenner han at flere aktiviteter kan drives både som idrett og friluftsliv, og at former for friluftsliv tradisjonelt har blitt omtalt som «idrett» eller «sport». Aktiviteten kan være den samme, men vi kan snakke om f.eks. klatring både som konkurranseidrett og friluftsliv, som om «sportsklatring» og «friluftslivsklatring» var to ulike fenomener (Tordsson, 2010, s. 273). Videre hevder Tordsson at det er problematisk å se til hvordan; «[...] utøverne selv har benevnt virksomheten» dersom man ønsker å avdekke et meningsinnhold i friluftslivet». Fordi: «Hvordan en bruker ordet friluftsliv dekker [...] ikke helt hva en har ment med friluftsliv, og heller ikke hvilke fenomener en har avsett med det» (Tordsson, 2003, s. 62).

Dette er etter min oppfatning problematisk, fordi utøvernes språkbruk, og hvordan de skiller ting fra hverandre og gir det navn (Olwig 1994), burde være en vesentlig del av «friluftslivsdiskursen» og meningsdannelsen. Tar man ikke med utøvernes utsagn i analysen risikerer man å miste vesentlige meningsdimensjoner, forestillinger, legitimeringer og ideologier av syne. I følge Tordsson kan vi f.eks. ikke uten videre forstå den tidlige fjellturismen som friluftsliv, fordi den tidens turister manglet; «[...] de grunnleggende koder for å erfare, fortolke og kategorisere livet i naturen, som står fundamentalt i friluftslivet» (Tordsson, 2003, s. 97). En slik nærmest essensialistisk forståelse av friluftsliv, som her kommer til uttrykk, vil jeg hevde kommer i konflikt med det diskursive utgangspunktet, og står i veien for å avdekke diskursene som konstituerte, og diskursene som konstituerende for friluftsliv som sosialt fenomen. Den anvendte fenomenologiske tilnærmingen, i kombinasjon med den diskursanalytiske, ser ut til å by på noen utfordringer. Tordsson har ambisjon om å prøve å forstå «det norske friluftslivet», «å etterspørre friluftslivets mening», med fokus på «dets egenart», samtidig som han *ikke* ønsker å trekke en «postmodernistisk» og pluralistisk konklusjon som hevder at friluftsliv *ikke* er; «[...] et gripbart fenomen, men et konglomerat av vanemønstre, handlingsmåter, forestillinger og fortolkningsmåter (Tordsson, 2003, s. 5).

Jeg er imidlertid enig med Tordsson i at det er etablert et diskursivt skille mellom idrett og friluftsliv på ett eller annet tidspunkt. At dette skillet eventuelt skulle oppstått i forbindelse med Nansens tale i 1921 er det lite eller ingenting som tyder på (Horgen, 2011b). Ordet

«friluftsliv» står ikke engang oppført i Norsk Riksmåls-ordbok av 1924, noe som indikerer at ordet var relativt lite brukt i Norge på denne tiden (Krogsrud & Seip, 1924, s. 46, 47). I neste utgave av Norsk Riksmåls-ordbok, fra 1937, står det oppført som «fri-lufts / liv» uten noen forklaring. Mens et «fri-lufts / menneske» er; «et menneske som er, liker å være meget ute i fri luft» (Knudsen & Sommerfelt, 1937, s. 1359). I den sammenheng peker Repp (2001, s. 15) på at han knapt hadde hørt begrepet friluftsliv før han ble student på Norges Idrettshøgskole tidlig på 1970-tallet. Og så sent som på 80/90-tallet fanget Nedrelid (1993) opp begrepet kun noen få ganger i forbindelse med intervju-undersøkelsen *Ut på tur – på nordmanns vis*.

Omstendighetene jeg hevder at det diskursive skillet utviklet seg under, kommer jeg inn på i en av artiklene i avhandlingen: *Sikkerhetsdiskursen i norsk friluftsliv og fjellsport*. Der viser jeg til 1970-tallet og hvordan Høgfjellsskolen Norsk Alpincenter og den dypøkologiske bevegelse grep definisjonsmakt innenfor feltet. I et pågående forskningsarbeid, som ligger utenfor denne Ph.D-avhandlingen, går jeg tilbake til før 1970-tallet og undersøker utøvernes historiske utsagn om hvordan de knytter mening til sine aktiviteter i friluft, aktiviteter som i dag inngår i Tordssons «friluftslivsdiskurs». Det blir for omfattende å komme nærmere inn på empirien her, men språkbruken til de som eksempelvis skrev i Den Norske Turistforenings årbøker, i Norsk Tindeklubs årbøker og i årbøkene til Foreningen til skiidrettens fremme, som alle skrev om «turer i natur», tyder på at friluftslivsbegrepet knapt var i bruk på 18- og 1900-tallet, inntil rundt 1970.¹¹ Begrepet friluftsliv ble, i den grad det ble anvendt, brukt i betydningen «liv i friluft». Folk var derimot på skiturer, fotturer og klatreturer, og ved anledninger hvor de betegnet aktiviteten sin i mer generelle former drev de med «idræt» og «sport».

NINA og departementets definisjoner, samt de fire Dr. scient. / Dr. polit. avhandlingene, i tidsrommet 1999 – 2003, illustrerer konfliktlinjene knyttet til forståelsen av fenomenet friluftsliv rundt årtusenskiftet. På den ene siden, en pragmatisk, relativt verdinøytral og sosialkonstruktivistisk tilnærming til fenomenet. På den andre siden, en mer verdibasert og essensialistisk tilnærming, begge forankret i academia. At flere av friluftslivets fagfolk innenfor academia senere trekkes mellom det verdiladete og det verdinøytrale er Alf Odden (2008) et eksempel på. Odden, som disputerte i 2008, sluttet seg til den offentlige definisjonen av friluftsliv. I sin avhandling nevner han bare kort Pedersens og Skogens bidrag fra 1999.

¹¹ Empirien ligger til grunn for mitt essay: *De som hevder at «vår friluftslivs-kultur» refererer til en tidløs tradisjon, bør ikke tas på alvor*, publisert på Harvestmagazine.no (Horgen, 2018d), samt på Utemaginet.no, med tittelen: *Historieløst om friluftsliv* (Horgen, 2018e).

Videre så han det som problematisk å være like verdinøytral som NINA, med begrunnelse i at «miljøforandring og naturopplevelse alltid har vært sentrale deler av friluftslivet» (Odden, 2008, s. 26). Odden sluttet seg til den offentlige definisjonen, fordi den medførte «en romslig tolkning» av friluftslivsbegrepet, men altså ikke fullt så romslig som NINAs definisjon. Om «miljøforandring og naturopplevelse», opp igjennom historien, har vært viktigere meningsdimensjoner for friluftslivsfolk enn f.eks. «kroppslig utfoldelse» eller «aktiviteten i seg selv», har ikke vært gjenstand for grundig undersøkelse. Tilynelatende er det mange «tatt for gitt-heter», også innenfor deler av academia, når det gjelder sammenkoplingen mellom friluftsliv og fortellingene om naturopplevelser i den besjelete og gode naturen.

Mye tyder på at doktorrandene innenfor friluftsliv som fag- og undervisningsområde i Norge gjorde seg ferdig med diskusjonene rundt friluftslivsbegrepet med Oddens avhandling i 2008. Lange utredninger om friluftslivsbegrepet er eksempelvis fraværende, eller nærmest fraværende, i senere doktoravhandlinger (Skår, 2010; Bischoff, 2012; Fasting, 2012; Langseth, 2012; Magnussen, 2012; Vold, 2015; Hetland, 2016; Synnevåg Løvoll, 2016). Mange, både i og utenfor academia, slo seg trolig til ro med romslige definisjoner av friluftsliv, eller «formålstjenelige definisjoner» (Bischoff & Odden, 2000). Den mer åpne linjen, med vekt på dynamikk og mangfold, kan tilsynelatende se ut til å «vunnet fram» på bekostning av en mer snever, statisk og normativ forståelse av friluftslivsbegrepet.

Jeg skriver tilsynelatende. Innenfor norsk friluftslivsforvaltning har antropologen Frode Flemsæter et. al. (2014) avdekket hvordan måten man ferdes i naturen på tillegges mening og moral gjennom en institusjonalisert, diskursiv praksis blant statlige ansatte i friluftslivsforvaltningen. Disse bestemmer, ut fra moralske oppfatninger, hva som er folks rettigheter og plikter. Dette foregår etter normative, intrikate regler som setter diskursen. Denne moralen er knyttet til forestillinger om friluftsliv som enkel og miljøvennlig ferdsel som altså Flemsæter, Setten & Brown (2014) finner i «det norske moralske landskapet». Som underviser og fagperson innenfor friluftslivsfeltet har jeg gjort meg erfaringer som tyder på at liknende moralske og normative oppfatninger absolutt er tilstede, både i academia, i forvaltningen, i organisasjonslivet, blant studenter og blant «folk flest» som ser på seg selv som «friluftsmennesker».

Noen vil kanskje spørre: *Hvor blir verdiene av hvis man har en pragmatisk og sosialkonstruktivistisk tilnærming til friluftsliv?* Da vil jeg svare at en moralsk og normativ forståelse av friluftsliv er ikke nødvendigvis galt eller problematisk i alle sammenhenger.

Jobber man f.eks. med friluftsliv i en pedagogisk kontekst er det ingenting i veien for at man sier: *Dette er det friluftslivet jeg ønsker å videreformidle!* Eller: *Disse verdiene vil jeg fokusere på gjennom å formidle et enkelt friluftsliv i nærmiljøet!* Likeens, hvis man er tilsluttet en friluftslivsorganisasjon som har som ambisjon om å jobbe for et bestemt verdsett, er det helt på sin plass å si omtrent som Rieber-Mohn (FRIFO) gjorde i 1993: *Vi vil jobbe for det enkle, ujalte, usnobbete friluftslivet, fjernt fra kommersielt utstyrshysteri og heseblesende fysiske mannjevninger!* Moral, normer og verdier er grunnlag for politikk, og jeg ønsker f.eks. ikke en friluftslivspolitik som er tuftet på et hvilket som helst verdigrunnlag. Politisk mener jeg f.eks. at vi i Norge bør føre en mer restriktiv politikk ovenfor motoriserte aktiviteter i utmark og til sjøs. Ikke fordi motoriserte aktiviteter pr. definisjon ikke er friluftsliv, men fordi motoriserte aktiviteter ofte fører med seg støy, forurensing, høy fart og andre konsekvenser som jeg oppfatter som negative. Mitt poeng er at aktørene innenfor friluftslivsfeltet bør være klar over *når* de er moralsk og normative, og *hvorfor* de er det. Moralisering og politikk, som er tuftet på en essensialistisk forståelse av friluftsliv, som f.eks. kan medføre reguleringer og forbud som rammer aktiviteter «fordi det ikke er friluftsliv», vil jeg ta avstand fra. I følge Bourdieu behandler slike tenkemåter; «[...] aktiviteter som er typiske for bestemte individer eller grupper i et bestemt samfunn på et bestemt tidspunkt som substansielle egenskaper, innskrevet en gang for alle i en slags biologisk eller (og det er slett ikke noe bedre) kulturell *essens*» (Bourdieu, 1995, s. 32).

I en forskningsmessig sammenheng ønsker jeg å distansere meg fra essensialistiske forståelser av friluftsliv som fenomen. Som forsker på friluftsliv plassere jeg meg langt på vei i tradisjonen etter Breivik (f.o.m. 1978), som særlig Pedersen (1999) videreutviklet i sin Ph.D-avhandling. Disse legger til grunn en differensiert, pluralistisk og analytisk forståelse av friluftsliv som sosialt og kulturelt fenomen. I denne tradisjonen eksisterer det et mangfold av motiver, forståelser, handlinger og praksiser som ligger til grunn for hva man kaller friluftsliv.

På bakgrunn av gjennomgangen av friluftslivsbegrepet vil jeg oppsummere at norsk friluftslivstradisjon er en egen realitet, med visse meningsgivende strukturer, som er etablert i historiske prosesser hvor friluftsliv har blitt skilt idémessig fra idrett og sport. Denne utskillelsen har primært foregått gjennom bortvelgelsen av formalisert konkurranse, samt vektleggingen av fortellinger om naturopplevelse i «en besjelet natur». De meningsgivende strukturene har oppstått gjennom artikulering av tanker mennesker har hatt under og etter utøvelsen av det de kaller friluftsliv. Disse strukturene er betinget av hjerneprosesser og mentale forestillinger, som igjen er influert av vår biologi, sosialisering (habitus og felt) og

diskursive praksiser. De meningsgivende strukturene er både lik og ulik de vi finner i andre nærstående land og kulturer. Norsk friluftslivstradisjon, og strukturene tradisjonen bygger på, er delvis basert på idéimport og dermed ikke så genuint norsk som mange tror. Det finnes neppe en norsk særegenhet på friluftslivsfeltet, utover at friluftsliv har usedvanlig stor utbredelse i Norge, at mange har tilgang på utmark i sitt nærområde og at friluftsliv er utgangspunkt for mange av de forestillinger og idéer nordmenn har om seg selv. At friluftsliv skal være et «uoversettelig» begrep, mellom norsk og alle andre språk, stiller jeg meg undrende til. Norsk friluftsliv har dessuten vært og er stadig i bevegelse, i vekselvirkning med samfunnet omkring. Det er m.a.o. langt fra så statisk og stabilt som noen ser ut til å forestille seg.

I min avhandlingen forstår jeg dermed friluftsliv og naturbasert reiseliv som turer og utflukter i «fritidslandskapet», hvor aktiviteten i seg selv, adspredelse, kroppslig utfoldelse og mosjon, rekreasjon, mestring, utfordring, spenningsøking, naturopplevelse, høsting, o.a. kan være grunnlag for meningsdannelse. Disse turene og utfluktene trenger vel og merke ikke kun å foregå på fritiden. Friluftslivet er knyttet til en rekke institusjoner og profesjoner i Norge i dag, som har friluftsliv som mål og/eller middel. Det være seg innenfor naturbasert reiseliv, skole og utdanning, helse og rehabilitering, o.a. I min avhandling er det nettopp det profesjonsrettede friluftslivet som vies mest oppmerksomhet. Med profesjonsrettet friluftsliv mener jeg det friluftslivet som utøves med medvirkning fra ulike yrkesgrupper, med faglige ferdigheter i friluftsliv, ervervet gjennom utdanning, kurs, og/eller deltakelse i ulike praksisfellesskap.

2.5. Sikkerhet og risiko, et idéhistorisk bakteppe

Under denne overskriften vil jeg undersøke idéhistorien til begrepene sikkerhet og risiko. Jeg vil også bringe inn noen sosiologiske perspektiver på ordene og fenomenene. Dette vil jeg gjøre bl.a. for å synliggjøre hvor uhåndterlige og abstrakte begrepene er, noe vi sjeldent tenker over når vi bruker begrepene i dagligspråket. Målet med denne delen av avhandlingen er altså ikke å komme nærmere klare og entydige definisjoner, men snarere å vise ulike perspektiver på, og tilnærminger til, hvordan begrepene brukes. Avslutningsvis her vil jeg drøfte hvorvidt aktører og institusjoner er rasjonelle og objektive i sin omgang med sikkerhet og risiko.

I følge professor i kulturhistorie, Kyrre Kverndokk (2015, s. 14), blir jordskjelvet som la Lisboa i ruiner i 1755 regnet som et veiskille i vestlig tenkemåte rundt naturens farer, risiko og sikkerhet. Kimen til moderne risikotenkning finnes i en kommentar fra Jean-Jacques

Rousseau like etter hendelsen, hvor han hevdet at ulykken skyldtes menneskers beslutninger. Han spurte: «Hvorfor har vi samlet 20 000 hus med 6 – 7 etasjer i et område som er kjent for å være jordskjelvutsatt?» (Hovden, 2004, s. 33). Jordskjelvet markerer overgangen fra risikotenkningen, i det Beck (1992) kaller det førindustrielle samfunn, til det klassiske industrisamfunnet. Denne overgangen medførte et skifte fra å forstå farer som noe som tilhørte gudenes verden, som mennesket selvsagt ikke rådde over, til å forstå farer som kalkulerbare og noe som kunne sannsynlighetberegnes (Kverndokk, 2015, s. 265). Ikke minst endret synet på ulykker seg under dette skiftet: «Fra å være et spørsmål om religion og skjebne begynte man å se på ulykker som noe mennesker og samfunn kunne påvirke og ta ansvar for. Fatalistisk tenkning om guds straffedom og lignende måtte gradvis vike for rasjonelle handlinger» (Hovden, 2004, s. 33). Vi kan si at Rousseau, og ikke minst Voltaire, som tok utgangspunkt i jordskjelvet i Lisboa i romanen *Candide* (1759), lanserte ideer som la grunnlaget for moderne sikkerhetstenkning og sikkerhetsarbeid (Kverndokk, 2015, s. 14).

Fra midten av 1700-tallet ble det etablert frivillige sikkerhetsordninger innen skipsfart, med etableringen av sertifiserings- og forsikringsinstitusjoner som Lloyds Register Society (1764), og senere stiftelsen Det Norske Veritas (1864). På slutten av 1800-tallet fikk vestlige industriland lovverk og offentlige kontrollinstitusjoner som et uttrykk for at sikkerheten til arbeidere og borgere var et samfunnsanliggende (Hovden, 1995, s. 11). I følge Hovden (2004, s. 33), la dette grunnlaget for; «[...] et sikkerhetsarbeid basert på vitenskapelige metoder, analyser og styrings- og kontrollsystemer». Innenfor det institusjonaliserte friluftslivet drives det langt på vei slikt sikkerhetsarbeid knyttet til ulike felt og på ulike nivåer. Dette sikkerhetsarbeidet dreier seg kort sagt om å; «[...] håndtere farer og trusler på en slik måte at risikonivået blir tolerabelt» (Ibid, s. 41).

Som jeg var inne på under begrepsavklaringen kan sikkerhetsbegrepet gis mening ved å vise til at sikkerhet handler om tapsforebyggelse og trygghetsfølelse. Siden risiko også har med tap å gjøre kan vi kanskje si at sikkerhet og risiko er to sider av samme sak. Hos Beck er risiko eksempelvis mot-begrepet til sikkerhet (Beck, 1992; Nielsen, 2000, s. 76). Så før jeg vil utdype videre rundt tapsforebyggelse og trygghetsfølelse er det nødvendig med en nærmere idéhistorisk og sosiologisk avklaring av hva risiko er. I Norge har vi nemlig ikke veldig lang tradisjon for å snakke om risiko. Risikobegrepet kom eksempelvis først inn i sivilingeniørens utdanning på ca. 1960-tallet. I følge Dr. Philos. Matthias Kaiser (2004, s. 70), ved De nasjonale forskningsetiske komiteer, byr begrepet fortsatt på store utfordringer for politisk ledelse og statsforvaltning. Dette er også tilfelle internasjonalt (Adams, 1995, s. 7).

Risikobegrepet brukes ulikt innenfor en lang rekke fagtradisjoner og samfunnsområder (Haukelid, 2000).

En mulig utdyping i vår sammenheng er å si at risiko er forventet tap av nytte, som inneholder tre kritiske elementer: Et mulig tap, betydningen av dette tapet og usikkerheten knyttet til tapet (Kaiser, 2004, s. 69). I dagligtalen forutsetter begrepet risiko som regel at det mulige tapet er negativt. Man snakker gjerne om uønskede hendelser, i form av uhell og ulykker av ulikt slag, og den fare som uønskede hendelser representerer for mennesker (Rausand & Øien, 2004; Haukelid, 2000). Dette er i tråd med Becks forståelse av risiko, som betoner muligheten for å miste alt. Beck ser risiko langt på vei som en reell fare. Han advarer mot nye farer i «risikosamfunnet», som han ser på som etterfølgeren til det klassiske industrisamfunnet. Videre advarer han mot irrasjonaliteter i vår omgang med disse nye farene, som han hevder er globale, usynlige, menneskeskapte og normale (Beck, 1992; Nielsen, 2000, s. 79, 81).

Hos sosiologen Anthony Giddens er risiko et mot-begrep til skjebnen (fortuna). Giddens kan leses som et supplement til Beck. Der Beck betoner muligheten for å miste alt, betoner Giddens at risiko også rommer muligheter, for eksempel for å skape selvidentitet (Giddens, 1990; Nielsen, 2000, s. 80). I dette perspektivet kan risiko være noe ønsket og villet, noe som igjen er særlig relevant innenfor leken, sporten og friluftslivet. I boka *Homo Ludens*, «Det lekende mennesket», av kulturhistorikeren Johan Huizinga (1938), hevdes det eksempelvis at sjanse-elementet er en nøkkelkvalitet i alle former for lek (Loland, 2002, s. 14).

En alternativ forståelse til Beck og Giddens finner vi hos sosiologen Niklas Luhmann. I følge Luhmann er mot-begrepet til risiko hverken sikkerhet eller skjebne, men fare (Luhmann, 1993; Nielsen, 2000, s. 82). Risiko og fare er ifølge Luhmann talemåter. Når det kommuniseres «fare» tilbakeføres det mulige tapet til usikkerhet fra naturens side, og trusselen er ikke selvvalgt av mennesket. Når det kommuniseres «risiko» tilbakeføres det mulige tapet til beslutningsalternativer og trusselen er selvvalgt, mennesket velger å påføre seg risiko for eksempel for spenningens skyld. I denne konteksten blir moderne aktiviteter, som sport og friluftsliv, risikofylte og farefrie, mens før-moderne aktiviteter blir farefulle og tilnærmet risikofrie. Friluftslivsutøveren velger å påføre seg risiko, mens den førmoderne jegeren ikke hadde noe valg (Jakobsen, 2000, s. 93). I følge professor i sosiologi, Torben Hviid Nielsen, ser Luhmann den overdrevne risiko-oppfattelsen som en kanskje større fare enn «reelle risikoer», og i likhet med Beck advarer han mot nye farer og irrasjonaliteter som oppstår med overdreven risikobevissthet og frykt. Dessuten forstår Luhmann den utbredte

risiko-oppfattelse som et symptom på tidens tilbøyelighet til å ville bortforklare alle uhell som risiko (Nielsen, 2000, s. 81).

Historikeren Kjetil Jakobsen (2000) hevder, med utgangspunkt i Luhmanns forståelse, at: «Farer forvandles til risiki ved hjelp av sannsynlighetsberegninger og statistisk analyse» (s. 94). Når man står ovenfor beslutningsalternativer kommuniseres det risiko, og gjennom en teknisk-naturvitenskapelig tilnærming bruker man sannsynlighetsberegninger for å kalkulere risikoen. Med moderniteten vokste sannsynlighetsregning frem som «en vitenskap om vilkårlighet» hvor målet var å temme, eller disiplinere framtiden. Denne strategien for mestring av risiko bygger på forestillinger om at det går an å foregripe og kontrollere framtiden. Dermed ble framtiden gjort til risikobevissthetens omdreiningspunkt, og ikke samtiden (Enebakk, 2000, s. 19).

Enda en alternativ forståelse finner vi hos Foucault. Han skrev vel og merke lite om selve risikobegrepet, men var opptatt av hvordan diskurser former og legger føringer på hvordan risiko håndteres i samfunnet (Engen, et. al., 2016, s. 105). I stedet for Becks «risikosamfunnet» snakker Foucault om «sikkerhetssamfunnet» som episteme, som manifesterer seg gjennom sikkerhetsmekanismer eller -apparater (Enebakk, 2001). Foucaults perspektiver på risiko og sikkerhet vil jeg komme nærmere inn på i teorikapittelet, under overskriften *Makt og sannhet*.

En som har skrevet mer om selve risikobegrepet, og som kan sies å tilhøre tradisjonen etter Foucault, er den britiske antropologen Mary Douglas. Douglas anvender bl.a. Foucaults diskursteori i flere av sine essay (Douglas, 1992). Hun hevder at hvilke risikoer vi vektlegger er sosialt og kulturelt betinget, noe jeg gir min tilslutning til. På grunnlag av sine tverrkulturelle studier konkluderer hun at det er stor uenighet om hva som er risikofylt, hvor risikofylt det er og hva man bør gjøre med det. Hvordan risiko vektlegges er et produkt av kunnskap og enighet, og den foreskriver ulike praksiser. Hverken utsagn eller holdninger til risiko kan løsrives fra sin sosiale kontekst. Videre hevder hun at begrepet «fare» er presist nok i de fleste sammenhenger. «The dangers are real enough, and terrifying to» (Douglas, 1992, s. 39).

For Douglas er farene reelle, mens risiko er et produkt av kunnskap og enighet. Engen et. al. (2016) plasserer Douglas i posisjonen «sterk sosialkonstruktivistisk», sammen med Foucault, hvor det gir liten mening i å snakke om risiko i det hele tatt. I min egen tilnærming til risikobegrepet støtter jeg meg på professor Ole Andreas H. Engen som påpeker at mange

farlige ting faktisk kan skje. Det hersker imidlertid større eller mindre grad av usikkerhet til om det farlige vil inntreffe. De farlige tingene har imidlertid helt klar sine objektive konsekvenser. Ifølge Engen et. al. (2016, s. 98) blir det, på dette grunnlaget, meningsfylt å snakke om risiko siden flere framtidige tilstander faktisk er mulig. Dette kan leses som en kritikk av både Foucault og Douglas som representanter for «sterke konstruktivister». Slik jeg ser det er det grad av mening som er stridens kjerne. Som vi har sett ovenfor avviser ikke Douglas kategorisk at risiko eksisterer, men at fare er presist nok i de fleste sammenhenger. Douglas erkjenner at risiko eksisterer i flere språk (men ikke i japansk), og forstår risiko som fare mediert gjennom sosiale og kulturelle prosesser, som må forstås i lys av disse (Douglas, 1992). Slik jeg ser det er både risiko og fare sosialt konstruerte begreper. I avhandlingen vil jeg bruke begge begrepene, avhengig av hvilken sammenheng de inngår i. Jeg vil primært bruke fare når det er snakk om noe farlig man står ovenfor der og da, mens jeg vil bruke risiko i sammenhenger hvor det snakkes om noe farlig som kan skje i framtiden.

Tapsforebyggelse

Vender vi tilbake til tapsforebyggelsen, i forsøket på å avklare hva sikkerhet er, kan det sies å være den ytre sikkerheten som handler om å forebygge tap av liv og helse. Tapsforebyggelse handler tradisjonelt om ytre sikkerhet og måling av risiko, som gjerne ivaretas gjennom en teknisk-naturvitenskapelig tilnærming, som altså har sin bakgrunn i moderniteten. Det er den ytre sikkerheten og «den reelle risikoen» som er gjenstand for systematiske risikoanalyser som gjennomføres innenfor mange samfunnsområder, inkludert friluftslivet i noen grad.

Om risiko imidlertid kan måles er et stridstema som også hører innunder en idéhistorisk og sosiologisk drøfting rundt risikobegrepet. I følge Engen et. al. (2016, s. 92) vil dette bli avvist av de som befinner seg i kategorien «sterk konstruktivistisk». Plasserer man seg imidlertid i en posisjon som kan benevnes som «svakt konstruktivistisk», eller innenfor konstruktivismens motsats, et positivistisk/realistisk ståsted, bl.a. forankret hos teknologer som Chauncey Starr og Chr. Whiple, vil man hevde at «risiko» er noe virkelig, objektivt og målbart. I en slik kontekst snakker man gjerne om objektiv risiko. Da forholder tapsforebyggelse seg til risiko, forsøksvis beregnet ut fra sannsynlighetsregning med utgangspunkt i sannsynlighet x konsekvens. Sannsynligheten beregnes ut fra hvor stor man tror sjansen er for at en ulykke vil inntreffe i en bestemt situasjon. Konsekvensen er ganske enkelt hva som blir følgene hvis ulykken skulle inntreffe (Hovden, 1995, s. 9; Hovden, 2004, s. 41, 42). Tanken er at man skal få frem et tall, som skal være et objektivt og kvantitativt

uttrykk for risiko (Haukelid, 2000, s. 4). Denne forståelsen er forankret i «et realistisk» kunnskapssyn» og «et teknisk-økonomisk perspektiv» (Engen, et. al., 2016, s. 78).

Både konsekvensene og sannsynligheten er forbundet med usikkerhet (Rausand & Øien, 2004, s. 86; Engen, et. al., 2016, s. 41). Konsekvensene kan man imidlertid forestille seg, innenfor en skala fra skrubbsår til dødsfall. Sannsynligheten er det verre med. Ikke minst om man skal predikere noe om sannsynlighet i fremtiden, som ofte risikoanalyser gir seg ut for å gjøre, med den hensikt å informere for å endre atferd. Da påvirkes nemlig risikoen av at aktørene endrer atferd, som er betinget av aktørenes risikopersepsjon, som igjen er betinget av informasjonen fra risikoanalysene. I følge Adams blir det på denne bakgrunn problematisk å måle risiko fordi: «Risk is constantly in motion, and it moves in response to attempts to measure it» (Adams, 1995, s. 29).

Ikke minst siden naturen byr på utallige situasjoner og scenarier med tanke på risiko må det altså opereres med stor grad av usikkerhet med hensyn til å beregne sannsynlighet for tap av liv og helse i naturen. Systematiske risikoanalyser, som inntar denne tilnærmingen, har blitt kritisert fra mange hold, bl.a. av samfunnsvitere og humanister, som et disiplineringsverktøy som prøver å fremstille et subjektivt og kvalitativt forhold på en objektiv og kvantifiserbar måte (Beck, 1992; Adams, 1995). I følge antropologen Knut Haukelid beskyldes risikoanalyser for å produsere «astronomiske» tall som er forholdsvis ufattelige og vanskelig å forholde seg til når problematiske avgjørelser skal tas. Ofte er ikke forutsetninger og antakelser som ligger til grunn for analysene tydelige. For mye av «innputten» i analysene er subjektivt betinget. Ulike risikoanalytikere kommer til svært forskjellige resultat i analyser av samme felt, noe som tyder på at faktorene som er med i analysen gis mer eller mindre tilfeldige verdier. Fra bl.a. fagforeningshold har slike analyser blitt utskjelt som «tallmagi» og «nonsens» (Haukelid, 2000, s. 4, 5).

Engen et. al. konkluderer at en teknisk-, naturvitenskapelig tilnærming har begrenset gyldighet innenfor mange områder, men at den ikke er ubrukelige såfremt den brukes med fornuft (Engen, et. al., 2016, s. 90). Ut ifra mitt ståsted anser jeg risiko som delvis målbart, ved å baserer seg på historiske data, slik jeg har gjort i artikkelen *Sikkerhetsstatus for friluftslivsaktiviteter i Norge på 2000-tallet*. Etter mitt syn kan forøvrig selv denne typen relativt håndfast empiri ikke brukes til å predikere fremtiden utover det å antyde. Om det egentlig er risikoen jeg har målt i denne undersøkelsen kan uansett diskuteres. Lave ulykkestall er for eksempel ikke ensbetydende med lav risiko, like lite som høye ulykkestall

nødvendigvis skyldes høy risiko. Lave ulykkestall kan ganske enkelt skyldes at risikoen ble erkjent og dermed tatt høyde for av utøverne, mens høye ulykkestall kan skyldes at risikoen verken ble oppfattet eller tatt høyde for (Adams, 1995). Dette vender jeg tilbake til om litt, under overskriften *Risikopersepsjon og respons på fare*.

Trygghetsfølelse

Vender vi tilbake til trygghetsfølelsen, som også kan bidra til å avklare hva sikkerhet er, kan det sies å være opplevelsen av sikkerhet ut fra egen mestring og kontroll, samt tillit til eventuelle omgivelser (personer, utstyr, profesjoner, institusjoner) som skal ivareta sikkerheten (Hovden, 2004, s. 41). Trygghetsfølelse forholder seg til opplevd risiko, altså den subjektive opplevelsen av trygghet/utrygghet på individnivå. I en slik kontekst snakker man gjerne om subjektiv risiko. Breivik oppklarer skillet mellom objektiv og subjektiv risiko på følgende måte:

Man må skille mellom den subjektive risiko en utøver føler og den objektive risiko som faktisk er tilstede. En utøver kan føle at noe er svært farlig uten å være det. Og omvendt kan noe være farlig uten at man føler det. Gjennom lang erfaring innen en sportsgren vil normalt den subjektive risiko nærme seg den objektive (Breivik, 1989, s. 23).

Med utgangspunkt i perspektivene ovenfor er det åpenbart at det hefter seg en del problemer knyttet til forståelsen av risikobegrepet.

Et forhold som problematiserer risikobegrepet ytterligere, og som er særlig relevant for sport og friluftsliv, har sitt utgangspunkt i Giddens (2000) sin forståelse av at det også ligger muligheter i risikobegrepet (fortuna). I en slik kontekst kan risiko gi positive assosiasjoner til spenning, mestring, heltedåd, snarrådighet og dyktighet (Hovden, 2004, s. 42). Denne dualismen hvor risiko på den ene siden er ønsket og på den andre siden uønsket, finner vi innenfor sport og friluftsliv, men også i livet ellers. Vi finner den på det individuelle plan, forankret i aktørenes individuelle disposisjoner og evner knyttet til risikopersepsjon og risikoevaluering, til deres evner til å treffe risikobeslutninger og til deres risikovillighet/risikoaksept.¹² I møtet med risiko/fare må den enkelte gjøre avveininger knyttet til hva som er akseptabel risiko og hva som er uakseptabelt risiko ut ifra en rekke ulike

¹² Risikopersepsjon kan defineres som individets evne til å oppfatte en fare og et mulig ulykkesforløp. Risikoevaluering kan defineres som individets evne til vurdering av sannsynlighet og konsekvens. Risikobeslutning kan defineres som individets bevisste beslutning om å ta eller ikke ta risiko ved en mulig handling. Mens risikovillighet kan defineres som holdningen individet har til å ta risiko (Breivik, 1995, s. 19). Akseptabel risiko kan defineres som den fare enkeltpersoner eller grupper er villig til å godta (Boyesen, 1997, s. 64).

akseptkriterier. Og vi finner denne dualismen på et samfunnsmessig plan hvor ulike institusjoner må gjøre tilsvarende avveininger. Disse avveiningene og akseptkriteriene byr på etiske dilemmaer, både for individet og for samfunnet, knyttet til spørsmål som: *Når er noe for farlig? Når er det sikkert nok? Hva er akseptabel risiko?* Dette leder oss over på temaet persepsjon av fare og respons på fare.

2.6. Risikopersepsjon og respons på fare

På et institusjonelt plan, i et moderne, vestlig samfunn som det norske, engasjerer myndighetene seg i nær sagt alle mulige forhold som ansees som farlig for individet. I følge Furedi har sikkerhet blitt den fundamentale verdien i vår tid: «The evaluation of everything from the perspective of safety is a defining characteristic of contemporary society» (Furedi, 2002, s. 1, 4). Et noe naivt utgangspunkt er at både aktører og institusjoner er rasjonelle og objektive i sin omgang med sikkerhet og risiko. Samt at de opplever risiko og responderer på farer proporsjonalt med hvor alvorlig risikoen/faren er, målt etter hvor mange mennesker hver type fare skader eller tar livet av hvert år. Diamond (2012) peker på fem årsaker til at dette utgangspunktet er nettopp naivt:

For det første kan antallet mennesker som skader seg eller omkommer pr. år være lavt fordi mange er seg faren bevisst og dermed anstrenger seg for å minimere risikoen (Ibid; Adams, 1995). I følge Breivik (1989) øker sikkerhetsbevisstheten hos deltakerne jo farligere arenaen ansees å være. Som jeg har vært inne på tidligere kan en friluftslivsaktivitet komme til å framstå som mindre farlig enn den «egentlig» er fordi utøverne allerede viser utstrakt forsiktighet (f.eks. B.A.S.E.). Motsatt kan antallet mennesker som omkommer pr. år være høyt, fordi mange ikke anser faren som særlig stor og dermed gjør minimalt for å begrense risikoen (f.eks. fritidsbåt). Marit Boyesen (1997) har eksempelvis påvist at hjemmeulykker som involverer barn har et relativt stort omfang, mens risikoen i hjemmet oppfattes som lav blant foreldre. Hun gjør bl.a. et poeng av at ingen har falt ned fra Preikestolen, til tross for at tusenvis av familier eksponerer seg ved å vandre rundt på dette fjell-plataet 600 meter over fjorden. Men hun lar seg forbause over alle fallulykkene i trapper og fra køyesenger i hjemmet (s. 11). Jeg skal vende tilbake til det å feilvurdere risiko om litt.

For det andre er det ofte et misforhold mellom faktisk fare, opplevelse av risiko/fare og aksept av risiko/fare. Menneskers vilje til å eksponere seg for risiko/fare øker proporsjonalt med aktivitetens nytteverdi, eller størrelsen på ulike gevinster som følger med aktiviteten (Diamond, 2012, s. 290; Adams, 1995). Tilsvarende mekanisme kan trolig også observeres på

et institusjonelt og samfunnsmessig plan. Gevinstene heller mot det objektive når det er direkte knyttet til nytte, og/eller er av økonomisk art (for eksempel helse – ref. St. meld. om friluftsliv). Gevinstene kan imidlertid også være av følelsesmessig, sosial eller kulturell art, altså forhold som heller mer imot det subjektive. Folk flest eksponerer seg for bilkjøring, til tross for farene, pga. den åpenbare nytteverdien denne transportformen har. En mindre gruppe trafikanter velger imidlertid å eksponere seg for ytterligere fare gjennom motorsykkelkjøring. Motorsykkelen har også en nytteverdi, men valg av dette transportmiddelet henger trolig også sammen med følelsesmessige, sosiale og kulturelle forklaringer. I artikkelen *Sikkerhetsstatus for friluftslivsaktiviteter i Norge på 2000-tallet* viser jeg at utøvere av risikofylt friluftsliv og risikosport kan eksponere seg frivillig for risiko/fare på nivå med, eller farligere enn motorsykkelkjøring. Studier har vist at risiko-opplevelsen varierer ut ifra flere ulike karakteristika ved risikokilden. Risikoen oppleves som større dersom konsekvensene er nye og ukjente, kontra gamle og velkjente, og dersom kilden er synlig og umiddelbar, kontra usynlig og langsiktig. Den oppleves som større dersom det er fare for flere (katastrofepotensiale), kontra én. Og den oppleves som større hvis konsekvensen alltid er dødelig, enn om den ikke er det (Boyesen, 1997, s. 54).

For det tredje viser ulike psykologiske studier at mennesker har en tendens til å feilvurdere risiko på et mer grunnleggende plan. Vi aksepterer og utsetter oss for gamle, velkjente farer som vi mener å ha kontroll på og som tar livet av individer fremfor grupper. Mens vi har vanskeligheter med å akseptere relativt nye, ukjente farer som ligger utenfor vår kontroll og som har potensiale til å forårsake mange menneskers død på en gang (Diamond, 2012, s. 291). Videre har vi en tendens til å overestimere antall dødsfall med sjeldne årsaker, og underestimerer dødsfall med mer vanlige årsaker (Boyesen, 1997, s. 53). Forskning viser også at tidsperspektivet spiller oss et puss. Folk flest ser ut til lettere å utsette seg for risiko der det fatale resultatet ligger langt frem i tid, som for eksempel faren for hjerte- og karsykdommer som et resultat av røyking, dårlig kosthold og passivitet (Krumsvik, 2001). I Becks teori om risikosamfunnet, som bygger på en trefasemodell, tilhører de gamle, velkjente farene fase to – det klassiske industrisamfunnet. Dette er farer som er kalkulerbare og som kan sannsynlighet-beregnes. Den andre kategorien farer, de relativt nye og ukjente, tilhører fase tre – det senmoderne, globale risikosamfunnet. Dette er farer som er uforutsigbare, som ikke lar seg kalkulere og som dessuten er usynlige i mange tilfeller (radioaktivitet). Fase en, som er mindre relevant i denne sammenhengen, er det førindustrielle samfunnet som innebærer farer som naturkatastrofer og epidemier, hvis årsak kunne spores til gudeverdenen, som mennesket

hadde lite å stille opp imot (Beck, 1992; Kverndokk, 2015, s. 265). På et individuelt plan kan friluftsliv, sport, bilkjøring, alkoholkonsum og røyking være eksempler på gamle og velkjente farer, mens drivhuseffekt, klimaendringer og tap av naturmangfold kan være eksempler på «nye» og «ukjente» farer. Grad av kontroll kan alene påvirke risikopersepsjonen, for eksempel når folk opplever det som mindre risikofylt å kjøre bil (har selv kontroll) versus å fly (har ingen kontroll) (Krumsvik, 2001).

For det fjerde er det individuelle forskjeller på hvordan mennesker forholder seg til fare og hva man oppfatter som akseptabel risiko. Akseptabel risiko kan defineres som den fare enkeltpersoner eller grupper er villig til å godta (Boyesen, 1997, s. 64). Adams (1995) bruker «The risk thermostat» som en analogi på hvordan individer forholder seg til risiko på ulike måter. På det ene ytterpunktet av skalaen: *Homo prudens* – tilnærmet null-risk mennesket, på den andre siden: *Homo aleatorius* – det risikosøkende mennesket (Adams, 1995, s. 16). Noen aksepterer, oppsøker og nyter altså farer i større grad enn andre gjør. Menn utviser eksempelvis større vilje til å utsette seg for risiko enn kvinner. Og viljen til å utsette seg for risiko ser ut til å være fallende med stigende alder (Diamond, 2012, s. 291). Det finnes en rekke biologiske, psykologiske og samfunnsfaglige teorier på hvorfor mennesker søker risiko frivillig. Det blir imidlertid for omfattende å gå inn på alle her, og det ligger dessuten utenfor mitt anliggende å utforske deres gyldighet.

Den femte årsaken til at utgangspunktet anlagt ovenfor er naivt finner vi i hypotesen om at noen samfunn, eller kulturer, er mer villig til akseptere risiko og farer enn andre. Og noen samfunn eller kulturer ser, bekymrer seg og responderer på risiko og farer som andre ikke gjør (Diamond, 2012, s. 292; Adams, 1995, s. 33; Furedi, 2002, s. 7). Persepsjons- og akseptkriteriene nevnt ovenfor finner vi altså igjen på et kulturelt og institusjonelt nivå, ved at det kan identifiseres sosiale og kulturelle forskjeller i tid og rom, samt mellom ulike sosiale grupper. Det finnes for eksempel en rekke kriterier for risikoaksept, både på aktørnivå og på institusjonelt nivå. Aktivitetens nytteverdi og størrelsen på evt. gevinster er allerede nevnt. Samfunnsmessig er det i Norge en viss aksept for risiko i friluftslivet trolig fordi friluftsliv oppfattes som samfunnsnyttig, bl.a. i et helseperspektiv. For ulike institusjoner, for eksempel utdanningsinstitusjoner, organisasjoner og redningstjenesten, vil det være et akseptkriterium om det er risiko for en eller flere. Andre akseptkriterier kan være: Ansvarsforhold; har man ansvar for noen kan det medføre noe mer tilbakeholdenhet når det gjelder risikotaking. Frivillighet; høy grad av frivillighet kan gi større risikoaksept. Grad av frivillighet kan eksempelvis bli trukket inn dersom det skjer alvorlige ulykker i forbindelse med organisert friluftsliv og saken

kommer for domstolen. Personlig dyktighet; vurderinger av at personlig dyktighet kan minske risikoen gjør det lettere å akseptere den. Eventuelle lover og regler som regulerer aktiviteten, samt bransjens generelle risikonivå, kan også tenkes å ha innvirkning på risikoaksepten. (Boyesen, 1997, s. 55; Frisak & Reusch, 2008).

En sjette årsak som er relevant å trekke inn her er «The risk-compensation theory». Denne hypotesen ble lansert av Gerald Wilde i 1976, og er senere modifisert av John Adams. I følge risikokompensasjon-teorien styrer «The risk thermostat» mye menneskelig atferd. Denne termostaten medfører bl.a. at mennesker modifiserer atferden sin i takt med risikopersepsjonen. En side ved dette er at dersom man innfører et sikkerhetstiltak som oppfattes som risikoreducerende, kompenserer mennesker ved å endre atferd som gjøre aktiviteten mindre trygg igjen (Adams, 1995, s. 15, 114). Eksempelvis har det ikke vært mulig å påvise overbevisende sammenhenger mellom innføring av bilbelte-lovverk og nedgang i bilulykker, som var en av intensjonene med lovverket. Bilbelte reduserer selvsagt risikoen hvis man er involvert i en ulykke, men reduserer ikke risikoen for bilulykker, bl.a. pga. folks risikokompensasjon. Innføring av bilbelte kan derimot se ut til å ha hatt sammenheng med større risiko for syklist og fotgjengere, som en følge av mer uforsiktig bilkjøring. Ikke minst førte trolig mer uforsiktig bilkjøring til en oppgang i dødstrallene blant barn, som satt usikret i baksetet, siden bilbeltebruk kun ble pålagt for sjåfør og forsete-passasjer (Adams, 1995, s. 119, 116, 144).

På bakgrunn av denne gjennomgangen av risikopersepsjon og respons på fare, samt det idéhistoriske og sosiologiske bakteppet ovenfor, vil jeg hevde at «vår risikopersepsjon» og respons på fare er sosiale og kulturelle konstruksjoner, med den moderne vitenskapen og media som sentrale premissleverandører. Dette er for øvrig vel dokumentert gjennom samfunnsvitenskapelige analyser av modernitetens risikokarakter, av bl.a. Beck, Giddens, Luhmann og Foucault. Ikke minst Mary Douglas sitt arbeid, *Purity and Danger* (1966), samt flere av hennes etterfølgende arbeider, gjør det til et hovedpoeng at tematisering av risiko og fare, bl.a. gjennom utsagn og holdninger, ikke kan løsrives fra sin sosiale kontekst. Ulike kulturer fokuserer på ulike farer og risikoer, og foreskriver ulik respons og praksiser. Risikopersepsjonen som eksisterer i samfunnet legitimerer den rådende moral og sosiale orden. (Douglas, 1992; Haukelid, 2000, s. 6). I den sammenhengen hevder Jakobsen at: «Moderniteten tenderer til å overse og fortie farer». Dermed oversees farene, mens vi bekjemper risiko. Videre hevder han at: «Moderniteten har vondt for å kommunisere fare. Derimot er katastrofen mer nærværende enn noensinne» (Jakobsen, 2000, s. 94). Ut fra et slikt

ståsted kan risiko fort komme til å framstå som en abstraksjon for alt som er skremmende, truende, fryktet, usikkert, farlig, et opphav til frykt og angst (Hovden, 2004, s. 41, 42).

Absolutte kriterier for hvilke farer og risikoer som bør tematiseres, hva som er akseptabelt risikonivå og hvordan man evt. skal respondere på fare og risiko, finnes ikke. Dette er sosialt konstruert og gjenstand for ulike vurderinger, holdninger og verdivalg. Ut fra aktørperspektivet vil noen hevde at beslutningen om hva som er akseptabelt risikonivå må tas av de som utsetter seg selv og andre for risiko (Hovden, 1991; Boyesen, 1997, s. 64). Når det skjer ulykker ser vi at dette perspektivet utfordres gang på gang, som jeg var inne på under overskriften *Hvor kommer problemstillingene fra?* Og da er vi tilbake til avhandlingens første hovedproblemstilling.

Hvordan har ulike aktører og institusjoner, innenfor friluftsliv og naturbasert reiseliv, tematisert sikkerhet og risiko til ulike tider, og hvilken respons på naturens farer har denne tematiseringen medført?

Svarene på denne problemstillingen vil langt på vei belyse hvordan man har grepet dette an i Norge frem til vår nære fortid. Hvilke holdninger og verdier, og hvem sine holdninger og verdier, vil være gjenstand for en kontinuerlig diskusjon og forhandling. Og det er disse forhandlingene avhandlingens andre hovedproblemstilling legger opp til å undersøke:

Hvordan forhandles persepsjonen og tematiseringen av sikkerhet og risiko innenfor friluftsliv og naturbasert reiseliv i vår nære fortid?

Resultatene vil forhåpentligvis kunne brukes i forbindelse med en verdidiskusjon om når, og i hvilke sammenhenger, persepsjon av risiko og manglende sikkerhet bør finne institusjonaliserte løsninger som griper inn i aktørenes rettigheter og muligheter. Ikke minst håper jeg at mine undersøkelser kan bidra med kunnskap og refleksjoner til et følelsesladet fagområde, hvor det har vært gjort lite forskning, men hvor det eksisterer mange meninger.

3. Vitenskapsteoretiske vurderinger og teoretiske perspektiver

Som nevnt innledningsvis hører store deler av avhandlingen min innunder

forskningstradisjonen ny kulturhistorie, som jeg forstår som en forskningstradisjon innenfor historiefaget, som bl.a. trekker på sosiologien og antropologien. I det følgende vil jeg innledningsvis plassere avhandlingen min vitenskapsteoretisk, i forståelsestradisjonene.

Deretter vil jeg gjøre rede for hva jeg forstår med ny kulturhistorie, hermeneutikk, diskurs og «den språklige vending», som står sentralt innenfor denne forskningstradisjonen. Videre vil jeg vise hvordan diskurser muliggjør visse utsagn, og til slutt vil jeg utdype hvordan utsagnene og diskursbegrepet henger sammen med makt og sannhet.

3.1. Forståelsestradisjonen

I et vitenskapsteoretisk perspektiv er avhandlingen min forankret i forståelsestradisjonen.

Forståelsestradisjonen står i et vitenskapsteoretisk motsetningsforhold til forklaringstradisjonen. Forklaringstradisjonen tar utgangspunkt i «den Galileiske tradisjon», med ambisjoner om en forent vitenskapelig standard, forankret i eksperimentell metode og fysikk som ideal, preget av formal logikk og kausale lover (von Wright, 1971). Innenfor denne tradisjonen foreslo filosofene Carl G. Hempel og Paul Oppenheim «the covering law theory of explanation», i deres forsøk på å argumentere for hva som er en god vitenskapelig forklaring. De argumenterte for at en ordentlig forklaring måtte referere til en generell lov som var dekkende for fenomenet som skulle forklares. Idéen var å bruke logisk deduksjon som et rammeverk for årsaksforklaringer (Godfrey-Smith, 2003).

Dette forskningsparadigmet innenfor samfunnsvitenskapen, med naturvitenskapene som forbilde, har i etterkrigstiden vært ett av to rådende paradigmer. I følge professor i filosofi, Peter Godfrey-Smith, burde man innenfor samfunnsvitenskapene imidlertid gi opp forsøket på å utvikle en generell teori for forklaring ved å bruke fysikken som forbilde og modell. I stedet burde man utvikle fagspesifikke former for forklaring tilpasset fagområdet, innenfor det alternative forskningsparadigmet, med den fortolkende og hermeneutiske tradisjonen som forbilde. Forståelsestradisjonen, som dette paradigmet kan kalles, har røtter i «den Aristoteliske tradisjon», med aksept for ulike standarder innenfor natur- og kulturvitenskapene (Bonnell & Hunt, 1999; Godfrey-Smith, 2003).

Eksempelvis kan Weber langt på vei sies å tilhøre denne tradisjonen. Clifford Geertz viste nettopp til Weber når han argumentere for forståelsestradisjonen, i *The Interpretation of Cultures: Selected Essays* fra 1973:

Believing, with Max Weber, that man is an animal suspended in webs of significance he himself has spun, I take culture to be those webs, and the analysis of it to be therefore not an experimental science in search of law but an interpretive one in search of meaning (Geertz 1973, her etter Bonnell & Hunt, 1999, s. 3)

Weber kritiserer nettopp idéen om samfunnslover, og understreker at en absolutt objektiv, vitenskapelig analyse av kultur ikke er mulig (Weber, 1994, s. 535). Webers argumentasjon går i retning av at sosiale forhold, i et historisk perspektiv, er et umåtelig komplekst felt, som i stor grad ligger utenfor forskerens rekkevidde å få et fullstendig grep om. I følge Weber kan man gjerne se etter kausale forhold og regulariteter, historisk og i samfunnet, men understreker at virkelig årsaker handler om relasjoner mellom situasjoner som karakteriseres av et uendelig mangfold. Denne kompleksiteten gjør at man også må inkludere mentale og intellektuelle faktorer i «cultural sciences». Fortsatt ifølge Weber kan man, som forsker, uansett bare få tak i deler av virkeligheten.

Forklaringstradisjonen er bl.a. kritisert for ikke å ta høyde for at årsak/virkning-forklaringer kan være asymmetriske. Det vil m.a.o. ikke alltid være åpenbart hva som er årsak og hva som er virkning (Bonnell & Hunt, 1999; Godfrey-Smith, 2003). I følge Godfrey-Smith promoterte filosofen Gilbert Ryle, og senere Geertz, begge uttrykket «thick descriptions», som et alternativ til lovmessige årsaksforklaringer. Utrykket refererer til nitidige beskrivelser som avdekker mønstre som igjen kan være gjenstand for ulike fortolkninger. Målet med «thick descriptions» er ikke å formulere kausale forklaringer, men å bringe til veie raffinerte beskrivelser som ikke bare forklarer en bestemt atferd, men som også kan bidra til å avdekke mening, også for de som befinner seg på utsiden av fenomenet. Slik jeg tolker begrepet «thick descriptions» nærmer vi oss her forståelsestradisjonen. Godfrey-Smith er imidlertid ikke helt fornøyd med «thick descriptions» som et alternativ til «causal explanation». Han utdyper at «explanation» aldri har kunnet tilby en fullstendig oversikt over fenomenet, men snarere en forenkling (simplification). I stedet for en fullstendig oversikt får vi belyst fenomenet del for del, i en prosess som gradvis kaster mer og mer lys over fenomenet. Dette i tråd med Webers argumentasjon som går i samme retning, hvor forskeren kun kan belyse deler av en kompleks virkelighet. I det følgende skal jeg gjøre nærmere rede for forskningstradisjonen ny kulturhistorie som kan sies å befinne seg innenfor forståelsestradisjonen.

3.2. Ny kulturhistorie

I følge historikerne Victoria E. Bonnell & Lynn Hunt, i boka *Beyond the Cultural Turn* (1999), vokste ny kulturhistorie frem innenfor den fortolkende og hermeneutiske tradisjon, som et resultat av «the cultural turn» på 1960- og 70-tallet. I følge professor i historie, Ingar Kaldal, bryter ny kulturhistorie med tradisjonelle sosialhistoriske tenkemåter og drar historiefaget i en poststrukturalistisk retning. Ny kulturhistorie trekker bl.a. på historisk antropologi, mikrohistorie, dagliglivshistorie, historie som fortelling, samt diskursanalyse og den språklige vending (Kaldal, 2002, s. 7). Dette uten å miste av syne den metodologiske forankringen i hermeneutikk som redskap for rekonstruksjon av fortiden. Av stor betydning for denne retningen innenfor historiefaget var arbeidene til bl.a. Hayden White, Clifford Geertz, Roland Barthes, Pierre Bourdieu, Jacques Derrida og Michel Foucault. Deres arbeider endret «det intellektuelle landskapet» på 1970-tallet, og fikk stor betydning for hvordan ettertiden analyserer og fortolker kulturer og det sosiale. Fremfor ensidig å søke kausale forklaringer er man i ny kulturhistorie fremfor alt fortolkende og ute etter å trekke ut mening (Hunt, 1989; Bonnell & Hunt, 1999; Burke, 2008).

Under samlebetegnelsen ny kulturhistorie vendes forskerens oppmerksomheten mot språk og symboler, fremfor økonomiske, sosiale og politiske strukturer som i den strukturorienterte sosialhistorien, eller den tradisjonelle kulturhistorien (Bonnell & Hunt, 1999; Burke, 2008). I det følgende skal jeg se nærmere på hermeneutikken, som ny kulturhistorie kan sies å ha en forankring i.

3.3. Hermeneutikk

Jürgen Habermas' «historical-hermeneutic science» kan sees på som ett forsøk på å utvikle en fagspesifikk form for forklaring, tilpasset historiefaget. Tilgang til virkeligheten fremskaffes gjennom «understanding of meaning», fremfor observasjoner og eksperimenter som i «the empirical-analytic sciences» (Habermas, 1972, s. 309). Hermeneutikk kommer fra gresk og betyr: «Forsøkene på å klargjøre hva forståelse og fortolkning er, hvordan forståelse er mulig, og hvilke spesielle problemer fortolkning av meningsfulle fenomener reiser [...]» (Gilje & Grimen, 1993, s. 143). Historikeren er hermeneutiker i det hun eller han tar utgangspunkt i at fortiden kan fortelle oss noe vesentlig, og leter i fortiden etter meningsfulle utsagn og kulturuttrykk som er relevante (Holme & Solvang, 1986). I følge Habermas er hermeneutikerens metode fortolkning av språk som tekst, altså tekstanalyse. Å lese tekstene er begynnelsen på fortolkningsprosessen. Som forsker leser og analyserer man kildene med utgangspunkt i sin egen forforståelse. I følge Habermas (1972) er hermeneutisk kunnskap

alltid mediert gjennom denne forforståelsen, som igjen er avledet ut fra forskerens ståsted. Mitt eget ståsted vil jeg gjøre rede for i metodekapittelet.

I kommunikasjonsprosessen med kildene har jeg som forsker flere ganger måttet revurdere min forforståelse og mine antakelser, for så å gå nye runder med kildene, fortolke og revurdere på ny. Underveis har jeg oppdaget nye kilder, nye perspektiver, nye fortolkninger, og sågar nye relevante problemstillinger, som har gjort det nødvendig å gjøre nye runder med fortolkning. Historieforskningen består nettopp i; «[...] fram- og tilbakekoplingen mellom antakelser og prøving av disse antakelsene». Denne fortolkende prosessen omtales som en «hermeneutisk sirkel», eller «hermeneutisk spiral» (Kjeldstadli, 1992, s. 118, 130).

Spiralbevegelsen har ført til at jeg som forsker har vunnet stadig dypere innsikt som har gitt svar på mine problemstillinger, og kastet lys over de kulturelle fenomenene jeg har undersøkt.

Habermas tilhører den moderne tyske tradisjonen innenfor tekst- og diskursanalyse, og hans bidrag, *The Theory of Communicative Action* (1981), hvor han bl.a. skriver om talehandlinger, kan sees som en forlengelse av det hermeneutiske prosjektet. Men hva om teksten som skal analyseres ikke har en sammenhengende og forståelig mening? Hva om forskeren ikke klarer å komme inn i teksten? Ricoeur (1991) forfekter i den sammenheng det han kaller «critical hermeneutics», knyttet til fortolkning av tekst, som et alternativ til det han kaller «romantic hermeneutics». ¹³ Innenfor «romantic hermeneutics» vektla man viktigheten av fortolkerens evne til mentalt å utvikle empati med menneskene som hadde skrevet tekstene og forsøke å ta del i deres synspunkt. Denne empatien mener Ricoeur er for subjektiv og usystematisk til å høre hjemme i en vitenskapelig metode. Ricoeur står her på skuldrene til Wilhelm Dilthey: «Dilthey could not confine himself [...] to grounding understanding in our capacity to project ourselves into an alien mental life through the signs that others offer to apprehension [...]» (Ibid, s. 122). Dilthey foreslo i stedet en annen tilnærming for hermeneutikeren, basert på forforståelse og hypoteser som prøves opp mot kildene, etterfulgt av en prosess med komparasjon med andre kilder, hvor funnene revideres kontinuerlig. Slik erverves ny erkjennelse og nye fortolkninger gradvis – altså den hermeneutiske spiral (Ramberg &

¹³ Begrepet «romantic hermeneutics» viser til et stadium i hermeneutikkens historie. Hermeneutikken har vært i utvikling siden Aristoteles, og har endret seg fra å være et redskap til fortolkning av religiøse tekster under middelalderen og renessansen, til en moderne vitenskapelig metode. Både Luther, Vico og Spinoza var viktige bidragsyttere til å den moderne hermeneutikken, og Chladenius formulerte hermeneutikken teoretisk og metodisk innenfor forståelsestradisjonen på 1700-tallet. «Romantic hermeneutics» ble så etablert gjennom tysk romantikk og idealisme tidlig på 1800-tallet, av bl.a. Schleiermacher. Denne retningen var spesielt opptatt av samfunnsvitenskapenes integritet i forhold til naturvitenskapene, samtidig som dens representanter erkjente problemet knyttet til det å videreutvikle en metode for fortolkning av fortidens tekster (Ramberg & Gjesdal, 2016).

Gjesdal, 2016). I den sammenheng bruker Ricoeur konseptet «explanation», i en betydning hvor forskeren analyserer teksten, med forståelse som siktemål, ved hjelp av de beslektede tilnærmingene; semiotikk, narrativ analyse, samt litteraturvitenskapens strukturalisme. I denne prosessen søker forskeren å avdekke underliggende koder som strukturerer teksten og organiserer mening, som en vei til å forstå praksis gjennom tekstanalyse. Forklaring og forståelse som motsatser tones ned og kan hos Ricoeur sees på som to øyeblikk i fortolkningsprosessen.

Ricoeur diskuterer også forholdet mellom forklaring og forståelse i historiefaget, og er kritisk til forståelsestradisjonen og «romantic hermeneutic» hvor man leter etter forklaringer for å forstå. Hans innvendinger går i retning av at forskerens dialog med kildene kan bli problematisk hvis forskeren ikke klarer å sette seg inn i erfaringene og resonnementene til mennesker i fortiden. En dialog med en historisk tekst kan ikke gi de samme svar som en dialog med et levende menneske kan. Distanse, tidsmessig og kulturelt, mellom forskeren og tekstens forfatter, vil vanskeliggjøre dypere forståelse. I stedet vender Ricoeur seg til «explanation» og hevder at bare forklaring er metodologisk;

[...] there are not two methods, the explanatory method and the comprehensive method. Strictly speaking, explanation alone is methodical. Understanding is instead the nonmethodical moment that, in the sciences of interpretation, combines with the methodical moment of explanation. This moment precedes, accompanies, concludes, and thus *envelops* explanation. Explanation, in turn, *develops* understanding analytically (Ibid, s. 138).

Ricoeur vender ryggen til forklaring og forståelse som dikotomier, og ser på de to tradisjonene som komplementære. Han løfter frem forklaring som metodologisk tilnærming alene, slik også Godfrey-Smith langt på vei gjør når han hevder at samfunnsvitenskapene bør utvikle fagspesifikke former for forklaring tilpasset fagområdet (Godfrey-Smith, 2003). Slik jeg leser Ricoeur er forklaring grunnlaget for analytisk forståelse, samtidig som forståelse på en måte omslutter, eller følger som et resultat av forklaring.

Gjennom sin «theory of action» belyser han gråsonene mellom forklaring og forståelse videre. Eksempelvis, om vi tillegger historiske personer motiver for sine handlinger, hevder Ricoeur at vi bør unngå følgende dikotomier når vi skal fortolke: Atferden er utløst impulsivt, uten motivasjon. Versus: Atferden er utløst strategisk, på bakgrunn av fullstendig rasjonelle motiver. Dette fordi menneskelig atferd som regel befinner seg ett eller annet sted på aksene mellom de to ytterpunktene i dikotomien. I følge Ricoeur kan ikke atferden analyseres tilfredsstillende hvis forskeren må velge mellom enten forklaring eller forståelse. Det samme

gjelder hvis vi skal fortolke hvilke konsekvenser en persons atferd har fått historisk. Vi kan ikke isolere en og en handling. Mange handlinger vil trolig være vevd sammen i en uoversiktlig kompleksitet. Ricoeurs løsning er å definere et relevant «action-system» hvor man holder ulike struktur/aktør-aspekter opp mot hverandre i fortolkningen. På den ene siden; forhold og konsekvenser den handlende personen sannsynligvis var oppmerksom på og tilla mening, forutsetter forståelse av forholdet mellom personens motiver, mål og handling. På den andre siden; forhold og konsekvenser som ligger utenfor den handlende persons bevissthet og kontroll, forutsetter en forklaring av årsak/effekt knyttet til omstendighetene personen var involvert i. Hva som ligger innenfor det en person har mulighet til å utrette er da avhengig av hvordan det relevante «action»-systemet er avgrenset, og hvordan personens påvirkningsmuligheter er beskrevet (Ricoeur, 1991).

Når det gjelder forholdet mellom hermeneutikk og diskursanalyse ser Ricoeur på tekst- og diskursanalyse som en del av «critical hermeneutics»; «[...] the parallelism between the theory of texts, action theory, and the theory of history is suggested immediatly by the narrative genre of discourse» (Ricoeur, 1991, s. 124). Dette i motsetning til i «romantic hermeneutics», som Ricoeur hevder ser på fortolkning av tekst nærmest som om det var en dialog ansikt til ansikt. Ricoeur ser på «the theory of text» som en del av historiefaget, sammen med «the theory of action»; «[...] history combines the theory of the text and the theory of action in a theory of the true narrative of the actions of those in the past» (Ibid, s. 138). I min avhandling undersøker jeg både aksjon/praksis og diskursen. Nedenfor vil jeg se nærmere på diskursbegrepet.

3.4. Diskurs

Som nevnt innledningsvis står diskursbegrepet til Foucault sentralt i denne avhandlingen, særlig i artiklene *Sikkerhetsdiskursen i norsk friluftsliv og fjellsport* og *Dødsulykker i friluftsliv og naturbasert reiseliv – en medieanalyse*, men også i forbindelse med de øvrige artiklene. Diskurs og den språklige vending får ofte en sentral plass innenfor forskningstradisjonen ny kulturhistorie. Det medfører imidlertid ikke at jeg plasserer avhandling min i en Foucaulsk tradisjon. Snarere har Norman Faircloughs kritiske diskursanalyse vært viktig i mitt arbeide, noe jeg skal komme tilbake til i metodekapittelet. Foucaults forståelse av diskurs har likefult vært et viktig utgangspunkt for min teoretiske tilnærming. Dette er bakgrunnen for vektleggingen av Foucaults perspektiver i det følgende.

Som jeg skrev under overskriften *Begrepsavklaringer* forstår jeg diskurs som de prosedyrer man har for å organisere hvordan man bruker språket. Disse prosedyrene (utover de grammatiske og logiske) kan sies å være systemer av tanker og kunnskap som virker regulerende, kontrollerende og meningsdannende. Prosedyrene består av både uttalt og uuttalte regler som bestemmer hvem som snakker om hva, når de snakker om det, i hvilke situasjoner og på hvilken måte. Slik blir en diskurs en form for regulert språkbruk (Foucault, 1972; Hall, 2001).

Diskurser handler videre om forholdet mellom det som sies og det som gjøres, altså språk og praksis. Diskurser virker på den måten meningsbestemmende og avgrensende. Prosedyrene, eller systemene av tanke sett, kunnskap og forståelsesformer frembringer utsagn og praksiser som, ved å institusjonaliseres, fremstår som normen eller sannheten. Utsagnene og praksisen blir styrt av regler som opererer underbevisst og definerer et system av muligheter som legger føringer for språk og tanke innenfor et felt/domene og/eller i en periode. Slik blir diskursen de språklige, sosiale, ideologiske og institusjonelle betingelsene som gjør at vi forholder oss til verden på bestemte måter (Foucault, 1972; Hall, 2001; Neumann, 2001; Gutting, 2016).

Diskursbegrepet hos Foucault begrenser seg altså ikke til et lingvistisk konsept, men kan sies å handle om hvordan vi konstruerer, definerer og produserer kunnskap og mening gjennom språket. Ved å fokusere på denne produksjonsprosessen vil forskerens oppmerksomhet rettes mot sosiale, politiske og institusjonelle forhold, og ikke bare på selve teksten (Hall, 2001; Augestad, 2003).

Foucault brukte sitt diskursbegrep til å vise sammenhenger mellom samfunnsinstitusjoner, den regulerte språkbruken og bestemte virkelighetsfortolkninger (Foucault, 1978; Foucault, 1994). Han har vist hvordan diskursene blir virkelighetskonstituerende for de som befinner seg på innsiden av diskursen. Virkelighetskonstituerende i betydningen at de organiserer eller oppretter sannheter og en virkelighet som er konstruert. I følge Foucault er det diskursen som skaper disse etablerte sannhetene og denne virkeligheten, som ordner maktforholdene, og som former våre holdninger, våre meninger og vår sosiale praksis. Kort sagt vil Foucault hevde at ingenting kan tillegges mening utenfor diskursen (Foucault, 1972; Hall, 2001; Neumann, 2001; Gutting, 2016). Utsagnene innenfor en institusjon, eller et mulighetsfelt, utgjør til sammen en helhet, gjerne omtalt som diskursive formasjoner, mønstre, eller paradigmer (Hall, 2001). I en slik vid forstand snakker Foucault om diskurser som epistemer, i betydningen bestemte, etablerte måter å forstå ting på: «By episteme, we mean, in fact, the total set of

relations that unite, at a given period, the discursive practices that give rise to epistemological figures, sciences, and possibly formalized systems [...]» (Foucault, 1972, s. 191).

Som nevnt ovenfor undersøker jeg både aksjon/praksis og diskursen i min avhandling. Inspirert av idéhistorikeren Espen Schaanings *Barneridderne* (2015) er det imidlertid ikke alle sider ved faktisk sikkerhetspraksis jeg er opptatt av, men tekster der sentrale aktører, innenfor det institusjonaliserte friluftslivet, har gitt uttrykk for hva sikkerhet i friluftslivet er og bør være. Jeg har, i deler av prosjektet, vært ute etter disse aktørenes forestillinger om sikkerhet, ikke først og fremst hva som ble praktisert. Jeg har vært interessert i sikkerhetsfilosofien, idéene og normene de sentrale aktørene var opptatt av, etablerte, og ble en del av. Kort sagt har jeg vært ute etter å forklare og forstå hvordan ulike risiko- og sikkerhetsdiskurser i norsk friluftsliv har vært tematisert opp igjennom historien.

Ser vi til Foucaults arbeider viser han at en diskurs ikke kun representerer saksforhold, men at diskurser påstår og hevder, virker meningsbestemmende og avgrensende, samt etablerer forestillinger om hva som er virkelig, hva som er sannhet og hva som er normen (Foucault, 1972; 1994; Hall, 2001). Sikkerhetsdiskursen kan altså ikke begrenses til en representasjon av et saksforhold. Diskursen knyttet til risiko og sikkerhet i det profesjonelle friluftslivet, som analyseres i flere av artiklene, innebærer eksempelvis en språklig praksis som, ved å institusjonaliseres rundt 1970, blir bestemmende for hvordan vi senere tolker og forstår sikkerhet i norsk friluftsliv. Analysen i artikkelen *Sikkerhetsdiskursen i norsk friluftsliv og fjellsport* viser at sikkerhetskulturen som ble formidlet profesjonelt i norsk friluftsliv rundt 1970 kjennetegnes ved en sterk verdiorientering. Fremfor å vektlegge instrumentelle og regelbaserte sikkerhetstiltak, som tok sikte på å sikre de naturlige omgivelsene, fokuserte man på å være normgivende, rettet mot at man måtte ta ansvaret selv og velge tur etter evne. Det faktiske saksforhold her, hva som ble praktisert, er vanskelig å kartlegge fullt og helt. Men gjennom en diskursanalytisk tilnærming kan vi få oversikt over, og bedre forstå sikkerhetsfilosofien og idéene de sentrale aktørene omga seg med, som langt på vei ser ut til å ha blitt vedtatte sannheter og normgivende for ettertiden. For å få tak i filosofien og idéene har det vært viktig å kartlegge og analysere de sentrale aktørenes utsagn om sikkerhet og risiko.

3.5. Utsagn om sikkerhet og risiko

I følge Foucault ligger det visse historiske forutsetninger til grunn for at en diskurs skal etableres. I flere av hans store arbeider var det relativt plutselige og omfattende institusjonelle

oppfinnelser som etablerte diskursene han analyserte (Foucault, 1972; Foucault, 1978; Foucault, 1994). Min analyse, i artikkelen *Sikkerhetsdiskursen i norsk friluftsliv og fjellsport*, tyder eksempelvis på at den såkalte ulykkespåskan i 1967 skapte et historisk mulighetsrom for etableringen av friluftsliv som fag og ditto profesjonsutøvelse innenfor fagfeltet. På mange måter ble det profesjonelle friluftslivets sikkerhetsdiskurs etablert i kjølvannet av ulykkespåskan, etterfulgt av økende institusjonalisering av friluftslivet f.o.m. 1970-tallet. Den ny-etablerte diskursen utgjorde da den historiske mulighetsbetingelsen for produksjon av utsagn fra sentrale aktører. Ifølge Foucault er det diskursen, og de historiske forutsetningene som etablerte diskursen, som setter grenser for hvilke utsagn som var mulige, hvilke utsagn som var meningsgivende, og om utsagnene fikk en sannhetsverdi i et sosialt fellesskap eller institusjon. De sentrale aktørenes utsagn om risiko og sikkerhet har vært gjenstand for analyse og fortolkning i arbeidet med mine problemstillinger. I den sammenheng er det viktig å være oppmerksom på at et utsagn må vise til andre eksisterende utsagn for at det skal være meningsbærende, og det vil være institusjonelle og sosiale praksiser som bestemmer hva det snakkes om, hva som er relevant og hva som er etablert sannhet (Foucault, 1972; Hall, 2001).

Et utsagn, om sikkerhet i friluftslivet, forholder seg eksempelvis til alle andre utsagn som befinner seg innenfor området sikkerhet. Det kan bl.a. være samfunnssikkerhet, trafiksikkerhet, sikkerhet i arbeidslivet eller sikkerhet i rettsstaten. Utsagn om sikkerhet i friluftslivet forholder seg også til en rekke praksiser. Det finnes eksempelvis utallige praksisfellesskap i samfunnet hvor man forholder seg til sikkerhet. Videre finnes det HMS-praksiser i arbeidslivet, juridiske praksiser i rettsvesenet, undervisnings- og opplæringspraksiser, lærebøker om temaet, retningslinjer, regelverk og lover etc. Det er også utsagn om sikkerhet som er med på å bestemme hvem som har kompetanse i det profesjonelle friluftslivet. Innenfor det institusjonaliserte friluftslivet har det stadig vært diskusjoner om hvem som kan ta vare på sikkerheten. Dermed er utsagnene om dette med på å bestemme maktforhold, regulere sosiale praksiser, samt etablere og opprettholde statuser og posisjoner (Foucault, 1972; Hall, 2001). Dette er et område som bl.a. analyseres i artikkelen *Dødsulykker i friluftsliv og naturbasert reiseliv – en medieanalyse*.

Utsagnene om risiko og sikkerhet er sentrale for min avhandling fordi de gir et mulighetsrom for hva vi ser, og hvordan vi plasserer og håndterer det vi ser. I utsagnene ligger det grunnleggende mønstre som igjen gir seg utslag i tenkemåter, forståelsesformer, talemåter og handlingsmønstre som distribuerer kunnskap, autoritet og sosiale relasjoner som former og

driver aktørene i feltet. På denne måten blir kunnskap om virkeligheten sosialt konstruert gjennom diskursiv praksis. Og den diskursive praksisen, som omfatter alle utsagnene, er med på å opprettholde sannheter, praksiser og institusjoner (Foucault, 1972; Hall, 2001; Jørgensen & Phillips, 1999).

3.6. Makt og sannhet

I min avhandlingen er det anlagt et maktperspektiv på analysen i to av artiklene, i *The organizing and regulation of mountain guiding in Scandinavia 1820-2016, with a glance at the Alps*, og i *Sikkerhetsdiskursen i norsk friluftsliv og fjellsport*. Startpunktet for min forståelse av begrepet og fenomenet makt har vært Weber og hans definisjon, som jeg kort var inne på under *Begrepsavklaringer*. I følge Weber er makt; «[...] mulighet for å påtvinge andres atferd ens egen vilje» (Weber, 2000, s. 74). I den forbindelse pekte jeg på at makt både kan være dominerende, kontrollerende og begrensende, men også produktiv i betydning få folk til å gjøre noe. Jeg viste for øvrig til Engelstad, som sier at: «Makt [...] kan betraktes som evnen til å bevege mennesker, eller til å holde dem fast og hindre at de beveger seg» (Engelstad, 2010, s. 15). Makt kan m.a.o. være nødvendig for utvikling. Dermed kan maktutøvelse være positivt og negativt, og gi positive/negative resultater. Maktperspektivet anlagt i min avhandling trenger dermed ikke å være ensbetydende med mistenkeliggjøring av aktørene innenfor feltet.

I tillegg til at maktperspektivet er særlig relevant for to av artiklene kan det også sies å være relevant for avhandlingen i sin helhet. Dette har sammenheng med at utsagnene, praksisene og institusjonene, som jeg har vært inne på ovenfor, følger bestemte regler. Disse reglene oppstår gjennom maktkamper som etablerer hierarkiske relasjoner. Dette gjør noen av Foucaults tanker om makt og sannhet, samt et maktperspektiv som bygger på konstruktivismen, særlig relevant for min avhandling. For hos Foucault finner man et nært forhold mellom diskurs og makt. Han var bl.a. opptatt av hvordan sentrale aktører innenfor sine respektive felt snakker, skriver og handler på bestemte måter. I vestlig kultur generelt, identifiserte han en utstrakt vilje til å etablere og definere sannhet. Likeså innenfor ulike profesjonskulturer. Slik har man til ulike tider etablert og forstått egen tenkning som sann. Foucaults perspektiver hjelper oss og forstå hvordan opplevd sannhet har blitt etablert på et historisk tidspunkt, og hvordan man kan være underlagt den uten helt å forstå det, fordi man er på innsiden av språket og begrepene som har formet ens virkelighetsforståelse. Slik viser Foucault at institusjonene, praksisene og diskursene har innvirkning på oss som mennesker (Foucault, 1972; Foucault, 1978; Foucault, 1994; Hall, 2001; Van Dijk, 2001).

På denne bakgrunn har analysen i de to artiklene nevnt ovenfor basert seg på en inndeling av maktutøvelse i tre former, eller nivåer. Maktutøvelsen på nivå en og to hviler i stor grad på hierarkier, institusjoner, tvangsmidler, materielle rammer og kontroll over sosiale ressurser. For det første en form der A får sin vilje gjennom, for eksempel ved votering, på bekostning av B. Inspirert av sosiologen Steven Lukes kan denne typen makt sies å befinne seg på maktens første analysenivå. Det er den direkte, og ofte formelle maktutøvelsen, i konkrete prosesser, eksempelvis votering, beslutningstaking, forhandlinger og/eller konfliktsituasjoner. For det andre finnes det en form for maktutøvelse ved at A får sin vilje igjennom overfor B ved å sette dagsordenen og være normgivende. Denne typen maktutøvelse befinner seg på maktens andre analysenivå. Her kan det være snakk om både institusjonelle maktstrukturer og uformell makt. For det tredje finnes det en maktutøvelse der A får sin vilje igjennom ved på ulikt vis å påvirke hva B ønsker og mener. Dette er den mere subtile, overordnede makten, som befinner seg på maktens tredje analysenivå (Lukes, 1974; Bergsgard, 2005; Engelstad, 2010).

Maktbegrepet brukt på det tredje nivået dreier seg om makt i Foucaults terminologi, der makt er noe relasjonelt som gjennomsyrrer alle forhold. Makten på dette tredje nivået omfatter ideologi og klasseperspektivet hvor en del forhold tas for gitt, mens andre forhold kan diskuteres. Dette er den diskursive makten som rammer inn forståelses- og mulighetsrommet, når man eksempelvis oppfatter noe i kulturen som naturlig (Ibid). Vi nærmer oss her mytene (Barthes, 1999). Maktutøvelse på dette nivået hviler i stor grad på tegn, symboler og ytringer. Det er denne makten som i Bourdieus terminologi omtales som «symbolsk makt»; «[...] den usynlige makten som bare kan utøves med delaktighet av de som ikke vet at de ligger under for den, eller endatil ikke vet at de utøver den (Bourdieu, 1996, s. 38). Fortsatt ifølge Bourdieu er dette; «[...] en makt til å konstituere det gitte gjennom utsagn om det, til å få andre til å se og til å tro på en verdensoppfatning, til å bekrefte den eller til å forandre den, og gjennom verdensoppfatningen også handlingen i verden, og dermed verden selv» (Ibid, s. 45).

Foucaults diskurs- og maktperspektiv er også relevant i forbindelse med sikkerhets- og risikobegrepet. I stedet for Becks «risikosamfunnet», og Powers «The Audit Society», snakker Foucault for eksempel om «sikkerhetssamfunnet», som manifesterer seg gjennom sikkerhetsmekanismer eller -apparater. I dette ligger det bl.a. at han er opptatt av hvordan diskurser og institusjoner legger føringer på hvordan vi håndterer risiko og sikkerhet i samfunnet. Risikobegrepet blir, i tradisjonen etter Foucault, brukt til å håndtere og disiplinere framtiden (Engen, et. al., 2016, s. 105-107). Særlig relevant, for å forstå Foucaults

maktperspektiv knyttet til sikkerhet og risiko, er begrepet «Governmentality». Begrepet kan defineres som; «[...] de mer eller mindre kalkulerende og rasjonelle aktiviteter og kunnskapspraksiser innrettet mot å styre, forme og kontrollere hvordan folk og enkeltindivider styrer, former og kontrollerer seg selv» (Enebakk, 2001, s. 15).

«Governmentality» i tilknytning til friluftslivets sikkerhetsdiskurs kan slik forstås som et samspill mellom staten og dens institusjoner (lovverket, domstolene), friluftslivets øvrige institusjoner (organisasjoner, skoler, forretningsvirksomheter) og enkeltindivider. I dette mer eller mindre strategiske samspillet finnes det disiplineringsteknikker (lover, forskrifter, standarder, sertifiseringer, normer, mønstre, praksiser) som internaliseres og fungerer konstituerende. Det som konstitueres er rasjonaliteter, eller «sannhetsregimer», med egne oppfatninger og praksiser knyttet til hva som rett og galt. Ulike ekspertsystemer er virksomme, statlige og private. Makten i dette samspillet er ikke bare undertrykkende vis a vis aktørene, men også konstruerende, ved at det kan ha innvirkning, bl.a. på aktørenes selvkontroll. Makten som her er virksom kan beskrives som «handlinger som styrer andres handlinger». Aktørene føler at de kan velge, men har utviklet en forståelse av at samfunnsnormen er «god» eller «riktig» (Ibid; Engen, et. al., 2016, s. 106). Denne situasjonen er ikke fastlåst. Det vil stadig foregå maktkamper, diskursive forhandlinger og diskursive skifter, som bl.a. er tema for flere av artiklene i denne avhandlingen.

Også Douglas er opptatt av risiko og makt når hun peker på at risiko benyttes politisk og strategisk, for eksempel når det legges skyld og ansvar på enkelte grupper fremfor andre. (Engen, et. al., 2016, s. 100). Dette er ikke minst relevant innenfor det institusjonaliserte friluftslivet. Ved mediering av ulykker i friluftslivet aktualiseres ofte skyld og ansvar, som bl.a. er utgangspunkt for artikkelen *Dødsulykker i friluftsliv og naturbasert reiseliv – en medieanalyse*. Risiko knyttes gjerne til reaksjoner på ulykkene som kan sette i gang sosiale og kulturelle prosesser, som igjen kan være avgjørende for hvordan man organiserer det institusjonaliserte friluftslivet. Hva som er risiko, eller hva som er akseptabel risiko, konstrueres basert på maktkamper mellom ulike samfunnsaktørers oppfatninger og rasjonaliseringer. Inspirert av bl.a. Foucault, Douglas, Power og Adams er jeg interessert i hvordan sikkerhet og risiko blir persipert og tematisert politisk, hvordan maktkamper innenfor feltet foregår og hvordan diskursene konstitueres og konstituerer.

4. Metodiske refleksjoner og etiske vurderinger

I metode-delen av avhandlingen vil jeg først presentere mitt eget ståsted og forforståelse. Så gjør jeg rede for anvendt metode i tilknytning til den deskriptive delen av avhandlingen, hvor jeg bl.a. vil diskutere tallenes betydning og funksjon. Der etter vil jeg gjøre jeg rede for det metodiske innenfor ny kulturhistorie, under overskriften den hermeneutiske spiral og diskursanalyse. Herunder vil jeg bl.a. greie ut om kritisk diskursanalyse i tradisjonen etter Normann Fairclough. Videre vil jeg gjennomgå de empiriske kildene og reflektere over kildevalgene gjort i forbindelse med de ulike undersøkelsene/artiklene. Til slutt i metodekapittelet vil jeg presentere noen etiske vurderinger knyttet til avhandlingen.

4.1. Eget ståsted

Helt siden jeg var student ved studium i Friluftsliv, kultur- og naturveiledning ved Høgskolen i Telemark f.o.m. høsten 1992, har jeg vært en del av det institusjonaliserte friluftslivet som er gjenstand for undersøkelsene i denne avhandlingen. I vel 25 år har jeg tenkt, snakket og etter hvert skrevet om sikkerhet i friluftslivet. Jeg har arbeidet profesjonelt med friluftslivsveiledning siden høsten 2001. Det året ble jeg tilsatt i et vikariat ved Høgskolen i Telemark, avd. Bø for å undervise ved studium i Friluftsliv, kultur- og naturveiledning. Jeg tiltrådte i fast stilling i 2004 og fikk opprykk til førstelektor i 2012. Inntil høsten 2001 var jeg tilsatt som prosjektleder for produktutvikling, samt «produksjonsansvarlig», hos turoperatøren Svalbard Polar Travel AS i Longyearbyen. Denne stillingen fikk jeg bl.a. på bakgrunn av å ha vært sesong-guide i selskapet f.o.m. sommeren 1996. Siden 1992 har jeg m.a.o. vært en del av friluftslivets risiko- og sikkerhetsdiskurs. Jeg har blitt undervist om sikkerhet, jeg har selv undervist om sikkerhet, jeg har tenkt sikkerhet i forbindelse med over tusen tur-døgn. Videre har jeg gitt ut to bøker og publisert en vitenskapelig artikkel som bl.a. omfatter sikkerhetstematikken (Horgen, 2009a; Horgen, 2010a; Horgen, 2013a). I tillegg har jeg deltatt i flere offentlige sikkerhets-debatter knyttet til temaer som profesjonskamp, ulykker og fjellvettreglene.¹⁴ Jeg har m.a.o. undervist i, skrevet om, vært engasjert i og har hatt meninger

¹⁴ Eksempelvis: Kronikken *Profesjonskamp til fjells. Sikringstiltak på ville veier* (Horgen, 2009b), debattinnlegget *Profesjonskamp til fjells* (Horgen, 2009c), kronikken *Kursing og føring i norske fjell. Hvem skal få lov til å drive med hva i fjellet? Hvem skal bestemme dette og på basis av hvilken autoritet?* (Horgen, 2010b), kronikken *Skrekursets etikk* (Horgen, 2012), kronikken *Fjellfører - en beskyttet tittel i Norge?* (Horgen, 2013b), kronikken *Cowboy-tilstander i naturbasert reiseliv?* (Horgen, 2015b), kronikken *Er det så sikkert? Tallenes uklare tale fremstiller friluftslivet som farligere enn det er* (Horgen, 2018a), samt kronikken *Trues allemannsretten av useriøse guider?* (Horgen, 2018c), alle i friluftslivsmagasinet UTE. Samt; debattinnleggene *De nye fjellvettreglene - uansvarlig ikke å gi klare råd* (Horgen, 2016b), *Usaklig om friluftslivsforskere* (Horgen, 2016c) og *Hvorfor ikke advare mot bratt terreng?* (Horgen, 2017b), alle i DNTs medlemsblad Fjell og Vidde. Og til slutt, debattinnlegget *Trenger turister vern mot useriøse guider i fjellet?*, i Bergens Tidende (Horgen, 2018b).

om de problemområdene min avhandling berører. Slik sett ligger det ulike interesser bak prosjektet mitt. Først og fremst en faglig interesse, et ønske om å forklare og forstå, men også interesser i andre betydninger av ordet. Jeg tenker da på interesser som går i retning av å hevde og forsvare posisjoner av mer politisk eller subjektiv karakter.

Som fagperson tilknyttet et fagmiljø og en institusjon, som til en viss grad kjemper om makt og posisjoner innenfor feltet, forblir man neppe upåvirket, nøytral og objektiv. Det er vanskelig å komme utenom at også forskning er subjektivt. En forsker vil alltid ta med seg sin forforståelse og sine fordommer inn i et prosjekt. Forforståelse og fordommer kan sågar være produktive, men forskeren må være oppmerksom på at han/hun kan være påvirket av ulike interesser som måtte stå på spill. Man kommer neppe utenom at det ligger interesser bak ethvert prosjekt. Disse interessene kan influere på forskningsarbeidet og kan være vanskelig å få øye på av forskeren selv. I min avhandling kan dette for eksempel ha medført at jeg har lett etter empiri som understøtter mine egne meninger, eller som støtter opp under mitt eget fagmiljø og institusjonen jeg får lønnen min fra. Det kan også ha lagt føringer på hvordan jeg har lest kildene, hvordan jeg har perspektivert og framstilt historien. Nettopp disse perspektivene og problemene er en viktig bakgrunn for at avhandlingen min bygger på empirisk materiale som er etterprøvbart.

De fleste artiklene i denne avhandlingen kan beskrives som «problemorientert empirisme». Jeg tenker da først og fremst på artikkelen *Sikkerhetsstatus for friluftslivsaktiviteter i Norge på 2000-tallet*, som er basert på deskriptiv statistikk, men også på artiklene *Respons på fare i naturen, holdninger til sikkerhet i friluftslivet*, *The organizing and regulation of mountain guiding in Scandinavia 1820-2016, with a glance at the Alps* og *Sikkerhetsdiskursen i norsk friluftsliv og fjellsport*. Alle disse tre artiklene er empiriske og kilde-nære, med klare premisser for konklusjonene. En streng empirisk tilnærming har vært en del av min strategi for å minimalisere egne fordommers innflytelse over forskningen. Utover dette inviterer prosjektets diskursanalytiske tilnærmingen til refleksjon rundt den diskursive praksis man er en del av. Dette mener jeg har gjort meg stadig mer klar over mine egne fordommer, noe som i neste omgang har gjort meg bevisst på viktigheten av å minimere fordommenes innflytelse. En siste strategi har vært å skrive artikkelbasert. Det å få flest mulig artikler fagfellevurdert har vært svært viktig i prosessen med å kvalitetssikre.

Hovedutfordringen mht. hvordan forforståelse og fordommer evt. har hatt innvirkning på resultatene mine har vært knyttet til artikkelen *Dødsulykker i friluftsliv og naturbasert reiseliv – en medianalyse*, hvor hendelser og kilder griper direkte inn i debatter jeg har vært

involvert i. Jeg tenker da først og fremst på profesjonskamp-debatten som fulgte i kjølvannet av min kronikk *Profesjonskamp til fjells. Sikringstiltak på ville veier*, i friluftslivsmagasinet *UTE* i 2009 (Horgen, 2009b), som blusset opp igjen våren 2018. Viktige aktører i denne debatten var bl.a. både nåværende og tidligere president i Norske Tindevegledere (NORTIND), henholdsvis Leif Inge Magnussen og Ola Einang. Begge engasjerte seg i debatten (Einang, 2009a; Magnussen, 2009a), og begge har kommet med ulike bidrag i media som er trukket inn i analysen. Av artikkelen vil det fremgå at jeg, bl.a. gjennom valg av problemstillinger, har styrt utenom min egen person og rolle i debatten. Jeg har også forsøkt å unngå påstander om hvem som bør vinne frem med sine synspunkter i debatten(e). Så lenge man som forsker gjør rede for premissene ser jeg det mer som en fordel, enn en ulempe, å være en del av feltet man undersøker. Som nevnt tidligere kan forforståelse være noe produktivt. Den innsikten jeg har tilegnet meg, gjennom å tilhøre feltet, mener jeg har vært en fordel mht. valg av problemstillinger, innhenting av empiri og i selve analysen.

Forskningsprosessen har delvis bakgrunn i den ovenfor nevnte profesjonskamp-debatten. Kronikken min, som utløste debatten, tok utgangspunkt i dødsulykken på Knutshø året før og tok opp tematikker som kan sies å inngå i det jeg ovenfor har formulert som en av to overordnede problemstillinger for prosjektet mitt: *Hvordan forhandles persepsjonen og tematiseringen av sikkerhet og risiko innenfor friluftsliv og naturbasert reiseliv i vår nære fortid?* Kronikken var ikke forskningsbasert, men en meningsytring som utløste en relativt temperamentfull debatt (Einang, 2009a; Magnussen, 2009a; Bell, 2009; Horgen, 2009c; Einang, 2009b; Magnussen, 2009b; Horgen, 2010b). Kronikken ble også utgangspunkt for tre masteroppgaver om tematikken (Grav, 2010; Porsanger, 2011; Aarhus, 2011).

Premissene for debatten, og påstander framsatt under debatten, gjorde det åpenbart for meg at det var behov for forskningsbasert kunnskap på feltet. For det første om dødstill, årsaksforhold og juridisk praksis innenfor friluftslivet, som resulterte i artikkelen *Friluftsliv og dødsulykker, årsaksforhold og juridiske konsekvenser* (Horgen, 2013a), som for øvrig ikke er en del av avhandlingen. For det andre kunnskap om hvor farlig friluftslivet er, som til en viss grad er ambisjonen med artikkelen *Sikkerhetsstatus for friluftslivsaktiviteter i Norge på 2000-tallet*. For det tredje kunnskap om tradisjon og ikke minst forestillinger om tradisjon. Utledet fra dette dukket det opp nye forskningsspørsmål knyttet til makt og diskurs som kom til å utgjøre en viktig del av avhandlingen. Den påfølgende gjennomgangen av metodiske tilnærminger vil langt på vei følge prosjektets gang. Først, den deskriptive delen, så den hermeneutiske/diskursanalytiske tilnærmingen, for så å avsluttes med kritisk diskursanalyse.

4.2. Deskriptiv statistikk

Artikkelen *Sikkerhetsstatus for friluftslivsaktiviteter i Norge på 2000-tallet* er primært basert på deskriptiv statistikk. Noe av empirien er sammenfallende med artikkelen *Friluftsliv og dødsulykker, årsaksforhold og juridiske konsekvenser* som jeg publiserte i 2013.¹⁵ Begge artiklene tar for seg «ulykken som statistisk element». Tallenes tale brukes til å tematisere sikkerhet og risiko i media og offentlig debatt. Som nevnt innledningsvis tilhører den deskriptive statistikken den overbyggende sikkerhetsdiskursen i friluftslivet ved at ulykker, og særlig dødsulykker, vies stor oppmerksomhet i samfunnet og ofte blir gjenstand for debatt og samtaler relatert til risiko og sikkerhet. Disse samtalene og debattene inngår i diskursen, som igjen trekker på, eller er vevd inn i utenforliggende diskurser som på ulike måter relaterer seg til sikkerhets- og risikodiskurser i norsk friluftsliv og naturbasert reiseliv.

I artikkelen *Sikkerhetsstatus for friluftslivsaktiviteter i Norge på 2000-tallet* undersøker jeg hvor stor sannsynligheten for dødsfall har vært under utøvelsen av utvalgte friluftslivsaktiviteter i Norge, i perioden 2000-2015, og i hvilket omfang det har forekommet dødsulykker i forbindelse med organisert friluftsliv i Norge i samme periode. Artikkelen tar utgangspunkt i noe av den samme empirien innsamlet i forbindelse med 2013-artikkelen, supplert med informasjon om dødsulykker i perioden 2013-2015, innhentet fra frivillige organisasjoner, offentlige instanser og media. Artikkelen skiller seg vesentlig fra 2013-artikklene ved at antall forulykkede sees i sammenheng med antall utøvere, for på den måten å etablere et sammenlikningsgrunnlag knyttet til sannsynligheten for at utøvere av ulike aktiviteter omkom i den aktuelle perioden.

Friluftslivsaktivitetene som ble tatt med i denne undersøkelsen var fjellklatring, brevvandring, juvvandring, skiturer i fjellet (skred), frikjøring i fjellet på ski og snøbrett (skred), bratt frikjøring i fjellet på ski og snøbrett (skred), båtturer, ro- og padleturer på flatt vann, elvepadling og jakt. Undersøkelsen omfattet også aktiviteter som sportsdykking,

¹⁵ Denne artikkelen kartla hvor mange som omkom under utøvelse av utvalgte friluftslivsaktiviteter i Norge mellom 2000 og 2012. Den metodiske framgangsmåten var å samle inn tall for de ulike aktivitetene fra frivillige organisasjoner og offentlige instanser. Dette tallmaterialet ble så supplert med opplysninger fra media for å få etablert et mest mulig fullstendig bilde. Datasettet bestod av mange tall. For å få oversikt anvendte jeg deskriptiv statistikk som oppsummerte frekvensen for de ulike variablene. Disse ble så presentert og visualisert i stolpediagram. Formålet var å få en mest mulig riktig oversikt over antall dødsulykker innenfor de aktuelle friluftslivsaktivitetene. Grunnleggende her, for deskriptiv statistisk analyse, er å se etter spredningen i datasettet, se etter middelværdier og undersøke evt. tendenser (Foosnæs, et. al, 2003). Videre kartla jeg om det fantes mønstre og/eller fellesnevnerne knyttet til årsaksforhold ved dødsfallene. Der det hadde skjedd dødsulykker i forbindelse med organisert friluftsliv, med en ansvarshavende til stede, undersøkte jeg om hendelsen fikk juridiske konsekvensene for den/de ansvarshavende. Framgangsmåten her var tekstanalyse av ulykkesrapporter fra frivillige organisasjoner, samt analyse av media-oppslag, med sikte på å belyse hendelsesforløp, årsaksforhold og evt. juridiske konsekvenser.

fallskjermhopping, hanggliding, paragliding og B.A.S.E. Aktivitetene ble valgt ut primært fordi det innenfor disse aktivitetene var mulig å etablere relativt valide og reliable data, både med hensyn til antall forulykkede og antall utøvere. De utvalgte aktivitetene ble så sammenliknet med noen «andre aktiviteter», som bilkjøring, motorsykkkelkjøring, samt med det å være fotgjenger og syklist i trafikken. Dødsfallene som kom med i datagrunnlaget var dødsfall forårsaket av skade ved utøvelse av selve aktiviteten, så langt dette var mulig å fastslå. Andre vanlige aktiviteter, som for eksempel fotturer ble ikke tatt med, fordi denne aktiviteten medfører svært få dødsfall, som dessuten svært sjeldent kan knyttets til selve aktiviteten.

Dataene i undersøkelsen ble hentet inn fra frivillige organisasjoner, offentlige instanser og media. Klatre- og skredulykker fra Norges Klatreforbund (NKF) og Norges Geotekniske Institutt (NGI), og vann-relaterte aktiviteter primært fra Sjøfartsdirektoratet. Spesielt innenfor aktiviteter knyttet til vann var det avgjørende å supplere direktoratets statistikk med data fra media og/eller fra frivillige organisasjoner, da denne var mangelfull. Data som dekket antall utøvere ble hentet fra Statistisk Sentralbyrå (SSB), i hovedsak fra levekårsundersøkelsene fra 2001, 2004, 2007 og 2011. Forskningsdesignet og resultatene i undersøkelsen kan kritiseres for at antall dødsfall pr. antall utøvere ikke er et godt nok mål for sikkerhetsstatusen. I arbeidslivet er skadefrekvens, dvs. antall yrkesskader sett opp imot til antall nedlagte arbeidstimer, det viktigste målet på sikkerhet (Haukelid, 2000, s. 13). Et mer presist mål for sannsynlighet ville man, i min undersøkelse fått, hvis man sammenliknet ulykkestallene for hver aktivitet opp mot hvor lenge utøverne eksponerte seg for aktiviteten. Slike tall er nær sagt umulig å oppdrive innenfor friluftslivsfeltet. Dessuten er også arbeidslivets mål for sikkerhet omdiskutert og kritisert. Likevel brukes den av både myndigheter og selskaper, i mangel på noe bedre. Antall dødsfall pr. antall utøvere brukes for øvrig eksempelvis av både lekmenn og journalister. I en debatt om farene ved klatring på verdens nest høyeste fjell, K2 i pakistansk Himalaya, viser journalisten og fjellklatreren Jon Gangdal til antall omkomne (77) opp imot antallet klatrere som har forsøkt å bestige fjellet (2990) t.o.m. 2008. Slik beregner han en «dødsrisiko» ved å klatre på K2 på 2,5% (tilsvarende 2,2% på Mt. Everest) (Gangdal, 2008).

I arbeidet med undersøkelsen var det, i forlengelsen av dette, en metodisk utfordring å komme frem til mest mulig sikre tall på antall utøvere innenfor aktivitetene. Metoden som ble anvendt kan eksemplifiseres ved aktiviteten fjellklatring. SSBs levekårsundersøkelser oppgir at 2% av befolkningen oppgav å ha deltatt i aktiviteten fjellklatring minst en gang i løpet av året 2001.

Tilsvarende tall var 2% i 2004 og 3% i 2007. For å bestemme antall utøvere av aktivitetene tok jeg utgangspunkt i en befolkning på 4,8 millioner, som var ca. gjennomsnittlig befolkningsstørrelse for perioden 2000-2015. For fjellklatring finner man da at det er mellom 96 000 og 144 000 utøvere som oppgir å ha drevet aktiviteten minst en gang i året de respektive år. I de tilfellene der levekårsundersøkelsene spriker som her, ble antall utøvere bestemt ved å summere lavest og høyeste verdi og dele på to, i dette eksemplet 120 000 utøvere. Dette tallet er trolig for høyt, noe som er et gjennomgående problem ved denne typen undersøkelser. Overdrivelse av egen aktivitet er en kjent feilkilde, men svært vanskelig å beregne. Andre undersøkelser anvender en feilfaktor på pluss 3%. I min undersøkelse opererte jeg med en feilfaktor på pluss 5%. Dette med begrunnelse i den særlig store usikkerheten knyttet til antall deltakere innenfor små aktiviteter, som det var mange av i min studie. Det vil si at det gjennomgående, for samtlige aktiviteter, med utgangspunkt i SSBs tall, ble trukket fra 5% på antall utøvere. For klatring, og for flere av de andre små aktivitetene, hvor den statistiske usikkerheten var størst, er t.o.m. denne faktoren sannsynligvis for lav. Eksempelvis har trolig en del personer som har klatret på innendørsvegger blitt registrert under fjellklatring. Tallgrunnlaget jeg opererer med i undersøkelsen er imidlertid «det beste vi har», og det er komparativt på tvers av aktivitetene, noe som underbygger at sammenlikningsgrunnlaget er gyldig. Nettopp for å sikre at sammenlikningsgrunnlaget mellom aktiviteten skulle bli best mulig ble det valgt å trekke fra 5% også innenfor de større aktivitetene, til tross for at den statistiske usikkerheten var mindre her.

For de aktivitetene hvor det fantes medlemstall, eller andre mer presise tall på antall utøvere, ble det etablert et sammenlikningsgrunnlag med utgangspunkt i disse tallene. Slik ble sammenlikningene enten basert seg på antall «utøvere» gjennom tall fra SSB, eller på antall «aktive utøvere» basert på medlemstall eller lisenser etc.

Undersøkelsen kan også kritiseres for å prøve å måle risiko som en objektiv størrelse. Dette temaet diskuterte jeg grundig i innledningen, under overskriften *Sikkerhet og risiko, et idéhistorisk bakteppe*. Der påpekte jeg at spørsmålet om risikoens målbarhet er et stridstema. Jeg viste til Engen et. al. (2016) som konkluderte at en teknisk-, naturvitenskapelig tilnærming har begrenset gyldighet innenfor mange områder, men at den ikke er ubrukelige såfremt den brukes med fornuft. Jeg diskuterte også om det egentlig var risikoen jeg hadde målt i denne undersøkelsen. Fagpersoner som befinner seg i kategorien sterk konstruktivistisk vil avvise at måling av risiko er mulig. Mens dersom man plasserer seg i posisjonen svakt konstruktivistisk, eller innenfor et positivistiske/realistisk ståsted, vil man kunne hevde at

risiko er målbart. Uansett type målinger er det forbundet med stor usikkerhet å måle sannsynlighet x konsekvens. Som nevnt tidligere er særlig det å beregne sannsynlighet vanskelig. Systematiske risikoanalyser er, som jeg har vist ovenfor, kritisert fra mange hold. Denne typen undersøkelser er ikke egnet til å generalisere ut ifra, eller til å stole på, f.eks. med tanke på predikasjoner for fremtiden. Til det er den deskriptive statistikken i for stor grad et resultat av tilfeldigheter. Her støtter jeg meg imidlertid på Engen et. al. (2016) når jeg konkluderer at funnene i undersøkelsen, basert på historiske data, har begrenset gyldighet, men kan brukes som en indikator på aktivitetenes risikobilde i forhold til hverandre. Jeg har tidligere konkludert at empirien jeg har etablert ikke kan brukes til å predikere framtiden utover det å antyde.

4.3. Den hermeneutiske spiral og diskursanalyse

Styrt av mine problemstillinger har jeg lett etter fortidens meningsfulle utsagn i kildene. Mitt arbeid med kildene har bestått i å granske dem med sikte på å finne ut hva de har kunnet fortelle meg om fortiden. Kildegranskingen har medført en sammenstilling av den enkelte kilde med annet relevant kildemateriale, samt en undersøkelse av kildens samsvar med større sammenhenger og annen kunnskap (Kjeldstadli, 1992, s. 171, 173).

Som nevnt i kapittelet *Vitenskapsteoretiske perspektiver og vurderinger* kan historieforskning beskrives som en hermeneutisk spiral med fram- og tilbakekoplingen mellom antakelser, samt prøving av disse antakelsene opp imot kildene. I denne kommunikasjonsprosessen med kildene må forskeren revurdere sin forforståelse, for så å gå nye runder med kildene, fortolke og revurdere på ny. Underveis oppdager forskeren nye kilder, nye perspektiver, nye fortolkninger, og sågar nye relevante problemstillinger, som gjør det nødvendig å gjøre nye runder med fortolkning. Spiralbevegelsen skal illustrere at forskeren stadig vinner dypere innsikt i problemstillingene og de kulturelle fenomenene som er gjenstand for undersøkelsen. Gjennom den hermeneutiske spiral har jeg, som historieforsker, ønsket å: «[...] forstå mennesker, å tolke hva de gjør og sier, å gripe meningen med systemene deres» (Kjeldstadli, 1992, s. 28).

I en tidlig fase av arbeidet med avhandlingen kom jeg til den konklusjon at en diskursanalytisk tilnærming kunne hjelpe meg i mitt arbeid med å finne svar på spørsmålet om hvor nåtiden kommer ifra. Diskursanalyse kan sies å være en forskningstradisjon som i hovedsak studerer det språklige, slik det er ytret eller uttrykt i ulike kontekster. Som jeg har vært inne på ovenfor blir utsagnene sentrale fordi de gir et mulighetsrom for hva vi ser og hvordan vi plasserer og håndterer det vi ser. Som diskursanalytiker er det viktig å avdekke

mønstre i utsagnene, og hvilke sosiale konsekvenser de diskursive framstillingene av virkeligheten får (Jørgensen & Phillips, 1999). Til tross for at Foucaults diskursbegrep har stått sentralt har jeg i liten grad latt meg inspirere av Foucault metodologisk. Dette har sammenheng med at Foucault i liten grad tilbyr en eksplisitt metode for sin diskursanalyse.

I arbeidet med de tre «historiske» artiklene; *Respons på fare i naturen, holdninger til sikkerhet i friluftslivet*; *The organizing and regulation of mountain guiding in Scandinavia 1820-2016, with a glance at the Alps* og *Sikkerhetsdiskursen i norsk friluftsliv og fjellsport* har jeg metodisk arbeidet både hermeneutisk og diskursanalytisk. I prosessen har jeg søkt i kildene, etter mønstre, «måten», og hva man har hatt til felles mht. hvordan man har persipert, tematisert og respondert på naturens farer i ulike perioder. I disse tre artiklene har søkelyset vært rettet mot tanker, idéer og forestillinger om sikkerhet hos sentrale aktører. I de to sistnevnte artiklene anlegges det i analysen i tillegg et makt-teoretisk perspektiv. Nedenfor vil jeg komme tilbake til det metodiske arbeidet med disse tre artiklene under overskriften *Empiriske kilder*.

Artikkelen *Dødsulykker i friluftsliv og naturbasert reiseliv – en medieanalyse* er også tilbakeskuende, og kan slik sett også sies å være nær-historisk orientert. I arbeidet med denne artikkelen har jeg imidlertid anlagt kritisk diskursanalyse, i tradisjonen etter Fairclough, som metode. I det følgende vil jeg gjøre nærmere rede for kritisk diskursanalyse, før jeg vender tilbake til en gjennomgang av undersøkelsens empiriske kilder.

4.4. Kritisk diskursanalyse

Kritisk diskursanalyse føyer seg fint inn i forskningstradisjonen ny kulturhistorie, ikke minst fordi kritisk diskursanalyse er trans-disiplinær, i betydningen overskrider grensene mellom ulike forskningsdisipliner. Kritisk diskursanalyse er også relasjonell, i betydningen fokusert på sosiale relasjoner. Og kritisk diskursanalyse er dialektisk, fordi tilnærmingen inviterer til å forstå ulike objekter som nettopp ulike, men samtidig som objekter som flyter inn i hverandre, som ulike elementer i en sosial prosess. Eksempelvis diskurs og makt, som er to sentrale begreper i denne avhandlingen. Makt og diskurs er to ulike fenomener som flyter inn i hverandre, ved at makt delvis er diskurs og diskurs delvis er makt. De er ulike fenomener som, ifølge Fairclough, kan være internalisert i hverandre (Fairclough, 2010).

Kritisk diskursanalyse er kritisk i den forstand at den ser det som sin oppgave å avsløre den diskursive praksis sin rolle i opprettholdelsen av den sosiale verden og sosiale relasjoner som innebærer ulike maktforhold. Formålet kan være å bidra til sosial forandring. Kritisk

diskursanalyse fokuserer for eksempel på den rolle diskursive konstruksjoner spiller i å fremme bestemte sosiale gruppers interesser, noe som ikke minst er relevant innenfor friluftslivets risiko- og sikkerhetsdiskurs hvor ulike grupperinger kjemper om makt og hegemoni. Dette er to sentrale begreper hos Fairclough som krever en kort forklaring. For Fairclough er ikke hegemoni bare dominans, men innebærer også en forhandlingsprosess hvor man skaper en betydningskonsensus. Hegemonibegrepet gir oss et utgangspunkt for å analysere hvordan diskursiv praksis inngår i en større sosial praksis hvor maktrelasjoner inngår (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 87, 88). Ideologi-begrepet hos Fairclough kan oversettes med «betydning i maktens tjeneste», betydningskonstruksjoner som bidrar til produksjon, reproduksjon og transformasjon av makt-relasjoner. I kritisk diskursanalyse kan diskurser være mer eller mindre ideologiske. De ideologiske diskursene kan bidra til reproduksjon og transformasjon av makt-relasjoner (Ibid, s. 75).

Kritisk diskursanalyse er ikke analyse av diskursen i seg selv, men av den dialektiske relasjonen mellom diskurs og sosial praksis. Dette medfører at man ikke fokuserer på diskursen isolert sett, men diskursen i relasjon til øvrige elementer. Sagt på en annen måte er en diskurs kun ett blant flere aspekter av sosial praksis. Sosiale strukturer og sosiale relasjoner i samfunnet har både diskursive og ikke-diskursive elementer. En konsekvens av dette er at det i kritisk diskursanalyse ikke er tilstrekkelig med diskursanalyse for å analysere den bredere sosiale praksis. Kritisk diskursanalyse må suppleres med for eksempel sosiologisk teori eller kulturteori (Fairclough, 2010; Jørgensen & Phillips, 1999).

Grunntanken i kritisk diskursanalyse er at språk i bruk aldri kan være et nøytralt medium, men innebærer at brukeren har et bestemt perspektiv på verden. Gjennom diskursive praksiser i hverdagen både reproduseres og forandres sosial praksis. Den diskursive praksisen gjennom media, som har stått sentralt i artikkelen *Dødsulykker i friluftsliv og naturbasert reiseliv – en medieanalyse*, står i en særstilling her. Medias diskursive praksis innebærer at mediene produserer tekster og bilder som andre tar imot og fortolker. Diskursen som sosial praksis er i en slik sammenheng både konstituerende og konstituert. Konstituerende ved at den former og omformer den sosiale verden, herunder identiteter, sosiale relasjoner og maktrelasjoner. Konstituert ved at den avspeiler andre sosiale praksiser og står i et dialektisk forhold til andre sosiale dimensjoner (Fairclough, 2010; Jørgensen & Phillips, 1999).

Særlig relevant, i min sammenheng, er spørsmålet om den diskursive praksisen reproduserer diskursordenen, og dermed bidrar til opprettholde status quo? Eller om media transformerer

diskursordenen og bidrar til å skape sosial forandring? Og videre: Hva er den diskursive praksisens ideologiske, politiske og sosiale konsekvenser? Forsterkes maktforhold, eller utfordres makten? Hva finnes det for eksempel av institusjonelle og økonomiske betingelser? Disse spørsmålene må besvares, ikke gjennom diskursanalyse, men gjennom sosiologisk teori og kulturteori. Det er i denne analyse-delen at undersøkelsen finner sin endelige konklusjon, hvor man kan nærme seg spørsmålet om forandring og ideologiske konsekvenser (Jørgensen & Phillips, 1999).

Særlig har Faircloughs begrep interdiskursivitet vært viktig for analysen i artikkelen *Dødsulykker i friluftsliv og naturbasert reiseliv – en medieanalyse*. Interdiskursivitet er en form for intertekstualitet. Begge begrepene trenger en forklaring. I følge Fairclough er interdiskursiv analyse; «[...] analysis of which discourses, genres and styles are drawn upon in a text and how they are articulated together» (Fairclough, 2010, s. 7). Å analysere materialets interdiskursivitet innebærer dermed å sette ord på forskjellige diskurser innenfor og på tvers av grensene mellom ulike diskursordner. Det å analysere materialets intertekstualitet innebærer å undersøke hvordan en tekst trekker på elementer og diskurser fra andre tekster, i det man aldri begynner helt forfra når man skal lage en tekst. Fairclough ser på intertekstualitet som et uttrykk for både stabilitet og ustabilitet, kontinuitet og forandring. Ved å trekke på eksisterende diskurser på nye måter skaper man forandring, men mulighetene for forandring begrenses av maktrelasjoner som setter rammer for ulike aktørers adgang til forskjellige diskurser (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 84).

Metodologisk ser kritisk diskursanalyse på språkbruk som en kommunikativ begivenhet som har tre dimensjoner: Den er en tekst, en diskursiv praksis og en sosial praksis. I kritisk diskursanalyse ser man på alle disse tre dimensjonene. Man ser på: Tekstens egenskaper, produksjons- og konsumpsjonprosesser som er forbundet med teksten og den bredere sosiale praksis som den kommunikative begivenhet har vært en del av (Fairclough, 2010; Jørgensen & Phillips, 1999). I mitt arbeid har jeg imidlertid fokusert mindre på tekst nivået enn det som er vanlig innenfor kritisk diskursanalyse. Mitt hovedfokus har vært på de diskurser som har blitt artikulert i produksjonen og konsumpsjonen av teksten, det diskursive praksis-nivået. Jeg har analysert hvordan teksten ble produsert og konsumert, og søkt å identifisere hvilke diskurser den trekker på. Til sist har jeg gjort meg overveielser omkring hvorvidt den diskursive praksis reproducerer eller omstrukturerer den eksisterende diskursorden, og hvilke sosiale konsekvenser det har for den bredere sosiale praksis, altså et sosial-praksis-nivå. Dette dreier seg om kontekstualisering, relasjonen mellom den diskursive praksis og den diskursive

orden den inngikk i forsøkes avdekket. Eller sagt med andre ord; hvilket nett av diskurser inngikk den diskursive praksis i? Det ikke-diskursive sosiale, som skapte rom for den diskursive praksis, er også forsøkt kartlagt (Jørgensen & Phillips, 1999).

Overordnet, for hele mitt prosjekt, snakker jeg om risiko- og sikkerhetsdiskurser. Et metodisk problem er hvordan diskurser avdekkes og navngis, og ikke minst hvordan grensene mellom diskurser og det ikke-diskursive trekkes opp. Eksempelvis, i artikkelen *Dødsulykker i friluftsliv og naturbasert reiseliv – en medieanalyse*, skriver jeg om «en juridisk diskurs». Den avdekkes deduktivt, gjennom allmenne observasjoner i medieringen av dødsulykker. Når jeg velger å kalle diskursen for en juridisk diskurs støtter jeg meg på Foucault (1999, s. 36). I samme artikkel avdekker jeg en «friluftslivsdiskurs», som bl.a. Tordsson (2003) har identifisert tidligere, samt en «energi-industriens sikkerhetsdiskurs», en benevnelse jeg har kommet opp med selv. Om avdekkingen og navngivelsen av disse diskursene er legitim er et metodisk/teoretisk spørsmål. Der det har vært mulig har jeg støttet meg på etablerte benevninger. Der det ikke har vært mulig har jeg etablert mine egne. Premissene for avdekkingen og navngivelsen er gjort rede for i artikkelen, men bør utdypes noe.

Når jeg skriver om en juridisk diskurs legger jeg ikke helt det samme i denne benevnelsen som Foucault gjør. Slik jeg forstår Foucaults juridiske diskurs er den mer altomfattende enn min tilnærming, i det den f.eks. omfatter lovverket og domstolene. I min framstilling støtter jeg meg imidlertid på Fairclough når jeg benevner lovverket og domstolene som tilhørende det ikke-diskursive sosiale. Dette med begrunnelse i at lovverket og domstolene er håndfaste institusjoner som ligger bak, eller over, de kommunikative begivenhetene som er gjenstand for analysen. Et annet metodisk valg, som også byr på problemer mht. å trekke opp grensene mellom diskursene og det ikke-diskursive, er benevningene «forvaltningsapparatet» og «profesjonskamp», fra samme artikkel. Lenge var jeg innstilt på å bruke benevningene «forvaltningsdiskurs» og «profesjonsdiskurs». Dette med begrunnelse i at det hersker liten tvil om at profesjonskamp kan høre innunder en profesjonsdiskurs, eller at friluftslivsforvaltningen er underlagt en forvaltningsdiskurs. Grunnen til at jeg, i artikkelen, valgte benevningene forvaltningsapparat og profesjonskamp er at jeg oppfatter disse benevningene som «tettere på» og mer beskrivende for det «sosiale fenomenet» jeg avdekket i analysen.

En innvending mot kritisk diskursanalyse er tilnærmingens normative karakter. Det kritiske er forankret i verdier, og bringer nødvendigvis normative elementer inn i analysen. Man

fokuserer gjerne på noe som er galt, hvordan makt er produktiv i så henseende, og på hvordan man kan forandre på det som er galt (Fairclough, 2010, s. 7). Igjen, med eksempel fra artikkelen *Dødsulykker i friluftsliv og naturbasert reiseliv – en medieanalyse*, der jeg peker jeg på den juridisk diskursen, energi-industriens-sikkerhetsdiskurs og profesjonskamp, som trekker i retning av mindre individuelt ansvar for egen sikkerhet, mer institusjonelt ansvar for folks sikkerhet, mer offentlig regulering og flere fysiske sikringstiltak for å redusere risikoen. Dette er en utvikling jeg er kritisk til. På den andre siden trekker forvaltningsapparatet og friluftslivsdiskursen i retning av fortsatt individuelt ansvar for egen sikkerhet, fortsatt begrenset institusjonelt ansvar og offentlig regulering, samt moderat fysisk tilrettelegging i naturen for å ivareta folks sikkerhet. Dette er noe jeg stiller meg positivt til. I arbeidet med denne artikkelen har jeg forsøksvis unngått å være normativ, samtidig som målet med kritisk diskursanalyse er å produsere fortolkning og forklaring av sosial praksis, som kan innebære at man identifiserer kritikkverdige sosial praksis, og produserer kunnskap som kan brukes til å forandre på sosial praksis (Fairclough, 2010, s. 8).

Et tilsvarende svar til kritikken av kritisk diskursanalyse er at fortolkning og forklaring allerede eksisterer, både blant aktørene som deltar i den sosiale praksisen og blant institusjonene som deltar, regulerer og styrer den sosiale praksisen. Disse fortolkningene og forklaringene har allerede innflytelse og effekt på den sosiale praksisen. Kritikken av sosial praksis blir i så måte en kritikk av fortolkningen og forklaringen av den sosiale praksisen. Og siden fortolkning og forklaring, i følge Fairclough er diskurs, blir dette kritikk av diskursen. Forskeren som anvender kritisk diskursanalyse kan da komme til å kritisere diskursen, samtidig som han eller hun produserer diskurs. På hvilket grunnlag kan vi da si at vår kritiske diskurs er overlegen diskursen som vår kritikk delvis er en kritikk av? Fairclough foreslår følgende løsning:

The only basis for claiming superiority is providing explanations which have greater explanatory power. The explanatory power of a discourse is its ability to provide justified explanations of as many features of the area of social life in focus as possible. So we can say that it is a matter of both quantity and quality. [...] On the matter of quality, explanations are better than others if they are more consistent with whatever evidence exists, including what events take place or have taken place, how people have acted, what the effects of their actions are, and so forth (Fairclough, 2010, s. 9).

Jeg har tidligere omtalt flere av artiklene mine som «problemmorientert empirisme». Og «evidence» bygger på empiri. For å kunne komme opp med gode, begrunnede forklaringer har jeg tilstrebet, slik Fairclough anbefaler ovenfor, både kvalitet og bredde på empirien innenfor

området jeg har undersøkt. I det følgende vil jeg presentere de empiriske kildene anvendt i avhandlingen.

4.5. Empiriske kilder

Som forsker kan man aldri være sikker på om man har skaffet seg fullstendig overblikk over det empiriske kildematerialet. Dermed vil det være knyttet usikkerhet til om man kunne valgt andre kilder, bedre kilder og/eller flere kilder. Svakheter i forhold til kildevalg vil være begrensende, ikke minst for historiske analyser. I det følgende vil jeg gjøre rede for de empiriske kildene jeg har anvendt i de ulike delene av min avhandling, samt kildevalgene mine. Referanser til samtlige tekster brukt som kilder finnes i bibliografiene til de respektive artiklene.

I artikkelen *Respons på fare i naturen, holdninger til sikkerhet i friluftslivet*, utgjør de empiriske kildene én topografiske beskrivelse fra 1700-tallet, arkivmateriale fra 1800-tallet, reiseskildringer fra 18- og 1900-tallet, sakprosa-artikler fra 1900-tallet, samt friluftslivsfaglige tekster fra perioden 1970-2000. Undersøkelsen støtter seg i tillegg på annen forskning og litteratur.

Den topografiske beskrivelsen er skrevet av presten i Jostedalen, Matthias J. Foss (1714-1792) i 1740-årene og publisert i Thaarups Magazin nr. 2 i 1803, under tittelen *Kort beskrivelse over Jostedalen*. Foss var prest i Jostedalen fra 1742 til 1792. Kilden har kommet i stand på anmodning fra de danske myndighetene i København, i forbindelse med innsamling av opplysninger om folkeliv og topografiske forhold i Norge. Beskrivelsen er en primærkilde i den betydning at den ligger nærmest fenomenet i tid og rom, blant de kildene vi har til rådighet (Kjeldstadli 1992). Beskrivelsen inneholder både førstehånds- og annenhåndsinformasjon om risiko- og sikkerhetsaspekter ved nytteferdselen på Jostedalsbreen. Foss har troverdigheten til en embetsmann som skriver på oppdrag fra kongen i København.

Arkivmaterialet består av håndskrevet korrespondanse knyttet til organiseringen av et veiviservesen for Jostedalsbreen, fra periodene 1826-1827 og 1883-1889, samt en kontrakt Nordre Bergenhus Amt (NBA) inngikk med sine veivisere, fra 1883. Brevene og kontrakten er samlet i mappen *Ymse - Vegvisarar - Jostedalsbreen*, ved Statsarkivet i Bergen, som jeg kom over i forbindelse med arbeidet med mitt hovedfag på slutten av 1990-tallet (Horgen, 1999). Tilsvarende veiviservesen, og arkivmateriale, er ikke funnet andre steder i landet,

f.eks. i Søndre Bergenhus Amt som har Folgefonnen under sin jurisdiksjon. Dette er bakgrunnen for Jostedalsbreen som geografisk avgrensning.

Brevene, fra perioden 1826-1827, består nærmere bestemt av korrespondanse mellom presten i Jostedalen, lensmennene i henholdsvis Jostedalen og Oppstryn, samt fogden i Sogn. Kildene har kommet i stand som følge av en henvendelse fra presten i Jostedalen fra 1826, hvor han foreslo at det burde opprettes et veiviservesen for Jostedalsbreen. Brevene tematiserer bl.a. risiko- og sikkerhetsaspekter ved brevandring, og hvordan amtet, fogden og lensmannen burde/skulle forholde seg til, og evt. respondere på farene de reisende utsatte seg for på sin ferd over breen.

Brevene fra perioden 1883-1889 består av innkommende korrespondanse til amtmannen i NBA. Kildene har kommet i stand som følge av at amtmannen forhørte seg med fogdene i Sogn og Sønd- og Nordfjord i 1881, ang. statusen til veiviservesenet som ble opprettet i 1828/29. Avsenderne til brevene er lensmannen i Jostedalen (som skrev flere brev), en gårdbruker/veiviser fra Oppstryn, samt sekretæren i Den Norske Turistforening (DNT), Andersen Aars. Avsenderne tematiserer risiko og sikkerhet i forbindelse med gjenopptakingen av amtets veiviservesen. Brevet fra Aars inneholder i tillegg et forslag om at amtets veiviservirksomhet skulle overføres til DNT. Kontrakten fra 1893 inneholder bl.a. retningslinjer som har sikkerhetsmessige implikasjoner, og som belyser noen av tidens sikkerhetstiltak for brevandring. Trolig finnes det dokumenter i DNTs arkiv som kunne supplert kildene anvendt her. DNTs arkiv er imidlertid ikke systematisert og arkivert, og har dermed ikke vært tilgjengelig.

Som kilder kan brevene karakteriseres som personlige betraktninger, med utsagn av både normativ og deskriptiv karakter. Isolert sett kan det enkelte brev inneholde feilaktig og mangelfull informasjon. Men siden flere aktører ytret seg i sakens anledning, uavhengig av hverandre, gir kildene trolig et nyansert bilde av forholdene. Samlet sett utfyller kildene i arkivet hverandre, noe som styrker kildenes pålitelighet. Brevene fra lensmannen i Jostedalen er spesielle i denne sammenhengen fordi han forhandler om veiviserkontrakt med amtet, på egne vegne. Dette kan ha medført at han overdrev farene ved brevandringen, for på den måten å stå sterkere i lønnsforhandlingene, som var et hovedtema i korrespondansen. Bildet lensmannen tegner blir imidlertid langt på vei bekreftet av amtets veiviser i Oppstryn.

Alle brevene, fra begge periodene, samt kontrakten, er primærkilder og baserer seg på førstehånds-, eller innhentet annenhåndsinformasjon fra samtiden, vedrørende risiko og

sikkerhet ved brevandring. Kildene bidrar med empiri på hvordan bygdefolk ved Jostedalsbreen tenkte og innrettet seg mht. sikkerheten. Disse kildene bidrar også med empiri om møtet mellom bygdas tradisjon og turismen/fjellsporten, som gjennom sine «nye» prosjekter hadde en annen tilnærming til risiko og sikkerhet. Arkivmaterialet er supplert med to viktige kilder, fra to av Norges ledende institusjoner innenfor fjellturisme og fjellsport tidlig på 1900-tallet, DNT og Norsk Tindeklubb (NTK). NTK gav ut en *Kort veiledning i brevandring og klatring* i 1910, og DNT publiserte sine *Regler for DNTs patentførere* i 1911. Begge disse kildene belyser vesentlig momenter mht. risiko og sikkerhet ved brevandring spesielt og fjellsport generelt.

Reiseskildringene spenner over et tidsrom fra 1820 til rundt 1900, og er supplert med sakprosa-artikler, forskningsarbeider og litteratur om reiseliv og fjellsport som dekker 18- og 1900-tallet. De eldste reiseskildringene er førstehåndsberetningene til geologen Baltazar Mathias Keilhau (1797-1858) og organisten Christian Frederik Gottfried Bohr (1773-1832) som, uavhengig av hverandre, gjorde flere turer i ulike fjellområder i 1820, som det er publisert beretninger om. Videre har jeg basert meg på; en reiseskildring av Ivar Aasen (1813-1896) fra 1862; en reiseskildring av en turist som bare har signert med B., fra 1875; en reiseskildring av juristen Kristian Magdalon Bing (1862-1935), fra 1896; samt en rekke reiseskildringer av engelskmannen William Cecil Slingsby (1848-1929), fra 1872 og fremmover. Kildene har kommet i stand som følge av de reisendes ønske eller behov for å dokumentere og dele sine erfaringer og opplevelser. Her kan det nevnes at jeg har søkt igjennom samtlige av DNTs årbøker, Bergen turlags årbøker og NTKs årbøker, på jakt etter relevante reiseberetninger.

Sakprosa-artikler har jeg valgt å kalle noen kilder som tematiserer fjellsporten i et historisk perspektiv. Den eldste av disse kildene er Slingsbys artikkel *The history and development of Norsk Mountaineering* (1914). Videre er bidragene fra to norske fjellsportspionerer, Carl Wilhelm Rubenson (1885-1960) og Henning Tønsberg (1875-1936) tatt med, henholdsvis artiklene *Fjeldsport før og nu* (1923) og *Tindesport – norsk tindesport, norsk tindeklubb* (1933). I denne kategorien har jeg også plassert Tore O. Eides artikkel *Jostedalsbreen* (1961) og Øyvind Kullbergs (1918-2015) *Fra de gamle fjellførerne til dagens brekurs* (1982). Disse kildene er populærvitenskapelig historie-fortellinger om fjellsporten, fra aktørene selv, og har trolig kommet i stand som følge av et personlig ønske om å dokumentere den historiske utviklingen.

Både reiseskildringene og sakprosa-artiklene er primærkilder som dels kan ansees å være førstehåndsberetninger og dels annenhåndsberetninger. Kildene er anvendt fordi de tematiserer risiko og sikkerhet, og hvordan turister, fjellsportsfolk og lokale førere persiperte og responderte på farene i fjellet i den aktuelle perioden. Disse utgjør de reiseskildringene/artiklene som har latt seg oppdrive gjennom kildesøk i bl.a. DNTs årbøker, NTKs årbøker og Bergen Turlags årbøker. Det kan selvsagt ikke utelukkes at det finnes andre relevante kilder, men trolig har jeg oversikt over det meste som er publisert.

Den siste gruppen kilder anvendt i denne undersøkelsen kan kalles friluftslivsfaglige tekster, fra perioden 1970-2000. Fra 1970-tallet, to artikler fra magasinet *Mestre fjellet*; Nils Faarlunds (f. 1937) artikkel *En fjellregel – velg tur etter evne* (1971) og Arne Næss (1912-2009) sin artikkel *Klatrefilosofiske og biografiske betraktninger* (1975). Og i tillegg Faarlunds kompendium *Friluftsliv – Hva – Hvordan – Hvorfor* (1974). Fra 1990-tallet er en rekke bidrag til rapporten *Friluftsliv, sikkerhet og ansvar* (1998) tatt med. Kildene fra 70-tallet har kommet i stand i forbindelse med etableringen av «vegledertradisjonen» og friluftsliv som eget fagområde. Rapporten fra 1998 kom i stand i forbindelse med et seminar om sikkerhet som involverte de friluftslivsfaglige miljøene på høgskole/universitetsnivå på 1990-tallet. Kildene er tatt med for å belyse hvordan «vegledertradisjonen» tematiserte og persiperte risiko og sikkerhet innenfor profesjonsrettet friluftsliv og pedagogisk praksis i denne perioden.

I tillegg til kildene nevnt ovenfor har jeg støttet meg på litteratur og annen forskning. Nasjonalt har følgende bidrag vært relevante: Ben Johnsens *Jotunheimens Stortopper* (1991); Ketil Strømmes hovedfagsoppgave *Fra spikerstøvler til limbolter* (2004); samt Geir Grimelands bok *En historie om klatring i Norge 1900-2000* (2004). Boken bygger på Grimelands hovedfagsoppgave fra 2000. Internasjonalt har jeg sett til arbeidene til den britiske forfatteren Walt Unsworth og hans *Encyclopedia of Mountaineering* (1992), samt den britiske forfatteren Fergus Flemming og hans bok *Killing Dragons. The Conquest of the Alps* (2000). Denne litteraturen og forskningen dekker til sammen et vidt spekter av primærkilder, samt tidligere forskning og litteratur, som har supplert kildematerialet redegjort for ovenfor med empiri brukt i analysen.

I artikkelen *The organizing and regulation of mountain guiding in Scandinavia 1820-2016, with a glance at the Alps*, utgjør de empiriske kildene lover og forskrifter som regulerer fjellføring i de aktuelle landene, organisasjonsdata om organisasjonene som omfattes av undersøkelsen, magasinartikler som historiske kilder, samt annen forskning og litteratur. Det

komparative perspektivet anlagt i artikkelen innebærer en viss ubalanse mht. hvor grundig de ulike kulturene/tradisjonene er belyst empirisk. Vårt utgangspunkt, det som er gjenstand for komparasjonen, er den skandinaviske tradisjonen. Derfor er denne gjenstand for et grundigere empirisk arbeid og en mer omfattende analyse sml. med «alpetradisjonene». Dette har bl.a. medført at undersøkelsen av den skandinaviske tradisjonen i større grad har støttet seg på primærkilder sml. med undersøkelsen av alpetradisjonen.

Lover og forskrifter: For å svare på problemstillingen om hvordan fjellføring er organisert og regulert i Skandinavia og Alpene - i dag, samt svare på hva som er de viktigste forskjellene og likhetene i Skandinavia, og mellom Skandinavia og Alpene - i dag, har det vært viktig å undersøke både lovverket og de respektive lands organisasjoner. Det norske lovverket vi har undersøkt er *Lov om kontroll med produkter og forbrukertjenester*, den såkalte Produktkontrollloven, samt *Forskrift om systematisk helse-, miljø- og sikkerhetsarbeid i virksomheter*, ofte kalt Internkontrollforskriften. I arbeidet med artikkelen var det også relevant å se til *Forskrift om sikkerhet ved rafting* og *Forskrift om tryggleiken ved sportsdykking*, for å en helhetlig oversikt over alternative utforminger knyttet til reguleringer av andre bransjer. I tillegg bidro Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap sin *Temaveiledning i risikoanalyse* (2007) til å belyse det norske lovverket. Det svenske lovverket fikk vi oversikt over gjennom Konsumentverkets *Allmänna råd om glaciärsäkerhet* (2008). Utfyllende informasjon hentet vi inn fra Fjällsäkerhetsrådet og deres *Grundläggande norm för utbildning och examination till fjälledare*. For alpelandene så vi til EU-lovverket via Association Suisse des Accompagnateurs en Montagne (ASAM), Ecole Nationale de Ski et d'Alpinisme (ENSA), samt reglementet rundt «European Professional Card». Lover og forskrifter er primærkilder som har kommet i stand som følge av myndighetenes lovregulering av feltet. Samtlige av disse kildene er elektroniske.

Organisasjonsdata: Kildene som ble anvendt for å få oversikt over organisasjonene, deres historie og ikke minst samspillet mellom organisasjoner og myndigheter, er også elektroniske. Viktig for arbeidet var det å undersøke nettsidene til International Federation of Mountain Guides Association (IFMGA), National Union of Mountain Guides (Le Syndicat National des Guides de Montagne (SNGM)), Union of International Mountain Leader Associations (UIMLA), Schweizer Bergführerverband og Svenska bergsguideorganisationen. Kildene er primærkilder som har kommet i stand som følge av organisasjonenes behov for å kommunisere hva de er og hva de står for, ovenfor omverdenen. Dette er organisasjoner som har betydelige interesser innenfor feltet, noe som kan gå på bekostning av kildenes

troverdighet i noen sammenhenger. Dette har medført at det har vært viktig å sammenholde informasjonen i disse kildene med lovverket, og med andre kilder under kategorien litteratur og annen forskning.

Magasinartikler som historiske kilder har først og fremst vært relevant for å svare på den delen av problemstillingen som går på hvordan fjellføring har vært organisert i Norge, fra slutten av 1960-tallet og fremover. Artiklene spenner over et tidsrom fra 1968 til 1980, og er supplert med sakprosa-artikler, forskningsarbeider og litteratur om moderne norsk fjellsport. Artiklene er hentet fra friluftsmagasinet *Mestre fjellet*, utgitt av Norsk Alpincenter, senere Høgfjellskolen Norsk Alpincenter. Flere av artiklene er redaksjonelle, trolig skrevet av redaktøren selv - Nils Faarlund, som *Tumult eller trivsel i norske fjell - aktuelle problemer i norsk fjellliv* (1968) og *Sikkerhet i fjellet. 10 års jubileumsseminar ved Norges Høgfjellskole* (1980). Dette gjelder også artiklene hentet fra spalten *Nytt fra fjellet/fjellivet* fra samme magasin (1969, 1971, 1972, 1974). De andre artiklene er skrevet av Norsk forening for Fjellfører og Klatreinstruktører (NFFK), som *Norsk Forening for Fjellførere og Klatreinstruktører - NFFK og striden mellom tro og viten* (1968) og *NFFKs krav til fjellfører og klatreinstruktører* (1969). Som nevnt ovenfor har artiklene fra *Mestre fjellet* kommet i stand i forbindelse med etableringen av «vegledertradisjonen» og friluftsliv som eget fagområde. Empirien i disse kildene er bl.a. supplert med empiri fra sakprosa-artikkelen *Nils, IVBV og NORTIND*, av Ola Einang (2007).

I tillegg til kildene nevnt ovenfor har vi støttet oss på litteratur og annen forskning. Empiri innsamlet i forbindelse med tidligere arbeider av to av artikkelforfatterne har stått sentralt. For den eldste historien i Norge har Eikjes hovedfagsarbeid *De første fjellførerne. Fremveksten av førervesenet i Norge 1820-1940, med sideblikk til Alpene* (2015) og undertegnedes hovedfagsarbeid *Ferdselen på Jostedalsbreen 1740 – 1940* (1999) vært viktige. Disse arbeidene bygger på et omfattende kildetilfang, som bl.a. omfatter DNTs årbøker og protokoller, Bergen turlags årbøker, NTKs årbøker, samt Nordre Bergenhus Amts (NBA) gamle arkiv. Arkivmaterialet består av korrespondanse samlet i to mapper, samt kopibøker og journaler. Videre består det av to dagbøker fra futearkivet i Sogn futedømme og en av journalene til lensmannen i Stryn og Innvik, alt sammen fra tidsrommet 1826-1894. Til sammen gir disse to hovedfagsoppgavene et mer eller mindre fullstendig overblikk over fjellføringens historie i Norge før 1940.

Siden det er forsket lite på dette feltet er «annen forskning» på fjellføring i Norge begrenset til å omfatte egne og andres hovedfags-/master-oppgaver. Som et viktig supplement på det historiske har Grimelands bok *En historie om klatring i Norge 1900-2000* (2004) vært. Boken bygger som sagt på Grimelands hovedfagsoppgave fra 2000. To masteroppgaver som har vært særlig relevant for den nyere historien er Lena Dahls oppgave *Makt og avmakt. Et blikk på Norsk Fjellsportsforums historie og interessedespill* (2009), og Rune Aarhus sin masteroppgave *Friluftsliv, kompetanse og verdier - eit interessedeperspektiv på debatten "profesjonskamp til fjells"* (2012). Det har også vært relevant å trekke inn empiri fra Nils U. Hagens bok *Fra Slingsby til bregruppen* (1992), og Arnfinn Engens bok *Den tidlige fjellturismen i Sjødalen* (2000). Bruken av hovedfags-/masteroppgaver og litteratur som kilde i denne sammenhengen kan forsvares med at det er har vært empirien vi har vært ute etter, ikke analysene i disse arbeidene.

For den eldste historien i Sverige har arbeidene til de svenske friluftslivsforskerne Klas Sandell & Sverker Sörlin i boka *Friluftshistoria. Från "Härdande friluftslif" till ekoturism och miljöpedagogik* (2000) vært relevant. Videre, når det gjelder Sverige, har vi støttet oss på empiri fra journalisten Ewa Hellström-Boström sitt arbeid *Svensk klättring. Pionjäreerna* (1997), samt Halvar Sehlin (1915-2002) arbeider *Svenska Turistföreningen 100år* (1986) og *Känn ditt land. STF:s roll i den svenska turismens historia* (1998). Sehlin hadde bl.a. bakgrunn som STF:s generalsekretær.

Internasjonalt har vi, også i denne artikkelen, sett til arbeidene til Unsworth (1992) og Flemming (2000), samt en tredje engelskmann, professor Peter H. Hansen og hans arbeid *The Summits of Modern Man. Mountaineering after the Enlightenment* (2013). Det internasjonale perspektivet er i denne sammenheng utvidet til også å omfatte Frankrike og Sveits. Dermed har flere arbeider vært relevant. Her vil jeg trekke frem boka *The Golden Age of Mountaineering* (2016), av den franske journalisten Gilles Modica; boka *The Compagnie des Guides de Chamonix, a History* (2016), av den franske journalisten og fotografen Mario Colonel, samt Andrea Hungerbühlers bok *"KÖNIGE DER ALPEN" Zur Kultur des Bergführerberufs* (2013). Disse bidragene dekker til sammen et svært vidt spekter av både fransk-, tysk- og engelsk-språklige primærkilder, samt tidligere forskning. Igjen kan bruken av litteratur som kilde forsvares med at det er har vært empirien vi har vært ute etter, ikke analysene i disse arbeidene.

I artikkelen *Sikkerhetsdiskursen i norsk friluftsliv og fjellsport* er størsteparten av de empiriske kildene ulike bidragsytere til 1960- og 70-tallets toneangivende, profesjonsrettete friluftslivsmagasin *Mestre fjellet*. Flere av artiklene er redaksjonelle, trolig skrevet av Nils Faarlund. Kildene er samlet inn gjennom systematisk gjennomgang av samtlige utgivelser fra 1968 og fremover, samt videre kildesøk der gjennomgangen har vist vei til disse. *Mestre fjellet* var alene som profesjonsrettet friluftslivsmagasin på 1960- og 1970-tallet, med en tydelig ideologisk profil. DNTs blad *Fjell og Vidde* kunne også vært relevant å se nærmere på, men ble valgt bort pga. bladets profil som medlemsblad, som primært fokuserte på DNTs aktiviteter og turer. Når det gjelder DNTs årbøker er disse gjennom søkt elektronisk (Nasjonalbiblioteket) etter søkeord som sikkerhet, risiko, sikker ferdsel, tur etter evne / ferd etter evne. Her kan det nevnes at jeg også har søkt igjennom NTKs årbøker, fra den aktuelle perioden, på jakt etter relevante artikler. *Mestre fjellet* pekte seg ut som et viktig talerør for aktørene som strevde etter å etablere seg som premissleverandører for den sikkerhetstenkningen som ble den dominerende og etter hvert fremstod som legitim i Norge på denne tiden. Presentasjonen av de empiriske kildene fra *Mestre fjellet* følger nedenfor, i kronologisk rekkefølge. I tillegg kommer jeg kort inn på andre magasinartikler, samt friluftslivsfaglige arbeider brukt som kilder.

Magasinartiklene fra 1968, som utgjør de relevante kildene for mitt prosjekt, tar på mange måter utgangspunkt i artikkelen *Tumult eller trivsel i norske fjell - aktuelle problemer i norsk fjellliv* (1968, nr. 1). Her aktualiserer redaksjonen i *Mestre fjellet* noen «problemer» som bl.a. Norsk Alpincenter og Norsk Forening for Fjellførere og Klatreinstruktører skal bidra til å løse. Dette følges opp i de redaksjonelle artiklene *Norsk Alpincenter - Hvem - Hvor – Hva* (1968, nr. 1) og *Sikkerhet i fjellet* (1968, nr. 2), samt artikkelen *Norsk Forening for Fjellførere og Klatreinstruktører - NFFK og striden mellom tro og viten* (1968, nr. 2), skrevet av NFFK. Spaltene *Nytt fra fjellet/fjellivet*, *Nytt fra Høgfjellskolen Norsk Alpincenter* og *Sett og Hørt*, fra en rekke årganger, tar flere ganger også opp disse problemene og er dermed også anvendt som kilder. Problemene aktualiseres stadig utover 1970-tallet, eksempelvis i den redaksjonelle artikkelen *Høgfjellskolen Norsk Alpincenter* (1970, nr. 1); i artikkelen *Veglederstudium i friluftsliv* (1974, nr. 20) av Ola Einang et. al.; i artikkelen *Nå er det blitt politikk...* (1974, nr. 3-4) av Nils Faarlund; i den redaksjonelle artikkelen *Klatresirkus?* (1974, nr. 18); samt i artikkelen *Fjellklatring, prestisje, publisitet, ansvar* (1974, nr. 18) av Jan Øhcklers.

I flere av årgangene vies det mye plass til å argumentere for en norsk tradisjon vedrørende klatreskikk og sikkerhet, bl.a. gjennom artikler som *Zermatt: Nonchalanse blant fjellførere*

(1969, nr. 1) av Per Hohle; *Klatring i England* (1969, nr. 1) av Jon Teigland; *Norsk klatreskikk* (1969, nr. 3-4) av Inge Kjell Lien; *Please to remember* (1969, nr. 3-4) av Faarlund og *Klatring - hvorfor, hvordan?* (1969, nr. 3-4) av Teigland. Man kommer stadig nærmere å utmeisle en norsk tradisjon i artikler som *En fjellregel - velg tur etter evne* (1971, nr. 3-4); *Om tur etter evne* (1974, nr. 19) av Faarlund; *Klatrefilosofiske og biografiske betraktninger* (1975, nr. 22-23) av Arne Næss sr., og i den redaksjonelle artikkelen *Sikkerhet i fjellet. 10 års jubileumsseminar ved Norges Høgfjellskole 1978* (1980, nr. 29).

Et gjennomgående tema i flere av årgangene er også natur- og miljøvern og dets kopling til friluftslivet. Eksempelvis i den redaksjonelle artikkelen *Vi må lære å bruke naturen uten å forbruke den* (1968, nr. 1). I forlengelsen av dette blir det, utover i 1970-årene, stadig viktigere for redaksjonen i *Mestre fjellet* å skille friluftslivet fra idretten og definere hva fagmiljøet legger i friluftslivbegrepet, i artikler som *Nei til konkurranseklatring* (1971, nr. 2); *Friluftsliv - hva - hvordan* (1972, nr. 1-2); *Om naturopplevelsen i friluftsliv* (1972, nr. 1-2); *Friluftsliv - brød og sirkus?* (1973, nr. 15); *Hva mener vi med friluftsliv?* (1973, nr. 15), alle av Faarlund. Samt artikler som *Friluftsliv, en vei til et nytt samfunn* (1973, nr. 16) av Gunnar Breivik; *Klatring - klatresport – sportsklatring* (1973, nr. 16); *Klatresirkus, sportsklatring, klatring* (1974, nr. 18); *Er friluftsliv idrett?* (1974, nr. 19), alle av Faarlund, samt *Friluftsliv* (1974, nr. 19) av Breivik. Disse artiklene konstruerer «nye» forestillinger om hva som er friluftsliv. Forestillinger som i neste omgang brukes som legitimering for en bestemt sikkerhetstenkning. Andre magasinartikler brukt som kilder er Claus Helberg sin artikkel *Sikkerhet i vinterfjellet*, i DNTs årbok (1970), samt Lars C. Stendals artikkel *Vakker klatring*, i klatremagasinet *Nor-Klatt* (1976). Begge disse artiklene er viktige supplement til flere av artiklene fra *Mestre fjellet*. I den sammenheng kan det nevnes at samtlige utgivelser av bladet *Nor-Klatt* er gjennomført på jakt etter artikler som kunne supplere kildematerialet ovenfor. *Nor-Klatts* utgivelser er samlet og gjort tilgjengelig av Geir Grimeland, i form av et fem volumers kompendium.

Magasinartiklene har kommet i stand i forbindelse med etableringen av «vegledertradisjonen» og friluftsliv som eget fagområde. De er førstehåndsberetninger, fra aktørene selv, og er anvendt fordi de bidrar med empiri på hvordan de som fagfolk persiperte og tematiserte risiko og sikkerhet, samt hvordan de mente man burde respondere i forhold til en rekke spørsmål knyttet til risiko og sikkerhet i friluftslivet. Som beretninger om «vegledertradisjonen» vurderer jeg kildene som pålitelige. Samtidig må man, i sin omgang med disse kildene, være oppmerksom på at det står betydelige interesser på spill for aktørene, og at de aller fleste

beretningene har en sterk ideologisk slagside. Dette svekker deres troverdighet i situasjonsbeskrivelser og i beskrivelser av hvordan forholdene «faktisk er».

Analysen av kildene det er gjort rede for ovenfor har vært helt sentrale i arbeidet med å avdekke hvilke aktører som hadde makt til å definere hva som skulle være den dominerende sikkerhetstenkningen etter ulykkespåsken i 1967, og hvilke legitimeringsstrategier de tok i bruk. Videre utgjorde de empirien som lå til grunn for analysen av hvilken sikkerhetstenkning som ble etablert som den dominerende innenfor norsk, profesjonsrettet friluftsliv. For å kunne undersøke hypotesen om at denne tenkningen ble dominerende for ettertiden var det nødvendig å analysere friluftslivsfaglige tekster som ble utgitt f.o.m. 1970-tallet og fremmover.

Friluftslivsfaglige tekster kan være så mangt. Her opererer jeg med en nokså vid kategorisering. Flere av magasinartiklene fra Mestres fjellet kan eksempelvis benevnes som friluftslivsfaglige tekster. De tekstene jeg fokuserer på i det følgende er i hovedsak produsert på 1980-, 1990- og 2000-tallet, av sentrale fagfolk innenfor feltet profesjonsrettet friluftsliv. Noen tekster fra 1970-tallet er imidlertid også tatt med. Eksempelvis Nils Faarlunds kompendium *Friluftsliv – Hva – Hvordan – Hvorfor* (1974), som på mange måter oppsummerte hva Høgfjellskolen Norsk Alpincenter stod for ideologisk og friluftslivsfaglig på 1970-tallet, samt Johan Støyvas bok *Breboka. Handbok i brevandring* (1972) og Sigmund Haugsjås hovedfagsoppgave *Norsk klatreskikk. Et litteraturstudium* (1974). Disse er tatt med fordi de er eksempler på hvordan Høgfjellskolen Norsk Alpinsenter øvde innflytelse på sine omgivelser helt fra starten. Ikke minst inn imot Norges Idrettshøgskole (NIH), som var først ut med å etablere et friluftslivsfaglig miljø innenfor akademia i Norge. Haugsjås hovedfagsoppgave ble levert nettopp ved NIH, med Nils Faarlund som veileder.

Fra 1980-tallet er Støyvas reviderte utgave av *Breboka. Handbok i brevandring* (1980) tatt med; Haugsjå & Breiviks lærebok for skoleverket, *Friluftsliv* (1984); samt Bjørn Tordsson et. al. sin svenske bok *Mera Ute* (1984). Haugsjå og Breivik var på denne tiden sentrale fagpersoner knyttet til det friluftslivsfaglige miljøet ved NIH og i en posisjon hvor de øvde innflytelse over friluftslivet i det norske skoleverket. Tordsson var sentral i det svenske friluftslivsfaglige miljøet og skulle senere bli en viktig fagperson innenfor friluftsliv i akademia, i Norge, med sin ansettelse ved Høgskolen i Telemark (HiT) og sin Ph.D.-avhandling levert ved NIH.

Fra 1990- og 2000-tallet er en rekke bidrag til rapporten *Friluftsliv, sikkerhet og ansvar* (1998) undersøkt. Rapporten kom som sagt i stand i forbindelse med et seminar om sikkerhet som involverte de friluftslivsfaglige miljøene på høyskole/universitetsnivå i Norge på 1990-tallet. Kildene er tatt med for å belyse hvordan vegledertradisjonen tematiserte og persiperte risiko og sikkerhet innenfor profesjonsrettet friluftsliv og pedagogisk praksis i denne perioden. Rapportens redaktør var Annette Bischoff (HiT). I artikkelen refererer jeg til rapport-bidragene til Faarlund; *Friluftsliv - ferd etter evne og det skadeforbyggende arbeidet* og Tordsson; *God tur! Om sikkerhet, utfordring og vennskap med natur i nordisk friluftslivstradisjon*. I tillegg har bidragene til Børge Dahle (NIH), Geir Grimeland (NIH), Ivar Mytting (NIH), Ståle Ljungstrøm (HiT) og Fredrik Christoffersen (HiT) vært gjenstand for analyse. Videre, fra 90-tallet, har jeg også undersøkt Mads Melbys bok *Friluftsliv i vinterfjellet* (1997), en mye brukt pensumbok i ulike friluftslivsfaglige sammenhenger. Andre friluftslivsfaglige pensumbøker som har vært relevante er Mytting & Bischoffs *Friluftsliv* (2008); undertegnede s bøker; *Kano på vann og vassdrag. Kanopadling og friluftslivsveiledning* (2009) og *Friluftslivsveiledning vinterstid* (2010); samt tekster fra Den Norske Turistforenings nettsider (2015).

I artikkelen ***Dødsulykker i friluftsliv og naturbasert reiseliv – en medieanalyse*** tar analysen utgangspunkt i medierte kilder knyttet til fire friluftslivsrelaterte dødsulykker i Norge, i tidsrommet 2006-2015. De fire dødsulykkene er: En hendelse hvor en norsk mann omkom ved drukning i forbindelse med kommersiell juv-vandring i 2006. En hendelse hvor en norsk kvinne, på privat tur, omkom som følge av fall utfor et stup i Jotunheimen i 2008. En hendelse hvor fire sveitsiske menn og en fransk, mannlig guide omkom som følge av snøskred under kommersiell ski-bestigning i 2012. Og en hendelse hvor en tysk mann omkom som følge av snøskred på en privat skibestigningstur i 2015. Hendelsene er valgt ut fordi de medførte noens død, fordi flere medier viet hendelsene oppmerksomhet og fordi hendelsene fikk et etterspill som berørte ulike aktører og institusjoner.

Kildene som er brukt i forbindelse med hendelsen med juv-vandring i 2006 er to artikler hentet fra Stavanger Aftenblads nettavis; *Døde etter ulykke i Dorgefoss* og; *Nesten-ulykke samme sted for to år siden* (2006). Samt en artikkel fra Økokrims fagblad Miljøkrim; *Arrangør av juvandring dømt* (2011). Medieringen aktualiserte en juridisk diskurs som gjorde det nødvendig å trekke det norske lovverket inn i undersøkelsen, herunder bl.a. Produktkontrollloven og Internkontrollforskriften. I tillegg har Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap sin *Temaveiledning i risikoanalyse* (2007) vært relevant i

forbindelse med analysen av den juridiske diskursen. Medieringen aktualiserte også det jeg har valgt å kalle energi-industriens sikkerhetsdiskurs. For å kunne analysere denne diskursen, samt dens kopling til lovverket, har jeg bl.a. støttet meg på andres forskning. Her har artikkelen til Helge Ryggvik, *Jernbanen, oljen, sikkerheten og historien* (2004), vært viktig. Samt artiklene til Jan Hovden; *Risikosamfunnet mot år 2000* (1995) og; *Sikkerhet i forskning og praksis* (2004). I tillegg har artikkelen *Risikoanalyse. Tilbakeblikk og utfordringer* (2004), av NTNU-forskerne Marvin Rausand og Knut Øien, vært relevant for analysen.

I forbindelse med hendelsen i Jotunheimen i 2008 er to artikler hentet fra nettavisen til Verdens Gang; *Død kvinne funnet i Jotunheimen* og; *Staten skal prøvegå fotturer i Jotunheimen* (2008). Samt en artikkel fra NRK; *Staten skal prøvegå fotturer* (2008). Medieringen aktualiserte forvaltningsapparatets engasjement, og en «friluftslivsdiskurs». Forvaltningsapparatets engasjement gjorde det relevant å trekke inn kilder fra offentlig forvaltning, som for eksempel en rapport fra Statens naturoppsyn; *Sikkerhetsvurdering av stier i Jotunheimen nasjonalpark* (2008), og et skriv fra Fylkesmannen i Oppland; *Jotunheimen nasjonalpark - status mye brukte stier i Jotunheimen* (2008). Videre aktualiserte friluftslivsdiskursen min egen artikkel; ***Sikkerhetsdiskursen i norsk friluftsliv og fjellsport*** (Horgen 2017a), samt forskningen til antropologen Frode Flemsæter et. al.; *Morality, mobility and citizenship: Legitimising mobile subjectivities in a contested outdoors* (2014).

NRK og NRK Troms dekket hendelsen med ski-bestigning i 2012 bredt, med artikler som; *Skituristene kjørte trolig farlig rute; Ingen straffes etter dødsskredet; Vet ikke nok om norsk vinter; Skiturismen bør kanskje regulere, samt; Viktig at det ikke blir vill vest*. Videre publiserte Verdens gang sin nettavis to artikler med overskriftene; *Så ektemannen bli tatt av skredet* og; *Dette har vi fryktet lenge*. Mens Aftenpostens nettutgave dekket hendelsen med overskriften; *Hadde ikke lokal guide*. Kildene som er brukt i forbindelse med skibestigningsturen i 2015 er hentet fra NRK Troms som hadde følgende to saker på hendelsen; *Tysk turist døde etter skred i Lyngen* og; *Rene cowboy-tilstander i reiselivet*.

Hendelsene er valgt ut blant flere hendelser i samme tidsrom. Kriteriene for utvalget er hendelsenes alvorlighetsgrad (dødsfall), omfanget av medieomtalen (flere artikler) og at hendelsene var gjenstand for debatt og/eller juridisk/forvaltningsmessig saksbehandling. Mediebidragene som er valgt ut som kilder er de bidragene som, gjennom nett søk, viste seg å mediere noe om de utvalgte hendelsene. Det kan selvsagt eksistere papirutgaver som dekket hendelsene, eller dekning fra andre medier (TV, radio). Disse er i så fall oversatt i forbindelse

med dette arbeidet. Siden svært mye av det som publiseres på papir også finnes i nettutgaver anser jeg det som tilstrekkelig å benytte nettkilder alene i denne delen av undersøkelsen.

Flere av hendelsene aktualiserte profesjonskampen. I arbeidet med å undersøke denne diskursenes kulturhistoriske og sosiale forankring brukte jeg en rekke magasinartikler fra tidsrommet 1968-1974, samt andre artikler og mediebidrag fra 2000-tallet. Magasinartiklene er hentet fra *Mestre Fjellet*. To av artiklene sammenfaller med artikler brukt som kilder i arbeidet med artikkelen *Sikkerhetsdiskursen i norsk friluftsliv og fjellsport*. Dette gjelder; *Tumult eller trivsel i norske fjell - aktuelle problemer i norsk fjelliv* (1968, nr. 1), av Norsk Alpincenter, samt; *Norsk Forening for Fjellførere og Klatreinstruktører - NFFK og striden mellom tro og viten* (1968, nr. 2), skrevet av NFFK. Videre er artikkelen *NFFKs krav til fjellførere og klatreinstruktører*, av NFFK, samt flere av spaltene *Nytt fra fjellet/fjellivet* (1969, nr. 3-4; 1971, nr.1; 1972, nr. 1-2; 1974, nr. 18) brukt som kilder.

Andre artikler og mediebidrag er bokartikkelen *Nils, IVBV og NORTIND*, av Ola Einang (2007), Leif Inge Magnussens debattinnlegg *Still krav til arbeid i høyfjellet* (2009), avisartikkelen *Kampen om tindena* (2016) av Dagens Næringsliv journalisten Nils Christian Mangelrød, nettsiden til Norske Tindevegledere (NORTIND) og Lena Dahls hovedfagsoppgave *Makt og avmakt. Et blikk på Norsk Fjellsportsforums historie og interessedepill* (2009). Videre aktualiserte profesjonskampen undersøkelsen og artikkelen; *The organizing and regulation of mountain guiding in Scandinavia 1820-2016, with a glance at the Alps*. I arbeidet med denne delen av undersøkelsen har jeg bevisst styrt mest mulig unna kilder som griper direkte inn i debatter jeg selv har vært involvert i, som jeg har gjort rede for ovenfor, under overskriften *Eget ståsted*.

4.6. Etiske vurderinger

Avhandlingen min reiser ikke de mest krevende etiske problemstillingene, bl.a. fordi den ikke berører personsensitive opplysninger. Min avhandling følger Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH) sine forskningsetiske retningslinjer. Etiske vurderinger er imidlertid nødvendig i alle forskningsprosjekt.

Et etisk anliggende som er relevant for min avhandling peker tilbake på mitt eget ståsted, samt anvendelsen av kritisk diskursanalyse. For det første, under overskriften *Eget ståsted* påpekte jeg at jeg som fagperson neppe kan forbli upåvirket og nøytral gjennom forskningsprosessen. Særlig vanskelig blir det når man som fagperson er tilknyttet et fagmiljø og en institusjon som har interesser, og til en viss grad kjemper om makt og posisjoner innenfor feltet. For det

andre, i metodekapittelet pekte jeg på at en innvending mot kritisk diskursanalyse er tilnærmingens normative karakter, hvor man gjerne fokuserer på noe som er galt, hvordan makt er produktiv i så henseende og på hvordan man kan forandre på det som er galt.

På denne bakgrunn er det vanskelig å komme utenom at også en forskningsavhandling er et partsinnlegg. Dette er det viktig at man som forsker erkjenner. Som Dr. philos. Matthias Kaiser, ved De nasjonale forskningsetiske komiteer har uttalt:

Risikodebatter er ikke lenger debatter blant (noen) eksperter alene, og ingen ekspert har enerett på «objektiv» risiko. Skillet mellom estimat, håndtering og kommunikasjon blir i beste fall et heuristisk skille uten prinsipiell eller substansiell betydning. [...] Vi trenger flere eksperter som anerkjenner at de kommer med et partsinnlegg, eksperter som gjør sin verdiorientering så eksplisitt som mulig, og som direkte forholder seg både til den offentlige debatten og til den politiske beslutningskonteksten (Kaiser, 2004, s. 78).

Jeg var for øvrig inne på dette under overskriften *Kritisk diskursanalyse* ovenfor, hvor jeg påpekte at forskere som gjennom kritisk diskursanalyse kritiserer diskursen, samtidig produserer diskurs. Og jeg pekte på Faircloughs løsning på problemet; «justified explanations», med kvalitet og bredde på empirien. Kritisk diskursanalyse er altså ikke nødvendigvis politisk nøytral, som de objektivistisk orienterte sosialvitenskapene. Kritisk diskursanalyse er politisk engasjert i sosial forandring og stiller gjerne på de undertrykte gruppenes side (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 76).

Om vi kan snakke om undertrykte grupper i norsk friluftsliv kan sikkert diskuteres. Men, som jeg var inne på i innledningen, stiller jeg spørsmål ved begrensninger som kan skade enkeltindividets integritet, selvbestemmelse og frihet ved å tilrettelegge, regulere, dømme og forby. Jeg er m.a.o. opptatt av balansen mellom ytre regulering og aktørenes autonomi innenfor feltet. Denne spørsmålstillingen antyder at jeg ikke er politisk nøytral. Derfor er det viktig å gjøre min verdiorientering eksplisitt. Jeg er for eksempel kritisk til «null-visjoner», «null-visjonister» og krav om «absolutt sikkerhet» innenfor friluftslivet. Jeg er tilhenger av «fjellvettlinjen» innenfor profesjonsrettet friluftsliv og friluftslivsforvaltning, tuftet på tanken om at vi ferdes i naturen på eget ansvar. Ikke minst har jeg sympati for den relativt nyanserte måten man hittil har persipert og tematisert sikkerhet og risiko i norsk «friluftslivstradisjon» og friluftslivspolitik.

I den grad jeg har politiske ambisjoner med avhandlingen er det et poeng for meg at forskningsresultatene mine kan brukes til å gjøre folk mer bevisst om diskurs som en form for sosial praksis som avspeiler og bidrar til å forsterke maktrelasjoner. Medias omtale av ulykker

og sikkerhet, samt debatter om ulykker og sikkerhet, inngår som elementer i diskursen. Forhåpentligvis kan resultatene av min avhandling brukes til å fremme mer egalitære og liberale diskurser. Generelt tenker jeg at kritisk språkbevissthet kan gi folk innsikt i den diskursive praksis de deltar i når de leser, tenker, snakker, debatterer og praktiserer, samt innsikt i de sosiale strukturer og maktrelasjoner som diskursiv praksis formes av og er med på å forme og forandre.

5. Presentasjon av artiklene

Jeg har valgt å skrive og publisere fire av de fem artiklene i avhandlingen min på norsk, fordi jeg anser at tematikken først og fremst er av nasjonal interesse, selv om den også har internasjonal relevans. Kildematerialet mitt utgjør dessuten primært norske kilder, og noe meningsinnhold og nyanser står i fare for å gå tapt i et evt. oversettelsesarbeid. Artikkelen ***Respons på fare i naturen, holdninger til sikkerhet i friluftslivet*** er publisert i en norsk-språklig, «peer-reviewed» antologi på nivå 1. Innenfor friluftslivsfeltet finnes det knapt nasjonale «peer-reviewed» tidsskrifter. Da *Forum for friluftslivsfag i høyere utdanning* besluttet å utgi en antologi, så jeg det som en relevant og interessant publiseringskanal. Artikkelen ***The organizing and regulation of mountain guiding in Scandinavia 1820-2016, with a glance at the Alps*** er den eneste artikkelen i min avhandling som er publisert på engelsk. Begrunnelsen for å skrive denne på engelsk var primært at det komparative perspektivet gjorde artikkelen mer relevant og interessant for et internasjonalt publikum. Publiseringskanalen *Journal of Sport in Society*, «peer-reviewed» på nivå 1, ble valgt fordi det var et «special issue» under planlegging, hvor mine medforfattere og jeg ble oppfordret til å bidra. Artikkelen ***Sikkerhetsdiskurser i norsk friluftsliv og fjellsport***, er publisert i *Historisk tidsskrift*. Dette tidsskriftet er, uten sammenlikning, den publiseringskanalen jeg rangerer nivåmessig høyest av de publiseringskanalene jeg har publisert i. Ikke minst ble dette inntrykket forsterket og bekreftet gjennom «peer-reviewe» prosessen. *Historisk tidsskrift* var i perioden 2005 - 2012 et nivå 2 tidsskrift. Siden tidsskriftet i 2012 gikk tilbake til norsk som hovedspråk ble nivået nedjustert til nivå 1 igjen. I mangel på nasjonale «peer-reviewed» tidsskrifter innenfor friluftslivsfeltet utpekte *UTMARK* seg som en relevant og interessant publiseringskanal for artikkelen ***Sikkerhetsstatus for friluftslivsaktiviteter i Norge på 2000-tallet***. I likhet med de øvrige publiseringskanalene er tidsskriftet på nivå 1, men tilhører en mer forvaltningsrettet og naturvitenskapelig forskningstradisjon. Dette møtet, med en annen forskningstradisjon, bød på utfordringer i review-prosessen som var lærerike. Bredden i publikasjonskanalene, språklig, og mht. forskningstradisjon, samt til dels også mht. nivå, mener jeg er en styrke for avhandlingen.

Artikkel 1: Respons på fare i naturen, holdninger til sikkerhet i friluftslivet, et historisk perspektiv med utgangspunkt i norsk fjellsport

Artikkelen er fagfellevurdert (nivå 1) og publisert i 2016, med tittelen *Respons på fare i naturen, holdninger til sikkerhet i friluftslivet, et historisk perspektiv med utgangspunkt i norsk fjellsport*, i antologien *Ute! Friluftsliv – pedagogiske, historiske og sosiologiske perspektiver*, Red: Horgen, André; Fasting, Merethe Lund; Lundhaug, Torbjørn; Magnussen, Leif Inge og Østrem, Kjetil. Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS. Bergen.

I artikkelen anlegger jeg en kulturhistorisk og kulturanalytisk tilnærming til problemområdet «sikkerhet i friluftslivet». I artikkelen diskuteres det om man kan identifisere en genuin, norsk tradisjon, knyttet til det å ferdes sikkert i naturen. Den baserer seg på en kulturhistorisk undersøkelse av hvordan man tradisjonelt har respondert på fjellets farer opp igjennom historien, og aktualiserer spørsmål rundt hvor gamle slike tradisjoner er, hvor impulsene til tradisjonene har kommet fra og hvordan tradisjonene har endret seg over tid.

Problemstillingene som er belyst er følgende: *Kan det identifiseres en genuin, norsk tradisjon, knyttet til det å ferdes sikkert i naturen? Hvor gammel er en evt. slik tradisjon? Hvor har impulsene til tradisjonen kommet fra og hvordan har tradisjonen endret seg over tid? Og videre: Hvordan har man respondert på fjellets farer opp igjennom historien? Hvilke tradisjoner finnes, knyttet til respons på fare, i forbindelse med nytteferdsel på bre og fjell i Norge før 1850? Hvordan responderte fjellsportsfolkene på fjellets farer under siste halvdel av 1800-tallet og utover på 1900-tallet? Hvordan responderte man på fjellets farer i «vegledertradisjonen», som preget den pedagogiske praksisen da friluftsliv ble etablert som eget fagområde fra rundt 1970-tallet?* Artikkelen konkluderer med at norsk fjellsportstradisjon har sine røtter i bygdefolks tradisjonelle ferdsel, som siden tidlig på 1800-tallet har vært under påvirkning gjennom idéimport fra en rekke land og tradisjoner. I tillegg til idéimport har distansering til impulser som har vært oppfattet som negative formet norsk tradisjon gjennom vel 200 år. «Norsk tradisjon» er langt på vei konstruert i kontrast til et generalisert bilde av andre lands tradisjoner. På denne bakgrunn må forestillingen om at det finnes en genuin, norsk tradisjon nærmest sees på som en myte.

Artikkel 2: The organizing and regulation of mountain guiding in Scandinavia 1820-2016, with a glance at the Alps

Forfattere: Cleng Andersen Eikje, André Horgen & Johan Arnegård

Artikkelen er fagfellevurdert og publisert i 2017, med tittelen *The organizing and regulation of mountain guiding in Scandinavia 1820-2016, with a glance at the Alps*, i nivå 1 tidsskriftet *Journal of Sport in Society* utgitt av Routledge:

<http://dx.doi.org/10.1080/17430437.2017.1389041>

I artikkelen anlegges det et historisk, komparativt og maktteoretisk perspektiv på organiseringen og reguleringen av fjellføring i Skandinavia. Komparasjonen skjer mellom Norge og Sverige i Skandinavia, samt mellom Skandinavia og alpelandene Sveits og Frankrike. Perioden 1820-2015 dekker hele tidsrommet den moderne fjellsport har eksistert. Problemstillingene som blir belyst er følgende: *Hvordan var fjellføring organisert og regulert i Skandinavia og Alpene mellom 1820 og 2015? Hva var/er de viktigste forskjellene og likhetene i Skandinavia, og mellom Skandinavia og Alpene?* I artikkelen konkluderes det at Frankrike og Sveits, som lenge representerte to ulike systemer, har etablert samme form for organisering og regulering, bl.a. som følge av tette forbindelser mellom myndighetene og nasjonale og internasjonale guide-forbund, representert ved International Federation of Mountain Guides Association (IFMGA) og Union of International Mountain Leader Associations (UIMLA). I Skandinavia hadde Norge og Sverige relativt lik historie mht. organisering og regulering av fjellføring, frem til 2008. I begge landene vokste det fram en relativt sterk lekmanstradisjon, forankret i bl.a. allemannsretten, i løpet av 1960- og 70-tallet. I nokså lang tid har man kunnet observere konturene av «en skandinavisk modell», med relativt lite statlig regulering og desto mer privat initiativ. I 2008 førte imidlertid rettslige avgjørelser til at Sverige endret sitt systemet, mens Norge videreførte ordningen forankret i lekmanstradisjonen. Sverige importerte «alperereguleringsmodellen» og ga foreningen av svenske «bergsguider», som IFMGA-medlemmer, en monopolstilling tilsvarende den IFMGA-medlemmer har i alpelandene. Slik situasjonen er i dag er fjellføring i Norge langt mindre regulert sml. med Frankrike, Sveits og Sverige. I alle landene som har vært med i undersøkelsen er makten delt mellom myndighetene og organisasjonene. De norske myndighetene gir imidlertid bare grunnleggende retningslinjer i sin lovgivning, sml. med Sverige, Frankrike og Sveits.

Artikkel 3: Sikkerhetsdiskursen i norsk friluftsliv og fjellsport

Artikkelen er fagfellevurdert og publisert i 2017, med tittelen *Sikkerhetsdiskurser i norsk friluftsliv og fjellsport*, i *Historisk tidsskrift*, bind 96, nr. 4 2017.

Utgangspunkt for denne artikkelen er de mange dødsulykkene påsken 1967. I artikkelen diskuterer jeg hvordan sikkerhetsdiskursen innenfor profesjonsrettet, norsk friluftsliv og fjellsport ble formet i perioden 1967-1974. Undersøkelsen er gjort ut ifra en hypotese om at dette var et felt med begrenset formell maktutøvelse fra myndighetenes side, i den aktuelle perioden. Dette åpnet for at andre aktører strevde etter hegemoni, ved å etablere seg som premissleverandører, gjennom å sette dagsorden og være normgivende. I artikkelen viser jeg hvordan forestillinger om hvilken sikkerhetstenkning som skulle være rådende ble etablert, og hvilken sikkerhetstenkning som ble dominerende og etter hvert fremstod som legitim. Dette har jeg gjort gjennom å svare på følgende problemstillinger: *Hvilken sikkerhetstenkning ble etablert som den dominerende innenfor norsk, profesjonsrette friluftsliv etter ulykkespåsken i 1967? Hvilke aktører hadde makt til å definere hva som skulle være den dominerende sikkerhetstenkningen, og hvilke legitimeringsstrategier tok de i bruk?* I artikkelen argumenteres det for at det fra 1967 etableres en dominerende sikkerhetstenkning innenfor norsk, profesjonsrettet friluftsliv som kan kalles «fjelvettlinjen». Denne måten å tenke sikkerhet på kjennetegnes ved en sterk verdiorientering, som fremfor å vektlegge instrumentelle og regelbaserte tilretteleggingstiltak, med sikte på å sikre de naturlige omgivelsene, fokuserte på å etablere allment forpliktende normer, rettet mot at folk burde ta ansvar selv og velge tur etter evne. Fraværet av direkte og formell maktutøvelse fra myndighetenes side åpnet i stor grad opp for private aktører innenfor feltet, som satte dagsordenen og var normgivende. Etter hvert etableres en symbolsk og diskursiv makt, som gjennom å vise til forestillinger om norsk klatreskikk og norsk friluftslivstradisjon, ble brukt som referanser for å ramme inn forståelses- og mulighetsrommet. De sentrale aktørenes maktutøvelse ble i stor grad legitimert gjennom det tradisjonelle herredømme, som trådte fram og legitimerte seg gjennom personlig autoritet, og ved å vise til tradisjon og skikk som foreskrev lydighet overfor de allment forpliktende normene.

Artikkel 4: Sikkerhetsstatus for friluftslivsaktiviteter i Norge på 2000-tallet

Artikkelen er fagfellevurdert og publisert i 2017, med tittelen *Sikkerhetsstatus for friluftslivsaktiviteter i Norge på 2000-tallet*, i nivå 1 tidsskriftet *UTMARK*, utgitt av Østlandsforskning: <http://www.utmark.org/>

I artikkelen gjør jeg opp status for antall dødsulykker innenfor en rekke friluftslivsaktiviteter. Antall forulykkede sees i sammenheng med antall utøvere av aktiviteten, for på den måten å etablere et sammenlikningsgrunnlag knyttet til sannsynlighet for å omkomme ved utøvelse av aktivitetene. Med utgangspunkt i antall dødsfall og antall utøvere antydes det hvor farlig de ulike aktivitetene er for utøverne, og hvor farlig aktiviteten er sammenliknet med andre aktiviteter. I artikkelen dokumenteres også omfanget av dødsfall i forbindelse med de samme aktivitetene brukt i organisert virksomhet, i tilknytning til undervisning, organisasjoner eller naturbasert reiseliv. Problemstillingene som er belyst er følgende: *Hvor stor har sannsynligheten for dødsfall vært under utøvelsen av utvalgte friluftslivsaktiviteter i Norge, i perioden 2000-2014? Og: I hvilket omfang har det forekommet dødsulykker i forbindelse med organisert friluftsliv i Norge, i perioden 2000-2014?* Metodisk baserer artikkelen seg på data om dødsulykker innhentet fra frivillige organisasjoner, offentlige instanser og media. Data som dekker antall utøvere er primært hentet fra Statistisk Sentralbyrå (SSB). De utvalgte friluftslivsaktivitetene er; fjellklatring, brevandring, juvvandring, skiturer i fjellet (skred), frikjøring i fjellet på ski og snøbrett (skred), bratt frikjøring i fjellet på ski og snøbrett (skred), båturer, ro- og padleturer på flatt vann, elvepadling og jakt. Undersøkelsen omfatter også aktiviteter som kan sies å inngå i en noe utvidet friluftslivskontekst, nemlig sportsdykking, samt luftsportsaktivitetene; fallskjermhopping, hanggliding, paragliding og B.A.S.E. Aktivitetene er valgt ut primært fordi det innenfor disse aktivitetene har vært mulig å etablere og hente ut relativt valide og reliable data både på antall forulykkede og antall utøvere. Undersøkelsen dokumenterer at antallet dødsulykker på 2000-tallet har variert tilfeldig fra år til år, uten klare tendenser til endring i den ene eller annen retning. Det konkluderes at «den farligste» friluftslivsaktiviteten, av de som er med i undersøkelsen, er bratt frikjøring i fjellet (0,007%), etterfulgt av elvepadling (0,003%), båturer (0,002%) og fjellklatring (0,001%). Innenfor aktiviteter hvor antall utøvere er beregnet ut fra medlemstall er den desidert farligst aktiviteten B.A.S.E (1,8%), etterfulgt av paragliding (0,07%), sportsdykking (0,04%), samt fallskjermhopping og hanggliding (begge 0,02%).

Artikkel 5: Dødsulykker i friluftsliv og naturbasert reiseliv – en medieanalyse

Artikkelen er sendt inn, men ikke funnet «sosiologisk nok» for *Sosiologisk tidsskrift* og ikke «antropologisk nok» for *Norsk antropologisk tidsskrift*. Artikkelen er nå besluttet oversatt til engelsk med tanke på å sendes til *Journal of Adventure Education and Outdoor Learning*.

I denne artikkelen analyseres det hvordan dødsulykker i friluftsliv og naturbasert reiseliv omtales i media. Og det analyseres hvordan media bidrar til å skape mening og forståelse rundt sikkerhet/risiko innen friluftsliv og naturbasert reiseliv. Kildene utgjør medieomtale som har vært tilgjengelig på internett, samt offentlige dokumenter. De fire hendelsene som er gjenstand for undersøkelsen er en drukningsulykke i forbindelse med kommersiell juv-vandring i 2006, en fallulykke i Jotunheimen i 2008, en skredulykke under kommersiell ski-bestigning i 2012 og en snøskredulykke i 2015. Analysen konkluderer med at norske medier i stor grad formidler omstendighetene rundt hendelsene i et nøkternt, informativt språk, på en saklig og objektiv måte. I noen sammenhenger medfører bruk av metaforer, samt manglende kildekritikk, i kombinasjon med manglende oversikt over saksfeltet, til skjevheter i medias framstilling. Mediene bidrar til å skape mening og forståelse rundt sikkerhet innenfor feltet gjennom å hente ressurser fra ulike diskurser. I analysen inndras den juridiske diskursen, energi-industriens sikkerhetsdiskurs og friluftslivsdiskursen. Mening og forståelse skapes også gjennom ikke-diskursive, sosiale praksiser, som lovverket, profesjonskamp og forvaltningsapparatet. Et viktig element i meningsdannelsen er diskursive forhandlinger i mediene. Hovedlinjen i forhandlingene dreier seg om forholdet til fjellvettlinjen. Den juridisk diskursen, energi-industriens-sikkerhetsdiskurs og profesjonskampen trekker i retning av mindre individuelt ansvar for egen sikkerhet, og mer i retning av institusjonelt ansvar for folks sikkerhet, mer offentlig regulering og flere fysiske sikringstiltak for å redusere risikoen. På den andre siden trekker et relativt løst og lite regulerende lovverk, forvaltningsapparatet og friluftslivsdiskursen i retning av fortsatt individuelt ansvar for egen sikkerhet, fortsatt begrenset institusjonelt ansvar og offentlig regulering, samt moderat fysisk tilrettelegging i naturen for å ivareta folks sikkerhet.

6. Konklusjoner og videre forskning

Som nevnt innledningsvis har intensjonene med denne avhandlingen vært å undersøke sikkerhets- og risikodiskurser innenfor friluftsliv og naturbasert reiseliv. Disse diskursene legger føringer på hvordan man persiperer og tematiserer sikkerhet og risiko innenfor feltet. Hvordan aktørene og institusjonene opplever, forstår, tematiserer og ikke minst responderer, er kontinuerlig gjenstand for forhandling og reforhandling gjennom diskursiv praksis. Den diskursive praksisen er bærer av makt, og virker meningsdannende og meningsavgrensende for det sosiale praksisfeltet.

Bakteppet var tre ulykker og tre problemområder; det juridiske, forvaltning og profesjonskamp. Problemstillinger knyttet til disse områdene utfordrer konsensus innenfor den rådende friluftslivspolitikken, hvor en viss risikotaking i friluftslivet langt på vei er akseptabelt, om enn som et nødvendig «onde». Som nevnt tidligere har min ambisjon vært å analysere noe av bakgrunnen for hvordan dette relativt nyanserte bildet av sikkerhet og risiko i norsk «friluftslivstradisjon» og friluftslivspolitik er konstruert. Samt å analysere hvordan «vår kollektive risikopersepsjon» stadig forhandles gjennom ulike diskurser, og på den måten fortsatt er under konstruksjon. På denne bakgrunn formulerte jeg to hovedproblemstillinger for avhandlingen:

Hvordan har ulike aktører og institusjoner, innenfor friluftsliv og naturbasert reiseliv, tematisert sikkerhet og risiko til ulike tider, og hvilken respons på naturens farer har denne tematiseringen medført?

Hvordan forhandles persepsjonen og tematiseringen av sikkerhet og risiko innenfor friluftsliv og naturbasert reiseliv i vår nære fortid?

I det følgende vil jeg forsøke å samle trådene for de ulike undersøkelsene, svare på hovedproblemstillingene og reflektere over behov for videre forskning.

6.1. Fjellvettlinjen

I denne avhandlingen har jeg vist hvordan ulike aktører og institusjoner i friluftsliv og naturbasert reiseliv har tematiserte sikkerhet og risiko siden ca. 1750 og frem til i dag. Jeg har også vist hvilken respons på naturens farer denne tematiseringen har medført i samme tidsrom. Sikkerhetstenkningen innenfor det vi kan kalle «norsk fjellsportstradisjon» har røtter (eller «deler av sitt rot-system») i bygdefolks tradisjonelle ferdsel, som siden tidlig på 1800-tallet har vært under påvirkning gjennom idéimport fra en rekke land og tradisjoner. I tillegg til idéimport har distansering til impulser som har vært oppfattet som negative formet norsk

tradisjon gjennom vel 200 år. Norsk tradisjon er m.a.o. langt på vei konstruert i kontrast til et generalisert bilde av det man har oppfattet som andre lands tradisjoner. På denne bakgrunn må forestillinger om at det finnes en genuin, norsk tradisjon nærmest sees på som en myte. I flere av artiklene mine har jeg nettopp vist at «kulturen» og «tradisjonen» stadig har vært i endring, i likhet med alle andre kulturelle fenomener. Denne konklusjonen kan forstås som et oppgjør med naive utgaver av romantisk kulturfortolkning. Det er imidlertid viktig å understreke at jeg ikke stiller meg slik at alt som er utviklet med påvirkning utenifra ikke er norsk. Jeg slutter meg f.eks. til Skirbekk (1981) som hevder at: «Norsk kultur er en egen realitet som langt på vei har sine egne meningsgivende strukturer, ulik de vi finner i andre nærstående land» (s. 371). Mitt ståsted er at det er mulig å snakke om norsk tradisjon samtidig som man erkjenner at tradisjonen bl.a. bygger på idéimport, er i endring og dermed ikke er så genuint nasjonal og/eller stabil som man kanskje forestiller seg.

Forestillinger om en genuin, fasttømret, norsk tradisjon har blitt anvendt som referanse for å ramme inn ettertidens forståelses- og mulighetsrom. Disse forestillingene ligger til grunn for at det har eksistert (og eksisterer) en essensialistisk forståelse av norsk friluftsliv som kulturelt fenomen. Toneangivende grupperinger har søkt etter noe ekte, opprinnelig og iboende. Det disse har løftet frem som tradisjonen har fremstått med faste, fikserte og essensielle kjennetegn. Denne essensen har man hatt ambisjon om skulle fungere som retningsgivende for ettertiden. I perioden 1967-1974 grep disse grupperingene definisjonsmakten innenfor feltet, og klassifiserte og plasserte friluftslivet på sin bestemte måte. Det ble etablert en hegemonisk forståelse av friluftsliv som enkel og miljøvennlig ferdsel. Slik ble det etablert en normativ forestilling om hva friluftsliv var, som i neste omgang ble brukt til å ramme inn forståelses- og mulighetsrommet for risiko- og sikkerhetsdiskursen.

Etter ulykkespåskan i 1967 bidro flere sentrale premissleverandører til at det ble etablert en dominerende sikkerhetstenkning innenfor norsk, profesjonsrettet friluftsliv, som kan kalles fjellvettlinjen. Fjellvettlinjen kjennetegnes ved en sterk verdiorientering, som fremfor å vektlegge instrumentelle og regelbaserte tilretteleggingstiltak, med sikte på å sikre de naturlige omgivelsene, fokuserte på å etablere allment forpliktende normer, rettet mot at folk burde ta ansvar selv og velge tur etter evne. Gjennom fjellvettlinjen ble en hegemonisk sikkerhetsdiskurs etablert innenfor profesjonsrettet, norsk friluftsliv. Denne sikkerhetsdiskursen var forankret i forestillinger om en genuin norsk klatreskikk og friluftslivstradisjon. Disse forestillingene var basert på fragmenter fra fortiden, samt et generalisert bilde av andre lands sikkerhets-, klatre- og friluftslivs-kulturer som man ønsket å

ta avstand fra. På den ene siden en åpenbar konstruksjon. På den annen side, en virkelighetsforståelse som mange sluttet seg til og fulgte opp i ord og handling. Fjellvettlinjen fikk dermed solid fotfeste innenfor praksisfeltet og ble videreført i ti-årene som fulgte.

Et mulig alternativ til fjellvettlinjen var den såkalte «fjellsikringslinjen», etter svensk mønster, som premissleverandørene var motstander av. Fjellvettlinjen ble gitt innhold og mening nettopp i en situasjon hvor man ønsket å stå imot utviklingstrekk man var skeptisk til. Dersom sikkerhet hadde absolutt forrang, fremfor andre kvaliteter og verdier, kunne fjellsikringslinjen vunnet frem. Flere undersøkelser viser eksempelvis at de mest effektive virkemidlene i forebyggende sikkerhetsarbeid, i samfunnet generelt, er av teknisk karakter. Fysiske tiltak, eller miljøtiltak, ser ut til å gi bedre effekt enn holdnings- og oppfatningsmessige tiltak (Boyesen, 1997, s. 94; Adams, 1995, s. 146). Dette har trolig svenske myndigheter lagt til grunn for sikkerhetsarbeidet i svensk friluftsliv. Denne forskjellen mellom Sverige og Norge er neppe tilfeldig. Det hersker stor grad av enighet om at oppfatninger om risiko og sikkerhet konstrueres forskjellige i ulike land (Douglas, 1992; Adams, 1995; Furedi, 2002; Brookes, 2003a; 2003b; Diamond, 2012; Andkjær, 2012; Gurholt, 2016; Engen, et al., 2016; Dahl, Standal, & Moe, 2017; Vollmar & Lindner, 2018). Sverige ble eksempelvis beskrevet som spesielt «trygghetssøkende» under «Nordisk konferanse for ulykkesforskere» (Melinder, 1995). Haukelid viser til «en norsk holdning», representert ved Næss sr. (1985) og Hovden (1991) som har hevdet at det de kaller «den svenske modellen» ikke er den rette veien å gå mht. sikkerhet: «Den medfører blant annet for mye formynderi, disiplin, lydighet, reguleringer og ukomfortabelt verneutstyr som strider mot andre grunnleggende verdier om frihet, selvrealisering, mestring og spenning» (Her etter Haukelid, 2000, s. 13). Denne typen kritikk kan forøvrig tolkes som en skepsis og protest mot Powers «The Audit society».

Fjellvettlinjen, med sitt språk, sin mentalitet, sine symboler og materialitet er forstått av mange, inkludert meg selv, som en sterk og positiv kraft. Dette ser vi ikke minst gjennom utbredelsen den fikk i Norge utover på 1980- og 90-tallet. I dag ligger fjellvettlinjen til grunn for ord og handling i norsk friluftslivspolitik, noe som fører oss tilbake til min ambisjon om å analysere noe av bakgrunnen for hvordan vi har fått et relativt nyanserte bildet av sikkerhet og risiko i norsk friluftslivstradisjon og friluftslivspolitik. I St. meld. nr. 39 (2000-2001) vektlegges nettopp viktigheten av essensen i fjellvettlinjen, det individuelle ansvaret og den individuelle kompetansen, og behovet for å videreføre denne kompetansen i befolkningen gjennom opplæring (Miljøverndepartementet, 2016, pkt. 9.1.2).

Fjellvettlinjen representerer måten man har respondert på naturens farer på, i det institusjonaliserte norske friluftslivet, fra rundt 1970 og mer eller mindre helt frem til våre dager. I St. meld. nr. 39 (2000-2001) henvises det, som vist i innledningen, direkte til «tur etter evne», samt sjø- og fjellvett-reglene. Av St. meld. nr. 18 (2015-2016) ser vi at denne linjen videreføres i den norske regjeringens friluftslivspolitik. Samtidig er det denne linjen som blir kritisert når den møter masseturismen anno 2016 på destinasjoner som Trolltunga, Preikestolen og Kjerag.

6.2. Fjellvettlinjen utfordres og forsvares

Videre i avhandlingen har jeg vist hvordan opplevelse, forståelse og tematisering av sikkerhet og risiko, innenfor friluftsliv og naturbasert reiseliv forhandles gjennom diskursiv praksis i media, på 2000-tallet. Jeg konkluderer med at mediene bidrar til å skape mening og forståelse rundt sikkerhet innenfor feltet gjennom å hente ressurser fra ulike diskurser og fra ikke-diskursive sosiale praksiser. Dette er noe vi også kjenner igjen ifra internasjonal forskning (Allison & Telford, 2005; Attarian, 2016; Brookes, 2016; Vollmar og Lindner, 2018). Særlig viktig ser den juridiske diskursen og lovverket ut til å være. Analysen avdekker hvordan begge disse er vevd sammen med energi-industriens sikkerhetsdiskurs, som har hatt innflytelse både på lovverket og på rettspraksisen. Også profesjonskamp, forvaltningsapparatet og som nevnt en hegemonisk friluftslivsdiskurs ser ut til å ha betydelig innvirkning på hvordan mening og forståelse rundt sikkerhet skapes innenfor friluftsliv og naturbasert reiseliv.

Gjennom media og offentlig debatt foregår det diskursive forhandlinger hvor ulike diskurser, institusjoner og sosiale praksiser trekker i ulike retninger. Den juridiske diskursen, energi-industriens-sikkerhetsdiskurs og profesjonskamp utfordrer fjellvettlinjen, og trekker i retning av mindre individuelt ansvar for egen sikkerhet, mer institusjonelt ansvar, mer offentlig regulering og flere fysiske sikringstiltak for å redusere risiko. Disse diskursene og kampene utfordrer et grunnleggende premiss i norsk friluftsliv, den enkeltes ansvar for egen sikkerhet, forankret i retten til fri ferdsel. Motsatt forsvares fjellvettlinjen av forvaltningsapparatet og friluftslivsdiskursen som trekker i retning av fortsatt individuelt ansvar for egen sikkerhet, fortsatt begrenset institusjonelt ansvar og offentlig regulering, samt moderat fysisk tilrettelegging i naturen. Det er viktig å merke seg at «tautrekkingen» skjer gjennom diskursive forhandlinger, og ikke ved at ulike aktører eller institusjoner nødvendigvis bevisst inntar en posisjon og kjemper for eller mot fjellvettlinjen.

Forvaltningsapparatet og friluftslivsdiskursen henger nøye sammen fordi den hegemoniske friluftslivsdiskursen, herunder fjellvettlinjen, ble som vist den dominerende diskursen innenfor norsk friluftslivsforvaltning. Dette underbygges gjennom funn som viser at de toneangivende grupperingene som grep definisjonsmakten over friluftslivet utøvet stor innflytelse på en rekke sentrale utdanningsinstitusjoner, organisasjoner og private foretak utover på 1970-, 1980- og 1990-tallet, inkludert friluftslivsforvaltningen. Dette bekreftes av andres forskning (Flemsæter, Setten, & Brown, 2014), samt av funn hvor det påvises hvordan ulike forvaltningsorganer, gjennom ord og retoriske strukturer, bidrar til å opprettholde fjellvettlinjen som maktbærende struktur, med tanke på sikkerheten til folk som ferdes i fjellet. Slik er både et normativt styrt forvaltningsapparat og en hegemonisk friluftslivsdiskurs virksomme innenfor feltet, og kommer til å fungere som en motvekt til kreftene som trekker i motsatt retning.

Når man i fremtiden diskuterer hvordan man skal forstå, tematisere og respondere i forhold til risiko og sikkerhet i norsk friluftsliv og naturbasert reiseliv bør man, etter min mening, ta inn over seg minst to perspektiver: For det første; ja - det finnes kulturelle trekk, tradisjoner og erfaringer som fremmer sikkerhet i norsk friluftsliv og naturbasert reiseliv. For det andre; disse kulturelle trekkene, tradisjonene og erfaringene er konstruerte og fortsatt under konstruksjon, de er ikke nødvendigvis så veldig gamle, og de er heller ikke nødvendigvis unike for Norge. I debatten bør man derfor vokte seg mot argumenter som går i retning av å konservere for å konservere, fordi man er bundet av tradisjonen. Men samtidig vokte seg mot å forkaste det som har vært, «fordi det bare er en konstruksjon», uten nøye å vurdere konsekvensene.

6.3. Profesjonskamp og ulykkesstatistikk

En stor del av avhandlingen har fokus på det profesjonsrettet friluftslivet, herunder naturbasert reiseliv. Innenfor denne tematikken har mine medforfattere og jeg vist hvordan ulike institusjoner tematiserte sikkerhet og risiko i forbindelse med fjellføring i perioden 1820-2016, samt hvilken respons på naturens farer denne tematiseringen medførte. I Skandinavia vokste det fram en relativt sterk lekmanstradisjon, forankret i retten til fri ferdsel, i løpet av etterkrigstiden. Denne lekmanstradisjonen lå til grunn for en skandinavisk modell innenfor fjellføring, med relativt lite statlig regulering og desto mer privat initiativ. Dette til forskjell fra «alperereguleringsmodellen» med mer statlig regulering, bl.a. som følge av tette forbindelser mellom myndighetene og nasjonale og internasjonale guide-forbund.

Lekmannstradisjonen, som er tuftet på forestillingen om at enhver nordmenn behersker det norske friluftslivet, kan for øvrig koples til fjellvettlinjen. Man kan kanskje si at fjellvettlinjen «nærer seg på» lekmannstradisjonen, uten at dette er diskutert i noen av artiklene. Den frie ferdselen, forankret i allemannsretten, fordrer rettigheter og plikter; bl.a. retten til å ferdes fritt og plikten til å kunne ta vare på seg selv. Gjennom lekmannstradisjonen lever forestillingen om at denne plikten kan imøtekommes av «enhver nordmann».

Innenfor denne tematikken har mine medforfattere og jeg også vist hvordan det norske lovverket regulerer fjellføring, både historisk og i dag. Vi har belyst det norske lovverket, og det som benevnes som profesjonskampen i et historisk perspektiv, som danner bakteppe for dagens profesjonskamp. Bakteppet for den moderne profesjonskampen har som vist flere fasetter. Først og fremst et relativt løst og lite regulerende norsk lovverk, uten krav om spesifikke sertifiseringsordninger for de fleste aktuelle aktiviteter/bransjer. For det andre den nevnte historiske profesjonskampen i norsk fjellsport som har pågått minst siden slutten av 1960-tallet. For det tredje, det forhold at den enkeltes ansvar for egen sikkerhet delvis blir opphevet i det man betaler noen for en guidet tur. Deltar man på en tur i regi av et foretak ligger ansvaret langt på vei hos foretaket. Utviklingen i media-dekningen går i retning av stadige krav om innføring av kontrollsystemer og sertifiseringsordninger som skal bidra til å regulere bransjer beskjeftiget med profesjonsrettet friluftsliv og naturbasert reiseliv. Denne utviklingen er gjenkjennelig i et internasjonalt perspektiv (Furedi, 2002; Allison & Telford, 2005; McArdle, 2011; Ainsworth & Heshka, 2012; Connolly & Haughton, 2015; Potter & Dymont, 2016).

Gjennom komparasjonen Norge og Sverige i Skandinavia, samt Skandinavia og alpelandene Sveits og Frankrike, vises det til alternative modeller som er relevant for profesjonskampen. Profesjonskampen handler kort og godt om hvem som skal få lov til å gjøre hva i norsk natur/friluftsliv. I avhandlingen belyses alperereguleringsmodellen, og ikke minst Sveriges import av denne modellen i 2008, som ga foreningen av svenske «bergsguider», som IFMGA-medlemmer, en monopolstilling tilsvarende den IFMGA-medlemmer har i alpelandene. Alperereguleringsmodellen rykket et steg nærmere Norge gjennom den svenske lovendringen i 2008. Et stridstema innenfor profesjonskampen er nettopp om dagens norske ordning, med regulering av fjellføring, fungerer godt nok sml. med bl.a. Frankrike, Sveits og Sverige.

Funnene i de kulturhistoriske artiklene har relevans for resultatene av undersøkelsen presentert i artikkelen *Sikkerhetsstatus for friluftslivsaktiviteter i Norge på 2000-tallet*.

Resultatene av denne undersøkelsen bidrar til å belyse avhandlingens andre hovedproblemstilling. Den bidrar vel og merke ikke direkte til å vise hvordan persepsjonen og tematiseringen av sikkerhet og risiko forhandles innenfor friluftsliv og naturbasert reiseliv, men bidrar til å gjøre opp status mht. sikkerhet for flere av de friluftslivsaktivitetene som er gjenstand for de diskursive forhandlingene. Slik inngår empirien presentert i denne artikkelen i de diskursive forhandlingene som belyses i artikkelen *Dødsulykker i friluftsliv og naturbasert reiseliv – en medieanalyse*. På den måten blir den deskriptive statistikken en del av diskursen, på lik linje med øvrige utsagn om sikkerhet og risiko i friluftsliv og naturbasert reiseliv.

Gjennom avhandlingen etableres empiri som dokumenterer antall dødsulykker innenfor en rekke friluftslivsaktiviteter i Norge på 2000-tallet. Antall forulykkede sees i sammenheng med antall utøvere av aktiviteten. Dette etablerer et sammenlikningsgrunnlag knyttet til sannsynligheten for å omkomme ved utøvelse av aktivitetene. Med utgangspunkt i antall dødsfall og antall utøvere antydes det hvor farlig de ulike aktivitetene har vært for utøverne, og hvor farlig aktiviteten har vært sammenliknet med andre aktiviteter. Empirien viser at den farligste av «de tradisjonelle friluftslivsaktivitetene» som er med i undersøkelsen, bratt skikjøring i fjellet, kun er 0,003% «farligere» enn bilkjøring. Mens den nest farligste, elvepadling, er mindre farlig enn bilkjøring. Undersøkelsen viser videre at det å kjøre motorsykkel er ti ganger farligere enn å padle elv. Sammenlikner man sannsynligheten for at noen omkommer ved motorsykkelkjøring, med sportsdykking og luftsportsaktiviteter, finner man at sportsdykking, fallskjerm og hanggliding nærmest kan sidestilles med motorsykkelkjøring, mens paragliding er over dobbelt så farlig som motorsykkelkjøring.

Denne deskriptive statistikken kan forøvrig suppleres med empiri fra min artikkel *Friluftsliv og dødsulykker, årsaksforhold og juridiske konsekvenser* (Horgen, 2013a), som riktignok ikke er en del av Ph.D-avhandlingen. Disse to undersøkelsene, sett under ett, dokumenterer at antallet dødsulykker på 2000-tallet har variert tilfeldig fra år til år. Det var altså ingen klare tendenser til endring i den ene eller annen retning. På grunnlag av antall dødsulykker kan man ikke si at friluftslivet har blitt farligere i løpet av 2000-tallet. Disse funnene understøtter premisset i St. meld. nr. 39 (2000-2001), om at fysisk inaktivitet fortsatt er en langt større trussel mot folkehelsen enn ulykker og skader i friluftslivet.

Gjennom undersøkelsene det vises til ovenfor dokumenteres også omfanget av dødsfall i forbindelse med flere aktiviteter brukt i organisert virksomhet, i tilknytning til undervisning,

organisasjoner eller naturbasert reiseliv. Heller ikke innenfor denne kategorien kan man si at det profesjonsrettete friluftslivet, eller det naturbaserte reiselivet, har blitt farligere i løpet av 2000-tallet. For noen aktiviteter er situasjonen tvert imot. Dette funnet er særlig relevant i lys av profesjonskampen. Ut ifra media kan man få inntrykk av at ulykkes-trenden går i uheldig retning. Trolig på grunnlag av dette trekker flere diskurser, institusjoner og sosiale praksiser i retning av flere kontrollsystemer og sertifiseringsordninger, for ulike profesjoner som beskjeftiger seg med profesjonsrettet friluftsliv og naturbasert reiseliv. Ironisk nok viser den deskriptive statistikken eksempelvis at fjellførere sertifisert og organisert innenfor IFMGA er involvert i tre av totalt fire skredulykker innenfor organisert virksomhet i Norge, i perioden 2000-2015. I disse tre hendelsene omkom sju av de åtte som forulykket innenfor organiserte fjellskiturer/skibestigninger i perioden 2000-2015. Dette står i kontrast til de foregående tre ti-årene hvor bildet var mye mer sammensatt. Fra Sveits vet vi at det i gjennomsnitt omkommer minst en guide pr. år i jobb-relaterte ulykker (av ca. 150 guider) (Page, 2017). Og i Frankrike, i perioden 1980-2002, omkom i gjennomsnitt fire personer pr. år i skredulykker hvor guider var involvert (Duclos & Rey, 2017). Statistikk fra IFMGA indikerte faktisk at det kan være farligere å kjøre på ski i Alpene med guide enn uten (Stewart-Patterson, 2004, s. 535). Dette relaterer seg til internasjonale undersøkelser som peker på at det ikke finnes forskning som underbygger at sertifisering virker, hverken etter intensjoner om å bedre sikkerheten til deltakerne, eller for å beskytte naturmiljøet (Attarian, 2016; Priest & Gass, 2018).

6.4. Videre forskning

Flere stemmer i profesjonskampdebatten tar til orde for kontrollsystemer og sertifiseringsordninger innenfor fjellføring, med sertifisering av guider innenfor IFMGA som veien å gå i Norge, slik en har gjort i Sverige. I hvilken grad ulykkestallene som det refereres til her bør vektlegges i denne debatten kan diskuteres. Siden det er snakk om relativt få hendelser kan disse skyldes tilfeldigheter, men videre forskning på evt. effekter av sertifisering er både relevant og interessant. Som jeg var inne på innledningsvis, i omtalen av Powers «The Audit Society», er bakgrunnen for kontrollsystemer og sertifiseringsordninger manglende tillit. Sertifisering skal imøtegå den manglende tilliten gjennom å formidle til omgivelsene at de kan stole på at innehaver av et sertifikat imøtekommer en viss standard. En grunn til forske videre på om sertifisering virker er Powers kritikk mot nettopp «The Audit Society»:

Auditing threatens to become a cosmetic practice which hides real risk and replaces it with financial risk faced by auditors themselves. Were the audit process is defensively

legalized there is a risk of relying too heavily on an industry of empty comfort certificates (Power, 1997, s. 123).

I forlengelse av denne kritikken anbefaler Power at man i tilfeller hvor regulering foreslås, bør spørre seg om de foreslåtte reguleringene er så effektive og nøytrale som man kanskje forestiller seg. Eller, om de foreslåtte reguleringene primært tilfredsstillende ledere, regulatorer og politikeres visjoner om kontroll. Som aktører, institusjoner og samfunn må vi, ifølge Power, bestemme oss for hvordan vi skal kombinere kontroll og tillit. Vi bør bl.a. spørre oss: *Hva slags aktiviteter skal kontrolleres? Hvor mye eksplisitt kontroll er nok? Når blir etterspørselen etter kontroll patologisk? Hvordan påvirker kontrollen de som skal kontrolleres? Kan fordelene ved å kontrollere dokumenteres?* (Ibid, s. 2, 143). Paragliding, som i forhold til antall deltakere, er en av de mest ulykkesbelastede aktivitetene i denne undersøkelsen, tilhører eksempelvis de mest regulerte og «sertifiserte» friluftaktivitetene i Norge, nemlig luftsportsaktivitetene.

En annen side ved «The Audit society», som kan være relevant å forske på, er innføring av pålegg om bruk av diverse sikkerhetsutstyr, enten det skjer gjennom lovverk, lokale regler, bransje-normer eller gjennom HMS-planer. Under overskriften *Risikopersepsjon og respons på fare* gjorde jeg, i innledningen, rede for John Adams' «The risk-compensation theory». Denne teorien postulerer at dersom man innfører et sikkerhetstiltak som oppfattes som risikoreduerende, kompenserer mennesker ved å endre atferd som gjøre aktiviteten mindre trygg igjen. Eksempler på utstyrstiltak, fra friluftslivet, kan være pålegg om hjelm i skibakkene og på toppturer, sender/mottaker-utstyr på skiturer og nødpeilesender på turer i skog og mark. Relevante forskningsspørsmål er: Hvordan påvirker innføring av sikkerhetsutstyr de som skal bruke det? Og: Kan effekter og fordeler ved å innføre pålegg om sikkerhetsutstyr dokumenteres? Er forslagene om å innføre krav til sikkerhetsutstyr så nøytrale som de evt. gir inntrykk av, eller ligger det ulike interesser til grunn bak forslagene? Vi bør for eksempel huske på at personlig sikkerhet er en industri i vekst (Furedi, 2002).

Innføring av påbud om sykkelhjelm kan eksempelvis ha redusert risikoen for å få en hodeskade dersom du havner i en sykkelulykke, men har ikke redusert risikoen for å havne i en sykkelulykke, slik intensjonen var i enkelte land. Innføring av påbud om sykkelhjelm kan imidlertid ha ført til at sykling, som helsebringende og miljøvennlig transportform, har blitt redusert med 15-40 % pga. ubekvemheter som folk opplever ved bruk av hjelm. Kritikere av sykkelhjelm-påbud har påpekt at dersom hensikten var å redusere hodeskader i befolkningen burde hjelm-påbud blitt innført blant eldre fotgjengere, samt alle lekende barn, før syklistene.

Syklistene derimot, burde vært pålagt bruk av kne-, albue- og skulder-beskyttelse, evt. i tillegg til hjelm, siden denne typen skader forekommer opp til tre ganger oftere enn hodeskader. Forskning på sykkelulykker konkluderer for øvrig at det viktigste risikoreducerende tiltaket, er å legge til rette infrastruktur som gjør det mindre sannsynlig at sykkelulykker skjer (Adams, 1995, s. 146).

Utgangspunktet for artikkelen *Dødsulykker i friluftsliv og naturbasert reiseliv – en medieanalyse* er medieringen av ulykker innenfor friluftsliv og naturbasert reiseliv som den personlige ulykken. Et viktig spørsmål var hvilke sosiale, politiske og praktiske konsekvenser stadig fokus på den personlige ulykken kan få. Innledningsvis pekte jeg på at stadig fokus på den personlige ulykken tematiserer krav og forventninger om absolutt sikkerhet, noe som er problematisk å oppnå med mindre man gir opp aktiviteten. I innledningen pekte jeg også på at dette ikke bare er et fremtids-scenario, men at det trolig er i ferd med skje. Observasjoner, fra både nærmiljøet og gjennom media, tyder på at det innenfor noen institusjoner velges bort aktivitet som følge av null-visjoner og krav om absolutt sikkerhet. I hvilken grad dette har fått sin utbredelse innenfor ulike institusjoner i Norge burde være gjenstand for undersøkelse. Konsekvensene kan eksempelvis være redusert friluftslivsaktivitet for barn og unge i nærheten av vann, eller redusert aktivitet med kniv, øks og sag, innenfor institusjoner som barnehager, skoler eller organisasjoner. Dette vil i så fall være i strid med friluftslivspolitikken som hittil er ført i Norge på 2000-tallet.

Et helt annet område som er interessant og relevant for videre forskning er fjellvettlinjens møte med moderne masseturisme. Siden utdanningsinstitusjoner, forvaltere og politikere bør treffe beslutninger basert på et empirisk grunnlag anser jeg en videreføring av forskning som bidrar med deskriptiv statistikk på alvorlige ulykker som relevant og viktig. Ikke minst ville det være interessant å sammenlikne norsk statistikk med statistikk fra andre land.

Komparative analyser innenfor dette feltet kan ha relevans for hvordan vi forstår og tematiserer risiko og sikkerhet i friluftsliv og naturbasert reiseliv i Norge. Spesielt interessant hadde det vært å få etablert et sammenlikningsgrunnlag med land som har andre reguleringer og annet lovverk. Komparative analyser av ulike lands sikkerhetskulturer er også relevant i denne sammenhengen.

Som nevnt under overskriften *Tidligere forskning* ville det vært formålstjenlig med f.eks. en mer omfattende, diskursanalytisk, komparativ undersøkelse av angloamerikansk «outdoor education» og norsk friluftslivsveiledning, med spesielt henblikk på holdning til sikkerhet og

risiko. Da ville det også være relevant å se på evt. sikkerhetmessige implikasjoner, f.eks. på ulykkesstatistikk, organisering og regulering. Brookes (2011) dokumenterer f.eks. 79 «Outdoor education fatalities» i Australia, i perioden 1960-2000. 79 omkomne fordelt på 40 år gir et gjennomsnitt på ca. to omkomne pr. år. Det er ikke helt uproblematisk å sammenlikne Norge og Australia i dette henseende. Men tar vi utgangspunkt i de hendelsene i Norge som trolig ville falt innenfor australske «Outdoor education fatalities» fra mitt materiale finner vi, litt avhengig av hvordan vi teller, ca. 20 dødsfall fordelt over fire ti-år fra 1970 og frem til 2010 i Norge. Dette gir et gjennomsnitt på ca. 0,5 personer pr. år. Med utgangspunkt i disse tallene er ulykkestallene fire ganger høyere i Australia sml. med Norge, noe som ikke er særlig oppsiktsvekkende tatt i betraktning at Australia har en befolkning som lenge har vært ca. fire ganger større enn Norges. Ser vi kun på perioden 2000-2015 for Norge finner vi, igjen avhengig av hvordan man teller, minst to, maksimum fire, hendelser som trolig ville falt innenfor australske «Outdoor education fatalities». Da blir gjennomsnittet henholdsvis 0,1 eller 0,3 dødsfall pr år, noe som gir et helt annet bilde. Sammenliknet med Australia, med 2 dødsfall pr. år, har Australia da hatt henholdsvis 20 eller sju ganger flere dødsfall enn Norge. Dette understøtter en hypotese om at ulike pedagogiske tradisjoner mht. sikkerhet og risiko gir utslag på ulykkesstatistikken.

Også forskning på redningsaksjoner peker seg ut som interessant og relevant. I innledningen viste jeg til at St. meld. nr. 39 (2000-2001) slo fast at ulykker og skader ved uorganisert friluftsliv utgjorde et lite problem. Dataene jeg har presentert i mine undersøkelser viser som sagt ingen tegn til negativ utvikling. Dette understøttes forøvrig av at antall friluftslivsrelaterte redningsoppdrag har ligget stabilt på mellom ca. 560 og 660 siden 2005. I 2013 var det sågar en markant nedgang, til 470 oppdrag (Ofte dal, 2014, s. 64). Men dette bildet er ikke entydig, for antallet nødmeldinger til hovedredningssentralen, og antall redningsaksjoner generelt, har eksempelvis økt jevnt og trutt, fra 2227 i 2005 til 3308 i 2013 (Ibid, s. 63). Og i 2018 rapporterte Aftenposten at det hadde blitt 70 % flere redningsaksjoner i Norge på ti år (Aftenposten, 2018). Aktuelle spørsmål er om dette skyldes ikke-friluftslivsrelaterte hendelser, eller om det skyldes naturbasert turisme, som ikke telles som friluftsliv? Om naturbasert turisme skal defineres som ikke-friluftslivsrelaterte hendelser kan diskuteres. Men skal man si noe om utviklingen innenfor feltet bør man kanskje nyansere mellom tradisjonelt friluftsliv og naturbasert reiseliv? Her er det m.a.o. behov for forskning på en rekke problemområder og problemstillinger. Hva er eksempelvis årsakene til at antallet redningsoppdrag har økt og øker? Skyldes det at flere er på tur og utsetter seg for farlige

situasjoner? Skyldes det at terskelen for å varsle har blitt lavere? Skyldes det risikokompensasjon som følge av bruk av diverse sikkerhetsutstyr? Skyldes det at terskelen til redningsetatene, for å rykke ut på redningsoppdrag, har blitt lavere? Eller skyldes det andre forhold? Det er også relevant å undersøke; hvem som blir reddet, herunder alder, kjønn og nasjonalitet, hvor de blir reddet, når, av hvem, og ikke minst hvorfor, med oversikt over evt. skader/tilstand.

Et siste område som kan og bør undersøkes nærmere er opphavet til den hegemoniske forestillingen om friluftsliv. Hvor kommer den fra? Hvor gammel er den? Hvordan ble den etablert? Og: Hvordan har den øvet innflytelse over norsk friluftslivsforvaltning i et historisk perspektiv?

Bibliografi

- Aadland, E., Noer, G., & Vikene, O. L. (2015, Januar 5). Sea kayaking incidents in Norway 2000-2014: an issue of bad weather or poor judgement? *Journal of Adventure Education and Outdoor Learning*. DOI: 10.1080/14729679.2015.1121505.
- Aall, C., Klepp, I. G., Engeseta, A. B., Skuland, S. E., & Støa, E. (2011). Leisure and sustainable development in Norway: part of the solution and the problem. *Leisure Studies*. Vol. 30, 453-476.
- Aarhus, R. (2011). *Friluftsliv, kompetanse og verdier - eit interesseperspektiv på debatten "profesjonskamp til fjells"*. Mastergradsavhandling. Bø i Telemark: Høgskolen i Telemark.
- Adams, J. (1995). *Risk*. London: UCL Press.
- Aftenposten. (2009, August 18). Notis. *Aftenposten*.
- Aftenposten. (2016, Desember 3). Den gode tyrann. *Aftenposten*, 41-42.
- Aftenposten. (2018, Januar 8). 70 prosent flere redningsaksjoner i Norge på ti år. *Aftenposten*, 7.
- Ainsworth, L., & Heshka, J. (2012). The legal context of outdoor activities and programs. I T. J. Dickson, & T. L. Gray, *Risk management in the Outdoors. A whole-of-organisation approach for education, sport and recreation* (43-68). Melbourne: Cambridge University press.
- Allison, P., & Telford, J. (2005). Turbulent times: Outdoor education in Great Britain 1993–2003. *Australian Journal of Outdoor Education* 9(2), 21-30.
- Andkjær, S. (2012). A cultural and comparative perspective on outdoor education in New Zealand and friluftsliv in Denmark. *Journal of Adventure Education and Outdoor Learning* 12(2), 121-136.
- Andkjær, S., & Arvidsen, J. (2015, September 1). Safety Cultures in Water-Based Outdoor Activities in Denmark. *Safety Cultures in Water-Based Outdoor Activities in Denmark*, 140-157.
- Attarian, A. (2016). Certification in outdoor programmes. I B. Humberstone, H. Prince, & K. Henderson, *Routledge International Handbook of Outdoor Studies* (262-273). London & New York: Routledge.
- Augestad, P. (2003). *Skolering av kroppen. Om kunnskap og makt i kroppsøvningsfaget*. Phd. Bø i Telemark: Høgskolen i Telemark.
- Augestad, P. (2007). Fra Skovsø til badeland. I S. Agergaard, & N. K. Nielsen, *Århus som idrætslandskab - topografiske fortællinger og analyser* (205-223). Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Bakkeli, B., & Haaland, S. (2015). Turistnæringen vil fjerne farlige bilder. *Aftenposten*, 24.
- Barthes, R. (1999). Myten i dag. I R. Barthes, *Mytologier* (165-211). Oslo: Gyldendal.

- Beams, S., & Brown, M. (2016). *Adventurous Learning. A pedagogy for a Changing World*. New York: Routledge.
- Beck, U. (1992). *Risk Society. Towards a New Modernity*. London: Sage Publications Ltd.
- Bell, R. (2009). Profesjonskamp til fjells II. *UTE nr. 3*, 36-37.
- Bergens tidende. (2015, Mars 20). *Ønsker forbud i Aurland*. Hentet fra Bt.no: <http://www.bt.no/nyheter/lokalt/Onsker-forbud-i-Aurland-2997792.html>
- Berger, L. P., & Luckmann, Thomas. (2015). *Den samfunnsskapt virkelighet*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Bergsgard, N. A. (2005). *Idrettspolitikkenes maktspill. Endring og stabilitet i den idrettspolitisk styringsmodellen*. Bø i Telemark: Telemarksforskning-Bø.
- Bischoff, A. (2012). *Mellom meg og det andre er det stier... En avhandling om stier, mennesker og naturopplevelse*. Phd. Ås: Universitetet for miljø- og biovitenskap.
- Bischoff, A., & Odden, A. (2000). *Bidrag til Stortingsmelding om friluftsliv*. Bø i Telemark: Høgskolen i Telemark.
- Bonnell, V. E., & Hunt, L. (1999). *Beyond the cultural turn*. Berkeley: University of California Press.
- Bourdieu, P. (1995). *Distinksjonen. En sosiologisk kritikk av dømmekraften*. Oslo: Pax Forlag A/S.
- Bourdieu, P. (1996). *Symbolisk makt. Artikler i utvalg*. Oslo: Pax Forlag A/S.
- Boyesen, M. (1997). *Den truende tryggheten. barneulykker, foreldres forebygging og risikoopplevelse*. Phd. Trondheim: Norges teknisk- naturvitenskapelig universitet.
- Brackenreg, M. (1999). Learning from Our Mistakes — Before It's Too Late. *Australian Journal of Outdoor Education*. Vol. 3. Issue 2., 27-33.
- Brattlien, K. (2015, September 3). *Skredulykke Sorbmegaisa*. Hentet fra NGI.no: http://www.ngi.no/upload/Snøskred/Ulykkesrapporter/ulykker_2012_19mars_Sorbmegaisa.pdf
- Breivik, G. (1973). Friluftsliv, en vei til et nytt samfunn. *Mestre fjellet nr. 16*, 23-23.
- Breivik, G. (1974). Friluftsliv. *Mestre fjellet nr. 19*, 5.
- Breivik, G. (1978). To tradisjoner i norsk friluftsliv. I G. Breivik, & H. Løvmo, *Friluftsliv fra Fridtjof Nansen til våre dager* (7-16). Oslo: Universitetsforlaget.
- Breivik, G. (1989). Den søte lukt av fare. Samfunnsmessige og psykologiske betingelser for risikosport. *Samtiden nr. 1*, 22-29.
- Breivik, G. (1995, Mai 12). Individets risikotaking/mestring. *Nordisk konferanse for ulykkesforskere. Konferanserapport om risikosamfunnet og risikosøking*, 18-27.

- Breivik, G. (2002). Ekstremспорт og risikotaking som sosiologisk og samfunnsmessig fenomen. I Ø. Seippel, *Idrettens bevegelser: Sosiologiske studier av idrett i et moderne samfunn*. Oslo: Novus.
- Brookes, A. (2003a). A critique of neo-Hahnian outdoor education theory. Part one: Challenges to the concept of «character building». *Journal of Adventure Education & Outdoor Learning*. Vol. 3, 49-62.
- Brookes, A. (2003b). A critique of neo-Hahnian outdoor education theory. Part two: “The fundamental attribution error” in contemporary outdoor education discourse. *Journal of Adventure Education and Outdoor Learning*. Vol. 3, 119-132.
- Brookes, A. (2011a). Preventing fatal incidents in outdoor education. Lessons learnt from the Mangatepopo tragedy. *New Zealand Journal of Outdoor Education*. Vol. 2. Issue 6., 7-32.
- Brookes, A. (2011b, November). Outdoor education fatalities i Australia 1960-2002. *New Zealand Journal of Outdoor Education*. Vol. 2. Issue 6., 33-99.
- Brookes, A. (2016). Outdoor education, safety and risk in the light of serious accidents. I B. Humberstone, H. Prince, & K. A. Henderson, *Routledge International Handbook of Outdoor Studies* (45-54). London & New York: Routledge.
- Brookes, A. (2018). *Preventing Fatal Incidents in School and Youth Group Camps and Excursions*. Bendigo: Springer.
- Brown, M., & Fraser, D. (2009). Re-evaluating risk and exploring educational alternatives. *Journal of Adventure Education and Outdoor Learning*. Vol. 9. Issue 1., 61-77.
- Burke, P. (2008). *The great Tradition*. Cambridge: Polity Press.
- Bø, S. (2016, September 22). *Reiselivet og myndighetene må ta større ansvar for fotturisters sikkerhet*. Hentet fra aftenbladet.no:
<http://www.aftenbladet.no/meninger/debatt/Reiselivet-og-myndighetene-ma-ta-storre-ansvar-for-fotturisters-sikkerhet-3952776.html>
- Bø, S. (2017, Oktober 21). *Aftenbladet.no*. Hentet fra Sorte svaner over Kjerag:
<https://www.aftenbladet.no/meninger/debatt/i/j88Eb/Sorte-svaner-over-Kjerag--om-risiko>
- Christophersen, R. (2016, August 30). Denne køen gir Røde Kors hodebry. *Aftenposten*, 9.
- Chrstinsen, O. (1993). *Skiidrett før Sondre. Vinterveien til nasjonalt selvbilde*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Connolly, M., & Haughton, C. (2015). The perception, management and performance of risk amongst Forest School educators. *British Journal of Sociology of Education*, 1-20.
- Dahl, L., Lynch, P., Moe, V. F., & Aadland, E. (2016). Accidents in Norwegian secondary School friluftsliv: Implications for teacher and student competence.). *Accidents in Norwegian secondary School friluftsliv* *Journal of Adventure education and outdoor Learning*, 222-238.

- Dahl, L., Moe, V. F., & Standal, Ø. F. (2017). På tur med det uforutsette: Refleksjoner om sikkerhet hos friluftslivslærere på videregående skole. *Nordic Studies in Education 03-04. Vol. 37*, 201-2016. Hentet fra idunn.no: https://www.idunn.no/np/2017/03-04/paa_tur_med_det_uforutsette_refleksjoner_om_sikkerhet_hos_f
- Dahl, L., Standal, Ø. F., & Moe, V. F. (2018). Norwegian Teachers safety strategies for friluftsliv excursions. Implications for inclusive friluftsliv. *Journal of Adventure education and outdoor Learning*, 1-13.
- Dahle, B. (1998). Sikkerhet i norsk friluftslivstradisjon i lyset av «riskmangement» i internasjonal sammenheng. I A. Bischoff, *Rapport fra seminar om sikkerhet i utdanning og opplæring (14-16)*. Bø: Høgskolen i Telemark.
- Davidson, G. (2004). Fact or folklore? Exploring “Myths” about outdoor education accidents: Some evidence from New Zealand. *Journal of Adventure Education and Outdoor Learning. Vol. 4. Issue 1.*, 13-37.
- Dawkins, R. (2006). *The selfish gene*. Oxford: Oxford University Press.
- De Caprone, Y. (2015). *Norsk etymologisk ordbok*. Oslo: Kagge forlag.
- Diamond, J. (2012). *Verden fram til i går. Hva vi kan lære av tradisjonelle samfunn*. Oslo: Spartacus.
- Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap. (2007). *Temaveiledning i risikoanalyse. For risikofylte forbrukstjenester*. Tønsberg: Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap.
- Douglas, M. (1992). *Risk and Blame. Essay in Cultural Theory*. London og New York: Routledge.
- Duclos, A., & Rey, C. (2017, November 22). *How to improve the avalanche knowledge of mountain guides?* Hentet fra Citeseerx.ist.psu.edu: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.867.4541&rep=rep1&type=pdf>
- Eikje, C. A., Horgen, A., & Arnegård, J. (2017, Oktober 20). *The organizing and regulation of mountain guiding in Scandinavia 1820-2016, mith a glance at the Alps*. Hentet fra Sport in Society. Routledge. Taylor & Francis Group: <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/17430437.2017.1389041>
- Eilertsen, M., & Enoksen, T. (2015, Februar 18). *Rene cowboy-tilstander i reiselivet*. Hentet fra Nr.no: http://www.nrk.no/troms/_-rene-cowboy-tilstander-i-reiselivet-1.12216517
- Einang, O. (1999). Friluftsliv og risiko. *Artikkelsamling, Friluftslivspedagogikk (104-109)*. Levanger: Høgskolen i Nord-Trøndelag.
- Einang, O. (2009a). Nortind og Høgskolen i Telemark / Bø. *UTE nr. 2*, 34.
- Einang, O. (2009b). Profesjonalitet i kurs og føring i fjellet. *UTE nr. 4*, 48-49.
- Eliassen, K. O. (2016). *Foucaults begreper*. Oslo: Spartacus.
- Emmelin, L. (1994). *Nordiskt seminarium om friluftslivsforskning*. Stockholm: NORDPLAN, Nordiska institutet för samhällsplanering.

- Enebakk, V. (2000). Risiko - en sjansespill. *ARR, Idéhistorisk tidsskrift, nr. 2-3*, 15-32.
- Enebakk, V. (2001). Skipsforlis, sjansespill og sannsynlighetsregning. Riskiko som idéhistorisk forestilling og fenomen. I D. S. Thelle, *På den usikre siden. Risiko som forestilling, atferd og rettesnor* (11-46). Oslo: J. W. Cappelén.
- Engelstad, F. (2010). *Maktens uttrykk. Kulturforståelse som maktanalyse*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Engen, O. A., Kruke, B. I., Lindøe, P. H., Olsen, K. H., Olsen, O. E., & Pettersen, K. A. (2016). *Perspektiver på samfunnssikkerhet*. Oslo: Cappelen Damm AS.
- Faarlund, N. (1974). *Friluftsliv, hva - hvorfor - hvordan*. Hemsedal: Høgfjellskolen Norsk Alpincenter.
- Faarlund, N. (1998). Hva fører til sikkerhet? "Tur etter evne". I A. Bischoff, *Friluftsliv, sikkerhet og ansvar. Rapport fra seminar om sikkerhet i utdanning og opplæring* (22-28). Bø: Høgskolen i Telemark.
- Fairclough, N. (2010). *Critical Discourse Analysis. The Critical Study of Language*. Edinburgh: Pearson Education Limited.
- Fasting, M. L. (2012). «Vi leker ute!»: *En fenomenologisk hermeneutisk tilnærming til barns lek og lekesteder ute*. Phd. Trondheim: NTNU.
- Finansdepartementet. (1977). *Friluftsliv. Spesialanalyse 6. Langtidsprogrammet 1974-1977*. Hentet fra Nasjonalbiblioteket.no: <https://www.nb.no/nbsok/nb/645a9f0e144f8540c6a16081813721b6?lang=no#1>
- Flemsæter, F., Setten, G., & Brown, K. M. (2014, Juli 26). Morality, mobility and citizenship: Legitimising mobile subjectivities in a contested outdoors. *Geoforum*, 342-350.
- Foosnæs, H., Halvorsen, K., Volden, R., & Wentzel-Larsen, T. (2003). *Statistikk - en innføring*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Foucault, M. (1972). *The archaeology of knowledge*. New York: Pantheon Books.
- Foucault, M. (1978). *The History of Sexuality*. Harmondsworth: Penguin.
- Foucault, M. (1994). *Overvåking og straff*. Oslo: Gyldendal.
- Foucault, M. (1999). *Diskursens orden*. Oslo: Spartacus forlag AS.
- Francis, D. (1997). *National Dreams. Myth, Memory and Canadian History*. Vancouver: Arsenal Pulp Press.
- Frisak, N., & Reusch, Christian. (2008). Ansvar etter ulykker i fjellet. I S. P. Aasheim, & M. Reusch, *Vandrer med verdenskart. Festskrift til Øystein Dhale 70 år*. Oslo: Flux forlag.
- Frykman, J., & Löfgren, Orvar. (1979). *Den kultiverade människan*. Lund: LiberFörlag.
- Furedi, F. (2002). *Culture of fear*. London, New York: Continuum.
- Gangdal, J. (2008, September 19). Fjellfaren overdrives. *Aftenposten*.

- Giddens, A. (1990). *The Consequences of Modernity*. Stanford: Stanford University Press.
- Gilje, N., & Grimen, H. (1993). *Samfunnsvitenskapens forutsetninger. Innføring i samfunnsvitenskapenes vitenskapsfilosofi*. Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Godfrey-Smith, P. (2003). *Theory and reality, an introduction to the philosophy of science*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Goksøy, M. (1994). Nasjonal identitetsbygging rundt 1900 gjennom idrett og friluftsliv. *Nytt Norsk Tidsskrift*, nr. 2, 182-193.
- Goksøy, M. (1998). Idretten og det norske: aktivitet som identitet. I Ø. Sørensen, *Jakten på det norske: Perspektiver på utviklingen av en norsk nasjonal identitet på 1800-tallet* (158-174). Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Goksøy, M. (2008). *Historien om norsk idrett*. Oslo: Abstrakt forlag AS.
- Grav, S. G. (2010). *Bratte gleder: hvem kan gjøre hva i det bratte friluftslivet? Mastergradsavhandling*. Levanger: Høgskolen i Nord-Trøndelag.
- Grønberg, C. D. (1995, Mai 12). Risikoens bilder - hva ser vi i risikoens billede? *Nordisk konferanse for ulykkesforskere. Konferanserapport om risikosamfunnet og risikosøking*, 67-77.
- Gullestad, M. (1991). Naturen i norsk kultur. I T. Deichman-Sørensen, & I. Frønes, *Kulturanalyse* (81-97). Oslo: Gyldendal.
- Gurholt, K. P. (2008). Norwegian Friluftsliv and ideals of becoming an "educated man". *Journal of Adventure Education and Outdoor Learning*, 8 (1), 55-70.
- Gurholt, K. P. (2016). Friluftsliv. Natur-friendly adventures for all. I B. Humberstone, H. Prince, & K. A. Henderson, *Routledge International Handbook of Outdoor Studies* (382-392). London & New York: Routledge.
- Gutting, G. (2016, Januar 18). *Michel Foucault*. Hentet fra Stanford Encyclopedia of Philosophy: <http://plato.stanford.edu/entries/foucault/#3.2>
- Gåsdal, O. (1992). *Bruk av tid på friluftsliv i og utenfor nærmiljøet*. Lillehammer: Norsk institutt for naturforskning.
- Gåsdal, O. (2007). Norwegians and Friluftsliv: Are we unique? I B. Henderson, & N. Vikander, *Nature First. Outdoor Life the Friluftsliv Way* (75-82). Toronto: natural Heritage Books.
- Habermas, J. (1972). *Knowledge and human interests*. London: Heinemann.
- Hagesæter, G. (2016, August 30). *Ja til norsk beredskapsdugnad*. Hentet fra Aftenposten.no: <http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/Ja-til-norsk-beredskapsdugnad--Gjermund-Hagesater-603336b.html>
- Hall, S. (2001). Foucault: Power, Knowledge and Discourse. I M. Wetherell, S. Taylor, & S. J. Yates, *Discourse Theory and Practice* (72-81). London: The Open University Press.

- Halldén, G. (2011). *Barndommens skogar*. Stockholm: Carlssons Bokförlag.
- Halvorsen, J. (2016, August 23). *Redd redningstjenesten*. Hentet fra Aftenposten.no: <http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/Redd-redningstjenesten--Jon-Halvorsen-602762b.html>
- Haukelid, K. (2000). Risiko og sikkerhet i antropologisk perspektiv. *ARR, Idéhistorisk tidsskrift nr. 2-3*, 3-14.
- Hegge, H. (1993). *Mennesket og naturen*. Otta: Antropos.
- Heggie, T. W., & Caine, D. J. (2012). *Epidemiology of Injury in Adventure and Extreme Sports*. Basel: Karger.
- Henderson, B., & Vikander, N. (2007). *Nature First. Outdoor Life the Friluftsliv Way*. Toronto: Natural Heritage Books.
- Hetland, A. (2016). *Why risk your life for fun? Capturing emotions in extreme sport*. Phd. Alta: Norges Arktiske Universitet.
- Hofmann, A. R., Rolland, C. G., Rafoss, K., & Zoglowek, H. (2018). *Norwegian Friluftsliv. A Way of Living and Learning in Nature*. Münster & New York: Waxmann.
- Holme, I. M., & Solvang, B. K. (1986). *Metodevalg og metodebruk*. Oslo: TANO.
- Hompeland, A. (1992). Friluftsliv - kva skal vi med det? I DNF, *Fra ide til aktivitet. Referat fra Friluftslivskonferansen (5-11)*. Trondheim: Direktoratet for naturforvaltning.
- Horgen, A. (1999). *Ferdselen på Jostedalsbreen 1740-1940. Hovedfagsoppgave*. Bø i Telemark: Høgskolen i Telemark i samarbeid med Norges Idrettshøgskole.
- Horgen, A. (2009a). *Kano på vann og vassdrag. Kanopadling og friluftslivsveiledning*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Horgen, A. (2009b, Februar/Mars). Profesjonskamp til fjells. Sikringstiltak på ville veier. *UTE nr. 1*, 54-55.
- Horgen, A. (2009c, Juni/Juli). Profesjonskamp til fjells. *UTE nr. 3*, 36.
- Horgen, A. (2010a). *Friluftslivsveiledning vinterstid*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Horgen, A. (2010b, Februar/Mars). Kursing og føring i norske fjell. Hvems skal få lov til å drive med hva i fjellet? Hvem skal bestemme dette og på basis av hvilken autoritet? *UTE nr. 1*, 47.
- Horgen, A. (2011a). Henrik Ibsen and the Outdoors (Friluftslivet). <http://norwegianjournaloffriluftsliv>.
- Horgen, A. (2011b). Skiing - a means of transport, idrett, sport or friluftsliv (outdoor life). I K. H. (ed.), *Winter sport and outdoor life (204-214)*. Morgedal: Norsk Skieventyr. Vest-Telemark Museum.
- Horgen, A. (2012, Februar/Mars). Skrekursets etikk. *UTE nr. 1*, 38-39.

- Horgen, A. (2013a). *Friluftsliv og dødsulykker, årsaksforhold og juridiske konsekvenser*. Hentet fra Utmark.org: <http://www.utmark.org/>
- Horgen, A. (2013b, April/Mai). Fjellfører - en beskyttet tittel i Norge? *UTE nr. 2*, 60.
- Horgen, A. (2015a). Educational expeditions – et norsk perspektiv. I *Acta Didactica Norge*. Vol. 9 Nr. 1. Art. 10.
- Horgen, A. (2015b, Mars 16). *Cowboy-tilstander i naturbasert reiseliv?* Hentet fra Utemagasinet.no: <http://www.utemagasinet.no/Magasin/kronikk>
- Horgen, A. (2016a). Respons på fare i naturen, holdninger til sikkerhet i friluftslivet. I A. Horgen, M. L. Fasting, T. Lundhaug, L. I. Magnussen, & K. Østrem, *Ute! Friluftsliv - pedagogiske, historiske og sosiologiske perspektiver* (211-234). Bergen: Fagbokforlaget.
- Horgen, A. (2016b, mars 12). *De nye fjellvettreglene - uansvarlig ikke å gi klare råd*. Hentet fra Utemagasinet.no: <http://www.utemagasinet.no/Aktuelt/De-nye-fjellvettreglene-uansvarlig-ikke-aa-gi-klare-raad>
- Horgen, A. (2016c, Desember). Usaklig om friluftslivsforskere. *Fjell og Vidde nr. 6*, 81.
- Horgen, A. (2017a). Sikkerhetsdiskurser i norsk friluftsliv og fjellsport. *Historisk tidsskrift, Bind 96*, 468-493.
- Horgen, A. (2017b, April). Hvorfor ikke advare mot bratt terreng? *Fjell og Vidde*, 75.
- Horgen, A. (2017c). *Sikkerhetsstatus for friluftslivsaktiviteter i Norge på 2000-tallet*. Hentet fra Utmark.org: <http://www.utmark.org/Utgivelser/Nr-1-2017>
- Horgen, A. (2018a, April 3). *Er det så sikkert? Tallenes uklare tale fremstiller friluftslivet som farligere enn det er*. Hentet fra Utemagasinet.no: <https://www.utemagasinet.no/Aktuelt/Er-det-saa-sikkert>
- Horgen, A. (2018b, April 27). *Trenger turister vern mot useriøse guider i fjellet?* Hentet fra bt.no: <https://www.bt.no/btmeneringer/debatt/i/BJBLr9/Trenger-turister-vern-mot-userioese-guider-i-fjellet>
- Horgen, A. (2018c, Juni 7). *Trues allemannsretten av useriøse guider?* Hentet fra Utemagasinet.no: <https://www.utemagasinet.no/Aktuelt/Truer-userioese-guider-allemannsretten>
- Horgen, A. (2018d, Oktober 18). *De som hevder at «vår friluftslivs-kultur» refererer til en tidløs tradisjon, bør ikke tas på alvor*. Hentet fra Harvestmagazine.no: <https://www.harvestmagazine.no/artikkel/posering-i-friluftslivet?fbclid=IwAR3PmZfFgg5emkU4zDcrxmPMNA1-n6s7wpc1rjnCStiCReBF7zydAZRoZjZo>
- Horgen, A. (2018e, Oktober 26). *Historieløst om friluftsliv*. Hentet fra Utemagasinet.no: <https://www.utemagasinet.no/aktuelt/historieloest-om-friluftsliv>
- Hovden, J. (1991). *Hva godtar vi av risiko?* Norske Sivilingeniørers forening.

- Hovden, J. (1995, Mai 12). Risikosamfunnet mot år 2000. *Nordisk konferanse for ulykkesforskere. Konferanserapport om risikosamfunnet og risikosøking*, 8-17.
- Hovden, J. (2004). Sikkerhet i forskning og praksis: Et utfordrende mangfold med Sikkerhetsdagene som arena. I S. Lydersen, *Fra flis i fingeren til ragnarok. Tjue historier om sikkerhet*. (31-50). Trondheim: Tapir akademiske forlag.
- Hunt, L. (1989). *The new Cultural History*. Berkeley: University of California Press.
- Hunter, R. I. (2007). An analysis of whitewater rafting safety data: risk management for programme organizers. *Journal of Adventure Education and Outdoor Learning*. Vol. 7. Issue 1, 21-35.
- Høystad, O. M. (1994). Kor fritt og naturleg er friluftslivet? I DNF. *Friluftsliv: Effekter og goder* (31-35). Trondheim: Direktoratet for naturvaltning.
- Jakobsen, K. (2000). Romanen om ingenmannslandet. *ARR, Idéhistorisk tidsskrift*, nr. 2-3, 86-98.
- Jensen, I. (1993). Friluftsliv - det er å kose sæ litt. I A. Klepp, & L. E. Thorsen, *Den mangfoldige fritiden* (106 - 119). Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Johansen, A. (1995). *Den store misforståelsen. "Kulturarv" og "nasjonal egenart" i Norgesreklame og politisk kultur. En advarsel*. Oslo: Tiden Norsk Forlag A/S.
- Jørgensen, M. W., & Phillips, Louise. (1999). *Diskursanalyse som teori og metode*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag.
- Kahneman, D. (2013). *Tenke fort og langsomt*. Oslo: Pax forlag A/S.
- Kaiser, M. (2004). Et liv med risiko - klarer vi de etiske utfordringer? I S. Lydersen, *Fra flis i fingeren til ragnarok. Tjue historier om sikkerhet*. (67-84). Trondheim: Tapir akademisk forlag.
- Kaldal, I. (2002). *Frå sosialhistorie til nyare kulturhistorie*. Oslo: Det Norske Samlafet.
- Kaltenborn, B., & Vorkinn, M. (1993). *Vårt friluftsliv. Aktiviteteter, miljøkrav og forvaltningsbehov*. Lillehammer: Norsk institutt for naturforskning.
- Kjeldstadli, K. (1992). *Fortida er ikke hva den en gang var. En innføring i historiefaget*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kleiven, J. (1992). *Aktivitetsmønstre i norsk ferie og fritid*. Lillehammer: Norsk institutt for naturforskning.
- Kleiven, J. (1994). Hvorfor går nordmenn tur i skog og mark? I DNF, *Friluftsliv: Effekter og goder* (92-106). Trondheim: Direktoratet for naturforvaltning.
- Klepp, A., & Thorsen, L. E. (1993). *Den mangfoldige fritiden*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Klepp, I. G. (1998). *På stier mellom natur og kultur. Turgåeres synspunkter på kulturlandskapet og deres synspunkter på vern. Phd*. Oslo: Universitetet i Oslo.

- Klima- og miljødepartementet. (2016, Desember 16). *Meld. St. 18 (2015–2016). Friluftsliv — Natur som kilde til helse og livskvalitet*. Hentet fra Regjeringen.no:
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-18-20152016/id2479100/>
- Knudsen, T., & Sommerfelt, Alf. (1937). *Norsk riksmålsordbok*. Oslo: Aschehoug & Co.
- Kolderup, T. S. (2016, August 17). Tilrettelegg for nasjonale turiststier. *Aftenposten*, 19.
- Konsumentverket. (2015, September 3). *Konsumentverkets allmänna råd om glaciärsäkerhet*. Hentet fra Konsumentverket.se:
<http://publikationer.konsumentverket.se/sv/publikationer/lagarregler/forfattningssamling-kovfs/kovfs-2008-5.html>
- Krogstad, T., & Seip, D. A. (1924). *Norsk Riksmåls-ordbok. For rettskrivning og ordbøining*. Kristiania: Steenske Forlag.
- Krumsvik, R. J. (2001, August 14). *Vår sosialt konstruerte risikokultur*. Hentet fra eavis.aftenposten.no:
<https://eavis.aftenposten.no/aftenposten/79031/8/?query=risikokultur>
- Kverndokk, K. (2015). *Naturkatastrofer en kulturhistorie*. Oslo: Scandinavian Academic Press.
- Langseth, T. (2012). *Spenningsøkingens sosialitet, en sosiologisk undersøkelse av verdssystem i risikosport*. Phd. Oslo: Norges Idrettshøgskole.
- Leirhaug, P. E. (2009). *The role of friluftsliv in Henrik Ibsens work*. Sogndal: Høgskulen i Sogn og fjordane.
- Leppikö, T. (2011). *Sikkerhetens mange ansikter : en diskursanalyse av sikkerhet i friluftsliv*. Mastergradsavhandling. Bø i Telemark: Høgskolen i Telemark.
- Lindgren, H. M. (2015, Mars 20). *Innfører forbud mot off piste-kjøring*. Hentet fra Nr.no:
<http://www.nrk.no/buskerud/forbyr-fedsel-utenfor-loypene-1.10854881>
- Loland, S. (2002). Lek, spill og idrettens egenart. I Ø. Seippel, *Idrettens bevegelser. Sosiologiske studier av idrett i et moderne samfunn* (13-27). Oslo: Novus forlag.
- Long, L. W. (1993). "Hvordan lærte jeg å gå tur". Norsk friluftsliv sett utenfra. *Plan og arbeid nr. 4*.
- Luhmann, N. (1993). *Risk: A Sociological Theory*. Berlin/New York: Walther de Gruyter & Co.
- Lukes, S. (1974). *Power. A Radical View*. London: British Sociological Association.
- Lunde, A. (2017, Desember 12). *Økning av redningsaksjoner de siste årene. Hva skjer?*. Hentet fra Fjellsportkonferansen.no: <http://www.fjellsportkonferansen.no/wp-content/uploads/2016/11/AlbertLunde.pdf>
- Magnussen, L. (2012). *Læring i friluftsliv. Om padlefellesskap i havgapet*. Phd. Oslo: Norges Idrettshøgskole.
- Magnussen, L. I. (2009a). Still krav til arbeid i høyfjellet. *UTE nr. 2*, 34-35.

- Magnussen, L. I. (2009b). Profesjonskamp? *UTE nr. 4*, 48-49.
- McArdle, D. (2011). The views from the hills: fatal accidents, child safety and licensing adventure activities. *Legal Studies: Vol. 31. Issue 3*, 372-391.
- Melinder, K. (1995, Mai 12). Individets risikotaking. *Nordisk konferanse for ulykkesforskere. Konferanserapport om risikosamfunnet og risikosøking*, 28-31.
- Meyer, M. (2006). *Henrik Ibsen. En biografi*. Oslo: Gyldendal .
- Mikaels, J., Backman, E., & Lundvall, S. (2016). In and out of place: exploring the discursive effects of teachers' talk about outdoor education in secondary schools in New Zealand. *Journal of Adventure Education and Outdoor Learning. Vol. 16. Issue 2*, 91-104.
- Miljøkrim. (2011, Mai 11). *Arrangør av juvandring dømt*. Hentet fra Økokrim.no: http://www.okokrim.no/miljokrim/nor/tidligere-utgaver/1_april_2008/artikler/arrangoer_av_juvandring_doemt
- Miljøverndepartementet. (2001, Desember 16). *St.meld. nr. 39 (2000-2001). Friluftsliv — Ein veg til høgare livskvalitet*. Hentet fra Regjeringa.no: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-39-2000-2001-/id194963/>
- More, G. E. (1903). *Principia Ethica*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mytting, I. (2000). *Snøskredulykker*. Oslo: Norges Idrettshøgskole.
- Mytting, I. (2007). Retorikk eller didaktikk - perspektiver på sikkerhet i friluftslivsutdanning. I A. M. Sookermyr, *Veglederen. Et festskrift til Nils Faarlund (227-235)*. Oslo: GAN Aschehoug.
- Nastad, D. (2000). *Friluftsliv og sikkerhet: Hvordan vurdere og ivareta lærerne sikkerhetsaspektet i friluftslivsundervisningen på studieretning for idrettsfag i den videregående skole. Mastergradsavhandling*. Oslo: Norges Idrettshøgskole.
- Nedrelid, T. (1992). Friluftsliv og vår nasjonale selvforståelse. *Nytt norsk tidsskrift nr. 2*, 281-288.
- Nedrelid, T. (1993). *Ut på tur - på nordmanns vis*. Oslo: Cappelen.
- Neegard, H. (2008). *Friluftsliv og sikkerhet i skolen. Mastergradsavhandling*. Oslo: Norges Idrettshøgskole.
- Neumann, I. B. (2001). *Mening, materialitet, makt: En innføring i diskursanalyse*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Nielsen, T. H. (2000). Sosiologiske teorier om risiko: Beck, Giddens, Luhman. *ARR, Idéhistorisk tidsskrift, nr. 2-3*, 74-84.
- Norsk Folkehjelp. (2017, Mars 3). *Om oss*. Hentet fra Folkehjelp.no: <http://www.folkehjelp.no/Om-oss>

- NRK Hordaland. (2017, September 1). *Asiatisk kultur gir mest trøbbel på Trolltunga*. Hentet fra nrk.no: https://www.nrk.no/hordaland/_-asiatisk-kultur-gir-mest-trobbel-pa-trolltunga-1.13260853
- Næss, A. (1985). Filosofiske betraktninger om lykke og ulykke. *Foredrag ved 5. nordiske konferanse for ulykkesforskere (1-8)*. Trondheim: SINTEF.
- Odden, A. (2008). *Hva skjer med norsk friluftsliv? Phd*. Trondheim: NTNU.
- Oftedal, H. (2014, Juli 15). *Hvordan påvirker dagens bruk av informasjons- og kommunikasjonsteknologi (IKT) den individuelle sikkerheten i friluftslivet? Mastergradsoppgave*. Hentet fra Bibsys.no: https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/221283/Oftedal_Hilde.pdf?sequence=1
- Olsen, K. A. (2016, September 8). Lurer vi turistene utfor stupet? *Aftenposten*, 26.
- Olwig, K. (1994). Er friluftsliv meningsløst? Giver det mening at skelne det fra sport? I L. Emmelin, *Nordiskt seminarium om friluftslivsforskning (23-30)*. Stockholm: NORDPLAN. Nordiska institutet för samhällsplanering.
- Page, D. (2017, 11 22). *The Human Factor 2.0*. Hentet fra Powder.com: <http://features.powder.com/human-factor-2.0/chapter-2>
- Pedersen, K. (1999). *"Det har bare vært naturlig". Friluftsliv, kjønn og kulturelle brytninger. Phd*. Alta: Norges Idrettshøgskole.
- Pellicer, D. J. (2015, Mars 20). *Vil stanse skikjøring i Djevelberget*. Hentet fra Nordlys.no: <http://www.nordlys.no/nyheter/article5843633.ece>
- Porsanger, L. W. (2011). *Profesjonalisering av friluftsliv: En studie av statuser og maktforhold blant turledere. Mastergradsavhandling*. Trondheim: NTNU.
- Potter, T. G., & Dymont, J. E. (2016). Is outdoor education a discipline? Insights, gaps and future directions. *Journal of Adventure Education and Outdoor Learning*. Vol. 16. Issue 2, 146-159.
- Power, M. (1997). *The Audit Society. Rituals of Verification*. Oxford: Oxford University Press.
- Priest, S., & Gass, M. A. (2018). *Effective Leadership in Adventure Programming*. Champaign: Human Kinetics.
- Ramberg, B., & Gjesdal, K. (2016, Januar 22). *Hermeneutics*. Hentet fra Stanford Encyclopedia of Philosophy: <http://plato.stanford.edu/entries/hermeneutics/>
- Rausand, M., & Øien, K. (2004). Risikoanalyse. Tilbakeblikk og utfordringer. I S. Lydersen, *Fra flis i fingeren til ragnarokk. Tjue historier om sikkerhet (85-110)*. Trondheim: Tapir Akademiske Forlag.
- Reed, P., & Rothenberg, David. (1992). *Wisdom in the Open Air*. University of Minnesota Press.

- Repp, G. (2001). *Verdiar og ideal for dagens friluftsliv. Nansen som foredøme? Phd.* Oslo: Norges Idrettshøgskole.
- Richardson, H. (1994). *Kraftanstrengelse og ensomhet. En analyse av det norske friluftslivets kulturelle konstruksjoner. Hovedfagsoppgave.* Bergen: Universitetet i Bergen.
- Ricoeur, P. (1991). *From text to action: essays in hermeneutics, II.* London: Routledge.
- Sakslind, R., Skarpenes, Ove, & Hestholm, R. (2018). *Middelklassekulturen i Norge.* Oslo: Scandinavian Academic Press.
- Salmon, P., Williamson, A., Mitsopoulos-Rubens, P., Rudin-Brown, C., & Lenne, M. (2009, Oktober). *The role of human factors in led outdoor activity accidents: literature review and exploratory analysis.* Hentet fra OutdoorCouncil: http://outdoorcouncil.asn.au/wp-content/uploads/2016/08/OAI_REPORT_FINAL_VERSION_OCT_15th_2009.pdf
- Sandmo, E. (1999). *Voldssamfunnets undergang.* Oslo: Universitetsforlaget.
- Sandmo, E. (2015). *Tid for historie. En bok om historiske spørsmål.* Oslo: Universitetsforlaget.
- Schaanning, E. (2015). *Barneridderen. Baden-Powell og den norske speiderbevegelsen.* Oslo: Cappelen Damm AS.
- Schöffel, V. (2010, August 1). Evaluation of Injury and Fatality Risk in Rock and Ice Climbing. *Sports Medicine. Vol. 40. Nr. 8, 657-679.*
- Skirbekk, G. (1981). Nasjon og natur. Et essay om den norske væremåten. I S. S. Bjugn, O. Hageberg, & S. Time, *Eit våpen mot vanen* (119-129). Oslo: Det norske samlaget.
- Skirbekk, S. (1991). Kulturfortolkning som kategorimistak. *Nytt Norsk Tidsskrift, nr. 4, 370-372.*
- Skår, M. (2010). *Experiencing Nature in Everyday Life. Phd.* Lillehammer: Norsk institutt for naturforskning.
- Slagstad, R. (2008). *Sporten, en idéhistorisk studie.* Oslo : Pax forlag A/S.
- Stewart-Patterson, I. (2004). *Decision Making in the Mountain Environment.* Hentet fra Montana.edu: <http://arc.lib.montana.edu/snow-science/objects/issw-2004-535-544.pdf>
- Stortinget. (2011, November 16). *Lovdata.no.* Hentet fra Straffeloven: <http://www.lovdata.no/all/tl-19020522-010-026.html>
- Synnevåg Løvoll, H. (2016). *Inside the outdoor experience: on the distinction between pleasant and interesting feelings and their implication in the motivational process. Phd.* Bergen: Universitetet i Bergen.
- Sørensen, A. S., Høystad, O. M., Bjurgström, E., & Vike, H. (2008). *Nye kulturstudier.* Oslo: Scandinavian Academic Press.
- Tellnes, A. (1989). Norsk friluftslivstradisjon. I DN, *Friluftsliv, fritid og natur.* Trondheim: Direktoratet for Naturforvaltning.

- Thele, D. S., Breivik, G., Enebakk, V., Skolbekken, J.-A., & Teigen, K. H. (2001). *På den usikre siden*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Tordsson, B. (1998). God tur! Om sikkerhet, utfordring og vennskap med natur i nordisk friluftslivstradisjon. I A. Bischoff, *Friluftsliv, sikkerhet og ansvar* (7-13). Bø: Høgskolen i Telemark.
- Tordsson, B. (2000). Risikotakeren i lys av ulike paradigmer innen friluftsliv. *Paper til NFR-seminar*. Bø i Telemark.
- Tordsson, B. (2003). *Å svare på naturens åpne tiltale. En undersøkelse av meningsdimensjoner i norsk friluftsliv på 1900-tallet og en drøftelse av friluftsliv som sosiokulturelt fenomen*. Phd. Oslo: Norges Idrettshøgskole, Institutt for samfunnsfag.
- Tordsson, B. (2010). *Friluftsliv, kultur og samfunn*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Tordsson, B. (2014). *Perspektiv på friluftslivets pædagogikk*. København: Books on Demand.
- Vaagbø, O. (1993). *Den Norske turkulturen*. Oslo: FRIFO.
- Van Dijk, T. (2001). Principles of Critical Discourse Analysis. I M. Wetherell, S. Taylor, & S. J. Yates, *Discourse Theory and Practice* (300-317). London: The Open University Press.
- VG. (2010, September 5). Dødelig attraksjon. *Verdens Gang*, 16-21.
- VG. (2014, August 10). *Tysk ektepar omkom under breulykke i Sogn og Fjordane*. Hentet fra VG.no: <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/politiet-tysk-ektepar-omkom-i-breulykke-i-sogn-og-fjordane/a/23271227/>
- Vold, T. (2015). *"Venner på tur"*. *Naturguiding som relasjonell kunnskap*. Phd. Oslo: Norges Idrettshøgskole.
- Vollmar, M., & Lindner, M. (2018). No risk, no experience – imbalances in the safetyprovisions discourse from the outdoor pedagogical perspective. I P. Becker, B. Humberstone, C. Loynes, & J. Schrip, *The changing world of outdoor learning in Europe* (131-143). London & New York: Routledge.
- von Wright, G. (1971). *Explanation and understanding*. Ithaca, N.Y.: Cornell University press Contemporary philosophy.
- Weber, M. (1994). "Objectivity" in social science and social policy. I M. Martin, & McIntyre, L.C (red), *Readings in the philosophy of social science* (535-545). Cambridge: MA MIT Press.
- Weber, M. (2000). *Makt og byråkrati*. Trondheim: Gyldendal.
- Wikan, U. (1994). Folk-ikke kulturer-kan møtes. I T. Evans, I. Frønes, & L. Kjølsvold, *Velferdssamfunnets barn* (125-132). Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Wilson, j. (1989). *The history and traditions of friluftsliv*. Hemsedal: Norges Høgfjellsskole.
- Witoszek, N. (1998). *Norske naturmytologier: Fra Edda til økofilosofi*. Oslo: Pax.

Woollven, R., Allison, P., & Higgins, P. (2007). The introduction of licensing of adventure activities in Great Britain. *Journal of Experiential Education*. Vol. 30. Issue 1., 1-20.

Østerberg, D. (1995). Innledning. I P. Bourdieu, *Distinksjonen. En sosiologisk kritikk av dømmekraften* (11-29). Oslo: Pax Forlag A/S.

Östermann, H. (2001, September 7). *25-åring dog efter fall i gläcierspricka*. Hentet fra Aftonbladet.se: <http://www.aftonbladet.se/nyheter/article10230501.ab>

Artikkel 4

Horgen, A. (2017) Sikkerhetsstatus for friluftslivsaktiviteter i Norge på 2000-tallet. *Tidsskriftet Utmark*, 1, 46-67. <http://hdl.handle.net/11250/2445741>.

Sikkerhetsstatus for friluftslivsaktiviteter i Norge på 2000-tallet

André Horgen

Ingress

Artikkelen gjør opp status mht. sikkerhet for ulike friluftslivsaktiviteter i Norge på 2000-tallet. I artikkelen blir det redegjort for antall dødsulykker innenfor en rekke aktiviteter. Antall forulykkede sees i sammenheng med antall utøvere av aktiviteten, for på den måten å etablere et sammenlikningsgrunnlag knyttet til sannsynlighet for å omkomme ved utøvelse av aktivitetene. Med utgangspunkt i antall dødsfall og antall utøvere dokumenteres det hvor farlig de ulike aktivitetene er for utøverne, og hvor farlig aktiviteten er sammenliknet med andre aktiviteter. I artikkelen dokumenteres også omfanget av dødsfall i forbindelse med de samme aktivitetene brukt i organisert virksomhet, i tilknytning til f.eks. undervisning, organisasjoner eller naturbasert reiseliv.

André Horgen

Engelsk tittel: Status, regarding safety, in Norwegian outdoor life activities.

Abstract

The article presents status, regarding safety, within a range of outdoor activities in Norway, during the period 2000 - 2014. The numbers of fatalities within several outdoor activities are seen in relation to the numbers of participants within the same activity. Based on these data the activities are compared with each other, and with some everyday-life activities, to create an understanding of risk related to the activity. The article also provide data related to fatalities within the same activities, conducted with a guide, teacher or other responsible person in charge.

The main questions are: What has been the probability of fatalities during exercise of outdoor activities in Norway during the years 2000 – 2014? What has been the scope of fatalities within activities conducted with a guide, teacher or other responsible person in charge?

My sources are data on fatalities in the Norwegian Outdoors between 2000 – 2012 presented in an article by Horgen (2013), supplemented by data on fatalities from different outdoor organizations, from public statistics and media. Data documenting the number of participants

within the activities are gathered from Statistics Norway, primarily from their living Condition Survey from the years of 2001, 2004, 2007 and 2011.

Methods: Establish data on fatalities and collect data on number of participants, to provide a basis of comparison between activities.

Results: The probability of fatalities during exercise of outdoor activities has been highest within «B.A.S.E» (1,8%), followed by «paragliding» (0,07%), «sports diving» (0,04%), «skydiving» and «hang-gliding» (both 0,02%). Less dangerous are «steep skiing in the mountains» (0,005%), followed by «river paddling» (0,003%), «boat trips» (0,002%) and «climbing» (0,001%). Other activities covered by this survey, such as skiing and hunting, is even less dangerous. The scope of fatalities within activities conducted with a guide, teacher or other responsible person in charge are twelve. Seven fatalities happened in avalanche accidents, four in climbing accidents and one in a canoeing accident.

Keywords:

Outdoor life activities

Fatalities

Risk

Safety

Forfatter: André Horgen

Tittel: Førstelektor

Høgskolen i Telemark, Fakultet for allmennvitenskapelige fag

Adresse: Hallvard Eikas plass, 3800 Bø i Telemark

E-post: andre.horgen@hit.no

<http://www.hit.no>

Author: André Horgen

Titel: Associate Professor

Telemark University College, Faculty of Arts and Sciences

Adress: Hallvard Eikas plass, 3800 Bø i Telemark

E-mail: andre.horgen@hit.no

<http://www.hit.no>

Sikkerhetsstatus for friluftslivsaktiviteter i Norge på 2000-tallet

ANDRÉ HORGEN

I denne artikkelen gjøres det opp status mht. sikkerhet for en rekke friluftslivsaktiviteter i Norge på 2000-tallet. Antall forulykkede sees i sammenheng med antall utøvere, for på den måten å etablere et sammenlikningsgrunnlag knyttet til sannsynlighet for å omkomme ved utøvelse av aktivitetene. Med utgangspunkt i antall dødsfall og antall utøvere dokumenteres det hvor farlig de ulike aktivitetene er for utøverne, og hvor farlig aktivitetene er sammenliknet med andre aktiviteter. I artikkelen dokumenteres også omfanget av dødsfall i forbindelse med de samme aktivitetene brukt i organisert virksomhet, i tilknytning til f.eks. undervisning, organisasjoner eller naturbasert reiseliv.

Bakgrunn

Tematikken er relevant fordi; når det skjer dødsfall er samfunnet innrettet slik at ulike instanser gjerne engasjerer seg, evaluerer, påpeker feil og mangler, foreslår tiltak og/eller iverksetter tiltak. I 2009 ba eksempelvis miljøvernssjefen hos Fylkesmannen i Oppland Statens naturoppsyn om å gå igjennom merkede og umerkede stier i Jotunheimen og vurdere dem sikkerhetsmessig, for så å foreslå eventuelle tiltak for å øke sikkerheten. Bakgrunnen var en ulykke sommeren 2008 der en ung kvinne falt utfor et stup på Knutshø ved Gjendesheim.ⁱ Noen ganger fører også ulykker til at områder blir avsperrret. F.eks. har det flere steder i Norge blitt sperret av områder for off-piste kjøring i kjølvannet av skredulykker.ⁱⁱ Videre er B.A.S.E. hopping (med skjerm fra «building, antenna, span, earth») forbudt i deler av Trollveggen. Initiativ til tilsvarende forbud har fra tid til annen også blitt framsatt andre steder i landet.ⁱⁱⁱ

Andre ulykker har havnet i rettsvesenet og fått konsekvenser for regler og lovverk. I Norge falt den såkalte «Dorgefoss-dommen» i 2006, etter en dødsulykke under kommersiell juv-vandring. Denne hendelsen bidro til at Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap kom med klargjørende råd for hvordan lovverket skulle tolkes av «tilbydere av forbrukstjenester», her under tilbydere av friluftslivsturer/opplevelser.^{iv} I Sverige (2008) grep «Konsumentverket» inn i hvordan næringsdrivende skulle drive kommersiell virksomhet i terreng med fallrisiko, etter en breulykke.^v Og i Danmark har det vært omfattende regelendringer etter den såkalte «Præstø-ulykken» hvor en båt tilhørende «Lund Efterskole» kantret (2011), hvorpå den ene ansvarlige lærer omkom og flere elever pådro seg hjerneskader som følge av generell nedkjøling.^{vi}

Ofte er mediene med på å sette dagsorden etter dødsulykker. Eksempelvis kunne Nrk.no/nordnytt melde om «cowboytilstander i reiselivet i nord» etter at en tysk turist omkom i forbindelse med et skred i Lyngen.^{vii} I artikkelen opplyses det at 30 personer har mistet livet i skred bare i Troms de siste ti årene. Dette koples sammen med påstander fra reiselivsaktører om at det hersker «cowboy-tilstander» i reiselivs Norge. Useriøse aktører må lukes bort, og utenlandske guider som ikke har gode nok kvalifikasjoner må stoppes. Representanter fra næringen, tilsluttet «Arena Lønnsomme Vinteropplevelser», etterlyser kontrollsystemer og sertifiseringsordninger. Både journalistene og representantene fra næringen ignorerte at den tyske turistten ikke tilhørte noen organisert reiselivsgruppe med guide. Det ble heller ikke opplyst om hvilken relevans det hadde å vise til at 30 personer hadde mistet livet i skred i Troms de siste ti årene.^{viii} Strengt tatt hadde ikke noen av disse hendelsene relevans for saken. Ingen av de 30 omkomne deltok innenfor det vi kan kalle «et norsk produsert reiselivsprodukt». Fem av dem omkom riktignok i en reiselivsrelatert hendelse med guide; fire sveitsere og en franske guide som omkom på fjellet Sorbmegaisa vinteren 2011/12. Dette var imidlertid et reisefølge i utenlandsk regi, med guide som var sertifisert etter internasjonale standarder innenfor UIAGM/IVBV/IFMGA.^{ix}

Når ulykker kan få konsekvenser for hvordan forvaltningen gjør tilrettelegginger i terrenget, for avsperring av områder som kommer i konflikt med allemannsretten, for krav om sertifiseringsordninger og for endringer i regler og lovverk, må vurderinger og beslutninger være kunnskapsbasert.

Problemområde og kunnskapsstatus

En undersøkelse av Horgen (2013) viser at antall dødsulykker, som involverte norske statsborgere, ved friluftslivsaktivitetene klatring, skred (skiløpere, snøbrettkjørere og klatrere), seiling/surfing, kanopadling, elvekajakkpadling og havkajakkpadling de siste 10 -15 årene hadde variert mellom fem og 21 dødsfall pr. år. Dette gir gjennomsnittlig ca. 10 dødsulykker pr. år. I gjennomsnitt omkom 1,8 norske statsborgere i forbindelse med klatring (N=20), 3 nordmenn omkom i skredulykker (N=34), i forbindelse med aktivitetene skikjøring, snøbrett og klatring, 1,2 omkom i forbindelse med seiling/surfing (N=22), 1,1 omkom i kanoulykker (N=16), 1 omkom i havkajakkulykker (N=14) og 0,1 omkom i elvekajakkulykker (N=2).^x

Om ulykkestallene for den enkelte aktivitet er høye eller lave blir en subjektiv vurdering. På den ene siden kan man hevde at hvert dødsfall er ett for mye. På den andre siden vet vi at det å leve innebærer livsfare. En objektiv vurdering av om ulykkestallene for den enkelte aktivitet er høye eller lave får man først når man sammenlikner ulykkestallene for hver aktivitet, og samtidig tar høyde for antall utøvere av aktiviteten, hvor hyppig aktiviteten utøves, eller enda mer presist - hvor lenge utøverne eksponerer seg for aktiviteten. Eksempelvis ble det gjort en studie av Schöffl et.al. (2010) som så på antall skader pr. 1000 timer utøvelse av ulike aktiviteter. Da fant man at utøvere av aktiviteter som eksempelvis klatring, surfing, ski, og seiling var langt mindre skadeutsatt enn utøvere av aktiviteter som eksempelvis rugby, ishockey, håndball, fotball og basketball. Likevel konkluderte man at aktiviteter som f.eks. fjell- og isklating måtte vurderes som høy-risiko aktiviteter sml. med de øvrige fordi risikoen for dødsfall var så mye større.

Videre gjorde Søreide, Ellingsen og Knutson (2007) en studie av hvor farlig B.A.S.E. er. De så da på antall hopp utført fra fjellmassivet Kjerag i perioden 1995 til 2005 og kom frem til at 0,04% av alle hopp, dvs. en av 2317 hopp, endte med at en person omkom.^{xi} Skulle man f.eks. sammenlikne fjellklating med disse funnene innenfor BASE kunne man f.eks. kartlagt et visst antall klatrere innenfor et område, kartlagt antall taulengder disse klatrerne klatret, og så målt dette opp mot antall dødsulykker. Alternativt kunne man målt hvor lang tid hvert BASE hopp tok, og hvor lang tid klatrerne eksponerte seg for klatring, for på den måten å etablere et sammenlikningsgrunnlag. Data av et slikt omfang lar seg imidlertid vanskelig samle inn. En så omfattende datainnsamlingsprosess har ressursmessig ligget utenfor hva som har vært mulig for denne studien.

En studie av dødsfall blant unge idrettsutøver i USA, i perioden 1980-2009, gjort av Thomas, Haas og Doerer et. al. (2011), fant det tilstrekkelig å se på antall dødsfall opp mot antall utøvere innenfor de respektive idrettsgrener. Av totalt 1827 dødsfall blant idrettsutøvere under 21 år var 14% forårsaket av skader, og da i hovedsak hode og/eller nakkeskader. Den vanligste dødsårsaken var hjerte- og karsykdom, med over 50%. 90% av de som døde av skader var gutter med en gjennomsnittsalder på 16 år. 57% av dødsfallene forårsaket av skader skjedde i amerikansk fotball, 10% innen friidrett, 7% innenfor baseball, 5% var boksere og 4% var fotballspillere. Når disse resultatene ble sammenstilt med antall utøvere konkluderte man imidlertid at bl.a. stavsprang var forbundet med særdeles risiko som følge av 22 dødsfall til tross for svært lav deltakelse sml. med de øvrige idrettsgrenene. Av denne

studien fremgår det forøvrig at risikoen ved å dø på idrettsarenaen var svært lav, med i gjennomsnitt ni dødsfall i året. Til sammenlikning trekker studien frem at ca. 12 000 unge omkommer i bilulykker hvert år i USA, og at ca. 50 personer dør hvert år etter skader forårsaket av lynnedslag. ^{xii}

Studien som presenteres her kan på mange måter sammenliknes med studien til Thomas, Haas og Doerer et. al. (2011). I stedet for dødsfall innenfor ulike idrettsgrener tar denne studien for seg ulike friluftslivsaktiviteter og sammenstiller antall dødsulykker forårsaket av skader opp mot antall utøvere av aktiviteten. Dødsfall forårsaket av hjerte- og karsykdommer, samt andre lidelser, er ikke tatt med.

Problemstillinger og metode

I artikkelen vil følgende problemstillinger bli belyst: *Hvor stor har sannsynligheten for dødsfall vært under utøvelsen av utvalgte friluftslivsaktiviteter i Norge, i perioden 2000-2014? Og: I hvilket omfang har det forekommet dødsulykker i forbindelse med organisert friluftsliv i Norge, i perioden 2000-2014?*

De utvalgte friluftslivsaktivitetene er; fjellklatring, brevandring, juvvandring, skiturer i fjellet (skred), frikjøring i fjellet på ski og snøbrett (skred), bratt frikjøring i fjellet på ski og snøbrett (skred), båturer, ro- og padleturer på flatt vann, elvepadling og jakt. Undersøkelsen omfatter også aktiviteter som kan sies å inngå i en noe utvidet friluftslivskontekst, nemlig sportsdykking, samt luftsportsaktivitetene; fallskjermhopping, hanggliding, paragliding og B.A.S.E. Aktivitetene er valgt ut primært fordi det innenfor disse aktivitetene har vært mulig å etablere og hente ut relativt valide og reliable data både på antall forulykkede og antall utøvere.

Dødsfallene som er med i datagrunnlaget er dødsfall forårsaket av skade ved utøvelse av selve aktivitetene, så langt dette har vært mulig å fastslå. Andre vanlige aktiviteter, som f.eks. fotturer, er ikke tatt med her. Når det gjelder fotturer skjer det trolig svært få dødsfall og de dødsfallene som forekommer er trolig gjerne relatert til hjerte- og karsykdommer, og ikke direkte forårsaket av skade påført ved utøvelse av selve aktiviteten. De utvalgte friluftslivsaktivitetene nevnt ovenfor vil bli sammenliknet med noen utvalgte «andre aktiviteter» som bilkjøring, motorsykelkjøring, og med det å være fotgjenger og syklist i trafikken.

Med «organisert friluftsliv» menes her friluftsliv utøvet i en organisert sammenheng, ofte med en ansvarlig person til stede. Dette kan være organisert virksomhet i tilknytning til ulike skoleslag og undervisning, innenfor frivillige organisasjoners turer og annen organisert virksomhet (f.eks. Røde Kors beredskapsvakt) og innenfor naturbasert reiseliv, f.eks. med guide.

Metodisk baserer artikkelen seg på data om dødsulykker innhentet av Horgen (2013), supplert med informasjon om dødsulykker etter 2012 innhentet fra frivillige organisasjoner, offentlige instanser og media. Klatre- og skredulykker er godt dokumentert i Norge gjennom systematisk innsamling i regi av henholdsvis Norges Klatreforbund og Norges Geotekniske Institutt. Deres data, for henholdsvis klatre- og skred-ulykker, er både gyldige og til å stole på. Når det gjelder vann-relaterte aktiviteter er Sjøfartsdirektoratets statistikk et godt utgangspunkt, om enn noe mangelfull. Innenfor aktiviteter knyttet til vann har det derfor vært avgjørende å supplere direktoratets statistikk med data fra media og/eller fra frivillige organisasjoner. Ulykkesstatistikken for vann-aktiviteter er det derfor knyttet en viss usikkerhet til sml. med klatre- og skred-statistikken. Data som dekker antall utøvere er primært hentet fra Statistisk Sentralbyrå (SSB), i hovedsak fra levekårsundersøkelsene fra 2001, 2004, 2007 og 2011. For enkelte små aktiviteter finnes de kun tall fra 2001, 2004 og 2007. Siden det har vært knyttet relativt stor usikkerhet til tallene innenfor de minste aktivitetene ble disse utelatt i 2011 undersøkelsen.

Det er problematisk å komme frem til sikre tall på antall utøvere innenfor aktivitetene. Metoden som her er anvendt kan eksemplifiseres ved aktiviteten «fjellklatring». Går man til SSBs levekårsundersøkelser finner man at 2% av befolkningen oppgav å ha deltatt i aktiviteten «fjellklatring» minst en gang i løpet av året 2001. Tilsvarende tall var 2% i 2004 og 3% i 2007.^{xiii} For å bestemme antall utøvere av aktivitetene vil det bli tatt utgangspunkt i en befolkning på 4,8 millioner^{xiv}, som er ca. gjennomsnittlig befolkningsstørrelse for perioden 2000-2014. For «fjellklatring» finner man da at det er mellom 96 000 og 144 000 utøvere som oppgir å ha drevet aktiviteten minst en gang i året de respektive år. I de tilfellene der levekårsundersøkelsene spriker som her vil antall utøvere bestemmes ved å summere lavest og høyeste verdi og dele på to, i dette eksemplet 120 000 utøvere. Dette tallet er trolig for høyt, noe som er et gjennomgående problem ved denne typen undersøkelser. Overdrivelse av egen aktivitet er en kjent feilkilde, men svært vanskelig å beregne.^{xv} Odden (2008) viser til undersøkelser der en feilfaktor på pluss 3% er anvendt. I denne undersøkelsen vil det ut fra en

skjønnsmessig vurdering opereres med en feilfaktor på pluss 5%. Dette med begrunnelse i den særlig store usikkerheten knyttet til antall deltakere innenfor små aktiviteter, som det er mange av i denne studien. Det vil si at det gjennomgående, for samtlige aktiviteter, med utgangspunkt i SSBs tall, trekkes fra 5% på antall utøvere. For klatring, og for flere av de andre små aktivitetene hvor den statistiske usikkerheten er størst, er t.o.m. denne faktoren sannsynligvis for lav. Eksempelvis har trolig en del personer som har klatret på innendørsvegger registrert seg under «fjellklatring». En indikator er antall medlemmer i Norges Klatreforbund, som i samme periode har ligget på mellom ca. 5000 (2001) og ca. 20 000 (2013) medlemmer.^{xvi} Trekkes det fra 5% på 120 000 utøvere får vi 114 000 utøvere. Med utgangspunkt i 20 000 medlemmer i Norges Klatreforbund blir det et avvik på 94 000 utøvere. Det «korrekte» antall klatrere ligger trolig et sted imellom her. 20 000 er trolig like «feil» som 114 000. Langt fra alle klatrere er eksempelvis medlem av Norges Klatreforbund. Og de 114 000 omfatter tross alt alle som har prøvd klatring minst en gang inneværende år. Feil eller ikke feil, tallene er «de beste vi har», og liknende feilkilder vil gjelde for alle aktivitetene som er med i studien, noe som tyder på at sammenlikningsgrunnlaget er gyldig. Nettopp for å sikre at sammenlikningsgrunnlaget mellom aktiviteten skal bli best mulig er det valgt å trekke fra 5% også innenfor de større aktivitetene, til tross for at den statistiske sikkerheten er større her.

For de aktivitetene hvor det finnes medlemstall, eller andre mer presise tall på antall utøvere, vil det etableres et sammenlikningsgrunnlag med utgangspunkt i disse tallene. På den måten vil sammenlikningene som gjøres i resultatdelen enten basere seg på antall «utøvere» gjennom tall fra SSB, eller på antall «aktive utøvere» basert på medlemstall, eller andre mer presise tall, som f.eks. lisenser etc. Følgende aktiviteter vil bli sammenliknet mht. sannsynlighet for dødsfall i perioden 2000 – 2014, basert på antall utøvere gjennom tall fra SSB: fjellklatring, brevandring, juvvandring, skiturer i fjellet (skred), frikjøring i fjellet (skred), bratt frikjøring i fjellet (skred), ro- og padleturer, elvepadling og jakt. Følgende aktiviteter vil bli sammenliknet basert på medlemstall eller andre mer presise tall: «aktive klatrere» og «aktive jegere», samt «aktive fallskjermhoppere», «aktive hanggliderpiloter», «aktive paragliderpiloter», «aktive B.A.S.E. hoppere» og «aktive sportsdykkere».

Resultater

Fjellklatring, brevandring og juvvandring

Oversikt over klatreulykker i Norge, tilbake f.o.m. 2000, finnes på Norges Klatreforbund sine nettsider under «Registrering av ulykker og nestenulykker». Registreringen er basert på innrapporterte hendelser med loggført dato, område, terreng, skader, aktivitet, ulykkestype og hendelsesforløp.^{xvii} Hendelser under kategorien «juvvandring» er også med her. Antallet innrapporterte hendelser har ligget relativt stabilt på rundt 30 pr. år. Trekker man ut ulykkene med alvorlig skade (minimum brudd) og dødsfall er variasjonene større, fra sju til seksten hendelser, med tilfeldig opp- og nedgang fra år til år. I diagram 1 er disse ulykkene fordelt på kategoriene klippe/fjell, brevandring/klatring, isklating og juvvandring. Av diagrammet ser vi at langt de fleste alvorlige ulykkene har skjedd på klippe/fjell. Kun unntaksvis skjer det alvorlige ulykker ved brevandring/klatring, isklating (foss) og juvvandring. I diagrammet er det lagt til et dødsfall i forbindelse med kommersiell juvvandring som ikke er registrert i Norges Klatreforbunds oversikt, og som heller ikke var med i Horgen 2013. Det er en hendelse som fant sted i 2004. En nederlandsk kvinne (54) omkom under juvvandring i Sarvsjuvet, Otraelven i Bykle. Juvvandringen foregikk i regi av selskapet «Hovden Aktiv».^{xviii}

Innrapporterte klatreulykker, ute, med alvorlige skader og dødsfall, fordelt på klippe/fjell, bre, isklating og juvvandring

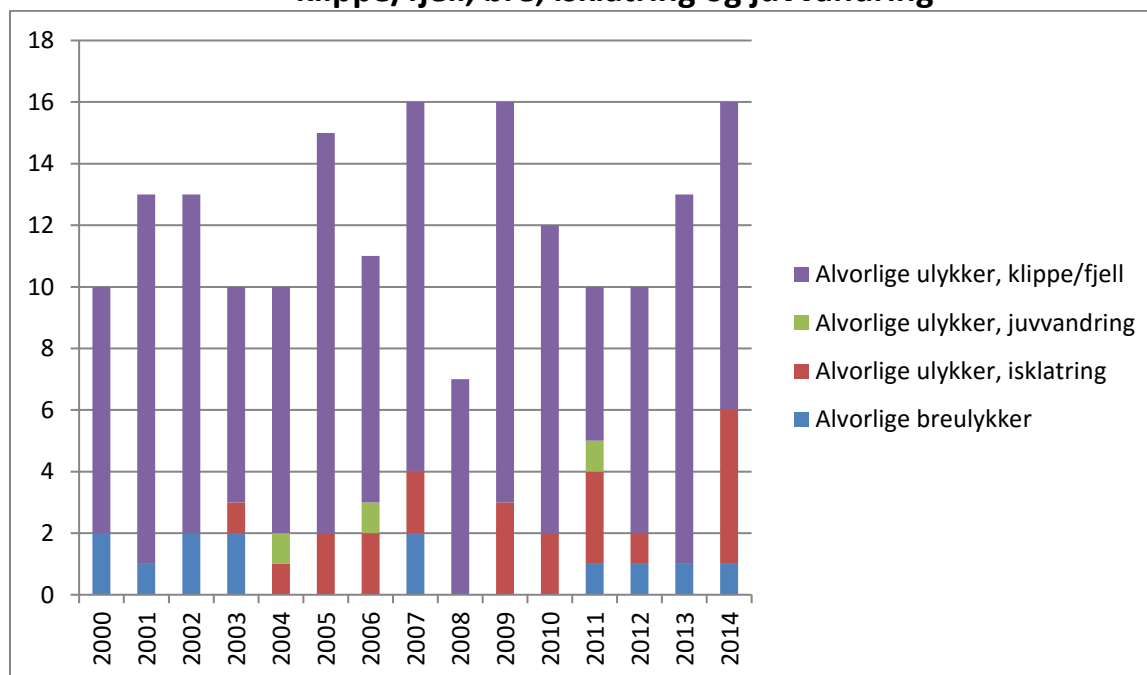

Diagram 1 viser antall innrapporterte klatreulykker med alvorlige skader (minimum brudd) og dødsfall fordelt på klippe/fjell, bre, isklating og juvvandring, for årene 2000 – 2014.

Til sammenlikning viser Grimeland (2004) til en undersøkelse av klatreulykker i Norge i perioden 1986-1992. Den identifiserte om lag 70 ulykker, noe som gir et gjennomsnitt på 10 ulykker pr. år. Dette er data som er hentet inn på andre måter enn ved innrapportering, så sammenlikningsgrunnlaget er ikke fullgodt. Likevel gir tallene en indikasjon på at antall ulykker ikke har gått markant opp til tross for at deltakelsen i aktiviteten «klatring», ifølge Odden (2008), har vært økende.

Dødsulykker, klatring/brevandring/juvvandring, ute, fordelt på kvinner, menn og utenlandske statsborgere

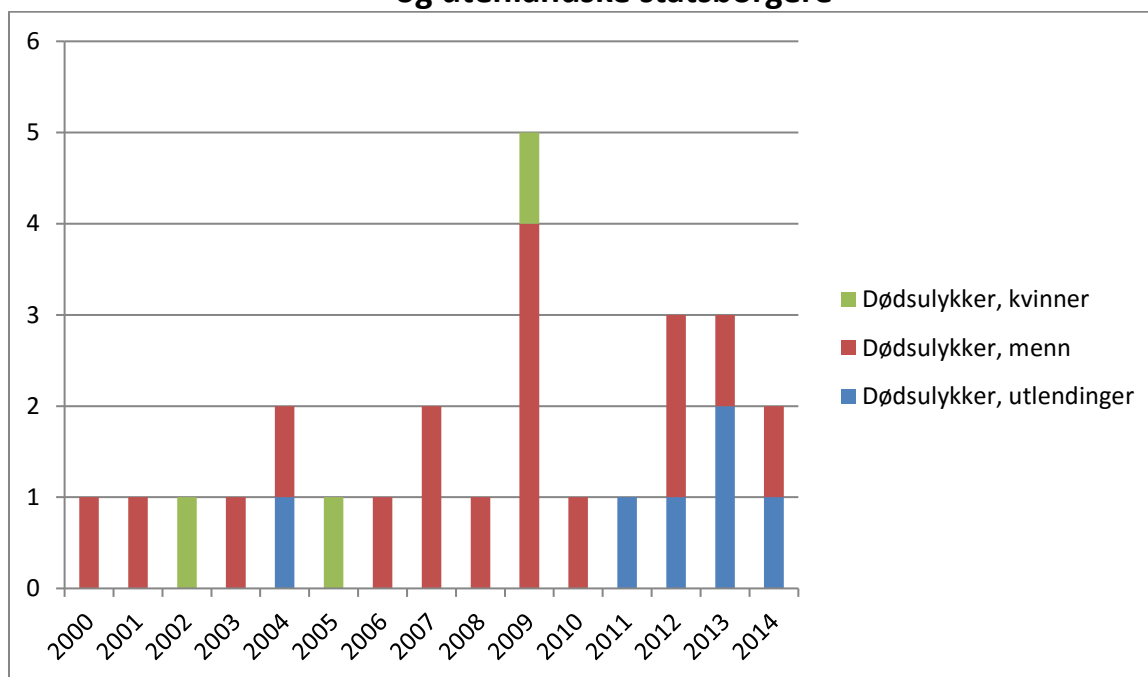

Diagram 2 viser antall dødsulykker ved klatring og juvvandring for årene 2000 – 2014, fordelt på kvinner, menn og utenlandske statsborgere.

Relativt få av hendelsene endte med dødsfall. I diagram 2 fremgår antall dødsfall pr. år for samme periode som over. Diagrammet omfatter nordmenn og utenlandske statsborgere (en nederlandsk kvinne i 2004, en tysker i 2011, en tsjekker i 2012, en svenske og en polakk i 2013, samt en spanjol i 2014) som har omkommet under klatring i Norge, samt nordmenn som har omkommet under klatring utenlands. Med unntak av fem av dødsulykkene har samtlige skjedd på klippe/fjell. Unntakene er to dødsfall på bre, henholdsvis i 2002 og 2013 (polsk statsborger), tre dødsfall i forbindelse med juvvandring henholdsvis i 2004, 2006 og 2011 (tysk statsborger), samt to dødsfall under isklatring i henholdsvis 2009 og 2014 (spansk statsborger). I tillegg omkom sju klatrere i det som må karakteriseres som skredulykker. Fire personer omkom i to ulike hendelser i 2001. To av dem, en mann og en kvinne, var finske

statsborgere. En person omkom i 2004, en i 2005 og en i 2013 (svensk statsborger). Disse er ikke tatt med i diagram 1 og 2, da ulykkene disse omkom i også kan karakteriseres som skredulykker. Oversikt over disse hendelsene finnes i diagram 3.

Dødsulykker, klatring, ute, fordelt på ulike aktivitetstyper, samt skredulykker

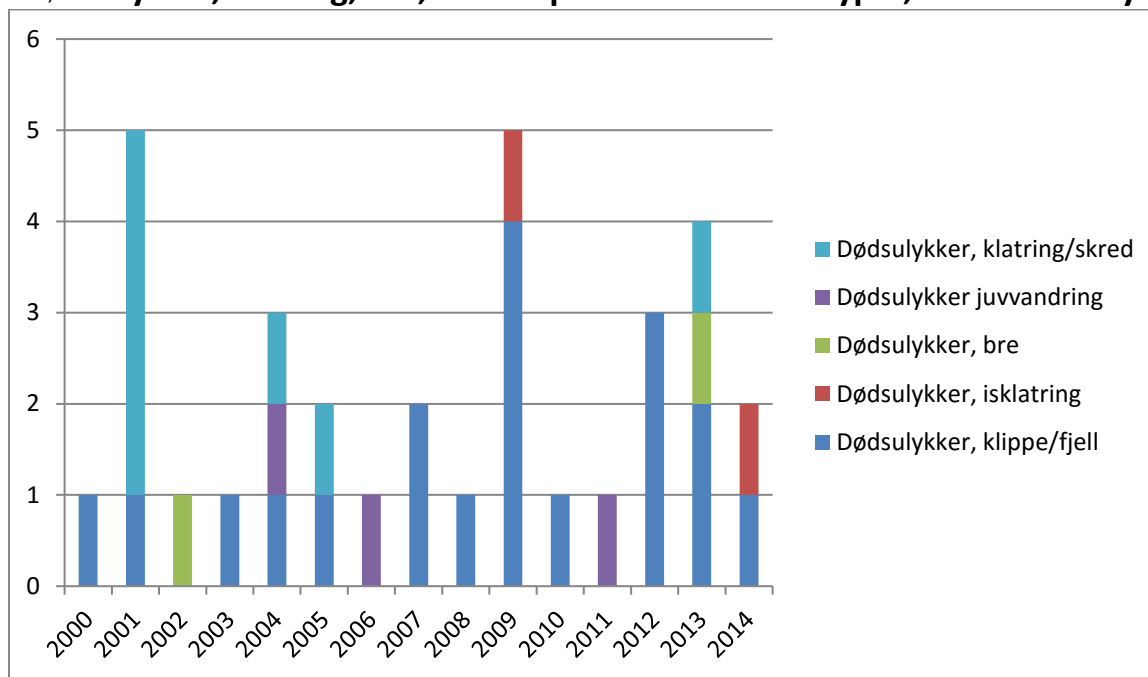

Diagram 3 viser antall dødsulykker ved klatring ute for årene 2000 – 2014, fordelt på brevandring, isklatring og juvvandring. Klatrere som har omkommet som følge av skred er også med i dette diagrammet. (To av de forulykkede i 2001, en mann og en kvinne, var finske statsborgere. Den omkomne i 2013 var svensk statsborger).

Innenfor de ulike klatreaktivitetene som er med i denne undersøkelsen har det gjennomsnittlig omkommet 2,2 pr. år de siste 15 årene (N=33). Tar vi kun med norske statsborgere blir gjennomsnittet 1,6 pr. år (N=24). Sammenlikner vi med undersøkelsen av klatreulykker i Norge i perioden 1986-1992^{xix} identifiserte den 22 dødsulykker, som gir et gjennomsnitt på 3 dødsulykker pr. år. Sammenlikningen indikerer at gjennomsnittlig færre har omkommet pr. år på 2000-tallet sml. med den nevnte sjuårsperiode på 1980/90-tallet. Dette til tross for at klatring ser ut til å ha fått økt oppslutning i mellomtiden.^{xx}

Sannsynlighet for dødsfall ved fjellklatring

Innenfor aktiviteten fjellklatring i perioden 2000-2014 er det altså registrert 22 norske forulykkede i inn- og utland. Fra N=24 ovenfor er altså en bre-vandrer og en juv-vandrer trukket ut. De forulykkede som er med fremgår av diagram 4. I gjennomsnitt utgjør disse 1,5 dødsfall pr. år.

Dødsulykker ved fjellklatring fordelt på norske kvinner og menn

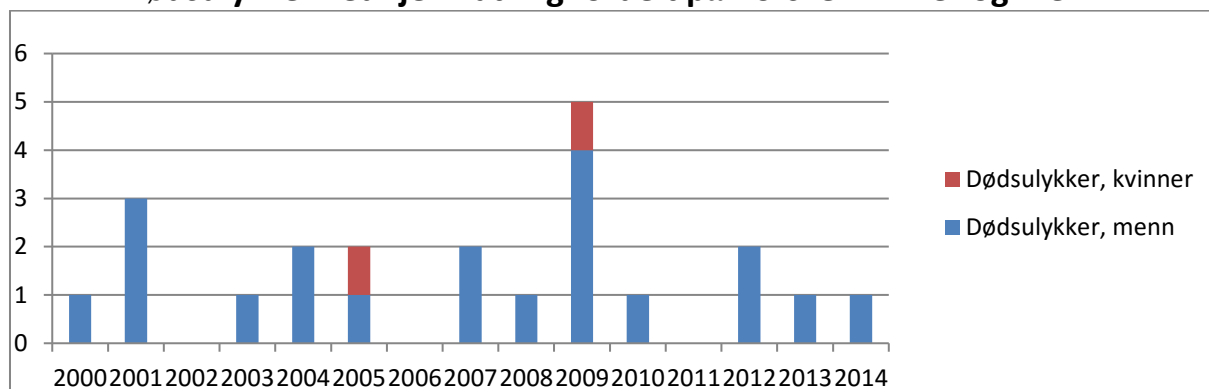

Diagram 4 viser antall dødsulykker ved fjell- og klippeklatring (inkludert skred- og is-ulykker) for årene 2000 – 2014, fordelt på kvinner og menn, i og utenfor Norge.^{xxi}

På grunnlag av tall fra SSBs levekårsundersøkelser, for årene 2001, 2004 og 2007^{xxii} finner vi at 2% - 3% oppgir å ha deltatt i aktiviteten «fjellklatring» minst en gang i løpet av det inneværende året. Merk her at aktiviteten fjellklatring ikke ble kartlagt i levekårsundersøkelsen fra 2011. Med utgangspunkt i en befolkning på 4,8 millioner^{xxiii} er det mellom 96 000 og 144 000 utøvere som oppgir å ha drevet «fjellklatring». Legger vi antallet utøvere midt mellom 2% og 3%, altså på 120 000 utøver, og trekker fra 5%, får vi et gjennomsnittlig antall på 114 000 norske utøvere som har prøvd «fjellklatring» minst en gang inneværende år. Med utgangspunkt i disse tallene var sannsynligheten for å omkomme ved deltakelse i aktiviteten «fjellklatring» i denne perioden 0,001% pr. år.

Sannsynlighet for dødsfall ved brevandring

Innenfor aktiviteten brevandring i perioden 2000-2014 er det registrert en norsk forulykket. I gjennomsnitt utgjør dette 0,06 dødsfall pr år. På grunnlag av deltakertallene fra SSB finner vi at 1%, altså ca. 48 000 norske utøvere, har deltatt i aktiviteten «brevandring». Følger vi den etablert standarden og trekker fra 5% kommer vi til 45 600 utøvere. På grunnlag av disse tallene finner vi at sannsynligheten for å omkomme ved deltakelse i aktiviteten «brevandring» i denne perioden har var 0,0001% pr. år.

Sannsynlighet for dødsfall ved juvvandring

Innenfor aktiviteten «juvvandring» i perioden 2000-2014 er det også registrert en norsk forulykket. I gjennomsnitt utgjør dette igjen 0,06 dødsfall pr år. På grunnlag av tallene fra SSB finner vi at mellom 1% og 2%, altså mellom 48 000 og 96 000 norske utøvere, har deltatt i aktiviteten «juvvandring». Disse tallene er trolig alt for høye, og beror trolig på misforståelser og feiltolkninger knyttet til hva man legger i aktiviteten, men det er de beste

tallene vi har. Følger vi den etablerte standarden, tar utgangspunkt i 72 000 utøvere og trekker fra 5%, kommer vi til 68 400 utøvere. Da finner vi at sannsynligheten for å omkomme ved deltakelse i aktiviteten «juvvandring» i denne perioden var 0,00009% pr. år.

Ulykker i forbindelse med organisert friluftsliv/naturbasert reiseliv

Fire av ulykkene i datamaterialet ovenfor skjedde i forbindelse med organisert friluftsliv, med en ansvarshavende til stede. I 2002 omkom en kvinne i forbindelse med et brekurs ved Finse^{xxiv}, i 2004 omkom en nederlandsk kvinne i forbindelse med kommersiell juvvandring i Bykle, i 2006 omkom en mann under kommersiell juvvandring i Dorgefoss, Vest-Agder og i 2010 omkom en fører/kjentmann for en taulagsgruppe i Molladalen.^{xxv} Antall omkomne, aktivitet, kjønn, nasjonalitet og hvilken sektor den organiserte gruppen tilhørte fremgår av tabell 1.

Omkomne i «klatreulykker», i forbindelse med organisert friluftsliv/naturbasert reiseliv 2000-2014

År	Aktivitet	Antall	Kjønn	Nasjonalitet	Sektor
2002	Brevandring	1	Kvinne	Norsk	Skole/utdanning
2004	Juvvandring	1	Kvinne	Nederlandsk	Naturbasert reiseliv
2006	Juvvandring	1	Mann	Norsk	Naturbasert reiseliv
2010	Fjellklatring	1	Mann	Norsk	Frivillig organisasjon / løst organisert vennegjeng
Totalt: 2000-2014		4			

Tabell 1 viser omkomne i forbindelse med organisert friluftsliv/naturbasert reiseliv for årene 2000 – 2014, innenfor kategorien «klatreulykker».

Skiløping, frikjøring og bratt frikjøring i fjellet

For statistikk over skredulykker med dødelig utfall har Norges Geoteknisk Institutt sin nettside Snoskred.no vært en viktig kilde t.o.m. vinteren 2013/14.^{xxvi} Her finnes det data som omfatter skredulykker i kategorien «fritidsaktiviteter» tilbake til vinteren 1972/73. I denne perioden har det omkommet 142 personer under fritidsaktiviteter i Norge. Gjennomsnittet, for hele perioden, er 3,4 omkomne pr. år. Ser vi på tiår for tiår, var snittet på 1970-tallet 2,4, på 1980-tallet 3,5, på 1990-tallet 2,2 og 2000-tallet 5,3 omkomne pr år. (t.o.m. vinteren 13/14). I tillegg har en del nordmenn omkommet ved skredulykker i utlandet. Disse mangler det en fullstendig oversikt over, men de hendelsene det pr. nå finnes oversikt over fremgår av diagram 5.

Dødsulykker, skred i Norge og nordmenn omkommet i skredulykker utenlands

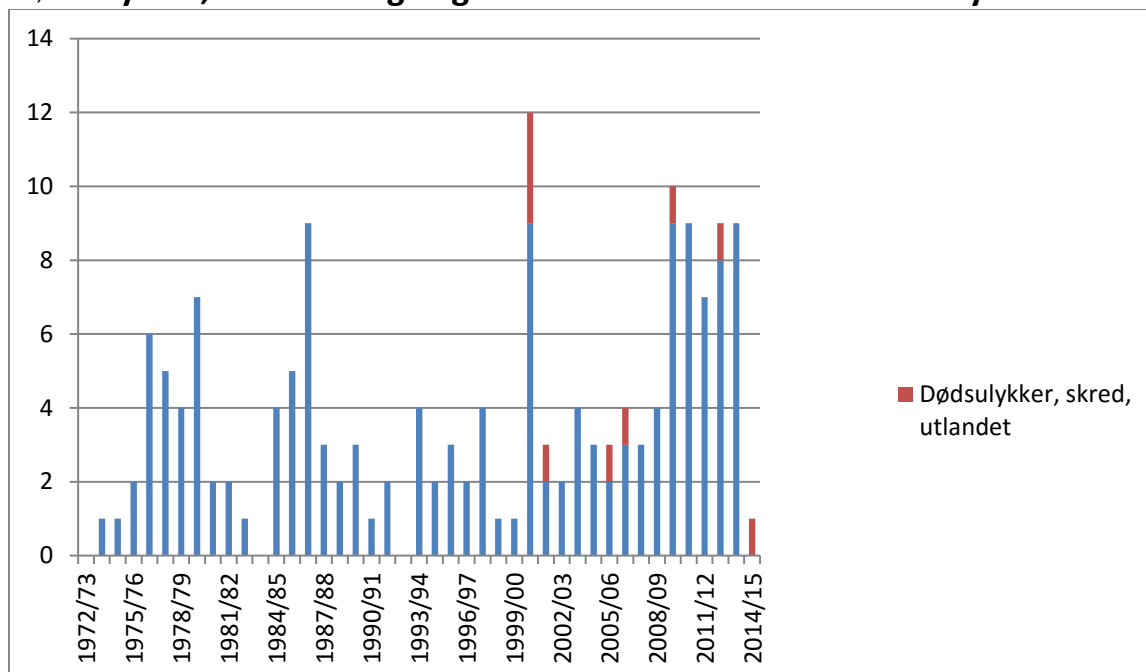

Diagram 5 viser antall dødsulykker som følge av skred i forbindelse med «fritidsaktivitet», for vintrene 1972/73 – 2013/14. Merk at her er også nordmenn som har omkommet i skred i utlandet inkludert.^{xxvii}

I fortsettelsen er motoriserte aktiviteter (snøscooter) skilt ut. Utøverne som er med i statistikken videre er skiløpere (inkl. snøbrettkjørere og jegere på ski) og klatrere. For disse gruppene finnes det sikre data tilgjengelig tilbake til vinteren 2001/2002. I diagram 6 vises antall dødsulykker som følge av skred i forbindelse med ski- og snøbrettaktivitet, samt klatring, i Norge for vintrene 2001/02 – 2013/14. Nordmenn som har omkommet i forbindelse med skredulykker utenlands (N=6) i samme periode er også med tatt med her. De fleste omkomne i denne oversikten er norske (N=42). Unntakene er to finske statsborgere som omkom under samme hendelse vinteren 2001/02, en tysk statsborger som omkom vinteren

2007/08, en fransk og fire sveitsiske statsborgere som omkom under samme hendelse vinteren 2011/12, en svensk og en østerisk statsborger som omkom under to forskjellige hendelser vinteren 2012/13, samt en finsk statsborger som omkom vinteren 2013/14.

Dødsulykker, som følge av snøskred, fordelt på kvinner, menn og utenlandske statsborgere, inkludert nordmenn som har omkommet i skredulykker utenlands

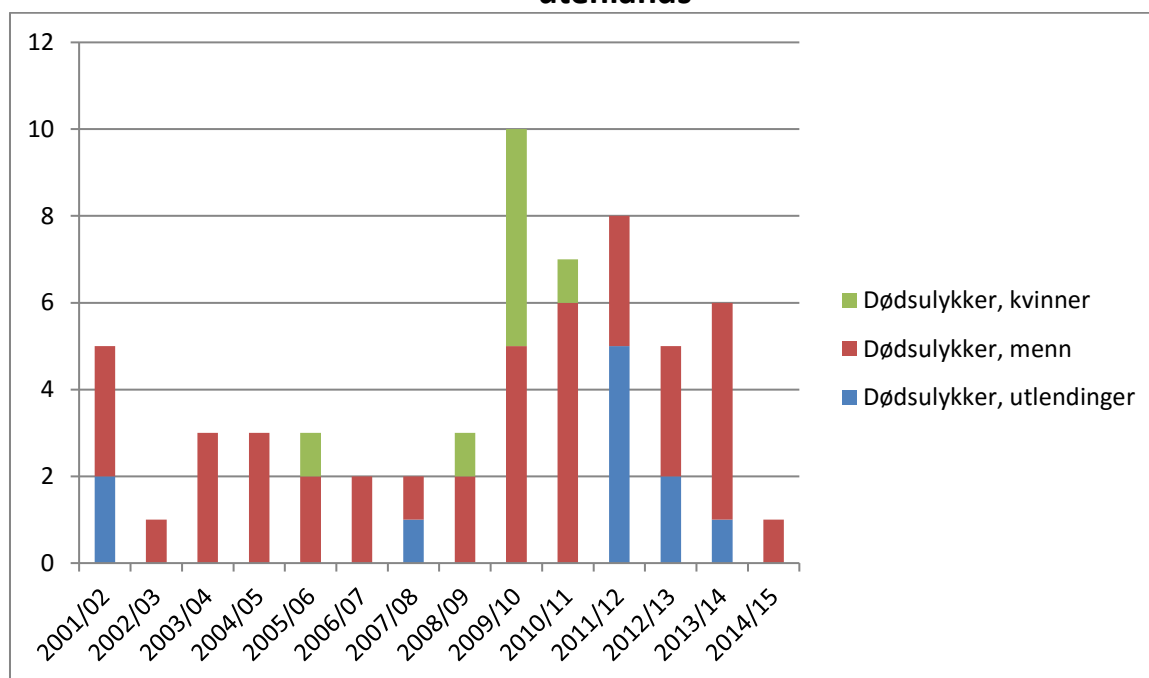

Diagram 6 viser antall dødsulykker som følge av skred i forbindelse med skiaktivitet, snøbrett og klatring, for vintrene 2001/02 – 2013/14, fordelt på kvinner, menn og utenlandske statsborgere. Merk at her er også nordmenn som har omkommet i skred i utlandet inkludert.

Når det gjelder skredulykker i forbindelse med skiaktivitet, snøbrett og klatring har det gjennomsnittlig omkommet 4 pr. år de siste 12 vintrene. Tar vi kun med norske statsborgere er gjennomsnittet 3,3 omkomne pr. vinter.

For å få mer innsikt i skredulykkeproblematikken, og for å kunne si noe om sannsynligheten for å omkomme ved bratt frikjøring, er det relevant å se nærmere på hvor de skredtatte har befunnet seg under selve skredutløsningen. Over halvparten (68 %) av de omkomne har selv utløst skredet mens de har befunnet seg i terreng på rundt 35° eller brattere. (Se diagram 7). Dette gjelder for 36 av 53 omkomne. De øvrige forulykkede har enten omkommet som følge av knekt toppskavl (sju omkomne), eller fordi de befant seg i skredets utløpsbane (ti omkomne).

Dødsulykker, som følge av snøskred utløst i terreng brattere enn 30 grader, fordelt på kvinner, menn og utenlandske statsborgere

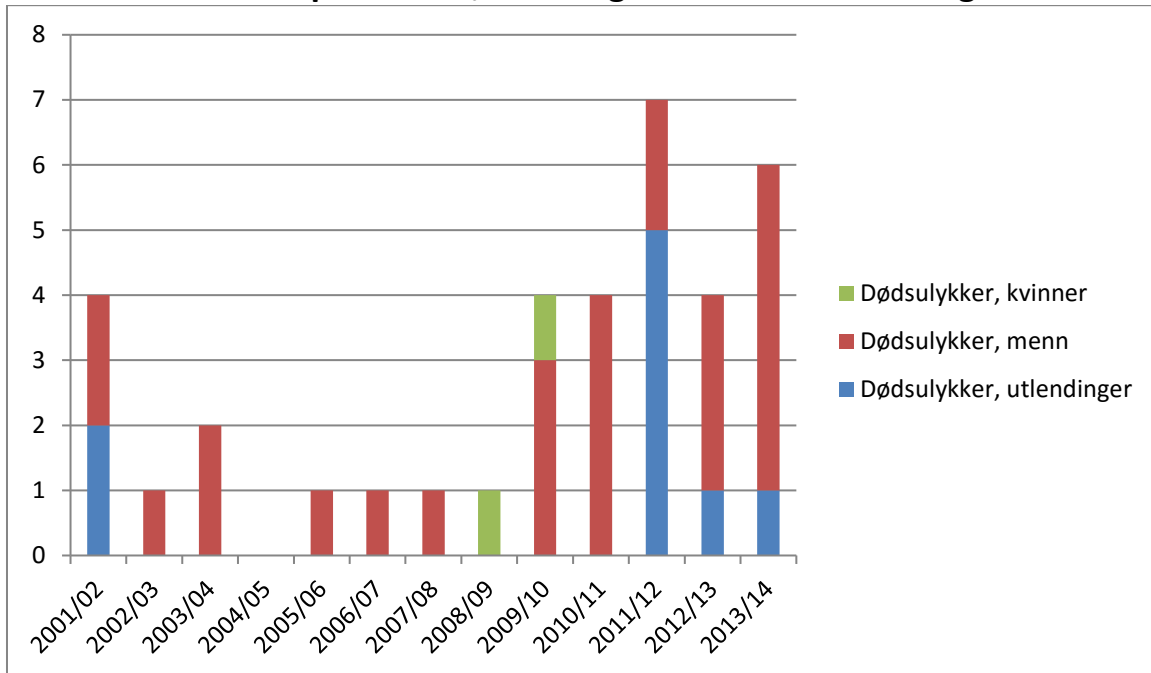

Diagram 7 viser antall dødsulykker som følge av skred i forbindelse med skiaktivitet og klatring, der skredet er utløst i terreng brattere enn 30 grader, for vintrene 2001/02 – 2013/14, fordelt på kvinner, menn og utenlandske statsborgere. (Det er to kvinner blant de utenlandske statsborgerne – finsk kvinne 01/02 og en østerisk kvinne 12/13).

Sannsynlighet for dødsfall ved skitur i fjellet

I materialet ovenfor fremgår det at 48 nordmenn har omkommet i skred ved aktivitetene ski, snøbrett og klatring, i inn- og utland, i perioden vintrene f.o.m. 2001/02 t.o.m. 2013-14.

Trekker vi fra de tre norske klatrerne og fem snøbrettkjørere som omkom får vi totalt 40 skiløpere. I gjennomsnitt utgjør dette 2,9 dødsfall pr. år. Plasserer vi disse innenfor aktiviteten «skitur i fjellet» kan vi sette antall omkomne opp mot antall deltakere i aktiviteten.

På grunnlag av tall fra SSBs leveårsundersøkelser, for årene 2001, 2004, 2007 og 2011^{xxviii} finner vi at mellom 32% og 35% oppgir å ha deltatt i aktiviteten «skitur i fjellet» minst en gang i løpet av det inneværende året. Fortsatt tar vi utgangspunkt i en befolkning på 4,8 millioner som et gjennomsnitt for perioden. Da kommer vi til et antall utøvere på mellom 1 536 000 og 1 680 000. Legger vi antall utøvere midt mellom 32% og 35%, altså 1 608 000 utøvere og trekker fra 5%, får vi et gjennomsnittlig antall på 1 527 600 norske utøvere innenfor denne aktiviteten. Med utgangspunkt i disse tallene var sannsynligheten for å omkomme ved deltakelse i aktiviteten «skitur i fjellet» i denne perioden 0,0002% pr. vinter.

Sannsynlighet for dødsfall ved frikjøring i fjellet

Innenfor aktiviteten «frikjøring i fjellet» (ski og snøbrett), inkludert «offpiste» i tilknytning til alpinanlegg, i perioden vintrene f.o.m. 2001/02 t.o.m. 2013-14 er det her tatt med 30 hendelser. Dette er ski- og snøbrettkjørere som har omkommet ved knekt toppskavl, eller mens de selv befant seg i terreng brattere enn 30°. Her er også frikjørere som har omkommet i utlandet tatt med. I gjennomsnitt utgjør dette 2,1 dødsfall pr. vinter. På grunnlag av tall fra de samme levekårsundersøkelsene nevnt ovenfor finner vi at henholdsvis 3%, 4%, 3% og 7%, altså et sted mellom 144 000 og 336 000 utøvere oppgir å ha deltatt i aktiviteten «frikjøring i fjellet» minst en gang i løpet av det inneværende året. Legger vi til grunn et antall på 240 000 utøvere og trekker fra 5% får vi 228 000 utøvere. Med dette som utgangspunkt finner vi at sannsynligheten for å omkomme ved deltakelse i aktiviteten «frikjøring i fjellet» i denne perioden var 0,0009% pr. vinter.

Sannsynlighet for dødsfall ved bratt frikjøring i fjellet

På grunnlag av funn i undersøkelsen «Ungdom og friluftsliv» (2002) er det rimelig å hevde at ca. 15 % av de som identifiserer seg som «frikjørere» kjører brattere enn 30°. ^{xxix} Dersom vi overfører denne prosentsetningen til det totale antallet utøvere som ser på seg selv som «frikjørere» finner vi at antall personer som også kjører brattere enn 30° trolig ligger på rundt 36 000 utøvere. Legger vi til grunn et antall på 27 dødsulykker hvor utøveren har befunnet seg i terreng brattere enn 30°, utgjør dette i gjennomsnitt 1,9 dødsfall pr. vinter. Da finner vi at sannsynligheten for å omkomme ved deltakelse i aktiviteten «bratt frikjøring i fjellet» i denne perioden var 0,005% pr. vinter.

Ulykker i forbindelse med organisert friluftsliv/naturbasert reiseliv

Fire av skredulykkene i denne perioden skjedde i forbindelse med organisert friluftsliv med en ansvarshavende til stede. Vinteren 2003/04 omkom en mann på/ved Grovabreen i Jølster. Ulykken skjedde i forbindelse med en fellestur i regi av Den Norske Turistforening (DNT). Vinteren 2008/09 omkom en mann på fjellet «Kirketaket» i Møre og Romsdal. Ulykken skjedde i forbindelse med en av turene i regi av festivalen «Romsdalsvinter», ledet av en norsk guide tilsluttet det internasjonale fjellførerforbundet UIAGM/IVBV/IMFGA. Vinteren 2011/12 omkom fem menn (fire sveitsere og en franskmann) på fjellet Sorbmegaisa, Kåfjord i Troms. Ulykken skjedde i forbindelse med en guidet tur bestående av en sveitsisk gruppe ledet av en fransk fjellfører tilsluttet det internasjonale fjellførerforbundet UIAGM/IVBV/IMFGA. Vinteren 2012/13 omkom en østerisk kvinne, ved at toppskavlen

knakk, på fjellet Storhaugen i Kåfjord, Troms.^{xxx} Ulykken skjedde i forbindelse med en guidet tur bestående av et østerisk turfølge på seks personer ledet av en norsk fjellfører tilsluttet det internasjonale fjellførerforbundet UIAGM/IVBV/IMFGA. Antall omkomne, aktivitet, kjønn, nasjonalitet og hvilken sektor den organiserte gruppen tilhørte fremgår av tabell 2. I denne tabellen er det også tatt med liknende hendelser tilbake t.o.m. 1970-tallet. Oversikten frem til 2000 er det knyttet noe usikkerhet til pga. manglende systematisk registrering.^{xxxi}

Omkomne i «skredulykker», i forbindelse med organisert friluftsliv/naturbasert reiseliv 1970-2014

År	Aktivitet	Antall	Kjønn	Nasjonalitet	Sektor
1975	Ski	1	Mann	Norsk	Skole/utdanning
1978	Ski	2	?	Norsk	Frivillig organisasjon. Speidere
1979	Ski	1	Mann	Norsk	Frivillig organisasjon. DNT
Totalt: 70-tallet		4			
1980	Ski	5	?	Norsk	Skole/utdanning
1985	Ski	3	?	Norsk	Frivillig organisasjon. Speidere
1986	Ski	2	?	Norsk	Skole/utdanning
Totalt: 80-tallet		10			
1992	Klatring	1	Mann	Norsk	Frivillig organisasjon / løst organisert vennegjeng
1994	Ski	2	Menn	Norsk	Frivillig organisasjon. NRKH
1995	Ski	1	Kvinne	Svensk	Skole/utdanning
1995	Ski	1	Mann	Norsk	Skole/utdanning
1998	Ski	2	Mann og kvinne	Svensk	Frivillig organisasjon
Totalt: 90-tallet		7			
2004	Ski	1	Mann	Norsk	Frivillig organisasjon. DNT
2009	Ski	1	Mann	Norsk	Naturbasert reiseliv. UIAGM/IVBV/IMFG
2012	Ski	5	Menn	Sveits (4), Fransk	Naturbasert reiseliv. UIAGM/IVBV/IMFG
2013	Ski	1	Kvinne	Østerrike	Naturbasert reiseliv. UIAGM/IVBV/IMFG
Totalt: 2000-2014		8			

Tabell 2 viser omkomne i forbindelse med organisert friluftsliv/naturbasert reiseliv for årene 1970 – 2014 innenfor kategorien «skredulykker».

Båtturer, padleturer, elvepadling

Ulykker med fritidsbåter

Statistikk over ulykker med fritidsbåter, tilbake f.o.m. 1992, finnes på Sjøfartsdirektoratets hjemmesider.^{xxxii} I diagram 15 vises antall dødsulykker med fritidsbåter for årene 1992 – 2013. Diagrammet viser at antall hendelser har ligget på mellom 20 og ca. 50 i hele perioden, med en svak nedadgående tendens.

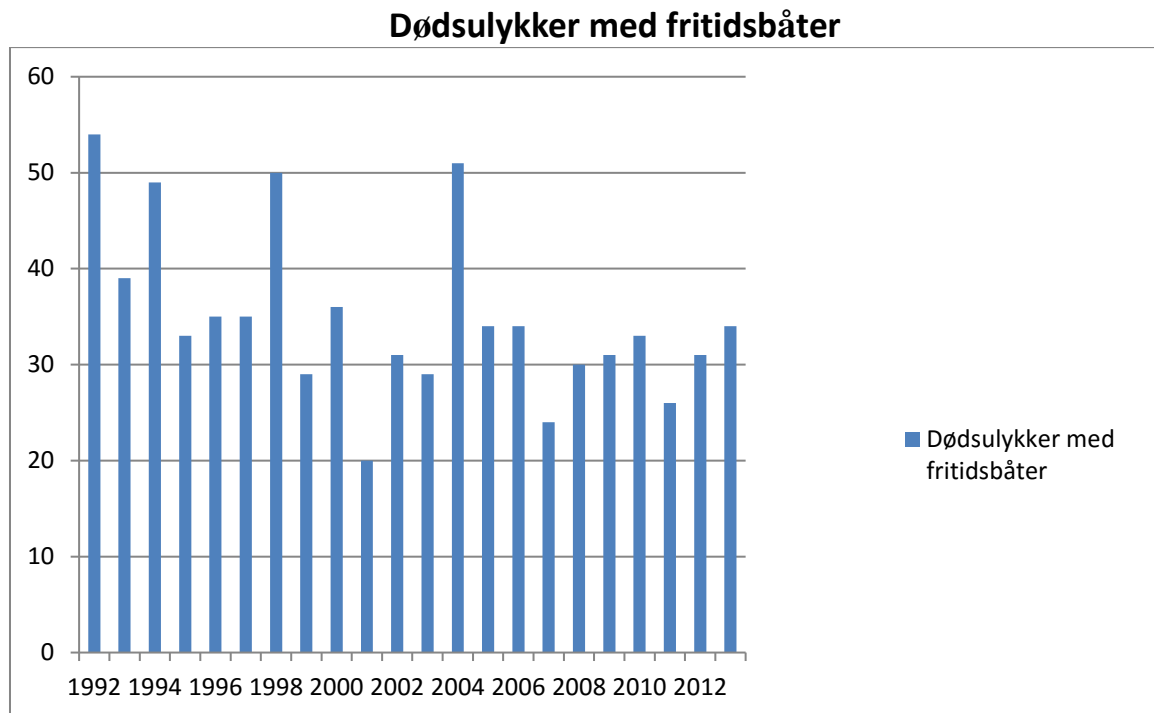

Diagram 8 viser antall dødsulykker med fritidsbåter for perioden 1992 – 2013.

I diagram 8 fremgår det at det i gjennomsnitt har omkommet 35 utøvere pr. år. På grunnlag av tall fra SSBs levekårsundersøkelser, for årene 2001, 2004, 2007 og 2011^{xxxiii} finner vi at mellom 43% og 55% oppgir å ha deltatt i aktiviteten «båttur» minst en gang i løpet av det inneværende året. Fortsatt tar vi utgangspunkt i en befolkning på 4,8 millioner. Da kommer vi til et antall utøvere på mellom 2 064 000 og 2 640 000. Legger vi antall utøvere midt mellom 43% og 55%, altså 2 352 000 utøvere og trekker fra 5% får vi et gjennomsnittlig antall på 2 234 400 utøvere innenfor denne aktiviteten. Med utgangspunkt i disse tallene var sannsynligheten for å omkomme ved deltakelse i aktiviteten «båttur» i denne perioden 0,002% pr. år.

Ulykker med ikke-motoriserte fritidsbåter

Her er det valgt å se nærmere på de ikke-motoriserte fritidsbåtene. I diagram 9 fremgår antall dødsulykker med seilbåt, seilbrett og surfbrett i perioden 1993 – 2014. Som det fremgår av diagrammet skjer det relativt sjeldent ulykker med disse gruppene. I den sammenheng kan det legges til at fire av dødsfallene i denne kategorien skal ha vært i forbindelse med seilbrett / surfbrett, ett 1998, ett i 2005 og to i 2010. Fire danske statsborgere som omkom i forbindelse med en båt-velt utenfor Mandal i 2010 omfattes også av diagrammet.^{xxxiv} For dødsulykker med seilbåt, seilbrett og surfbrett har det gjennomsnittlig omkommet 1,6 pr. år de siste 19 årene. Tar vi kun med norske statsborgere er gjennomsnittet 1,2 pr. år. Pga. manglende data mht. antall deltakere er det vanskelig å si noe om hvor farlige disse aktivitetene er. Seilbåtulykkene inngår for øvrig i fritidsbåt-statistikken.

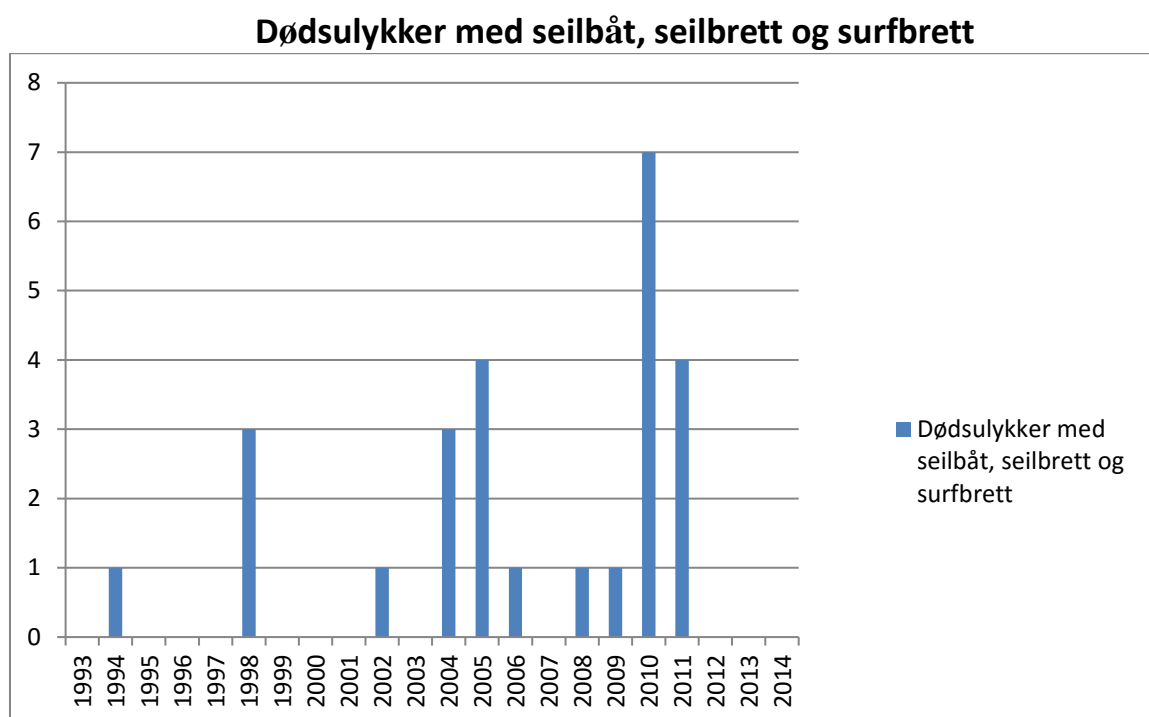

Diagram 9 viser antall dødsulykker med seilbåt, seilbrett og surfbrett for perioden 1993 – 2014.

Holder vi oss til de ikke-motoriserte fritidsbåtene og ser på kano- og kajakkpadlerne, finner vi noe høyere ulykkestall enn innenfor forrige kategori. Av diagram 10 fremgår antall dødsulykker med kano og kajakk i perioden 1993 til 2014.^{xxxv} Statistikken omfatter ulykker både ved kysten, på innsjøer og i elv. Vi ser ingen klare tendenser til endring, til tross for padlesportens økende popularitet de siste årene.^{xxxvi}

Dødsulykker med kano og kajakk

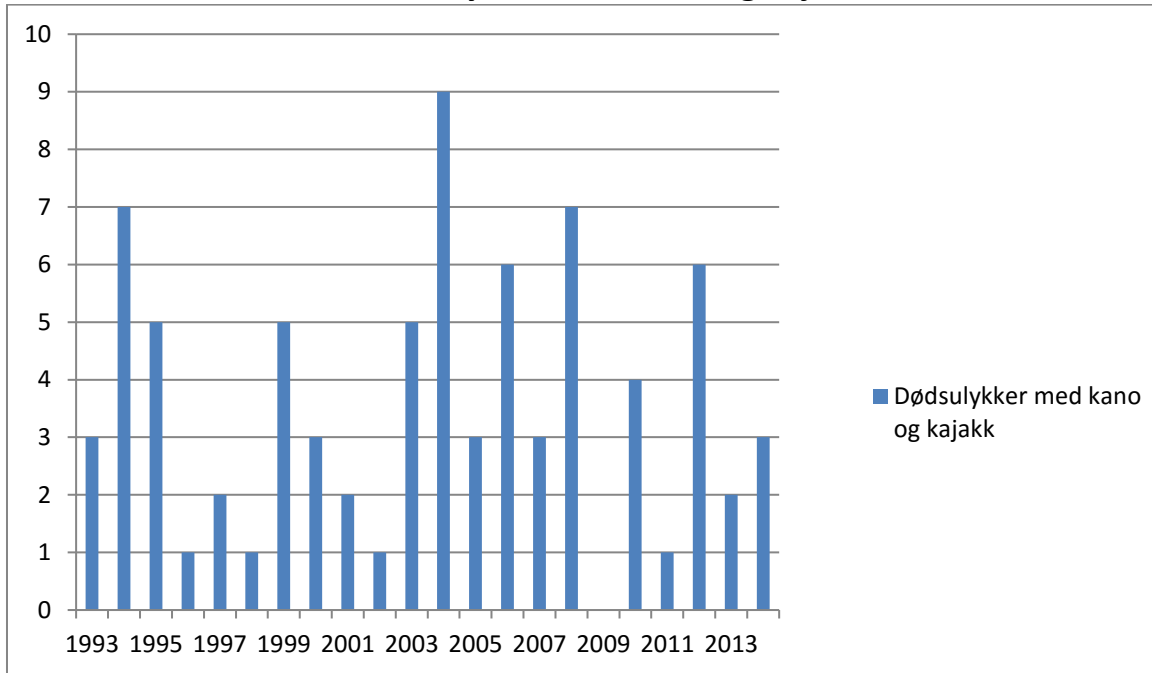

Diagram 10 viser antall dødsulykker med kano, hav/tur-kajakk og elvekajakk for perioden 1993 – 2014.

I diagram 11 fremgår dødsulykker med fritidsbåter på elv.^{xxxvii} Fritidsbåter i denne sammenheng er primært kanoer og kajakker, men også rafting flåter og robåter etc. er tatt med i oversikten.

Dødsulykker med fritidsbåter på elv

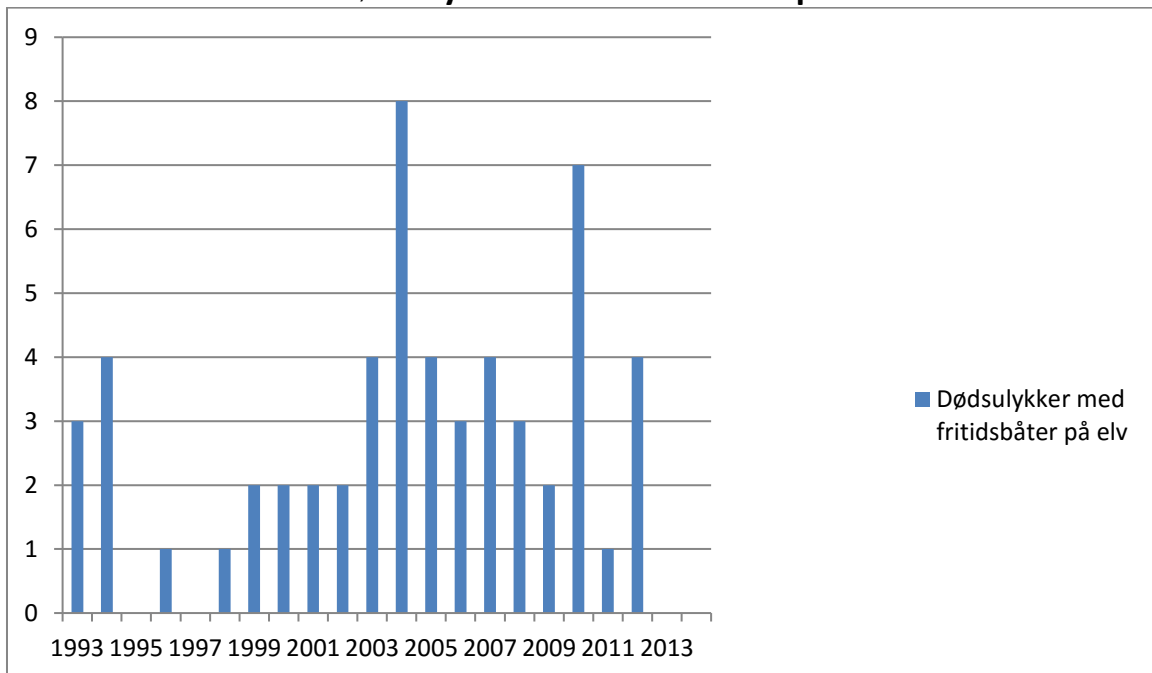

Diagram 11 viser antall dødsulykker med fritidsbåter på elv for perioden 1993 – 2014.

Når det gjelder ulykker med fritidsbåter på elv har det vært en svak oppadgående tendens siden 1995. Av diagrammet fremgår det tydelig at 2004 var et spesielt år med hele åtte dødsfall med kano eller kajakk på elv. Samtlige er kjent gjennom media, hvor det fremgår at det er snakk om tre kajakk-ulykker og fire kano-ulykker med fem omkomne. Blant disse finner vi det som trolig var det første tilfellet av en forulykket norsk elvekajakkpadler.^{xxxviii} For å nyansere bildet av padleulykker ytterligere er ulykkene delt inn i kategoriene kano, havkajakk/turkajakk og elvekajakk i diagrammene nedenfor.

Ulykker med kano

Av dødsulykkene med kano, som fremgår av diagram 12, skjedde knapt halvparten på «flatt vann»: f. eks. innsjø, fjord eller skjærgård. Mens den andre halvparten skjedde på det som kan karakteriseres som elv eller «strømmende vann». (To dødsfall i 2003, fem i 2004, to i 2008 og ett i 2012). I tillegg kan det nevnes at to av de omkomne i 2004, samt en av de omkomne i hvert av årene 2003, 2006 2007 og 2012 var utenlandske statsborgere.^{xxxix} For dødsulykker med kano har det gjennomsnittlig omkommet 1,6 pr. år de siste 14 årene. Tar vi kun med norske statsborgere er gjennomsnittet 1,1 pr. år.

Dødsulykker, kano, fordelt på norske og utenlandske statsborgere

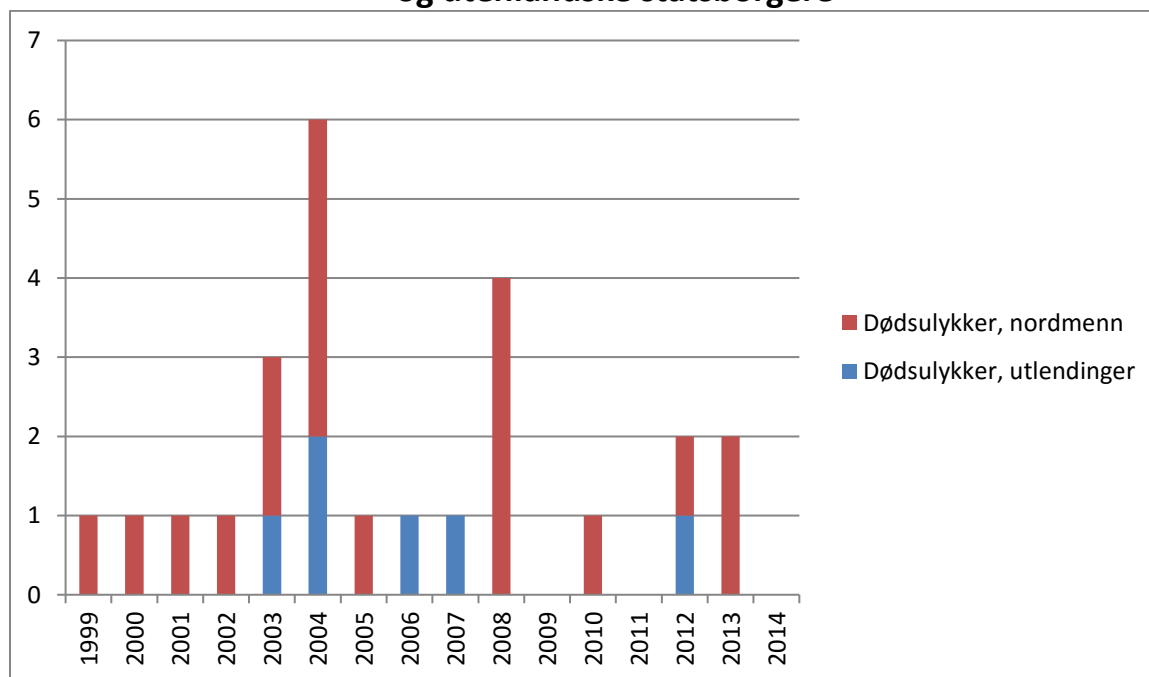

Diagram 12 viser antall dødsulykker med kano 1999 – 2014, fordelt på norske og utenlandske statsborgere.

Ulykker med hav- og turkajakk

Dødsfallene med havkajakk og turkajakk, framstilt i diagram 13, rammet i all hovedsak nordmenn, med unntak av ett tilfelle i 2005.^{xi} Når det gjelder elvepadling med kajakk forholder det seg imidlertid annerledes, her er utenlandske statsborgere klart overrepresentert. Av samtlige dødsfall som fremgår av diagram 14 var det en nordmann som omkom i 2004 og en i 2006.^{xii} For dødsulykker med hav/tur-kajakk har det gjennomsnittlig omkommet i overkant av en pr. år de siste 16 årene. Om vi tar bort den ene utenlandske statsborgeren i datagrunnlaget får det ingen betydning. Gjennomsnittet for antall omkomne for elvekajakk har vært i underkant av 1 pr. år de siste 16 årene. Tar vi kun med norske statsborgere er gjennomsnittet imidlertid nede i 0,1 pr. år.

Dødsulykker, hav/tur-kajakk, fordelt på norske og utenlandske statsborgere

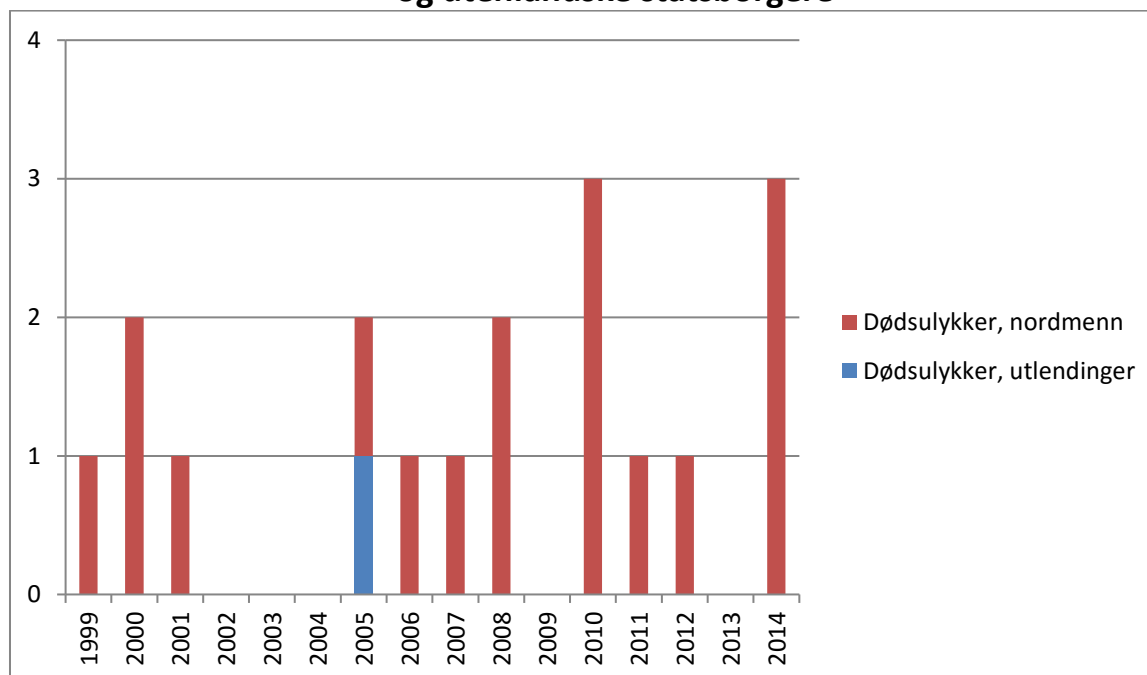

Diagram 13 viser antall dødsulykker med havkajakk/turkajakk 1999 – 2014, fordelt på norske og utenlandske statsborgere.

Dødsulykker, elvekajakk, fordelt på norske og utenlandske statsborgere

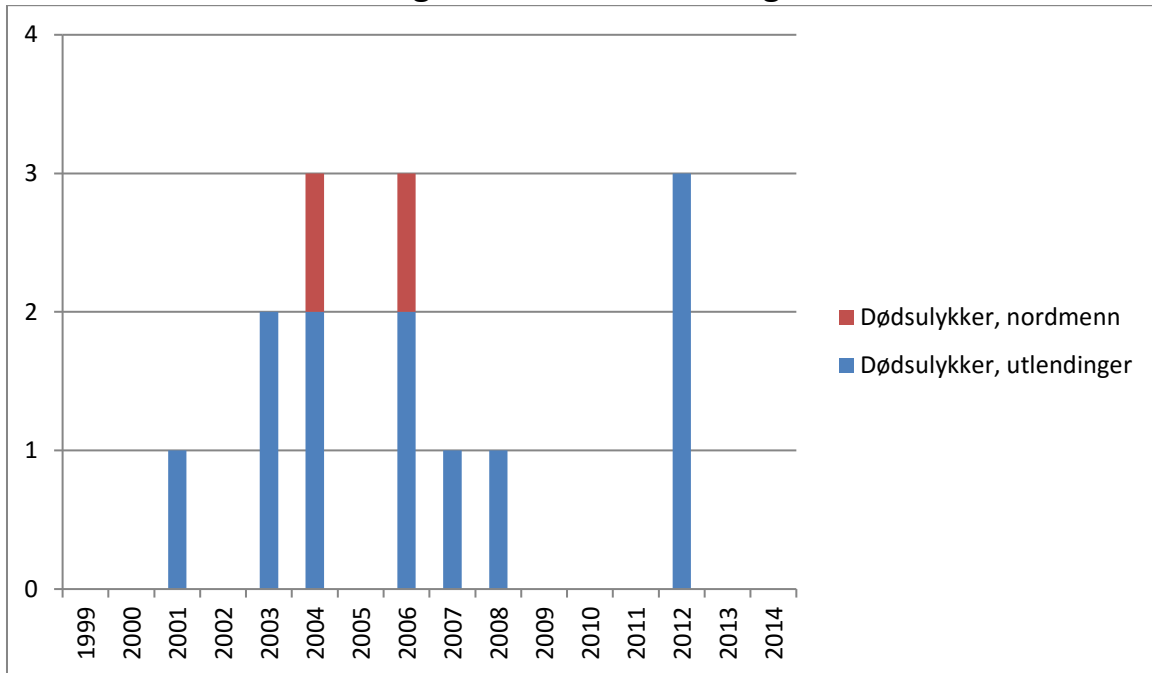

Diagram 14 viser antall dødsulykker med elvekajakk 1999 – 2014, fordelt på norske og utenlandske statsborgere.

Sannsynlighet for dødsfall ved padleturer

I materialet ovenfor fremgår det at 51 personer, derav 23 norske, har omkommet i padleulykker i Norge, inkludert kano, havkajakk og elvekajakk i perioden f.o.m. 2000 t.o.m. 2014. I gjennomsnitt utgjør dette 1,5 dødsfall pr. år. Plasserer vi disse innenfor aktiviteten «ro- og padleturer» kan vi sette antall omkomne opp mot antall deltakere i aktiviteten.

På grunnlag av tall fra SSBs levekårsundersøkelser, for årene 2001, 2004, 2007 og 2011^{xlii} finner vi at mellom 15% og 26% oppgir å ha deltatt i aktiviteten «ro- og padletur» minst en gang i løpet av det inneværende året. Med utgangspunkt i en befolkning på 4,8 millioner kommer vi til et antall på mellom 720 000 og 1 248 000 utøvere. Legger vi antall utøvere midt mellom 15% og 26%, altså 984 000 utøvere og trekker fra 5% får vi et gjennomsnittlig antall på 934 800 norske utøvere innenfor denne aktiviteten. En feilkilde her er at deltakere på ro-turer også har kommet med. Hvis vi skjønsmessig anslår at disse utgjør halvparten av utøverne, og trekker fra disse, står vi igjen med 467 400 utøvere som har deltatt i aktiviteten «padling» minst en gang i inneværende år. Med utgangspunkt i disse tallene var sannsynligheten for å omkomme ved deltakelse i aktiviteten «padling» i denne perioden 0,0003% pr. år.

Sannsynlighet for dødsfall ved elvepadling

I materialet ovenfor fremgår det at 46 personer, derav 27 norske, har omkommet i ulykker ved elvepadling, inkludert elvekajakk, kano, rafting og robåt i perioden f.o.m. 2000 t.o.m. 2014. I gjennomsnitt utgjør dette 1,8 dødsfall pr. år. Plasserer vi disse innenfor aktiviteten «elvepadling» og/eller «rafting» kan vi sette antall omkomne opp mot antall deltakere i aktiviteten.

På grunnlag av tall fra SSBs levekårsundersøkelser, for årene 2001, 2004 og 2007^{xliii} finner vi at mellom 1% og 2% oppgir å ha deltatt i aktiviteten «elvepadling» og/eller «rafting» minst en gang i løpet av det inneværende året. Med utgangspunkt i en befolkning på 4,8 millioner kommer vi til et antall på mellom 48 000 og 96 000 utøvere. Legger vi antall utøvere midt mellom 1% og 2%, altså 72 000 utøvere og trekker fra 5% får vi et gjennomsnittlig antall på 68 400 norske utøvere innenfor denne aktiviteten. Med utgangspunkt i disse tallene var sannsynligheten for å omkomme ved deltakelse i aktiviteten «elvepadling» i denne perioden 0,003% pr. år.

Ulykker i forbindelse med organisert friluftsliv/naturbasert reiseliv

Kun én av dødsulykkene i materialet ovenfor skjedde i forbindelse med organisert friluftsliv, med en ansvarshavende til stede. Denne ulykken er kjent gjennom media som «Fosterlågulykken». En 19-åring omkom under en organisert kanotur i forbindelse med prosjektet «UT», i regi av det private selskapet «Ungdomstiltak AS».^{xliv}

I tillegg til denne ulykken i Fosterlågen har vi et eksempel på en dødsulykke i forbindelse med organisert virksomhet, *uten* en ansvarshavende til stede. Tre elever ved Kongsberg videregående skole hadde fått fritak fra en obligatorisk tur høsten 1997. For å «ta igjen» turen dro de på kanotur, på vannet Eikeren, uten lærer eller annen ansvarsperson til stede. Dette skjedde i oktober. Det var 12 grader i vannet og kraftig vind. Kanoen veltet og en av guttene ble liggende i sjøen og var omkommet da han ble funnet.^{xlv}

Omkomne i «padleulykker», i forbindelse med organisert friluftsliv/naturbasert reiseliv 1990-2014

År	Aktivitet	Antall	Kjønn	Nasjonalitet	Sektor
1997	Kanopadling	1	Mann	Norsk	Skole/utdanning
Totalt: 90-tallet		1			
2008	Kanopadling	1	Mann	Norsk	Rehabilitering
Totalt: 2000-2014		1			

Tabell 3 viser omkomne i forbindelse med organisert friluftsliv/naturbasert reiseliv for årene 2000 – 2014, innenfor kategorien «padleulykker».

Jakt

Sannsynlighet for dødsfall ved jakt

Innenfor aktiviteten jakt oppgir Norges Jeger og Fiskerforbund at gjennomsnittlig skjer en jaktulykke (med våpen) annethvert år.^{xlvi} Med dette som utgangspunkt utgjør dette 0,5 dødsfall pr år. På grunnlag av tall fra SSBs leveårsundersøkelser, for årene 2001, 2004, 2007 og 2011^{xlvii} finner vi at mellom 8% og 9% oppgir å ha deltatt i aktiviteten «jakt» minst en gang i løpet av det inneværende året. Her får man trolig også med mennesker som har vært med jegeren på jakt, samt de som har deltatt i jaktaktivitet som «drivere» og annet. Med utgangspunkt i en befolkning på 4,8 millioner kommer vi til et antall på mellom 384 000 og 432 000 utøvere, eller «deltakere» som kanskje er et bedre ord i denne sammenhengen. Legger vi antall deltakere midt mellom 8% og 9%, altså 408 000 deltakere og trekker fra 5% får vi et gjennomsnittlig antall på 387 600 norske deltakere innenfor denne aktiviteten. Med utgangspunkt i disse tallene var sannsynligheten for å omkomme ved deltakelse i aktiviteten «jakt» i denne perioden 0,0001% pr. år.

Andre aktiviteter

For å kunne danne seg et bilde av hvor farlig de utvalgte friluftslivsaktivitetene ovenfor egentlig er kan det være relevant å sammenlikne med noen utvalgte «andre aktiviteter» som har et mer «hverdagslig» preg og som ikke er knyttet til friluftslivet. Her er aktivitetene bilkjøring og motorsykkeltkjøring tatt med, samt det å være fotgjenger og syklist i trafikken.

Sannsynlighet for dødsfall ved bilkjøring

Innenfor bilkjøring, inkludert førere og passasjerer, er det registrert i gjennomsnitt 163 dødsulykker pr. år i perioden 2002 – 2011.^{xlviii} Her antas det at stort sett hele befolkningen er eksponert for bilkjøring, som fører eller passasjer, mins en gang pr. år. Med utgangspunkt i en

befolkning på 4,8 millioner, minus 5%, altså 4,56 millioner, var sannsynligheten for å omkomme i forbindelse med bilkjøring i denne perioden 0,004% pr. år.

Sannsynlighet for dødsfall ved motorsykkelkjøring

I samme periode som over har det omkommet i gjennomsnitt 30 motorsyklister pr. år.^{xlix} I 2006 var det registrert 101 900 tunge motorsykler i Norge, mot 136 212 i 2012.^l I gjennomsnitt 119 056 motorsykler. Med disse tallene som utgangspunkt var sannsynligheten for å omkomme i forbindelse med kjøring av motorsykkel i denne perioden 0,03% pr. år.

Sannsynlighet for dødsfall i forbindelse med å være fotgjenger

I samme periode som over har det omkommet i gjennomsnitt 27 fotgjengere i trafikken.^{li} Med utgangspunkt i at hele befolkningen på 4,8 millioner, minus 5%, altså 4,56 millioner, er fotgjenger minst en gang i løpet av året var sannsynligheten for å omkomme som fotgjenger i denne perioden 0,0006% pr. år.

Sannsynlighet for dødsfall ved sykling

I samme periode som over har det omkommet i gjennomsnitt 9 syklister i trafikken.^{lii} På grunnlag av tall fra SSBs levekårsundersøkelser, for årene 2001, 2004, 2007 og 2011^{liii} finner vi at mellom 42% og 47% oppgir å ha deltatt i aktiviteten «sykkeltur» minst en gang i løpet av det inneværende året. Med utgangspunkt i en befolkning på 4,8 millioner kommer vi til et antall på mellom 2 016 000 og 2 256 000 utøvere. Legger vi antall utøvere midt mellom 42% og 47%, altså 2 136 000 utøvere og trekker fra 5% får vi et gjennomsnittlig antall på 2 029 200 norske utøvere innenfor denne aktiviteten. Med utgangspunkt i disse tallene var sannsynligheten for å omkomme ved deltakelse i aktiviteten «sykling» i denne perioden vært 0,0004% pr. år.

Oppsummering

I tabell 4 presenteres den prosentvise sannsynligheten for å dødsfall innenfor de friluftslivsaktivitetene hvor antall utøvere er beregnet ut fra SSBs levekårsundersøkelser. Av tabellen ser man at den farligst friluftslivsaktiviteten, av de som er med i undersøkelsen, er «bratt frikjøring i fjellet» (0,005%), etterfulgt av «elvepadling» (0,003%), «båtturer» (0,002%) og «fjellklatring» (0,001%). Den farligste aktiviteten som er med her, bratt skikjøring i fjellet, er 0,001% farligere enn bilkjøring. Mens elvepadling faktisk er mindre farlig enn bilkjøring. Å kjøre motorsykkel er imidlertid ti ganger farligere enn å padle elv. De

øvrige friluftslivsaktivitetene som er med i denne undersøkelsen innebærer lavere risiko enn den man utsetter seg for som fotgjenger og syklist.

Prosentvis sannsynlighet for dødsfall i perioden 2000-2014 – antall utøvere beregnet ut fra SSBs levekårsundersøkelser

Aktivitet	Gjennomsnitt antall dødsfall pr år i perioden 2000-2014	Antall utøvere, deltatt minst en gang pr år	Prosentvis sannsynlighet for dødsfall i perioden 2000-2014
Fjellklatring	1,5	114 000	0,001
Brevandring	0,06	45600	0,0001
Juvvandring	0,06	68400	0,00009
Skitur i fjellet	2,9	1527600	0,0002
Frikjøring i fjellet	2,1	228000	0,0009
Bratt frikjøring i fjellet	1,9	36000	0,005
Båttur	35	2234400	0,002
Padling	1,5	467400	0,0003
Elvepadling	1,8	68400	0,003
Jakt	0,5	387600	0,0001
Andre aktiviteter:			
Syklister	9	2029200	0,0004
Fotgjenger	27	4560000	0,0006
Motorsykkel	30	119056	0,03
Bilkjøring	163	4560000	0,004

Tabell 4 viser den prosentvise sannsynligheten for dødsfall i perioden 2000-2014 for friluftslivsaktivitetene som har vært med i undersøkelsen, samt «andre aktiviteter». Utøvertallene er beregnet ut fra SSBs levekårsundersøkelser.

Aktive utøvere innenfor klatring, jakt, luftsport og sportsdykking

For en del aktiviteter finnes det mer presise tall på antall utøvere enn det som fremgår av SSBs levekårsundersøkelser. I det følgende vil det etableres et sammenlikningsgrunnlag, på prosentvis sannsynlighet for dødsfall i perioden 2000-2014, innenfor aktiviteter hvor man har oversikt over f.eks. medlemstall og/eller antall lisensierte utøvere. Følgende aktiviteter er tatt med: «aktive klatrere», «aktive jegere», «aktive fallskjermhoppere», «aktive hanggliderpiloter», «aktive paragliderpiloter», «aktive B.A.S.E. hoppere» og «aktive sportsdykkere».

Sannsynlighet for dødsfall blant aktive jegere

For aktiviteten jakt finnes det mer presise tall enn de det tidligere er vist til. Antall «aktive jegere» har vært relativt stabilt gjennom siden tidlig 2000-tallet. Her tas det utgangspunkt i

2013/14 hvor 464 176 personer stod oppført jegerregisteret, 194 679 personer løste jegeravgiftskort^{liv} og 139 380 personer var registrert som aktive jegere.^{lv} Med utgangspunkt i 0,5 dødsfall pr. år og 139 380 aktive jegere innebærer det at sannsynligheten for å omkomme som aktiv jeger i perioden har vært 0,0004% pr. år.

Sannsynlighet for dødsfall blant aktive klatrere

Innenfor aktiviteten fjellklatring var det registrert i gjennomsnitt 1,5 dødsfall pr. år. Antall medlemmer i Norges Klatreforbund var ca. 5000 i 2001 og ca. 20 000 i 2013. Legger vi antallet aktive klatrere midt imellom, på 12 500, innebærer det at sannsynligheten for å omkomme, som aktiv fjellklatrer, i denne perioden var 0,01% pr. år. Her må det påpekes at antall aktive klatrere trolig er en god del høyere. Langt fra alle aktive klatrere er medlem av Norges Klatreforbund.

Sannsynlighet for dødsfall blant aktive fallskjemhoppere

Innenfor aktiviteten fallskjem (ikke B.A.S.E.) er det registrert sju dødsulykker i perioden 2000 – 2014.^{lvi} I gjennomsnitt utgjør dette 0,47 dødsfall pr år. Antall aktive fallskjemhoppere har ligget stabilt på ca. 2500 personer gjennom hele perioden. Det innebærer at sannsynligheten for å omkomme ved deltakelse i aktiviteten «fallskjemhopping» i perioden har vært 0,02% pr. år.

Sannsynlighet for dødsfall blant aktive hangliderpiloter

Innenfor aktiviteten hanggliding er det registrert en dødsulykke i perioden 2000 – 2014.^{lvii} Ulykken skjedde utenlands. I gjennomsnitt utgjør dette 0,07 dødsfall pr år. Antall aktive hangliderpiloter med lisens har ligget på ca. 300 personer gjennom hele perioden. Det innebærer at sannsynligheten for å omkomme ved deltakelse i aktiviteten «hanggliding» i perioden har vært 0,02% pr. år.

Sannsynlighet for dødsfall blant aktive paragliderpiloter

Innenfor aktiviteten paragliding er det registrert 13 dødsulykker i perioden 2000 – 2014.^{lviii} Sju av hendelsene skjedde utenlands. To av hendelsene var med motorisert paraglider. I gjennomsnitt utgjør dette 0,9 dødsfall pr år. Antall paraglidepiloter med lisens var på ca. 900 i år 2000 og ca. 1850 2014. Legger vi antallet paragliderpiloter midt imellom, på 1375, innebærer det at sannsynligheten for å omkomme ved deltakelse i aktiviteten «paragliding» i perioden har vært 0,07% pr. år.

Sannsynlighet for dødsfall blant aktive B.A.S.E. hoppere

Innenfor aktiviteten B.A.S.E. er det registrert fjorten dødsulykker i perioden 2000 – 2014.^{lix} (Se diagram 15). I gjennomsnitt utgjør dette 0,9 dødsfall pr år. Antall aktive B.A.S.E. hoppere er usikkert. Representanter fra klubben «Oslo Base» anslår eksempelvis at antall basehopper i Oslo til å være under ti.^{lx} Tar man utgangspunkt i et gjennomsnittlig antall aktive basehoppere i perioden på 50 (ca. 5 pr 500 000 innbyggere), innebærer det at sannsynligheten for å omkomme ved deltakelse i aktiviteten «B.A.S.E.» i perioden har vært 1,8% pr. år.

Dødsulykker ved B.A.S.E. fordelt på norske kvinner og menn

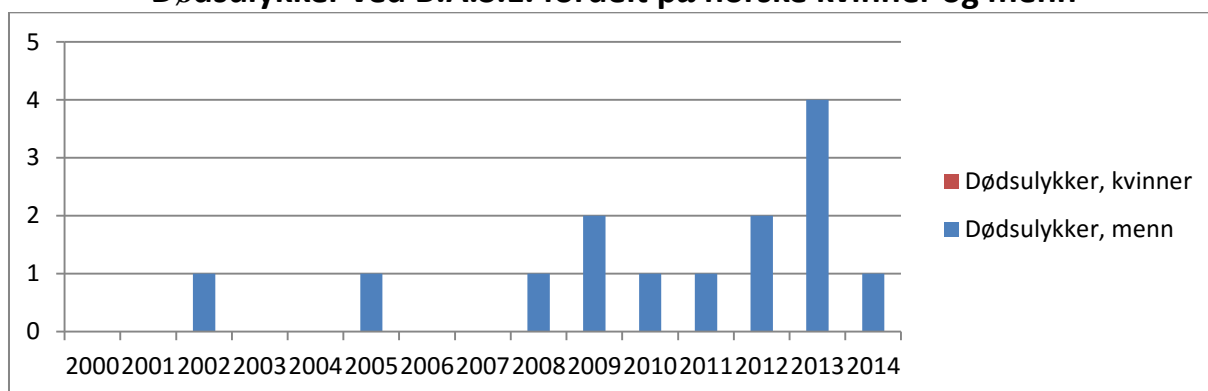

Diagram 15 viser antall dødsulykker ved B.A.S.E. for årene 2000 – 2014, fordelt på kvinner og menn, i og utenfor Norge.

Dødsulykker ved sportsdykking fordelt på norske kvinner og menn, samt utenlandske statsborgere

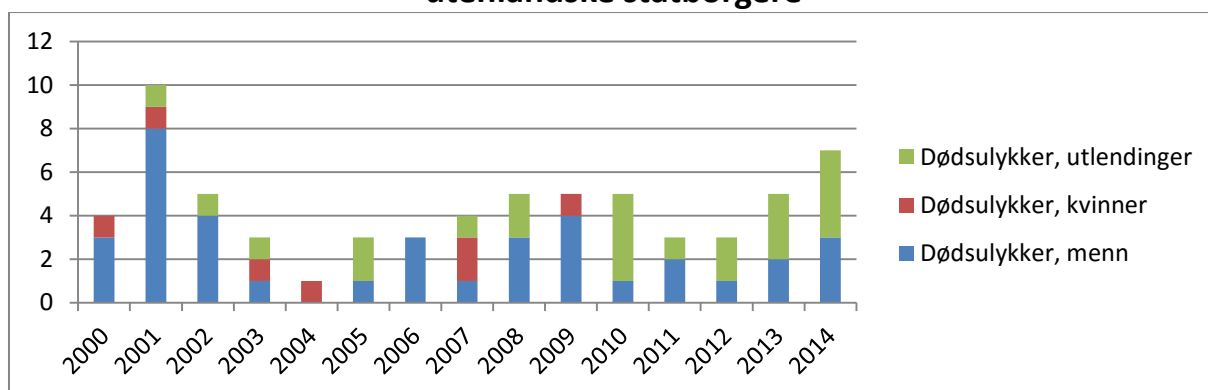

Diagram 16 viser antall dødsulykker ved sportsdykking i Norge for årene 2000 – 2014, fordelt på norske kvinner og menn, samt utenlandske statsborgere.

Sannsynlighet for dødsfall blant aktive sportsdykkere

Innenfor aktiviteten sportsdykking (apparat- og fridykking) har Norges dykkerforbund registrert 65 dødsulykker i perioden 2000 – 2014.^{lxi} (Se diagram 16). 43 av disse er norske statsborgere, sju kvinner og 36 menn. I gjennomsnitt utgjør dette 2,9 dødsfall pr år. Antall aktive dykkere registrert i Norges Dykkerforbund er ca. 7000. Uorganiserte dykkere har ingen full oversikt på. Med utgangspunkt i tallene ovenfor har sannsynligheten for å omkomme ved deltakelse i aktiviteten «sportsdykking» i perioden vært 0,04% pr. år.

Oppsummering

I tabell 5 presenteres den prosentvise sannsynligheten for å dødsfall innenfor aktiviteter hvor antall utøvere er beregnet ut fra bl.a. medlemstall og antall lisensierte utøvere. Av tabellen ser man at den desidert farligst aktiviteten, av de som er med i undersøkelsen, er «B.A.S.E» (1,8%), etterfulgt av «paragliding» (0,07%), «sportsdykking» (0,04%), samt «fallskjermhopping» og «hanggliding» (begge 0,02%). Sammenlikner man med «andre aktiviteter» i tabell 4 ser man at sportsdykking, fallskjerm og hanggliding nærmest kan sidestilles med motorsykelkjøring (0,03%), mens paragliding er over dobbelt så farlig.

Prosentvis sannsynlighet for dødsfall i perioden 2000-2014 – antall utøvere beregnet ut fra medlemstall og lisenser

Aktivitet	Gjennomsnitt antall dødsfall pr år i perioden 2000-2014	Antall aktive utøvere	Prosentvis sannsynlighet for dødsfall i perioden 2000-2014
Aktive klatrere	1,5	12 500	0,01
Aktive jegere	0,5	139380	0,0004
Aktive sportsdykkere	2,9	7000	0,04
Aktive fallskjermhoppere	0,47	2500	0,02
Aktive hanggliderpiloter	0,06	300	0,02
Aktive paragliderpiloter	0,9	1375	0,07
Aktive B.A.S.E. hoppere	0,9	50	1,8

Tabell 5 viser den prosentvise sannsynligheten for dødsfall i perioden 2000-2014 for aktive utøvere innenfor klatring, jakt, ulike luftsportsgrener, samt sportsdykking. Utøvertallene er beregnet ut fra bl.a. medlemstall og lisensierte utøvere.

Ulykker i forbindelse med organisert friluftsliv/naturbasert reiseliv, 2000-2014

På 2000-tallet har elleve personer mistet livet i forbindelse med organisert friluftsliv, med en ansvarshavende til stede. Oversikt over disse fremgår av tabell 6. Fem av de omkomne var norske statsborgere. Kjønnfordelingen er to kvinner og ni menn. Skredulykker i forbindelse med skiturer har tatt flest liv, med sju omkomne. Naturbasert reiseliv er den organisasjonskategorien som er mest belastet, med åtte omkomne.

Omkomne i forbindelse med organisert friluftsliv/ naturbasert reiseliv 2000-2014

År	Aktivitet	Antall	Kjønn	Nasjonalitet	Sektor
2002	Brevandring	1	Kvinne	Norsk	Skole/utdanning
2004	Juvvandring	1	Kvinne	Nederlandsk	Naturbasert reiseliv
2004	Ski	1	Mann	Norsk	Frivillig organisasjon. DNT
2006	Juvvandring	1	Mann	Norsk	Naturbasert reiseliv
2008	Kanopadling	1	Mann	Norsk	Rehabilitering
2009	Ski	1	Mann	Norsk	Naturbasert reiseliv. UIAGM/IVBV/IMFG
2010	Fjellklatring	1	Mann	Norsk	Frivillig organisasjon / løst organisert vennegjeng
2012	Ski	5	Menn	Sveits (4), Fransk	Naturbasert reiseliv. UIAGM/IVBV/IMFG
2013	Ski	1	Kvinne	Østerrike	Naturbasert reiseliv. UIAGM/IVBV/IMFG
Totalt: 2000-2014		13			

Tabell 6 viser omkomne i forbindelse med organisert friluftsliv/naturbasert reiseliv for årene 2000 – 2014.

Med dataene som er presentert ovenfor kan man si å være ett skritt nærmere en objektiv og kunnskapsbasert forståelse av hvor farlig ulike friluftslivsaktiviteter er, og hvor farlig det organiserte friluftslivet er, i Norge. Dersom man kunne sammenlikne funnene presentert her med tilsvarende data fra andre land ville det kunne gi ytterligere innsikt. En slik undersøkelse kunne være relevant i et nordisk perspektiv, men også i et utvidet internasjonalt perspektiv.

Kilder og litteratur

ABC Nyheter. (2010). *Savnet kajakkpadler funnet død*. Hentet 13.12.2010, fra: <http://www.abcnyheter.no>

Aftenbladet.no (2011). *Savnet Karmøy-mann trolig funnet omkommet*. Hentet 01.06.2011, fra: <http://www.aftenbladet.no>

Aftenposten, papirutgaven.

Adresseavisa. (2012). *Åsmund Frydenlund omkom*. Hentet 14.06.2012, fra: <http://www.adressa.no>

Adresseavisa. (2014). *Savnet kajakkpadler funnet omkommet*. Hentet 14.10.2014, fra: <http://www.adressa.no/nyheter/sortrondelag/article9790354.ece>

Bergens tidende. (2013). *Ønsker forbud i Aurland*. Hentet 20.03.2015, fra: <http://www.bt.no/nyheter/lokalt/Onsker-forbud-i-Aurland-2997792.html>

Blinc Magazine. (2015). *BASE Fatality List*. Hentet 11.03.2015, fra: http://www.blincmagazine.com/forum/wiki/BASE_Fatality_List

Dagbladet.no. (2011). *Fikk mystisk melding fra «Berserk»*. Hentet 01.06.2011, fra: <http://www.dagbladet.no>

Dervo, Børre K. (red.) (2014). *Friluftsliv i Norge anno 2014 – status og utfordringer*. NINA rapport 1073.

Eilertsen, Marit & Enoksen, Turi. (2015). *Rene cowboy-tilstander i reiselivet*. Hentet 20.03.2015, fra: http://www.nrk.no/troms/_-rene-cowboy-tilstander-i-reiselivet-1.12216517

Furseth, Astor. (2006). *Skredulykker i Norge*. Tun forlag

Fvn.no (2012). *Fire dansker fortsatt savnet etter forliset*. Artikkel i Fædrelandsvennens nettavis. Hentet 24.01.2012, fra: <http://www.fvn.no/lokalt/mandal/article786258.ece>

Grimeland, Geir. (2004). *En historie om klatring i Norge 1900-2000*. Fagbokforlaget.

Gudbrandsdal Dagingen. (2012). *25-åring omkom i Sjoa*. Hentet 07.08.2012, fra: <http://www.GD.no>

Horgen, André. (2013). *Friluftsliv og ulykker, årsaksforhold og juridiske konsekvenser*. I *UTMARK - tidsskrift for utmarksforskning*, nr. 1. Hentet 17.03.2015, fra: <http://utmark.org/>

Kirkebøen, Stein Erik. (2014). *Ulykken i Holmenkollen*. Hentet 12.03.2015, fra: <http://www.osloby.no/nyheter/--Holmenkollen-er-et-godt-egnet-sted-for-basehopping-7688165.html>

- Lia, Katrine. (2004). *Falt utfor med ektemannen som hjelpeløs tilskuer*. Hentet 03.05.2015, fra: <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/falt-utfor-med-ektemannen-som-hjelpeloes-tilskuer/a/239274/>
- Lindgren, Hilde Martine. (2012). *Innfører forbud mot off piste-kjøring*. Hentet 20.03.2015, fra: <http://www.nrk.no/buskerud/forbyr-fedsel-utenfor-loypene-1.10854881>
- Mc24.no. (2015). *Stadig flere MC-folk I Norge*. Hentet 10.03.2015, fra: <http://www.mc24.no/article.php?articleID=2906>
- Moss avis. (2011). *Mann døde under Vansjø rundt*. Hentet 01.06.2011, fra: <http://www.moss-avis.no>
- Mytting, Ivar. (1998). *Juridiske perspektiver på ulykker i friluftsliv, sikkerhet og ansvar*. Artikkel i "Friluftsliv, sikkerhet og ansvar", rapport fra seminar om sikkerhet i utdanning og opplæring, 2-4. november 1998. Red: Annette Bischoff, Høgskolen i Telemark, Bø.
- Mytting, Ivar. (2000). *Snøskredulykker. Et studie av snøskredulykker som involverer utøvere av friluftsliv*. Hovedfagsoppgave, Institutt for samfunnsfag. Norges Idrettshøgskole.
- Nettavisen. (2012). *Kano gikk rundt i elven Folla*. Hentet 14.06.2012, fra: <http://pub.tv2.no>
- Nordlys. (2013). *Skredulykker*. Hentet 14.05.2013, fra: <http://www.nordlys.no/nyheter>
- Norges Klatreforbund. (2013). *Ulykkesoversikt*. Hentet 21.01.2013, fra: <http://db.klatring.no/sikkerhet/pages/rapportAlle00.asp>
- Norges Klatreforbund. (2015). *Ulykkesoversikt*. Hentet 03.05.2015, fra: <http://db.klatring.no/sikkerhet/pages/rapportAlle00.aspp>
- Norges Geoteknisk Institutt. (2013). *Ulykker*. Hentet 21.01.2013, fra: <http://www.ngi.no/no/snorskred/Innholdsbokser-og-strukturer/Hurtigmeny/Tjenester-og-verktoy/Ulykker/>
- Nøklevann ro- og padleklubb. (2010). *Padleulykker*. Hentet 28.10.2010, fra: <http://idrett.speaker.no/Organisation.asp?WCI=wiKlubbKassaNews&WCU=810017>
- Pindard, Thomas. (2004). *Ulykker i forbindelse med padling i og rundt elv – Hva har egentlig skjedd?* Hentet 21.10.2009, fra Norges Padleforbund: <http://www.padling.no/t2.asp?p=3865&x=1&a=116464>
- Odden, Alf. (2005): *Hvorfor blir ikke flere norske frikjørere drept i snøskred?* Innlegg på konferansen «Snøskred og friluftsliv», Stryn 10.-13.2011.
- Odden, Alf. (2008). *Hva skjer med norsk friluftsliv? En studie av utviklingstrekk i norsk friluftsliv 1970-2004*. PhD-avhandling. NTNU.
- Pellicer, Danny J. (2011). *Vil stanse skikjøring i Djevelberget*. Hentet 20.03.2015, fra: <http://www.nordlys.no/nyheter/article5843633.ece>

- Rbnett.no (2012) *Mann fra Kleiv døde etter kanoulykke*. Hentet 05.11.2014, fra: <http://www.rbnett.no/lokal/molde/article448666.ece>
- Ristesund, B. E. (2008). *Miljøkrim. Tidsskrift for miljøkriminalitet*. Hentet 20.03.2015, fra: http://www.okokrim.no/miljokrim/nor/tidligere_utgaver/1_april_2008/artikler/arrangoer_av_j_uvandring_doemt
- Romsdals budstikke 20. 21. 22. august 2008.
- Røiseland, Simen Follesø. (2013). *Avhører guide netter dødsulykken*. Hentet 04.11.2015, fra: <http://www.nrk.no/troms/avhorer-guiden-etter-dodsulykken-1.10995262>
- Schöffl, Volker et.al. (2010). *Evaluation of Injury and Fatality Risk in Rock and Ice Climbing*. Sports medicine. Vol. 40. Nr. 8.
- Sjøfartsdirektoratet. (2013). *Dødsulykker med fritidsbåt*. Hentet 22.01.2013, fra: <http://www.sjofartsdir.no/no/Sjovett/Statistikk/>
- Solheim, Anders. (2010). *Snøskredvarsling redder liv og sikrer verdier*. Hentet 15.05.2013, fra: <http://www.ngi.no/no/Undersider-NGI-for/For-media/NGI-mener/Snoskredvarsling-redder-liv-og-sikrer-verdier/>
- Statistisk Sentralbyrå.no. (2015a). *Folkemengde og befolkningsendringar, 4. kvartal 2014*. Hentet 06.03.2015, fra: <http://www.ssb.no/befolkning/statistikker/folkendrkv>
- Statistisk Sentralbyrå.no. (2015b). *Veitrafikkulykker med personskaade*. Hentet 10.03.2015, fra: <https://ssb.no/a/kortnavn/vtuaar/tab-2012-06-01-15.html>
- Statistisk Sentralbyrå.no. (2015c). *Aktive jegere, 2013/2014*. Hentet 12.03.2015, fra: <http://www.ssb.no/jeja>
- Statistisk Sentralbyrå.no. (2015d). *Registrerte jegere, 2013/2014*. Hentet 12.03.2015, fra: <http://www.ssb.no/jord-skog-jakt-og-fiskeri/statistikker/jegerreg/aar/2014-04-09#content>
- Søfartsstyrelsen. (2011). *Søulykkesrapport. Dragebåd Kæntring 11. februar 2011*. København: Den Maritime Havarikommission.
- Søreide, Kjell, Ellingsen, Christian Lycke & Knutson, Vibecke. (2007). *How Dangerous is BASE Jumping An Analysis of Adverse Events in 20,850 Jumps From the Kjerag Massif, Norway*. I The Journal of TRAUMA. Lippincott Williams & Wilkins, Inc.
- Thomas, M., Haas, T.S., Doerer, J.J., et. al. (2011). *Epidemiology of sudden death in young, competitive athletes due to blunt trauma*. I Pediatrics; 128: e1-e8. Hentet 17.03.2015, fra: <http://pediatrics.aappublications.org/content>
- Thorsnæs, Geir. (2015). *Norges befolkning*. I *Store Norske Leksikon*. Hentet 06.03.2015, fra: https://snl.no/Norges_befolkning
- Verdens Gang, papirutgaven.

Östermann, H. (2001). *25-åring dog efter fall i gläcierspricka*. I Aftonbladet. Hentet 20.03.2015, fra: <http://www.aftonbladet.se/nyheter/article10230501.ab>

-
- ⁱ Aftenposten, 18.08.2009.
- ⁱⁱ Lindgren 2012, Pellicer 2011.
- ⁱⁱⁱ Bergens tidende 2013.
- ^{iv} Ristesund 2008.
- ^v Östermann 2001.
- ^{vi} Sjøfartsstyrelsen 2011.
- ^{vii} Eilertsen og Enoksen 2015.
- ^{viii} Ibid.
- ^{ix} Horgen 2013.
- ^x Ibid.
- ^{xi} Søreide, Ellingsen & Knutson 2007.
- ^{xii} Thomas, Haas og Doerer et. al. 2011.
- ^{xiii} Odden 2008.
- ^{xiv} Thorsnæs 2015, Statistisk Sentralbyrå.no 2015a.
- ^{xv} Odden 2008, s. 49.
- ^{xvi} Norges Klatreforbund 2015.
- ^{xvii} Norges Klatreforbund 2015.
- ^{xviii} Lia 2004.
- ^{xix} Grimeland 2004.
- ^{xx} Odden 2008.
- ^{xxi} Dødsfallet i 2001 skjedde ved utglidning på Glittertind. Dødsfallet i 2003 skjedde ved fall m/blokk i Hurrungane. Dødsfallet i 2004 skjedde under rappell i Sør-Afrika. Begge dødsfallene i 2005 skjedde under usikret klyving på henholdsvis Falketind i Jotunheimen og i Svolvev. Dødsfallene i 2007 inntraff under en og samme hendelse i en fjellvegg i Mascarat, Spania. Dødsfallet i 2008 inntraff som følge av isras på fjellet K2, Pakistan. To av dødsfallene i 2009 inntraff ved samme hendelse, under rappell, trolig ved at rappellfestet røk. Ett dødsfall skjedde under frisolering (uten tau) av en fjellvegg i Lofoten. Ett dødsfall var forårsaket av en usikret utglidning med påfølgende fall, under returen etter klatring ved Snillfjord. Dødsfallet i 2010 skjedde i forbindelse med et steinsprang på en rute i Molladalen. Dødsfallene i 2012 fant sted ved to ulike hendelser. En person omkom under usikret klyving i Ersfjord, Troms. To personer omkom under storvegsklatring i Kjerag, ved at en stor steinblokk løsnet. (Norges Klatreforbund 2013). Dødsfallene i 2013 inntraff ved usikret utglidning ved Store Skagastølstind i Hurrungane og ved usikret klyving under retur fra Romsdalshorn. Dødsfallene i 2014 inntraff under usikret klyving ved anmarsj mot Norskerute i Trollveggen. (Norges klatreforbund 2015).
- ^{xxii} Odden 2008.
- ^{xxiii} Thorsnæs 2015, Statistisk Sentralbyrå.no 2015a.
- ^{xxiv} Norges Klatreforbund 2013.
- ^{xxv} Norges Klatreforbund 2013.
- ^{xxvi} Norges Geoteknisk Institutt 2013.
- ^{xxvii} Nordmenn omkommet i skred utenlands. Følgende er med i tabellen: 2001: 3 skikjørere, deriblant mann, 28 år, og kvinne, 27 år, alle Chamonix, Frankrike. 2002: skikjører, mann, 24 år, Davos, Sveits. 2006: skikjører, mann, 28 år, Canzei, Italia. 2007: skikjører, mann, 37 år, Utah, USA. 2010: skikjører, mann, 40 år, Mont Blanc, Italia, 2012: skiløper, mann, Mont Blanc, Frankrike (trolig i utløpsområde). (Pers. med. Ketil Brattlien, NGI og Albert Lunde NRKH)
- ^{xxviii} Dervo 2014.
- ^{xxix} Odden 2005.
- ^{xxx} Røiseland 2013.
- ^{xxxi} Furseth 2006. Furseth viser til følgende hendelser: 1978 (11.03.), Norefjell. 1980 (10.02.), St. Svithungymnaset i Stavanger, Sirdal, Vest-Agder. 1985 (03.04.) ved Rondvassbu. 1986 (03.03.), Volda Lærarhøgskule, Asbjørnsdalen. 1995 (17.03.) Skoleklasse på Gaustadtoppen. Furseth (2006) er supplert med opplysninger basert på personlig meddelelse fra Universitetslektor Ivar Mytting ved Norges Idrettshøgskole. Mytting har bla. skrevet en hovedfagsoppgave om «Søskredulykker» (2000) og fulgt feltet profesjonelt i en mannsalder. Nærmere beskrivelse av hendelsene i tabellene følger her: 1975 (20.02.), en mann (19 år) død, elever på skoletur, ski, (Stord v.g.s?), Våglid, Vinje (Ref: Varden 22.02.75). 1979 (25.02) en mann (25 år) død, deltaker på DNT fellestur, ski, Tjønnolet på ruta Glitterheim – Gjendesheim. 1992 (15.02), en død mann (49 år) (turleder) under «semiorganisert» fellestur, vinterklatring av snørenna på Larstind, Dovrefjell. 1994 (30.03), to døde menn (17 og 18 år), NRKH mannskap under frikjøring ved NRKH-hytta under påskeberedskap, Perset, Myrland. 1995 (25.01), en død kvinne (21 år), svenske skilærerstudenter på kurs (ski), i Trysilfjell Alpinsenter. 1995 (17.03), en elev (mann, 18 år) ved Kongsberg v.g.s. (ski/snøhulestur), Longetjørn, Rukjan. 1998 (17.04), to døde (svensk ektepar i 50-årene) i turledet gruppe, Dagvoldsjøen, Vauldalen.
- ^{xxxii} Sjøfartsdirektoratet 2013.

^{xxxiii} Dervo 2014.

^{xxxiv} I følge Sjøfartdirektoratets statistikk (2013) omkom det folk i forbindelse med seilbåtulykker i 1994 (en), 1998 (tre), 2002 (en), 04 (tre), 05 (tre), 06 (en), 08 (en) og 2009 (en). og i 2011 (to). I følge samme statistikk omkom en person i en surfeulykke i 2010. Denne statistikken har jeg supplert gjennom andre informasjon fra andre kilder. I 2010 omkom fire mannlige, danske statsborgere i forbindelse med en seileulykke utenfor Mandal. (Fvn.no, 24.01.2012). I 2011 ble en savnet Karmøy-mann i 40-årene funnet omkommet sør for Kopervik. (Aftenbladet.no, 22.01.2011). I tillegg omkom tre seiler i forbindelse med at seilbåten «Berserk» forliste i Sørishavet. (Dagbladet.no, 10.03.2011).

^{xxxv} Ikke alle dødsfallene i 2003 er registrert i kategorien kano/kajakk ulykker hos Sjøfartsdirektoratet. Her støtter jeg meg på Thomas Pindard (2004), fra Norges Padleforbund, som opplyser at en nederlandsk kajakkpadler omkom i Bøyaelva i Fjærland dette året. Og at en padler av ukjent nasjonalitet omkom i elva Ostri. (Ref. lensmannskontoret i Lom). I tillegg, for 2003, omkom en nordmann med kano i Meldal, en nordmann med kano i Sogn og Fjordane, samt en tysk turist med kano i Glomma. (Nøkle vann ro- og padleklubb 2010). Videre er det avvik mellom Sjøfartsdirektoratets registreringer og tilsvarende gjort av Nøkle vann ro- og padleklubb i følgende år: I 2005, 2006 og 2008 registrerte Sjøfartsdirektoratet henholdsvis to, fire og seks dødsfall, mens Nøkle vann ro- og padleklubb hadde registrert henholdsvis tre, seks og sju dødsfall. (Nøkle vann ro- og padleklubb 2010). I tabellen har jeg valgt å forholde meg til Nøkle vann ro- og padleklubbs tall siden disse er godt dokumentert gjennom henvisninger til lokalpressen fra de aktuelle ulykkesstedene. For 2010 har Sjøfartsdirektoratet registrert fem dødsulykker. Fire av disse har jeg også dokumentasjon på fra pressen. Aftenposten (31.07.2010) beretter om en kanopadler som omkom ved Sjusjøen, mens VG (07.08.2010) kommenterer en kajakkulykke ved Larvik (14.05.10), samt en kajakkulykke i Lommedalen, Bærum (09.06.10). ABC Nyheter (13.12.2010) opplyser om at en savnet kajakkpadler er funnet død. Den omkomne er en 52 år gammel mann. Sjøfartsdirektoratet (2013) har ikke registrert dødsulykker i forbindelse med kano- eller kajakkpadling i 2011. Men Moss avis kan opplyse at en mannlig kajakkpadler i 60 årene omkom på Vansjø i mai 2011. (Moss avis, 28.05.2011). Sjøfartsdirektoratet (2012) har heller ikke registrert dødsulykker i forbindelse med kano- eller kajakkpadling i 2012. Aftenposten (11.07.2012) kunne imidlertid opplyse at en mannlig, utenlandsk statsborger omkom i forbindelse med elevenpadling i elva Jora i Gudbrandsdalen den 10.07.2012. Og avisa Gudbrandsdal Dagningen (GD.no) (06.08.2012) kunne opplyse at en mannlig, irsk statsborger omkom under padling med elvekajakk i Sjoa 06.08.2012. Nettavisen (13.06.2012) opplyser om at en mannlig, utenlands statsborger omkom etter et kanovelt i elva Folla, Hedmark 13.06.2012. Adresseavisa (14.06.2012) opplyser at en mannlig, norsk kajakkpadler ble funnet omkommet i fjorden ved «Nordvikstranda» søndag 10.06.2012. Aftenposten (25.06.2012) opplyser at mannlig, brittisk statsborger omkom under kajakkpadling i Raundalselva ved Voss 24.06.2012. Rbnett (11.04.2012) opplyser at en 57 år gammel mann omkom i en kanoulykke i Kleivevågen, Møre og Romsdal. For 2013 opplyser Aftenposten (01.10.2013) om to omkomne i en kanoulykke på Kjørstadvatnet i Hadsel kommune, den ene en mann i 20-årene, den andre en mann i 40-årene. For 2014 kjenner vi til en mann i 70-årene som omkom under kajakkpadling på Funnsjøen i Meråker. Mannen padlet alene og var iført redningsvest. (Aftenposten 10.10.2014). Videre omkom en mann i 50-årene under kajakkpadling sør for Gjæsingen utenfor Bjugn. (Adressa.no: 14.10.2014). Og en 53 år gammel mannlig kajakkpadler ble funnet omkommet på Jeløy nær Moss i Østfold. (Aftenposten 01.11.2014).

^{xxxvi} I 2004 regnet Sven Nordby Andersen, Generalsekretær i Norges Padleforbund, at nesten 100 000 nordmenn padler jevnlig. (Nøkle vann ro- og padleklubb 2010). I 2007 kunne Aftenposten rapportere at kajakksalget er tredoblet på seks år. Dette året forventet man å passere 20 000 solgte båter. (Aftenposten 11.06.2007).

^{xxxvii} Tallene som ligger til grunn for diagrammet er hentet inn fra Sjøfartsdirektoratet (2012), Nøkle vann ro- og padleklubb (2010), samt Pindard 2004. For 2010 har jeg benyttet VG (07.08.2010) som kilde. Avisen viser til en stor raftingulykke i Sjoa, 25. juli 2010, der fire ukrainere omkom. Sjøfartsdirektoratet (2013) oppgir sju dødsfall på elv i 2010, null i 2011 og i 2012. Aftenposten (22.08.2012) kunne imidlertid opplyse at en 62 år gammel, mannlig laksefisker omkom etter at robåten hans veltet på Numedalslågen 20.08.2011. Aftenposten (11.07.2012) kunne opplyse at en utenlandsk statsborger omkom i forbindelse med elevenpadling i elva Jora i Gudbrandsdalen den 10.07.2012. Og avisa Gudbrandsdal Dagningen (GD.no) (06.08.2012) kunne opplyse at en mannlig, irsk statsborger omkom under padling med elvekajakk i Sjoa 06.08.2012. Nettavisen (13.06.2012) opplyser om at en mannlig, utenlands statsborger omkom etter et kanovelt i elva Folla, Hedmark 13.06.2012. Aftenposten (25.06.2012) opplyser at mannlig, brittisk statsborger omkom under kajakkpadling i Raundalselva ved Voss 23.06.2012.

^{xxxviii} Pindard 2004.

^{xxxix} Nøkle vann ro- og padleklubb 2010, Pindard 2004. For 2010 har jeg benyttet Aftenposten (31.07.2010) som kilde. Aftenposten beretter om en kanopadler som omkom ved Sjusjøen. Sjøfartsdirektoratet (2013) har ikke registrert dødsulykker i forbindelse med kanopadling i 2010, 2011 og 2012. Nettavisen (13.06.2012) opplyser imidlertid om at en mannlig, utenlands statsborger omkom etter et kanovelt i elva Folla, Hedmark 13.06.2012. Rbnett (11.04.2012) opplyser at en 57 år gammel mann omkom i en kanoulykke i Kleivevågen, Møre og

Romsdal. For 2013 opplyser Aftenposten (01.10.2013) om to omkomne i en kanoulykke på Kjørstadvatnet i Hadsel kommune, den ene en mann i 20-årene.

^{xl} Nøkle vann ro- og padleklubb 2010.

^{xli} Ibid, Pindard 2004. For 2010 har jeg benyttet VG (07.08.2010) som kilde. VG meldte om en kajakkulykke ved Larvik (14.05.10) og en kajakkulykke i Lommedalen, Bærum (09.06.10). Sjøfartsdirektoratet (2013) har ikke registrert dødsulykker i forbindelse med kajakkpadling i 2010, 2011 og 2012. Aftenposten (11.07.2012) kunne imidlertid opplyse at en utenlandsk statsborger omkom i forbindelse med elevenpadling i elva Jora i Gudbrandsdalen den 10.07.2012. Avisa Gudbrandsdal Dagningen (GD.no) (06.08.2012) kunne opplyse at en mannlig, irsk statsborger omkom under padling med elvekajakk i Sjoa 06.08.2012. Adresseavisa (14.06.2012) opplyser at en mannlig, norsk kajakkpadler ble funnet omkommet i fjorden ved «Nordvikstranda» søndag 10.06.2012. Aftenposten (25.06.2012) opplyser at en mannlig, britisk statsborger omkom under kajakkpadling i Raundalselva ved Voss 23.06.2012.

^{xlii} Dervo 2014.

^{xliii} Odden 2008.

^{xliv} Romsdals budstikke 20. 21. 22. august 2008.

^{xlv} Mytting 1998, s. 66.

^{xlvi} Pers. med. Vidar Nilsen, jaktkonsulent i Norges jeger- og fiskerforbund 11.03.2014.

^{xlvii} Dervo 2014.

^{xlviii} Statistisk Sentralbyrå.no 2015b.

^{xlix} Statistisk Sentralbyrå.no 2015b.

^l Mc24.no 2015.

^{li} Statistisk Sentralbyrå.no 2015b.

^{lii} Statistisk Sentralbyrå.no 2015b.

^{liii} Dervo 2014.

^{liv} Statistisk Sentralbyrå.no. 2015d.

^{lv} Statistisk Sentralbyrå.no. 2015c.

^{lvi} Opplysninger om dødsulykker ved fallskjermhopping frem t.o.m. september 2011 er innhentet gjennom pers. med., Jan Erik Wang, Norges Luftsportforbund, 10.10.2011. I tillegg er det kjent gjennom media at en mann i 30-årene omkom i en fallskjermulykke i Oppdal i Sør-Trøndelag 20.10.2013. (Aftenposten 21.10.2013).

^{lvii} Opplysninger om dødsulykker ved hanggliding, samt antall utøvere, er innhentet gjennom pers. med., Knut Løndal, Dosent, ph.d., Høgskolen i Oslo, og mangeårig utøver av hanggliding og paragliding, 12.03.2015.

^{lviii} Opplysninger om dødsulykker ved paragliding, samt antall utøvere, er innhentet gjennom pers. med., Knut Løndal, Dosent, ph.d., Høgskolen i Oslo, og mangeårig utøver av hanggliding og paragliding, 12.03.2015.

^{lix} Blinc Magazine 2015. Hendelsene som er tatt med her er følgende: 25.08.02, 24.03.05, 09.09.08, 28.02.09, 08.04.09, 08.10.10, 18.07.11, 23.07.12, 04.12.12, 06.05.13, 21.07.13, 25.08.13, 08.09.13 og 31.08.14. Alle de forulykkede var mannlige hoppere. (Blinc Magazine 2015).

^{lx} Kirkebøen 2014.

^{lxi} Per. med. Sølve Stubberud, Generalsekretær i Norges Dykkerforbund 11.03.2014. (PDF-fil med oversikt over «Dødsulykker sportsdykking 1997-2014»).

Artikkel 5

Horgen, A. Dødsulykker i friluftsliv og naturbasert reiseliv – en medieanalyse. Manuskript.

Dødsulykker i friluftsliv og naturbasert reiseliv – en medieanalyse

Sammendrag

Nøkkelord: Sikkerhet, risiko, dødsulykker, friluftsliv, naturbasert reiseliv, diskurs, makt

I denne artikkelen analyseres det hvordan dødsulykker i friluftsliv og naturbasert reiseliv omtales i media. Og det analyseres hvordan media bidrar til å skape mening og forståelse rundt sikkerhet/risiko innen friluftsliv og naturbasert reiseliv. Kildene utgjør medieomtale som har vært tilgjengelig på internett, samt offentlige dokumenter. De fire hendelsene som er gjenstand for undersøkelsen er en drukningsulykke i forbindelse med kommersiell juv- vandring i 2006, en fallulykke i Jotunheimen i 2008, en skredulykke under kommersiell ski- bestigning i 2012 og en snøskredulykke i 2015.

Analysen konkluderer med at norske medier i stor grad formidler omstendighetene rundt hendelsene i et nøkternt, informativt språk, på en saklig og objektiv måte. I noen sammenhenger medfører bruk av metaforer, samt manglende kildekritikk, i kombinasjon med manglende oversikt over saksfeltet, til skjevheter i medias framstilling. Mediene bidrar til å skape mening og forståelse rundt sikkerhet innenfor feltet gjennom å hente ressurser fra ulike diskurser. I analysen inndras den juridiske diskursen, energi-industriens sikkerhetsdiskurs og friluftslivsdiskursen. Mening og forståelse skapes også gjennom ikke-diskursive, sosiale praksiser, som lovverket, profesjonskamp og forvaltningsapparatet.

Et viktig element i meningsdannelsen er diskursive forhandlinger i mediene. Hovedlinjen i forhandlingene dreier seg om forholdet til fjellvettlinjen. Den juridisk diskursen, energi-industriens-sikkerhetsdiskurs og profesjonskampen trekker i retning av mindre individuelt ansvar for egen sikkerhet, og mer i retning av institusjonelt ansvar for folks sikkerhet, mer offentlig regulering og flere fysiske sikringstiltak for å redusere risikoen. På den andre siden trekker et relativt løst og lite regulerende lovverk, forvaltningsapparatet og friluftslivsdiskursen i retning av fortsatt individuelt ansvar for egen sikkerhet, fortsatt begrenset institusjonelt ansvar og offentlig regulering, samt moderat fysisk tilrettelegging i naturen for å ivareta folks sikkerhet.

Fatal accidents in outdoor life and nature-based tourism - a media analysis

Summary

Keywords: Safety, risk, fatalities, *friluftsliv* (outdoor life), nature-based tourism, discourse, power

This article analyses how fatal accidents in outdoor life and nature-based tourism are discussed in Norwegian media. And how the media helps to create meaning and understanding of safety / risk in outdoor life and nature-based tourism. The sources constitute media coverage that has been available on the internet, as well as public documents. The four events that are the subject of the investigation are a drowning accident in connection with commercial gorge-hiking in 2006, a fall from a cliff in the national park “Jotunheimen” in 2008, a commercial avalanche accident in 2012 and an avalanche accident in 2015.

The analysis concludes that Norwegian media largely convey the circumstances of the events in a sober informative language, in an objective way. In some contexts, uncritical use of metaphors, as well as lack of source criticism, in combination with a lack of overview of the case field, leads to an unbalanced presentation. The media help to create meaning and understanding of security within the field through retrieving resources from different discourses and from non-discursive social practices. The analysis incorporates the legal discourse, the law, the energy industry's security discourse, the professional struggle, the management apparatus and a Norwegian, hegemonic *friluftsliv*-discourse, all of which seem to have a significant impact on how opinion and understanding about security are created.

An important element of opinion formation is discursive negotiations in the media. The legal discourse, the energy industry safety discourse and the professional struggle aim at less individual responsibility for personal safety, more institutional responsibility for people's safety, more public regulation and more physical safeguards to reduce risk. On the other hand, a relatively loose and low regulatory act, the management apparatus and a Norwegian hegemonic *friluftsliv*-discourse aim for continued individual responsibility for personal safety, still limited institutional responsibility and public regulation, as well as moderate physical adaptation in nature to safeguard people's security.

Dødsulykker i friluftsliv og naturbasert reiseliv – en medieanalyse

Ferdselen i fjellet øker og finner nye former. Bedre utstyr gjør flere i stand til å søke mer utfordrende topturer og skibestigninger. Ulykker i forbindelse med friluftsliv og naturbasert reiseliv får oppmerksomhet i media. Mediene har innflytelse over utviklingen av hvordan vi snakker om ulykkene, hvordan vi forstår dem, og hvordan vi tenker at de skal forvaltes og forhindres. I denne artikkelen analyseres det hvordan dødsulykker i friluftsliv og naturbasert reiseliv omtales i media, og hvordan media bidrar til å skape mening og forståelse rundt sikkerhet/risiko innen friluftsliv og naturbasert reiseliv. Undersøkelsen er gjort gjennom å svare på følgende problemstillinger:

- Hvordan skriver media om ulykker og sikkerhet i friluftsliv og naturbasert reiseliv?
- Hvordan bidrar media til å skape mening og forståelse rundt sikkerhet innenfor feltet?

Hvordan sikkerhet og risiko forstås og vektlegges er et produkt av kunnskap og enighet, og den foreskriver ulike praksiser (Douglas, 1992, s. 39). Forståelsen og vektleggingen har stor betydning for praksisfeltet, for forvaltningen, samt for jussen og lovverket som regulerer friluftslivet, herunder det profesjonsrettete friluftslivet og det naturbaserte reiselivet. Forståelsen ligger til grunn for hvordan sikkerhet/risiko håndteres av ulike bransjer innenfor feltet, for hvordan sikkerhet/risiko forvaltes av myndighetene, for hvordan domstolene agerer når det skjer fatale ulykker i forbindelse med organisert virksomhet, og for hvordan lovverket utformes og tolkes. Det er ikke forsket på dette tidligere. Denne studien bringer i så måte ny kunnskap inn i friluftsliv og naturbasert reiseliv som felt.

Kildene er medier som skrev om fire utvalgte dødsulykker i tidsrommet 2006 – 2015. Disse dødsulykkene er valgt ut blant flere hendelser i samme tidsrom. Kriteriene for utvalget er hendelsenes alvorlighetsgrad (dødsfall), omfanget av medieomtalen (flere artikler) og at hendelsene var gjenstand for debatt og/eller juridisk/forvaltningsmessig saksbehandling. Kildene utgjør medieomtalen som har vært tilgjengelig på internett, samt offentlige dokumenter som ble produsert i kjølvannet av den ene hendelsen, hvor en kvinne omkom etter et fall utfor et stup i Jotunheimen i 2008. De tre øvrige dødsulykkene er: En hendelse hvor en norsk mann omkom ved drukning i forbindelse med kommersiell juv-vandring i 2006. En hendelse hvor fire sveitsiske menn og en fransk, mannlig guide omkom som følge av snøskred under kommersiell ski-bestigning i 2012. Og en hendelse hvor en tysk mann omkom som følge av snøskred på en privat skibestigningstur i 2015.

Diskursbegrepet og kritisk diskursanalyse

Mitt teoretiske utgangspunkt er Foucaults diskursbegrep. Og min metodiske tilnærming er kritisk diskursanalyse i tradisjonen etter Norman Fairclough. Med diskurs menes en form for regulert språkbruk som virker meningsbestemmende og meningsavgrensende for praksisfeltet. Når mediene omtaler friluftslivsulykker låner de beskrivelser fra andre samfunnsrelaterede diskurser som også handler om sikkerhet. Eksempelvis når man snakker om en nullvisjon for skredulykker (Holtet, 2016) er det en beskrivelse som er lånt bl.a. fra trafiksikkerhetsdiskursen. For å beskrive en slik diskursiv kopling, hvor man låner beskrivelser fra andre diskurser om samme emne, snakker Foucault om tilstedeværelsesfeltet (Foucault, 1989, s. 56-58; Schaanning, 2000, s. 234). I følge Foucault kan våre diskurser hente ressurser fra andre diskurser som kan virke irrelevante, men som det lånes metaforer og analogier fra. Eksempelvis har et medium rapportert om «cowboytilstander i reiselivet i nord» i forbindelse med en dødsulykke som følge av skred (NRK Troms, 2015b). I en slik sammenheng assosieres cowboytilstander med uansvarlighet og manglende styring. I Foucaults terminologi er det her snakk om et ledsagelsesfelt, hvor man låner beskrivelser fra diskurser som i utgangspunktet kan virke irrelevante for «vår» diskurs. Et tredje felt våre diskurser kan låne beskrivelser fra er det Foucault kaller erindringsfeltet: diskurser fra fortiden som man direkte eller indirekte kopler seg opp imot. Eksempelvis når mediene framstiller at en økning i antall redningsaksjoner i naturbasert reiseliv skyldes at folk bryter fjellvettreglene og med tradisjonen i norsk friluftsliv (Bø, 2016). Da kan vi kalle «friluftslivsdiskursen» (Tordsson, 2003) et slikt erindringsfelt, som har skapt forestillinger om en fasttømret, norsk friluftslivstradisjon.

Grunntanken i kritisk diskursanalyse er at språket aldri kan være et nøytralt medium. Brukeren av språket vil alltid ha et bestemt perspektiv på verden. Gjennom diskursive praksiser både reproduseres og forandres sosial praksis (Fairclough, 1995a; Fairclough, 1995b). Medienes diskursive praksis innebærer at mediene produserer tekster som andre tar imot og fortolker. Diskursen som sosial praksis er slik både konstituerende og konstituert. Den er konstituerende ved at den former og omformer den sosiale verden, herunder identiteter, sosiale relasjoner og maktrelasjoner. Og den er konstituert ved at den avspeiler andre sosiale praksiser og står i et dialektisk forhold til andre sosiale dimensjoner. En diskurs kan slik fungere ideologisk og bidra til å skape og reproducere maktforhold mellom ulike grupper. Kritisk diskursanalyse fokuserer nettopp på hvordan diskursiv praksis inngår i en større sosial sammenheng, sammen med maktrelasjoner (Jørgensen & Phillips, 1999).

Metodisk ser kritisk diskursanalyse på språkbruk som en kommunikativ begivenhet som har tre dimensjoner som skal inndras i analysen: Den er en tekst, en diskursiv praksis og en sosial praksis. I analysen har jeg sett på tekstens egenskaper, produksjons- og konsumpsjonprosesser som er forbundet med teksten, samt den bredere sosiale praksis som teksten er en del av. Analysen fokuserer imidlertid mindre på tekst-nivået enn det som kanskje er vanlig i kritisk diskursanalyse. Momenter som; hva som er forholdet mellom talerne, hvem som setter dagsorden, hvordan identiteter konstrueres, samt bruk av metaforer og ord behandles i korthet. Det samme gjøres med tekstens transitivitet, altså hvordan begivenheter og prosesser forbindes, eller ikke forbindes med subjekter og objekter. Viktigere, i denne analysen, har det vært å fokusere på de diskurser som artikuleres i produksjonen og konsumpsjonen av teksten, det diskursive praksis-nivået. Jeg har da analysert hvordan teksten er produsert og søkt å identifisere hvilke diskurser den trekker på. Til sist har jeg analysert hvorvidt den diskursive praksis reproducerer eller omstrukturerer den eksisterende diskursorden, og hvilke sosiale konsekvenser det har for den bredere sosiale praksis, altså et sosialt praksis-nivå. Dette har medført en hermeneutisk kartlegging av sider ved det ikke-diskursive sosiale, som skaper rom for den diskursive praksis (Jørgensen & Phillips, 1999).

I det følgende vil jeg innledningsvis presentere to områder som utgjør en viktig ikke-diskursiv, sosial bakgrunn for analysen. Først en kort oversikt av det norske lovverket som regulerer sikkerhet og ansvar i friluftslivet. Herunder en historisk gjennomgang av lovverkets opphavs-historie knyttet til sikkerhetsarbeidet i energi-industrien. Så et historisk overblikk på en profesjonskamp som lenge har pågått innenfor norsk friluftsliv og fjellsport. Etter dette følger artikkelens hoveddel, med analyser av de fire hendelsene i kronologisk rekkefølge.

[Produktkontrollen og Internkontrollforskriften](#)

Det er Lov om kontroll med produkter og forbrukstjenester (Produktkontrollen), med Direktoratet for Samfunnssikkerhet og Beredskap (DSB) som tilsynsorgan, som «regulerer forholdet til forebyggende sikkerhet med produkter og forbrukstjenester» i Norge. I tillegg til Produktkontrollen stiller Forskrift om systematisk helse-, miljø- og sikkerhetsarbeid i virksomheter (Internkontrollforskriften) krav til løpende sikkerhetsarbeid innenfor alle virksomheter som tilbyr forbrukstjenester (Klima- og miljødepartementet, 1976; Arbeids- og sosialdepartementet, 1997). Helge Ryggvik (2004), som har forsket på oljesektoren, viser at internkontroll ble innført i oljenæringen på midten av 1980-tallet, som et resultat av at Oljedirektoratet skjønnte at det var umulig å utvikle sikkerhetsregler som holdt tritt med den teknologiske utviklingen i sektoren. Internkontroll ble en slags kombinasjon av egenkontroll

og myndighetskontroll: «Med internkontroll ble det presisert at det til enhver tid var selskapene eller den som hadde det operative ansvaret som hadde det overordnede ansvaret for sikkerheten» (Ryggvik 2004, s. 57). Ryggvik hevder at dette internkontroll-systemet fremstilles som synonymt med å sikre et systematisk HMS-arbeid av det norske arbeidstilsynet f.o.m. 1990-tallet. Overordnet har det omfattende forskningsprogrammet *Sikkerhet på sokkelen*, igangsatt av Forskningsrådet i 1978, hatt stor betydning for risikoteori og risikoanalysemetoder på nær sagt alle områder i Norge (Rausand & Øien, 2004, s. 102). Dette hegemoniet er etablert til tross for forskning som, ifølge professor Jan Hovden, viser at: «[...] risk management strategiene må skreddersys i henhold til de viktigste kjennetegn ved den risikokilden, faren eller trusselen som skal kontrolleres» (Hovden, 2004, s. 44).

I 2007, i kjølvannet av 2006-ulykken som den senere analysen viser til, presiserte DSB at dette internkontroll-systemet også gjaldt tilbydere av forbrukstjenester som vi assosierer med friluftsliv, gjennom deres *Temaveiledning i risikoanalyse for risikofylte forbrukstjenester*. DSB anbefalte her virksomhetene å anvende metoden Risiko og sårbarhetsanalyse (ROS-metoden) i sitt arbeid med internkontroll, med sikte på å: «[...] forsvarlig kunne identifisere risikofaktorer og vurdere samlet risiko tilknyttet gjennomføringen av tjenesten du tilbyr, samt treffe nødvendige og tilstrekkelige tiltak for at risikoen overfor forbrukere og andre er akseptabel» (DSB, 2007, s. 4).

ROS-metoden er en teknisk risikoanalysemodell som ble lansert i 1998, i boka *Praktisk HMS-arbeid etter ROS-metoden*, utgitt av Arbeidsmiljøsenderet/Arbeidsmiljøforlaget (1998). Metoden skal være forskningsbasert og er utviklet i nært samarbeid mellom tilsynsmyndigheter og sentrale virksomheter og organisasjoner. Prosjektleder var Erik Madsen og rådgiver var Jens Erik Ramstad, begge fra selskapet Mentor Risk Management AS. Av deres CVer fremgår det at begge bl.a. har kompetanse og engasjementer knyttet til olje- og/eller energiindustrien (Linkedin, 2016a; Linkedin, 2016b). ROS-metoden denne gruppen utarbeidet bygger på kvantitative risikoanalyser, først utviklet innenfor kjernekraftindustrien og så videreutviklet innenfor oljeindustrien. Dette er kunnskap som underbygger en hypotese framsatt av Ryggvik (2004) om at sikkerhetsekspertene fra olje- og energiindustrien har fått en hegemonisk rolle i sikkerhetsarbeidet i Norge. Som følge av den omfattende satsingen på sikkerhet i norsk oljevirksomhet har det:

[...] blitt utviklet et lite sikkerhetsindustrielt kompleks som gjennom 1990-tallet nærmest på imperialistisk vis har forsøkt å legge andre sektorer under seg. [...] Myndighetsrepresentanter som på ulike vis har arbeidet opp imot oljevirksomheten, forskere som har fått sin opplæring gjennom oljerelaterte bevilgninger,

sikkerhetsekspertene i de store selskapene og fremfor alt konsulenter med oljebakgrunn har fått en hegemonisk rolle i sikkerhetsarbeidet i Norge (Ibid, s. 51).

Dette korte tilbakeblikket har vist hvordan lovverket, som sosialt rom, omslutter det som i analysen vil bli omtalt som «den juridiske diskursen», og hvordan lovverket har blitt influert av det som senere vil bli omtalt som «energi-industriens sikkerhetsdiskurs».

Profesjonskamp i norsk friluftsliv

Problemstillinger som reises gjennom media, i forbindelse med to av ulykkene som er gjenstand for denne analysen, har bakgrunn i en lenge pågående profesjonskamp innenfor norsk friluftsliv og naturbasert reiseliv. De to hovedaktørene er, på den ene siden fagforbundet Norske Tindevegledere (NORTIND), med sine forløpere og støtteorganisasjoner. På den andre siden er Norsk Fjellsportsforum (NF), med bl.a. Den Norske Turistforening (DNT) og Norges Klatreforbund (NKF) som viktige aktører. Kort fortalt går hovedlinjene i motsetningene ut på uenighet om hvem som skal få lov til å gjøre hva i norske fjell. Dette var i liten grad kontroversielt inntil 1968 (Eikje, Horgen, & Arnegård, 2017). Det året etablerte Nils Faarlund bedriften Norsk Alpincenter (NAC) i Hemsedal. Med Faarlund som leder pekte Norsk Alpincenter umiddelbart på «problemer i norsk fjelliv» som krevde en løsning. Norsk Alpincenter ønsket bl.a. innføring av lovverk som skulle forby «pirat»-instruktører og førere i arbeid i Norge, samt etablering av sakkyndige miljøer som kunne drive autorisering av førere og instruktører for friluftslivsaktiviteter som høyfjellskiløpning, brevandring og klatring (NAC, 1968, s. 19). Det man kalte «pirat-føring» var bakgrunnen for at Norsk Forening for Fjellførere og Klatreinstruktører (NFFK) ble etablert samme år. Det nyetablerte styret i Norges første fagforening for fjellførere, med Faarlund i en sentral posisjon, viste til «stridens kjerne» som var: «[...] prinsippene for sikkerhet i fjellet [...]». Det ble hevdet at det var: «[...] to vesensforskjellige syn på klatring som står ovenfor hverandre» (NFFK, 1968, s. 5).

Norsk Forening for Fjellførere og Klatreinstruktører påpekte at: «Norge har ennå ingen lover som regulerer anledningen til å drive klatreinstruksjon eller føre gjester for betaling på klatreturer [...]». I påvente av at myndighetene skulle ta opp saken lanserte de sine egne krav til fjellførere og klatreinstruktører (NFFK, 1969, s. 17). Av utsagnene ser vi at sikkerhet og hensynet til publikum løftes frem som det sentrale. Samtidig er det legitimt å spørre om ikke forslagene også kan være motivert ut ifra en fagforeningstankegang. Fordi en potensiell regulering trolig ville måtte forholde seg til Norsk Forening for Fjellførere og Klatreinstruktører, og komme deres medlemmer til gode i form av konkurransefortrinn og/eller sågar monopolisering.

I 1969 søkte Norsk Forening for Fjellførere og Klatreinstruktører medlemskap i det som senere skulle bli IVBV/UIAGM/IFMGA (International Vereinigung der Bergführerverbände Union / Internationale des Association de Guides de Montagne / International Federation of Mountain Guides Association), her etter kun IFMGA. Norsk Forening for Fjellførere og Klatreinstruktører fikk avslag og endret navn til Norsk Fjellførerforening (NFF) i 1971 (Einang, 2007; HNA, 1971). Foreningen begynte straks med autorisering av instruktører og guider innenfor fjellskiløping og klatring. Norsk Alpincenter la til rette med kurs og instruktører. Året etter uttalte Faarlund foreningens ambisjon, som var å etablere samarbeid med både norske og utenlandske organisasjoner, for å løse felles utfordringer (HNA, 1972).

Nasjonalt deltok Norsk Fjellførerforening på flere møter i 1974, på initiativ fra Kolsås Klatreklubb. Noe av det som ble diskutert var hva slags kompetanse man burde kreve fra tilbydere av fjellguiding og arrangører av fjellsport-kurs (HNA, 1974). Grunnet kontinuerlige konflikter og andre vanskeligheter ble Norsk Fjellførerforening avviklet i løpet av 1974, men tanken om å etablere en norsk fagforening for guider, med allianser til utlandet, var ikke død. Med Faarlund som president ble NORTIND etablert i 1978 og fikk IFMGA-medlemskap i 1982 (Einang, 2007).

NORTINDS medlemskap i IFMGA har vært en av kimene til vedvarende profesjonskamp innenfor norsk fjellsport (Eikje, Horgen, & Arnegård, 2017). Siden Kolsås Klatreklubb tok initiativ til bedre dialog mellom ulike fjellsportsorganisasjoner i Norge i 1974 skulle det gå fjorten år til det ble tatt et liknende initiativ. I 1988 kom initiativet da fra Bregruppa, en relativt uavhengig gruppe innenfor DNT. I 1990 resulterte dette initiativet i at 40 organisasjoner gikk sammen om å etablere Norsk Fjellsportsforum (Hagen, 1992). Fem år senere, etter å ha overvunnet en rekke interne uenigheter, etablerte Norsk Fjellsportsforum en Nasjonal standard for alle tilbydere av fjellsporskurs o.l. Den nasjonale standarden ble av myndighetene, ved Produkt og elektrisitetsstilsynet, senere DSB, anerkjente som tilfredsstillende med tanke på å etterkomme kravene til sikkerhet innenfor organisert fjellsport i Norge (Dahl, 2009, s. 57).

Til tross for enigheten om en nasjonal standard fortsatte konfliktene innenfor Norsk Fjellsportsforum. Ikke minst i kjølvannet av at Norges Klatreforbund ble stiftet i 1992 (Dahl, 2009; Grimeland, 2004). I 1996 var det en ambisjon om å utvide Norsk Fjellsportsforum til et «Mountaineering Council of Norway», som skulle inkludere Norges Klatreforbund. Norges Klatreforbund satte seg imidlertid imot disse planene. Konfliktens kjerne var nettopp NORTINDs rolle innenfor Norsk Fjellsportsforum, som fagforening med medlemskap i

IFMGA. Norges Klatreforbund og de fleste andre medlemmene i Norsk Fjellsportsforum ønsket et forpliktende samarbeid rundt den nasjonale standarden. Dette var umulig for NORTIND å akseptere fordi de, gjennom sitt medlemskap i IFMGA, var forpliktet til ikke å samarbeide så tett med såkalte amatør-organisasjoner rundt kursing og sertifisering. På samme tid pekte NORTIND på at det før eller senere, gjennom EU-regulativer, ville bli innført tilsvarende system i Norge som i Alpelandene, hvor bare guider tilsluttet IFMGA kan guide betalende kunder i alpint høyfjellsterreng. Dette ville i så fall undergrave den nasjonale standarden som Norsk Fjellsportsforum stilte seg bak. Et EU-regulativ med slike konsekvenser har imidlertid uteblitt. I løpet av årene 1998 og 1999 ble Norsk Fjellsportsforum reorganisert, Norges Klatreforbund ble medlem av Norsk Fjellsportsforum og den nasjonale standarden ble revidert. NORTIND er fortsatt medlem av Norsk Fjellsportsforum, men kurser og sertifiserer innenfor IFMGAs internasjonale standard. De øvrige medlemsorganisasjonene i Norsk Fjellsportsforum kurser og sertifiserer innenfor den nasjonale standarden (Dahl, 2009). Som vi skal se av den senere analysen har konfliktene fortsatt mer eller mindre over de samme linjene i etterfølgende år – hvem skal ha rett til å gjøre hva i norske fjell?

Så til artikkelens hoveddel, med analyser av de fire hendelsene i kronologisk rekkefølge.

[Drunningsulykken i Dorgefoss \(2006\)](#)

I 2006 omkom en norsk mann i forbindelse med kommersiell juv-vandring ved Dorgefoss i Vest-Agder. *Stavanger Aftenblad* (2006a) rapporterte om hendelsen som en nyhetssak i et nøkternt, informativ språk. Noen dager senere kunne samme avis opplyse at det hadde skjedd en nestenulykke på samme sted to år tidligere (Stavanger Aftenblad, 2006b). Avisen informerte om at det var satt i gang en politietterforskning av ulykken. Etterforskningen gikk imidlertid ikke bare gikk ut på å klarlegge hva som hadde skjedd, men også på selskapet Ut i naturen sine rutiner for internkontroll. Det ble vist til Internkontrollforskriften, hjemlet i Produktkontrollloven, som bl.a. krever: «[...] dokumentasjon av risikofaktorer og beredskap i fall det skjer noe. [...] At det tidligere har skjedd noe liknende dødsulykken lørdag, vil være et viktig moment i etterforskningen av hva Ut i naturen senere har gjort med en slik risikofaktor, om noe». To reportasjer fra samme publikasjon formidlet at når det har skjedd en dødsulykke, vil hendelsen bli etterforsket opp imot gjeldende lovverk, og noen risikerer påtale og straffeforfølgelse. I min fortolkning trekker media her på «en juridisk diskurs».

Økokrims fagblad *Miljøkrim* (2011) omtalte hendelsens videre gang i rettssystemet.

Etterforskningen endte med påtale og domfellelse, senere kjent som «Dorgefossdommen».

Domstolen satte dagsorden og saken konstruerte identiteter som; offeret, de pårørende, den

tiltalte, påtalemyndigheten, forsvareren, sakkyndige etc. Straffelovens § 239 ble brukt i forbindelse med utvist uaktsomhet av selskapet. Daglig leder og innehaver ble i Dalane tingrett dømt til 45 dager betinget fengsel for uaktsomt drap og brudd på Produktkontrollloven. I rettens vurdering stod det sentralt at det to ganger tidligere hadde skjedd uhell på samme sted. Etter rettens syn burde det vært gjennomført sikringstiltak. I tillegg ble det konstatert brudd på Forskrift om systematisk HMS-arbeid, Internkontrollforskriften. I skjerpene retning la retten vekt på at uaktsomheten ble begått: «[...] under utøvelse av næring, der domfelte tilbød organiserte opplegg mot betaling» (Ibid, s. 2). Dette er første dom i Norge der straffelovens § 239 har blitt brukt innen såkalt risikosport. *Miljøkrim* hevdet samme sted at dommen vil: «[...] kunne ha overføringsverdi i framtidige saker der man må trekke opp grensen mellom den akseptable og den uakseptable risiko innen denne type friluftaktivitet». Nærmest som en konsekvens av Dorgefossdommen gav DSB ut *Temaveiledning i risikoanalyse for risikofylte forbrukstjenester* i 2007 (DSB, 2007). Både dommen og DSBs veiledningshefte fikk relativt stor oppmerksomhet innenfor en rekke virksomheter som beskjeftiger seg med organisert friluftsliv. Trolig ble mange aktører i bransjen oppmerksom på at kravet om internkontroll også gjaldt dem som tilbydere av forbrukstjenester.

I Faircloughs diskursanalytiske perspektiv har vi i utgangspunktet å gjøre med en kommunikativ handling hvor media selv setter dagsorden, og i en nøktern språkdrakt forbinder ulykken som begivenhet til etterforskning og senere rettssak som prosess. Mediene gir en saklig og objektiv framstilling som trekker på en juridisk diskurs. Domstolene og lovverket utgjør den ikke-diskursive sosiale rammen som skaper rom for den diskursive praksisen. Den diskursive praksisen både reproduserer og omstrukturerer, i den forstand at lovverket ikke er nytt, men at det skapes ny oppmerksomhet rundt lovverket, og ikke minst rundt konsekvensene av å bryte lovverket. Valg av ord og retoriske strukturer bidrar trolig til å opprettholde og styrke lovverket og domstolene som maktbærende institusjoner.

I forbindelse med Dorgefoss-rettsaken valgte de to sakkyndige, som ble oppnevnt etter begjæring fra påtalemyndigheten, å vurdere ulykken ut fra systemperspektivet MTO-modellen. MTO står for Menneske, Teknologi, Organisasjon, og er et system utviklet av Institutt for energiteknikk i Halden, med utspring i det internasjonale kjernekraftprogrammet ved Halden-reaktoren. Instituttet har hevdet at MTO-modellen: «[...] kan bidra til å styrke sikkerheten innen et bredt spekter av aktiviteter, fra kjernekraft og oljeutvinning til transport og helse. Problemstillinger og løsninger er i stor grad overførbare mellom ulike bransjer» (Institutt for energiteknikk, 2004). I følge Økokrims blad, *Miljøkrim*, skal de sakkyndige hatt

spesialkompetanse på helse, miljø og sikkerhet innen risikosport (Miljøkrim, 2011), men de valgte likevel en modell hentet fra energiindustrien for å beskrive deres tankemåte i rettssalen, og til å oppnå forståelse for hvordan og hvorfor en ulykke med et menneske i naturen kunne oppstå. *Miljøkrim* skriver saklig og juridisk, og trekker på det jeg har valgt å kalle «energiindustriens sikkerhetsdiskurs», i tillegg til den juridiske diskursen.

Som nevnt tidligere forstås Produktkontrolloven og Internkontrollforskriften her som det ikke-diskursive sosiale som skaper rom for den diskursive praksisen. Det historiske bakteppet ovenfor viste hvordan lovverket omslutter den juridiske diskursen og hvordan energiindustriens sikkerhetstenkning er vevd inn i lovverket, i den juridiske diskursen og nå også i det naturbaserte reiselivet. Dette materialiserte seg da det ble framhevet, av de sakkyndige, at det burde ha vært gjennomført sikringstiltak på stedet, i form av en metall-rist lagt over fallstedet. Dette ble også framstilt som rettens syn i domfellelsen (Miljøkrim, 2011).

Den juridiske diskursen og energiindustriens sikkerhetsdiskurs kan i et Foucaulsk perspektiv beskrives som ledsagelsesfelt. De to utenforliggende diskursene har hatt innflytelse på profesjonsdiskursen og derigjennom praksis, fordi de influerte på utfallet av Dorgefossrettssaken som har overføringsverdi til tilsvarende saker i fremtiden. Slik sett har energiindustriens sikkerhetsdiskurs bidratt til å omstrukturere hvordan man tenker, snakker om og forholder seg til sikkerhet innenfor naturbasert reiseliv og friluftsliv.

Et eksempel på dette finner vi i Norges Padleforbunds (NPF) HMS-arbeidsdokument utarbeidet for havkajakpadling, hvor den tekniske ROS-metoden anvendes. Gjennom analysen har man bl.a. identifisert risiko for fysisk skade ved at kursdeltakere eksponeres for glatt fjell og/eller brygge, pga. fare for fall og dermed bruddskader, samt grunt vann pga. fare for hodeskade ved velt. Tiltaket mot slik eksponering er å unngå slike områder (NPF, 2017, s. 27). Dermed har NPF gjort det vanskelig for sin kursarrangører å komme seg på land på regnværsdager, uten å bryte sin egen HMS-plan. Slik kan ROS-metoden føre til ensidig fokus på farlige handlinger, uten at man tenker på de praktiske konsekvensene. Hovden peker nettopp på at: «Fokus på farlige handlinger fører til en prioritering av individrettede tiltak med vekt på disiplin og etterlevelse av regler og prosedyrer» (Hovden, 2004, s. 44).

Et annet eksempel på hvordan diskurser og sosial praksis griper inn i hverandre og påvirker hverandre er olje- og energiindustriens sikkerhetsdiskurs og profesjonskampen. I etterkant av Dorgefossdommen, og DSB's utgivelse av *Temaveiledning i risikoanalyse for risikofylte forbrukstjenester*, ble spørsmål om krav til kompetanse i friluftsliv aktualisert. I 2009 foregikk

det eksempelvis en debatt som bar preg av profesjonskamp i friluftslivsmagasinet *UTE*. Der uttalte tindevegleder Leif Inge Magnussen, NORTINDs nåværende president, følgende:

Det skal naturligvis heller ikke være slik at de fjellføringstjenestene som tilbys i Norge skal ha lavere kvalitet enn i EU. Vi aksepterer som forbrukere vanligvis ikke reduserte norske standarder på andre tjenester og sikkerhetsprodukter heller. Uten formelle krav til hvem som kan tilby høgfjellsføring i Norge blir vi et rent dumpingland (Magnussen, 2009, s. 35).

Språklig ligger utsagnene tett opp til Produktkontrollloven og Internkontrollforskriften når det skrives om «tjenester» og «produkter» som «tilbys forbrukere».

Fallulykken på Knutshø (2008)

I 2008 omkom en norsk kvinne som følge av et fall utfor et stup på Knutshø i Jotunheimen. VG rapporterte om hendelsen under overskriften «Død kvinne funnet i Jotunheimen» (VG, 2008a). Noen dager senere formidlet VG og NRK at dødsulykken medførte at forvaltningsapparatet engasjerte seg i hendelsen, under overskriften «Staten skal prøvegå fotturer i Jotunheimen» (VG, 2008b; NRK, 2008). De to mediene formidlet at Fylkesmannen i Oppland ba Statens naturoppsyn (SNO) om å: «[...] gå gjennom populære merkede og umerkede stier og ruter i Jotunheimen». Og: «[...] foreslå eventuelle tiltak for å øke sikkerheten». Til grunn ligger trolig en tanke om at når noen omkommer må det treffes tiltak og noen må ta ansvar. Miljøvern sjef Lars Eide hos Fylkesmannen uttalte i den sammenheng at: «Folk har et ansvar for seg selv i fjellet. Men det har skjedd en utvikling der folk ønsker mer merking». Ruten over Knutshø var inntil da ikke merket, utover enkel varding, av hensyn til hekkende kongeørn. Fylkesmannen hadde imidlertid satt opp et skilt som informerte om at stien kun egnet seg for erfarne fjellfolk. Eide understreket at det ikke blir: «[...] aktuelt med mer rekkverk, vaiere eller kjettinger for å hjelpe folk med å holde seg på beina i fjellheimen [...]». Men farlige og utsatte punkter bør enkelte steder kanskje merkes bedre [...]» (VG, 2008b; NRK, 2008).

På ettersommeren 2008 gjennomførte SNO undersøkelsen (SNO, 2008). Oppdraget deres gikk ut på å: «Gå gjennom merkede og umerkede stier/ruter i Jotunheimen som benyttes av relativt mange personer og vurderer dem sikkerhetsmessig». Samt: «Foreslå eventuelle tiltak for å forbedre sikkerheten». Rapporten ble levert Fylkesmannen høsten 2008 og presentert under et fellesmøte med fjelloppsynsinstansene, berørte kommuner og DNT samme høst (Fylkesmannen i Oppland, 2008). På grunnlag av rapporten og dialogen med de ulike instanser konkluderte Fylkesmannen følgende:

[...] rutenettet i Jotunheimen er jevnt over forsvarlig ut fra sikkerhetsmessige vurderinger. [...] Det er behov for noe suppleringsvarding på utsatte punkt samt noe oppfrisking av rødmerking. [...] Et par plasser bør det vurderes rekkverk eller tau på broer. Sikringstiltak i form av kjettinger/wirer er det bare noen få steder (Bukkelægret og Vesleløyfti). Disse tiltakene er i god stand og fungerer godt (Ibid, s. 1).

I brevet med vedtakene kom Fylkesmannen med en uttalelse som kan knyttes til prinsippene i allemannsretten og den enkeltes ansvar for egen sikkerhet:

Et viktig prinsipp for allemannsretten og ferdsel i utmark her til lands er den enkeltes selvstendige ansvar for egen sikkerhet, enten om en ferdes på merkede stier, eller i terreng uten tilrettelegging. Hverken nasjonalparkforvaltningen eller den ansvarlige for merkingen (for Jotunheimens del DNT Oslo og Omegn), har noe juridisk ansvar for uhell som skulle inntreffe på merkede stier (Ibid, s. 2).

Av konklusjonene og argumentasjonen ser vi at Fylkesmannen er svært tilbakeholden i forhold til etablering av faste innretninger. Dette synes å være i tråd med den såkalte «fjellvettlinjen» som bygger på «ferdsel på eget ansvar», som langt på vei har vært gjeldende i Norge siden 1970-tallet. Tilrettelegging i tråd med denne linjen baserer seg på fjellvettregler og beskjeden merking med steinvarder og rød-malte T-er. Fjellvettlinjen står i kontrast til den bort-valgte «fjellsikringslinjen» som i langt større grad fokuserte på fysisk tilrettelegging og sikring av naturområder (Horgen, 2017a, s. 473). Akkurat slik miljøvernssjefen hos Fylkesmannen uttalte overfor media i forkant av SNO-rapporten, ble det altså ikke aktuelt med installasjoner «for å hjelpe folk med å holde seg på beina i fjellheimen»:

Vi ser det heller ikke som naturlig å initiere flere faste innretninger for å trygge ferdselen enn de to som fra før er tillatt i nasjonalparken (wire ved Bukkelægret, kjetting ved Vesleløyfti på Besseggstien). I forslaget til forvaltningsplan blir det ikke gitt åpning for flere slike innretninger (Fylkesmannen i Oppland, 2008, s. 2).

Heller ikke på Knutshø, der dødsfallet inntraff, viser Fylkesmannen særlig vilje til å utvide tilretteleggingen, til tross for påtrykk fra Vågå kommune for å utbedre merkingen. Det konkluderes at: «Fylkesmannen vil ikke åpne for merking av ruta på Knutshø». Dette fikk Fylkesmannen støtte for fra Statskog. De tiltakene man imidlertid ble enig om å gjennomføre på Knutshø var: «[...] noe mer varding på den plassen der det blir gått feil». Og: «For å imøtekomme kommunen sitt ønske vil Fylkesmannen tillate rødmaling på et par varder i tilknytning til det stedet der ulykker har skjedd». Det ble også konkludert med å sette opp: «[...] nye informasjonsskilt der det er satt opp infoskilt i 2008» (Ibid, s 2).

På grunnlag av fylkesmannens konklusjon ser det ut som om «fjellvettlinjen» fortsatt står sterkt i norsk natur- og friluftslivsforvaltning når det kommer til sikkerhetsspørsmål. Fjellvettlinjen bygger bl.a. på en bestemte hegemonisk forståelse av friluftsliv som enkel og

miljøvennlig ferdsel (Horgen, 2017a, s. 484). Denne friluftslivsdiskursen (Tordsson, 2003) blir slik en fortidig, eller utenforliggende diskurs som tilhører erindringsfeltet, men som fortsatt stadig er virksom. Friluftslivsdiskursen kan sies å ramme inn forståelses- og mulighetsrommet til forvaltningen, og ser ut til å ha innvirkning på beslutningstakerne i deres vurderinger av sikkerheten i tilknytning til stiene i Jotunheimen. Denne typen forestillinger om hva friluftsliv er synes å være i tråd med forståelsen av friluftsliv som enkel og miljøvennlig ferdsel som Flemsæter, Setten & Brown (2014) finner i «det norske moralske landskapet», en forståelse som blir til moral i forvaltningen. De mener å ha identifisert at landskapet, og hvordan man ferdes, tillegges mening og moral gjennom en institusjonalisert, diskursiv praksis blant statlig ansatte i forvaltningen. Noen bestemmer ut fra moralske oppfatninger hva som er folks rettigheter og plikter. Dette foregår etter normative, intrikate regler som setter diskursen. Flemsæter, Setten & Brown (2014) er ikke opptatt av sikkerhetsdiskurser, men jeg vil hevde at det er relevant å trekke en parallell mellom funnene deres og mine.

Eksempelvis, fra SNOs rapport etter oppsynsfolkernes tur over Besseggen, finner vi følgende uttalelser: «Etter stigen over Besseggen er det mogleg å dette utfor/skade seg på fleire plassar. Men om ein skal unngå alle ulykker må det til store sikringstiltak, noko som vi har forstått ikkje er aktuelt, og heller ikkje ynskjeleg» (SNO, 2008, s. 7). Og, fra Gjendesheim-Memurubu-stien: Det er eit par plassar der det kan væra litt bratt på utsida bl.a. ved Styggehåmårn, men skal det gjerast noko der må det til større sikringstiltak» (Ibid, s. 9). Dette er to eksempler av flere, i tillegg til øvrige uttalelser referert til tidligere, på at det ligger moralske oppfatninger om hva som er folks rettigheter og plikter. At folk har ansvaret for seg selv i fjellet ligger som et grunnleggende premiss hele veien. Det finnes mange farlige partier, men omfattende sikringstiltak er uaktuelt, til tross for at risikoen er betydelig. Av det første sitatet ser vi at oppsynet nærmest oppfatter dette som en del av deres mandat. På samme måte som miljøvernssjefen hos Fylkesmannen også nærmest foregrep konklusjonen i rapporten, gjennom uttalelsen om at det ikke var aktuelt med installasjoner «for å hjelpe folk med å holde seg på beina i fjellheimen». Dette er eksempler på valg av ord/retoriske strukturer som trolig bidrar til å opprettholde fjellvettlinjen som maktbærende struktur. Likeens er både SNOs rapport og Fylkesmannens vedtak en form for utøvelse av makt som opprettholder fjellvettlinjen gjennom praktisk forvaltning.

Slik jeg forstår Flemsæter, Setten & Brown (2014) er de kritisk til at den hegemoniske forståelsen av friluftsliv som enkel og miljøvennlig ferdsel blir til moral i forvaltningen.

Kritikken går bl.a. ut på at disse moralske oppfatningene fører til en snever oppfatning av hvordan det bør tilrettelegges for friluftsliv. Jeg støtter deres kritikk som legitim innenfor deres saksfelt, men ønsker ikke uten videre å overføre denne kritikken til sikkerhetsfeltet. Personlig er jeg av den oppfatning at «ferdsel på eget ansvar», som fjellvettlinjen bygger på og som retten til fri ferdsel åpner for, har noe for seg som et grunnleggende premiss. Når det er sagt er jeg også av den oppfatning at fjellvettlinjen ikke kan være unndratt enhver kritikk. Fjellvettlinjen har blitt utfordret og utfordres stadig, bl.a. som følge av økende naturbasert masseturisme og en kraftig økning i antall fjellredningsoppdrag de senere årene.

[Skredulykken på Sorbmegaisa \(2012\) og fallulykken i Lyngsalpene \(2015\)](#)

I 2015 omkom en tysk mann som følge av snøskred på en privat skibestigningstur i Lyngsalpene. *NRK Troms* (2015a) rapporterte først nøkternt og faktabasert om hendelsen. Senere aktualiserte *NRK Troms* (2015b) profesjonskampen gjennom overskriften «Rene cowboy-tilstander i reiselivet». I en slik sammenheng assosieres cowboy-tilstander med uansvarlighet og manglende profesjonell styring. I artikkelen etterlyste reiselivsaktører tilsluttet Arena Lønnsomme Vinteropplevelser kontrollsystemer og sertifiseringsordninger. Media formidlet her krav fra reiselivsaktørene om at useriøse aktører må lukes bort og at utenlandske guider som ikke har gode nok kvalifikasjoner må stoppes. Journalistene unnlot imidlertid å informere om at den tyske turisten var på en privat tur uten guide (!).

Gjennom medieringen opplyses det om at 30 personer har mistet livet i skred bare i Troms de siste ti årene, men det fremkommer ikke at ingen av disse deltok innenfor et norsk-produsert reiselivsprodukt. Fem av de 30 omkom riktignok i en reiselivsrelatert hendelse med guide, de fire sveitserne og den franske guiden som omkom i en skredulykke på fjellet Sorbmegaisa i 2012. Dette var et reisefølge i utenlandsk regi, med guide som var sertifisert etter internasjonale standarder innenfor IFMGA. Gjennom *NRK Troms* sin dekning av saken fikk reiselivsaktører tilsluttet Arena Lønnsomme Vinteropplevelser satt dagsorden og fremmet sine interesser uten kritisk refleksjon rundt hvilken relevans det hadde å kople ulykken med tyskeren og de 30 øvrige, til behovet for norske kontrollsystemer og sertifiseringsordninger. Trolig pekes det tilbake til hendelsen på Sorbmegaisa i 2012.

Skredulykken på Sorbmegaisa ble bl.a. dekket av *Verdens Gang* (2012a; 2012b). Fungerende ordfører i Kåfjord kommune, Svein Oddvar Leiros, uttalte at: «Lokalbefolkningen omtaler dette som et farlig fjell. Dette beviser viktigheten av lokale guider og å benytte seg av lokalkunnskapen i området» (NRK, 2012b). *Aftenposten* (2017) gjorde også et poeng av at skiløperne ikke brukte lokale guider. Journalisten refererte til britiske Graham Austick,

IFMGA-guide og bosatt i Lyngen siden 2008: «Man bør være kjent og man bør være profesjonell fjellfører». Media-dekningen av denne hendelsen uttrykker i stor grad profesjonskampen omtalt ovenfor. Det springende punktet ble spørsmål om lokal kunnskap og grad av profesjonalitet, og indirekte – den lokale tilhørigheten som en forutsetning for å være profesjonell. *NRK Troms* (2012b) meldte eksempelvis at: «Turfølget som ble tatt av snøskredet i Kåfjord i Troms mandag, skal ha kjørt en ekstremt bratt rute som ingen lokale offpiste-kjørere bruker». Deres referanse var en lokal guide som mente at: «[...] turfølget befant seg i svært bratt område og hadde valgt en annen rute enn det som er normalt». «Jeg ville aldri kjørt i det området selv», uttalte Eirik Bræin Gikling, i firmaet Far Out, som arrangerte turer i området. Gjennom media ble det også innhentet uttalelser fra instanser utover de lokale. Under overskriften «Vet ikke nok om norsk vinter» viste *NRK Troms* (2012a) til skredexpert Kjetil Brattlien fra Norges Geoteknisk Institutt (NGI). Han uttalte at: «Mange turistguider fra utlandet kjenner ikke vinterforholdene i Norge godt nok», noe som han mente er en utfordring for norsk skiturisme: «En guide fra alpene kjenner vinteren i fjellene sine veldig godt, men ikke nødvendigvis hvordan vinteren er i Norge fra år til år».

Media-dekningen uttrykker seg gjennom den juridiske diskursen i det *NRK Troms* (2012e) meldte at ingen ville bli bøtelagt eller straffeforfulgt etter «dødsskredet». Førstestatsadvokat i Troms og Finnmark, Lars Fause, hadde beordret etterforskning, men bare for å klarlegge hvordan ulykken skjedde. «Det finnes ingen lover som gjør at noen kan straffes for slike ulykker» uttalte han til *NRK*. Den juridiske diskursen og profesjonskampen griper inn i hverandre i det *NRK Troms* (2012c) publiserte en artikkel med overskriften: «Viktig at skikjøring i Norge ikke blir vill vest». I likhet med cowboy-metaforen assosieres «vill vest» med uansvarlighet og manglende styring. I denne sammenheng ble det vist til at: «Politiet vurderer å se på krav om lokalkunnskap hos guider». *NRK Troms* refererte til Arvid Flagestad, professor i reiseliv ved Markedshøyskolen, som hadde uttalt at: «Reiselivsaktører som opererer i Norge må informere bedre om farene ved skikjøring». Han pekte på at det burde vurderes å innføre krav til at selskaper som skal drive denne typen reiselivsvirksomhet i Norge skal ha guider med god lokalkunnskap. Videre advarte han mot flere ulykker hvis ekstremsportturister får holde på akkurat som de vil: «Det er viktig at vi ikke slipper slik ekstremsport helt løs, at det ikke blir vill vest» (*NRK Troms* 2012c).

Arne Trengereid, administrerende direktør for paraplyorganisasjonen Nord-Norsk Reiseliv, uttalte til *NRK Troms* at: «I etterkant av slike ulykker vil nok flere, både i næringen og hos myndighetene, stille noen spørsmål [...]. Men jeg kan ikke uttale meg om krav og regler for

guider, det blir et spørsmål for myndighetene». Stabssjef Morten Pettersen i Troms politidistrikt mente at lokalkunnskap, spesielt om skred, alltid ville være en fordel: «Vi har ikke diskutert krav om lokalkunnskap hos guidene, men det er helt klart interessant å se på» uttalte han til *NRK* (NRK Troms 2012c). I en artikkel publisert på nettsidene til *NRK Troms* (2012d) med overskriften «Skiturismen bør kanskje reguleres», uttalte sanitetssjef Jon Halvorsen i Norsk Folkehjelp at: «Hvis ikke bransjen selv skjerper sikkerheten, kan det bli nødvendig å regulere den del av turismen som satser på løssnøkjøring på ski». Halvorsen sammenliknet med raftingturismen som var uten regulering: «Så har de seriøse aktørene kommet med reguleringer». Her må det legges til at norsk raftingbransje ble regulert gjennom «Forskrift om sikkerheten ved rafting», med ikrafttredelse fra 1995. Denne forskriften legger seg på linje med internkontrollforskriften og er relativt generell. F.eks. når det gjelder avsnittet om personell og guider sier forskriften: «Den som er ansvarlig for virksomheten plikter å ha systemer for å dokumentere at det ikke benyttes annet personell/guider enn de som har nødvendig kompetanse» (Justis- og beredskapsdepartementet, 2017). Innenfor rafting i Norge finnes det m.a.o. ingen offentlige krav til sertifiseringen. Bransjen har imidlertid etablert bransjenormer som tilsynelatende ivaretar sikkerheten på en god måte (NRO, 2012; Horgen, 2013; Horgen 2017b).

Debatten rundt hendelsen med den tyske mannen som omkom i 2015 kan sees som en forlengelse av debatten fra 2012, til tross for at tyskeren ikke var på tur med guide. Omdreiningspunktet i 2015, som i 2012, var forestillingen om lokalkunnskap som en forutsetning for profesjonalitet. I 2015 uttalte også Ola Einang seg, daværende president i NORTIND: «I Norge er det ingen krav om godkjenning eller kvalifisering for å jobbe som guide». Og han kunne fortelle om: «[...] utenlandske guider som kommer til Norge som guider selv om de ikke har gode nok kvalifikasjoner» (NRK Troms, 2015b). NORTIND er som sagt et «yrkesforbund» for norske guider og har siden 1982 vært tilsluttet IFMGA. Skredulykken på Sorbmegaisa, som involverte en fransk kollega, endret ikke på forbundets universelle status som skal gjøre medlemmene i stand til å guide både i hjemlandet og i andre land (NORTIND, Norske Tindevegledere, 2017). Når Einang etterlyser krav og kvalifiseringer fra myndighetenes side ligger det implisitt til grunn at dette er krav og kvalifikasjoner NORTINDs medlemmer kan imøtekomme. Når han snakker om utenlandske guider uten gode nok kvalifikasjoner, er det trolig guider som ikke er tilsluttet IFMGA han har i tankene. Slik sett blir NORTINDs rolle tosidig i forhold til dette med lokale guider. På den ene siden gir de sin tilslutning til lokale interessers ønske om kontrollordninger og

sertifisering. På den andre siden har de sine forpliktelser som medlemsforening i IFMGA. Dette medlemskapet forplikter dem å promotere guider tilsluttet IFMGA som de eneste profesjonelle. Konsekvensen av dette er at guider, uavhengig av om de besitter lokalkunnskap eller ikke, pr. definisjon er uprofesjonelle med mindre de er tilsluttet IFMGA. Dette bekreftes av en uttalelse fra nåværende presidenten i NORTIND, Leif Magnussen, i en reportasje i *Dagens Næringsliv* i 2016: «Vår utfordring er at en god del av dem som jobber med fjell i dag, ikke har nødvendig kompetanse og bryter med det vi mener bør være nivået og våre holdninger». Videre hevder han at: «Vi er blitt et dumpingland for fjellturisme. De som ikke har lov til å jobbe i Europa, kan jobbe i Norge. Så da kommer de som ikke er kvalifisert etter internasjonale krav for eksempel til Norge med egne gjester for å jobbe» (Mangelrød, 2016).

Når man i 2015 etterlyste kontrollsystemer og sertifiseringsordninger, var det trolig bl.a. med referanse til hendelsen på Sorbmegaisa. Omdreiningspunktet i media-dekningen fra 2012 var, som jeg har vist ovenfor, vektleggingen av lokalkunnskap som en forutsetning for profesjonalitet. Flere som tok til orde for viktigheten av lokal kunnskap hadde åpenbar egeninteresse av reguleringer som kunne gi lokale aktører konkurransefortrinn i reiselivsmarkedet. Gjennom media-dekningen oppstod det diskursive konstruksjoner som fremmet ulike gruppers interesser. De lokale interessene fikk langt på vei støtte «utenifra», bl.a. fra Brattlien fra NGI, professor Flagestad fra Markedshøyskolen og fra stabssjefen i Troms politidistrikt. Også NORTIND gav sin tilslutning, til krav om kontrollsystemer og sertifiseringsordninger, men kom i konflikt med de lokale interessene i spørsmålet om tilreisende guides profesjonalitet.

I Faircloughs perspektiv har vi en kommunikativ handling hvor aktører fra reiselivet setter dagsorden og media fungerer som mer eller mindre ukritisk talerør. Det konstrueres flere identiteter, bl.a. den lokale guiden – i opposisjon til den tilreisende, de lokale reiselivsaktørene – i opposisjon til de utenlandske og andre tilreisende, IFMGA-guidene – i opposisjon til de ikke-organiserte, de lokale IFMGA-guidene – i opposisjon til de tilreisende IFMGA-guidene, samt «eksperter» og «myndighetspersoner». Valg av metaforer knytter hendelsene til uansvarlighet og manglende profesjonell styring. Ulykkene, som begivenheter, forbindes med juridiske prosesser, med mulige reguleringsprosesser og med profesjonskamp som handler om hvem som skal ha hegemoni på denne typen skiguiding i Norge. For Fairclough kan hegemonibegrepet innebære forhandlingsprosesser hvor man skaper betydningskonsensus gjennom diskursiv praksis. Gjennom betydningskonstruksjoner kan grupper fremme sine interesser gjennom produksjon, reproduksjon og transformasjon av

makt. Ord og retoriske strukturer som «cowboy-tilstander», «vill-vest», «dumping-land», «useriøse aktører», «ikke gode nok kvalifikasjoner», «ingen krav om godkjenning og kvalifikasjoner» etc. kan trolig bidra til å påvirke maktbærende relasjoner.

Ovenfor har jeg forstått lovverket som det ikke-diskursive sosiale som skaper rom for den diskursive praksisen. I forlengelsen av dette vil jeg argumentere for at også mangelen på lovverk, samt mangelen på kontrollorganer og reguleringer, utgjør det ikke-diskursive sosiale. Disse manglene kan langt på vei forklares på bakgrunn av den historiske framstillingen av det norske internkontroll-systemet som jeg har redegjort for innledningsvis. Lovverket som sosialt rom, både det eksisterende og det ikke-eksisterende, omslutter dermed både den juridiske diskursen, energi-industriens sikkerhetsdiskurs og profesjonskampen, og er vevd inn i sikkerhets/risiko-diskurser i tilknytning til norsk friluftsliv og naturbasert reiseliv. Implisitt i det norske internkontroll-systemet eksisterer det jo et lovverk, som analysen av hendelsene på Sorbmegaisa og i Lyngsalpene avdekker at noen aktører er misfornøyd med. Denne misnøyen er ikke ny. Som jeg har vist tidligere ble problemstillingene som reises av Einang i 2015 og av Magnussen i 2009 og 2016 aktualisert allerede i 1968.

Diskursive forhandlinger

Media-dekningen av de fire hendelsene viser at det foregår diskursive forhandlinger knyttet til mening og forståelse rundt sikkerhet innenfor friluftsliv og naturbasert reiseliv. I media forhandles det om hvilke diskurser og praksiser som med tiden vil vinne frem og får tilslutning som hegemoniske. Analysen av de fire hendelsene avdekker at hovedlinjen i forhandlingene dreier seg om forholdet til fjellvettlinjen – om den utfordres eller forsvares.

Spesielt viktig for retningen som utfordrer fjellvettlinjen er den juridiske diskursen, som media-dekningen av samtlige hendelser trekker på, i større eller mindre grad. Den enkeltes ansvar for egen sikkerhet ligger som et grunnleggende premiss forankret i retten til fri ferdsel, i Norge. Dette kommer i liten grad frem i medias dekning. Utviklingen i media-dekningen går i retning av ulike former for ansvarliggjøring rettet mot omgivelsene. Dette gjelder både for hendelsene hvor den forulykkede har vært på tur i privat regi og i forbindelse med hendelsene der kommersielle aktører har vært involvert. I den ene hendelsen (2015) blandes sågar ansvarsforhold knyttet til en tur i privat regi, med ansvarsforhold knyttet til kommersielle turer med guide. Analysen viser en betydelig media-interesse for lovverket og konsekvensene av å bryte lovverket. Media vektlegger bl.a. overføringsverdien av en domsavsigelse med tanke på fremtidige hendelser. Analysen avdekker også usikkerhet rundt lovverket, både hos mediene og blant flere av aktørene mediene referer til. Mediene målbærer også påståtte

mangler ved det eksisterende lovverket, samt krav om endringer fra ulikt hold. Den diskursive praksisen både reproducerer og omstrukturerer, i den forstand at lovverket ikke er nytt, men at det skapes ny oppmerksomhet rundt lovverket, og ikke minst rundt konsekvensene av å bryte lovverket.

I tillegg til den juridiske diskursen utfordrer også energi-industriens sikkerhetsdiskurs fjellvettlinjen. Som et bakteppe ligger internkontroll-regimet hentet fra olje- og energi-næringen. Media-dekningen går i retning av økende fokus på internkontrollforskriften, samt krav om anvendelse av risiko-analyseverktøy som også er hentet fra energi-industrien. Analysen viser at medias dekning av Dorgefoss-ulykken fokuserte på at sakkyndige ble hentet fra olje-industrien, at modellen de brukte for å beskrive sin tenkemåte i retten var hentet fra oljeindustrien og at sikringstiltaket som, etter rettes syn burde vært iverksatt, var «industrielt» i form av en metall-rist. Den diskursive praksisen omstrukturerer bl.a. gjennom at det skapes oppmerksomhet rundt krav om anvendelse av risiko-analyseverktøy, samt fysisk tilrettelegging, innenfor friluftsliv og naturbasert reiseliv.

Fjellvettlinjen utfordres til slutt av den pågående profesjonskampen. Bakteppet har flere fasetter. Først og fremst et relativt løst og lite regulerende lovverk, f.eks. uten krav om spesifikke sertifiseringsordninger for aktuelle aktiviteter/bransjer. For det andre en historisk profesjonskamp som har pågått siden slutten av 1960-tallet. For det tredje, det forhold at den enkeltes ansvar for egen sikkerhet delvis blir opphevet i det man f.eks. betaler noen for en guidet tur. Deltar man på en tur i regi av et foretak ligger ansvaret langt på vei hos foretaket. Analysen av media-dekningen avdekker et konglomerat av identiteter og konfliktlinjer rundt hvem som skal ha lov til å gjøre hva i norsk friluftsliv. Ord og retoriske strukturer avdekker at det stadig pågår en maktkamp f.eks. om hvem som skal ha hegemoni som profesjonelle i norske fjell. Ikke minst pågår det maktkamper om lokalt hegemoni innenfor dette feltet. Disse maktkampene kan sees på som forhandlingsprosesser gjennom diskursiv praksis. Det er ikke åpenbart, ut fra mitt materiale, hvorvidt de maktbærende relasjonene opprettholdes, styrkes eller svekkes. Utviklingen i media-dekningen går i retning av stadige krav om innføring av kontrollsystemer og sertifiseringsordninger som skal bidra til å regulere bransjen.

For retningen som forsvarer fjellvettlinjen danner det lite rigide lovverket et relevant bakteppe. Minst like viktig er forvaltningsapparatets praksis. Analysen har vist at medias dekning av hendelsen på Knutshø medvirket til å utløse en evalueringsundersøkelse av sikkerheten i tilknytning til sti-nettet i Jotunheimen. Til grunn lå trolig en tanke om at når noen omkommer må det treffes tiltak og noen må ta ansvar. Bakteppet var trolig

fjellvettlinjen, som altså bygger på tanken om at vi (nordmenn) ferdes i naturen på eget ansvar. Dette har tradisjonelt medført liten grad av tilrettelegging av naturområder med tanke på sikkerhet, noe som igjen er forankret i en hegemonisk friluftslivsdiskurs som forstår friluftsliv som enkel og miljøvennlig ferdsel. Ord og retoriske strukturer innenfor forvaltningsapparatet bidrar til å opprettholde fjellvettlinjen som maktbærende struktur med tanke på sikkerheten til folk som ferdes i fjellet. Slik er både forvaltningsapparatet og en hegemonisk friluftslivsdiskurs virksomme innenfor feltet.

Konklusjon

I denne artikkelen har jeg vist hvordan norske medier skriver om noen utvalgte ulykker i friluftsliv og naturbasert reiseliv på 2000-tallet. I stor grad formidler mediene omstendighetene rundt hendelsene i et nøkternt, informativt språk, på en saklig og objektiv måte. Gjennom sin omtale setter mediene dagsorden, og analysen viser at fokus ofte rettes mot ansvarsforhold og det juridiske. I noen sammenhenger fremstår imidlertid enkelte medier som mer eller mindre ukritiske talerør for ulike interessegrupper. Bruk av metaforer, som f.eks. «cowboystilstander» og «vill vest», samt manglende kildekritikk, i kombinasjon med manglende oversikt over saksfeltet, kan sees på som problematisk i forbindelse med medias framstilling av noen av hendelsene.

Mediene bidrar til å skape mening og forståelse rundt sikkerhet innenfor feltet, både lokalt og regionalt, gjennom å hente ressurser fra ulike diskurser og fra ikke-diskursive sosiale praksiser. Særlig viktig ser den juridiske diskursen og lovverket ut til å være. Analysen avdekker hvordan begge disse er vevd sammen med energi-industriens sikkerhetsdiskurs, som har hatt innflytelse både på lovverket og på rettspraksisen. Også profesjonskamp, forvaltningsapparatet og en hegemonisk friluftslivsdiskurs ser ut til å ha betydelig innvirkning på hvordan mening og forståelse rundt sikkerhet skapes innenfor friluftsliv og naturbasert reiseliv. En form for lokalpatriotisme kan også se ut til å ha en viss betydning.

Et viktig element i meningsdannelsen er diskursive forhandlinger i mediene. Hovedlinjen i forhandlingene dreier seg om forholdet til fjellvettlinjen. Den juridisk diskursen, energi-industriens-sikkerhetsdiskurs og profesjonskampen trekker i retning av mindre individuelt ansvar for egen sikkerhet, og mer i retning av institusjonelt ansvar for folks sikkerhet, mer offentlig regulering og flere fysiske sikringstiltak for å redusere risikoen. På den andre siden trekker et relativt løst og lite regulerende lovverk, forvaltningsapparatet og friluftslivsdiskursen i retning av fortsatt individuelt ansvar for egen sikkerhet, fortsatt

begrenset institusjonelt ansvar og offentlig regulering, samt moderat fysisk tilrettelegging med sikte på å ivareta folks sikkerhet i naturen.

Bibliografi

- Aftenposten.no. (2017, Januar 25). *Hadde ikke lokal guide*. Hentet fra [aftenposten.no](http://www.aftenposten.no/norge/Hadde-ikke-lokal-guide-161344b.html):
<http://www.aftenposten.no/norge/Hadde-ikke-lokal-guide-161344b.html>
- Arbeids- og sosialdepartementet. (1997, Januar 1). *Lovdata.no*. Hentet fra Forskrift om systematisk helse-, miljø- og sikkerhetsarbeid i virksomheter (Internkontrollforskriften):
<https://lovdata.no/sok?q=Internkontrollforskriften>
- Arbeidsmiljøseneteret/Arbeidsmiljøforlaget. (1998). *Praktisk HMS-arbeid etter ROS-metoden*. Oslo: Arbeidsmiljøseneteret/Arbeidsmiljøforlaget.
- Bø, S. (2016, September 22). *Reiselivet og myndighetene må ta større ansvar for fotturisters sikkerhet*. Hentet fra [aftenbladet.no](http://www.aftenbladet.no/meninger/debatt/Reiselivet-og-myndighetene-ma-ta-storre-ansvar-for-fotturisters-sikkerhet-3952776.html):
<http://www.aftenbladet.no/meninger/debatt/Reiselivet-og-myndighetene-ma-ta-storre-ansvar-for-fotturisters-sikkerhet-3952776.html>
- Dahl, L. (2009). *Makt og avmakt. Et blikk på Norsk Fjellsportsforums historie og interessedespill. Masteroppgave i kroppsøving, idrett og friluftsliv*. Bø: Høgskolen i Telemark.
- Douglas, M. (1992). *Risk and Blame. Essay in Cultural Theory*. London og New York: Routledge.
- DSB, Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap. (2007). *Temaveiledning i risikoanalyse. For risikofylte forbrukstjenester*. Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap (DSB).
- Eikje, C. A., Horgen, A., & Arnegård, J. (2017, Oktober 20). *The organizing and regulation of mountain guiding in Scandinavia 1820-2016, with a glance at the Alps*. Hentet fra Sport in Society. Routledge. Taylor & Francis Group:
<http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/17430437.2017.1389041>
- Einang, O. (2007). Nils, IVBV og NORTIND. I A. M. Sookermany, & J. W. Eriksen, *Veglederen. Et festskrift til Nils Faarlund* (ss. 80-89). Oslo: Aschehoug.
- Fairclough, N. (1995a). *Media Discourse*. London: Edward Arnold.
- Fairclough, N. (1995b). *Critical Discourse Analysis*. London: Longman.
- Flemsæter, F., Setten, G., & Brown, K. M. (2014, Juli 26). Morality, mobility and citizenship: Legitimising mobile subjectivities in a contested outdoors. *Geoforum* , 342-350.
- Foucault, M. (1989). *The Archaeology of knowledge*. London: Routledge.
- Foucault, M. (1999). *Diskursens orden*. Oslo: Spartacus forlag AS.
- Fylkesmannen i Oppland. (2008). *Jotunheimen nasjonalpark - status mye brukte stier i Jotunheimen*. Lillehammer: Fylkesmannen i Oppland, Miljøvernvedelingsa.
- Grimeland, G. (2004). *En historie om klatring i Norge 1900-2000*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Hagen, N. U. (1992). *Fra Slingsby til bregruppen*. Oslo: Den Norske Turistforening.
- HNA, Høgfjellskolen Norsk Alpincenter. (1969). Nytt fra fjellet. *Mestre fjellet nr. 3-4*, 28-31.
- HNA, Høgfjellskolen Norsk Alpincenter. (1971). Nytt fra fjellet. *Mestre fjellet nr. 1*, 36-38.
- HNA, Høgfjellskolen Norsk Alpincenter. (1972). Nytt fra fjellet. *Mestre fjellet nr. 1-2*, 29-30.

- HNA, Høgfjellskolen Norsk Alpincenter. (1974). Nytt fra fjellivet. *Mestre fjellet nr. 18*, 36-39.
- Holtet, A. (2016, September 28). *Gir et håp om at ulykkes-trenden i skred snur*. Hentet fra Friflyt.no: <http://www.friflyt.no/Ski/Gir-et-haap-om-at-ulykkes-trenden-i-skred-snur>
- Horgen, A. (2013). *Friluftsliv og dødsulykker, årsaksforhold og juridiske konsekvenser*. Hentet fra Utmark.org: <http://www.utmark.org/>
- Horgen, A. (2017a). Sikkerhetsdiskurser i norsk friluftsliv og fjellsport. *Historisk tidsskrift, Bind 96*, 468-493.
- Horgen, A. (2017b). *Sikkerhetsstatus for friluftslivsaktiviteter i Norge på 2000-tallet*. Hentet fra Utmark.org: <http://www.utmark.org/Utgivelser/Nr-1-2017>
- Hovden, J. (1995, Mai 12). Risikosamfunnet mot år 2000. *Nordisk konferanse for ulykkesforskere. Konferanserapport om risikosamfunnet og risikosøking*, 8-17.
- Hovden, J. (2004). Sikkerhet i forskning og praksis: Et utfordrende mangfold med Sikkerhetsdagene som arena. I S. Lydersen, *Fra flis i fingeren til ragnarok. Tjue historier om sikkerhet*. (31-50). Trondheim: Tapir akademiske forlag.
- Institutt for energiteknikk. (2004, Mars 11). *MTO. Menneske / Teknologi / Organisasjon*. Hentet fra ife.no: https://www.ife.no/en/ife/ife_news/2004/mto_brochure-pdf
- Justis- og beredskapsdepartementet. (2017, Mars 1). *Forskrift om sikkerheten ved rafting*. Hentet fra Lovdata.no: <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/1994-09-19-994?q=Forskrift+om+sikkerhet+ved+rafting>
- Jørgensen, M. W., & Phillips, Louise. (1999). *Diskursanalyse som teori og metode*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag.
- Klima- og miljødepartementet. (1976, November 06). *Lovdata.no*. Hentet fra Lov om kontroll med produkter og forbrukstjenester: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1976-06-11-79>
- Linkedin. (2016a, September 28). *Erik Madsen*. Hentet fra Linkedin.com: <https://www.linkedin.com/in/erik-madsen-11a55051>
- Linkedin. (2016b, September 28). *Linkedin.com*. Hentet fra Jens Eirik Ramstad: <https://no.linkedin.com/in/jens-eirik-ramstad-60323a11>
- Magnussen, L. I. (2009, Februar). Still krav til arbeid i høyfjellet. *UTE, nr. 2*, 34-35.
- Mangelrød, N. C. (2016, Otober 7). *DNaktiv*. Hentet fra Kampen om tindenaålen: <http://www.dn.no/dnaktiv/2016/10/05/2149/Fjellklatring/kampen-om-tindenalen>
- Miljøkrim. (2011, Mai 30). *Arrangør av juvandring dømt*. Hentet fra Økokrim.no: http://www.okokrim.no/miljokrim/nor/tidligere-utgaver/1_april_2008/artikler/arrangoer_av_juvandring_doemt
- NAC, Norsk Alpincenter. (1968). Tumult eller trivsel i norske fjell - aktuelle problemer i norsk fjelliv. *Mester fjellet nr. 1*, 19.
- NFFK, Norsk Forening for Fjellførere og Klatreinstruktører. (1968). Norsk Forening for Fjellførere og Klatreinstruktører - NFFK og striden mellom tro og viten. *Mestre fjellet nr. 2*, 5-6.

- NFFK, Norsk Forening for Fjellførere og Klatreinstruktører. (1969). NFFKs krav til fjellførere og klatreinstruktører. *Mestre fjellet nr. 2*, 17-18.
- Norges Padleforbund. (2017, Januar 25). *Padling.no*. Hentet fra HMS, Teknisk hav komité: <https://knowitsor.blob.core.windows.net/padleforbundet/1001/2011-04-05-kurshefte-risiko-hav.pdf>
- NORTIND, Norske Tindevegledere. (2017, Januar 25). *Yrkesutdanning, info om utdanning*. Hentet fra nortind.no: <http://nortind.no/no/yrkesutdanning/info-om-utdanning>
- NRK. (2008, August 18). *Staten skal prøvegå fotturer*. Hentet fra Nr.no: <https://www.nrk.no/natur/staten-skal-provega-fotturer-1.6181005>
- NRK Troms. (2012a, Mars 19). *Vet ikke nok om norsk vinter*. Hentet fra nrk.no: https://www.nrk.no/troms/_-vet-ikke-nok-om-norsk-vinter-1.8041819
- NRK Troms. (2012b, Mars 20). *Skituristene kjørte trolig farlig rute*. Hentet fra nrk.no: https://www.nrk.no/troms/_-skituristene-kjorte-trolig-farlig-1.8042175
- NRK Troms. (2012c, Mars 20). *Viktig at det ikke blir vill vest*. Hentet fra nrk.no: https://www.nrk.no/troms/_-viktig-at-det-ikke-blir-vill-vest-1.8042249
- NRK Troms. (2012d, Mars 21). *Skiturismen bør kanskje reguleres*. Hentet fra nrk.no: https://www.nrk.no/troms/_-skiturismen-bor-kanskje-reguleres-1.8043529
- NRK Troms. (2015a, Februar 17). *Tysk turist døde etter skred i Lyngen*. Hentet fra nrk.no: <https://www.nrk.no/troms/tysk-turist-dode-etter-snoskred-i-lyngen-1.12214239>
- NRK Troms. (2015b, Februar 18). *Rene cowboy-tilstander i reiselivet*. Hentet fra Nr.no: http://www.nrk.no/troms/_-rene-cowboy-tilstander-i-reiselivet-1.12216517
- NRK.Troms. (2012e, Mars 22). *Ingen straffes etter dodsskredet*. Hentet fra nrk.no: <https://www.nrk.no/troms/ingen-straffes-etter-dodsskredet-1.8046436>
- NRO, Norsk Rafting Organisasjon. (2012). *Reglement for raftingvirksomhet i Norge*. Heidal: Styret i NRO.
- Rausand, M., & Øien, K. (2004). Risikoanalyse. Tilbakeblikk og utfordringer. I S. (. Lydersen, *Fra flis i fingeren til ragnarokk. Tjue historier om sikkerhet* (85-110). Trondheim: Tapir Akademiske Forlag.
- Ryggvik, H. (2004). Jernbanen, oljen, sikkerheten og historien. I S. Lydersen, *Fra flis i fingeren til ragnarok. Tjue historier om sikkerhet* (51-65). Trondheim: Tapir akademisk forlag.
- Schaanning, E. (2000). *Fortiden i våre hender. Foucault som vitenshåndtør*. Oslo: Unipub forlag.
- SNO, Statens naturoppsyn. (2008). *Sikkerhetsvurdering av stier i Jotunheimen nasjonalpark (Oppland)*. Statens Naturoppsyn (SNO) Jotunheimen.
- Stavanger Aftenblad.no. (2006a, Juli 8). *Stavanger Aftenblad.no*. Hentet fra Døde etter ulykke i Dorgefoss: <http://www.aftenbladet.no/lokalt/Dode-etter-ulykke-i-Dorgefoss-270200b.html>
- Stavanger Aftenblad.no. (2006b, Juli 13). *Stavanger Aftenblad.no*. Hentet fra Nesten-ulykke samme sted for to år siden: <http://www.aftenbladet.no/lokalt/Nesten-ulykke-samme-sted-for-to-ar-siden-269937b.html>

Tordsson, B. (2003). *Å svare på naturens åpne tiltale. En undersøkelse av meningsdimensjoner i norsk friluftsliv på 1900-tallet og en drøftelse av friluftsliv som sosiokulturelt fenomen*. Oslo: Norges Idrettshøgskole, Institutt for samfunnsfag.

VG. (2008a, Juli 12). *Død kvinne funnet i Jotunheimen*. Hentet fra Vg.no:
<http://www.vg.no/nyheter/innenriks/doed-kvinne-funnet-i-jotunheimen/a/193720/>

VG. (2008b, August 18). *Staten skal prøvegå fotturer i Jotunheimen*. Hentet fra Vg.no:
<http://www.vg.no/nyheter/innenriks/staten-skal-proevegaa-fotturer-i-jotunheimen/a/528671/>

VG.no. (2012a, Mars 19). *Dette har vi fryktet lenge*. Hentet fra vg.no:
<http://www.vg.no/nyheter/innenriks/dette-har-vi-fryktet-lenge/a/10079497/>

VG.no. (2012b, Mars 20). *Så ektemannen bli tatt av skredet*. Hentet fra vg.no:
<http://www.vg.no/nyheter/innenriks/saa-ektemannen-bli-tatt-av-skredet/a/10079505/>

Doktoravhandling nr. 33
2019

**Sikkerhet og risiko i norsk friluftsliv og naturbasert reiseliv
— en kulturhistorisk studie**

Dissertation for the degree of Ph.D

André Horgen

ISBN: 978-82-7206-524-8 (trykt)

ISBN: 978-82-7206-525-5 (elektronisk)

usn.no

